

BAJZA
ÖSSZEGYŰJTÖTT MUNKÁI.

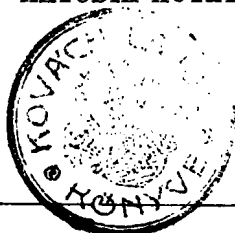
MÁSODIK, BŐVÍTETT, KIADÁS

TOLDY FERENCZ

ÁLTAL.

HATODIK KÖTET.

PESTEN, 1863

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

I.

A MAGYAR SZINÉSZETI BÍRÁLÓKHOZ,

KÜLÖNÖSEN X. ET COMP. ÚRHOZ *).

(1834.)

A kritika valódi jótétemény a szellemi világban, midőn elvekből és szükséges tárgyismerettel gyakoroltatik; midőn oly elmék foglalatoskodnak vele, kik mind elegendő tudománnyal, mind beható itélettel bírnak az olvasót tanítani. Az ily módon s ily elmék által készült kritika felette becses még akkor is, ha nem eléggé illedelmes hangon íratik, sőt, mondjanak akármit a kritika sanyarúsága miatt jajveszéklő színészek vagy írók, becses még akkor is, ha fájásig éles vagy épen durva, mert durva beszéddel kevésbé lehet ugyan hatni az érdeklött személyekre, kik hajlandók lesznek a durva bírálónak ítélőtehetségét és tudományát is kétségbe venni; de legyen ama durva beszéd alapos, legyen helyes elvek következménye, nem fogja az elhibázni célját az olvasó közönségben. Tárgyismeret és elvek szerinti felfogás tehát a kritikusknak, és tanítás a kritikának, fő feltétele.

---

*) Ezen névjegygyel bírálta Munkácsy János „Rajzolatok” című folyóirata a m. színi előadásokat. *Kiadó jegyz.*

Mennyiben felelnek meg ezen föltételeknek általában a magyar könyvbírálatok, nem czélom vizsgálni, azt ítélje meg más; én itt észrevételeimet csupán egy tárgyra kívánom szorítani: a színészeti bírálatokra.

Legyen bár kedves vagy nem, kénytelen vagyok egész őszinteséggel kimondani, hogy nagyobb része a magyar színi bírálatoknak, melyek eddig időszaki írásainkban megjelentek, nem egyebek mint pusztá személyes tetszés és nemtetszés, elv és ok nélküli észrevételek, melyek a legnagyobb felületesség színét hordozzák magokon. Nem szólok a Kassán néhány év előtt megjelent Játékszíni Tudósításokról, melyeknek a mocskos keztyű és sáros csizma voltak leginkább bírálati tárgyai; nem a Honművészből megjelentekről: ezek szinte nem építenek, mint a többiek, de azon elsőséggel még is bírnak a Rajzolatok legújabb e nemű cikkelyei felett, hogy nem rontanak annyira, holott emez utóbb említett időszaki irat X-et Comp. név helyetti jegygyel bélyegzett „Kritikai Töredékei“ a mellett, hogy a szó legszorosb értelmében semmit sem használnak, ártanak inkább, mely ártásnak céljait és indítóokát felfogni én legalább nem vagyok képes.

Nincs szerencsém ismerni azon úri embert, kinek tollából ezen X et Comp. jegyű cikkelyek kerülnek, de bár ki legyen, tartalék nélkül megmondhatom neki, hogy Kritikai Töredékeiben egy a művészetre nézve tanulságos gondolat sincs mind eddig, hanem a helyett czéltalan élesség és üres elménczkedések, milyenekkel egy idő óta fiatal úgy nevezett humoristáink egész az unalomig bőven ajándékozgatnak meg bennünket. Nem abban akadok én meg, miben a megrótt színészek, és sok olvasó kétség kívül megakadtak, hogy a budai színészek X. et Comp. úr által kivétel nélkül maniasoknak, széltől zúgó és gőztől keringő fejűeknek, s a társaság egészben véve rosszabbnak mondatik lenni a felbőszült gulyánál, hanem abban, hogy ezen úr elégnek hiszi javallását vagy gáncsait koronként elmondogatni, a nélkül, hogy kötelességének érzene egyszermind ki-

fejteni, miért s mely nézetei szerint itéli ezt vagy amazt; sőt bár ily okatlan bírálatokra, a művészet nálunk még eddig nem igen értett nemében, nem egyszer csóváltam el fejemet, még ezt is szó nélkül fogtam volna hagyni: de azon mód, melylyel X. et Comp. úrnak a *Rajz. XIII.* számában álló egész kritikai cikkelye írva van, kényszerít, hogy e tárgyban egyszer legalább én is elmondjam észrevételeimet. E cikkelyben túl van hágva minden mérték és határ, s a kritikus megbántódott lelke egész hevéből szólalván fel, kiönti nagy nehezteléseit azon, hogy a budai színészek az ő tanácsait nem követték, s bármily erővel iparkodott kimutatni a jobb utat, az siker nélkül maradt.

Megvallom, ez igen különös módja a tanításnak, és különös nemű szerénység is ezen felül. A kritikus nem veve magának fáradságot, hogy javallása vagy dorgálása helyességéről a színészeket meggyőzze, még is azt várja, sőt egyenesen megkívánja, hogy azok az ő észrevételeihez alkalmazzák magokat, s midőn kívánsága nem teljesedik, mint a megbántott gyermek, haragjában, saját kedves bábjaait elhajigálja magától. Nem lesz felesleg figyelmeztetnem ezen urat, hogy igaznak csak azt ismerhetjük és fogadhatjuk el, miről meggyőződünk, s hogy számtalanszor állítunk valamit elvekből és okokkal is, s állításunk még sem fogadtatik el igazság gyanánt, mert talán okaink nem voltak eléggé győzők, vagy a mi szemeinknél másokéi élesebben láttak. Ha már az okokra épült állításnak is ily sorsa van, mennyivel inkább lehet az okatlannak. Az még mindig kérdés, ha az X. et Comp. úr által adott tanácsok s a jobbnak hirdetett út valóban helyesek és jók voltak-e? Szokjunk már egyszer, mi XIX. század emberei, magunkat csalhatlanoknak nem hinni, s tanuljuk meg, hogy annak, amit mondunk, nem kell szükségképen mindjárt bölcseségnek lenni, csak azért, mert mi mondtuk.

Azt mondja X. et Comp. úr, hogy azon nagy elbizottságot színészeinkben, mely szerint magokat töké-

leteseknek, hibátlanoknak tartják, az idétlen dicsérők okozták. Ezen állítás igaz ugyan, csak hogy nem kellett volna azt a budai színészekre kivétel nélkül alkalmazni, mert talán vannak közöttök még is olyanok, kik érzik és tudják, hogy még van tanulni valójok. Egyébiránt úgy vagyok én is meggyőződve, mint X. et Comp. úr, hogy a megrótt elbizottságot, mely sok színészeinkben megvan, nagy mértékben előmozdították az idétlen magasztalók, kiknek záma, szembetűnő kárunkra, mindenütt egész sereg. Az idétlen magasztalás, valamint az idétlen ócsárlás, egyképen kártékony, s következéseire nézve nagy bűn. Ne feledje el azonban X. et Comp. úr, hogy e nagy bűnben azon folyóirat redactiója is nem kis mértékben részes, melyben saját kritikai töredékei közre bocsátatnak. Nem tudom, mennyi befolyása van e redactionak X. et Comp. úr kritikáira, de annyi bizonyos, hogy midőn e redactió a múlt évben színi bírálatait megindította, maga is amaz X. et Comp. által megrótt magasztalók sorába tartozott. Ki hasonlítja például a különben jeles tehetségű, de még sokban ki nem fejlett Lendvayné az igen nevezetes, és a maga korához képest ritka tünemény, Müller Sophiehoz? Hányszor van a Rajzolatokban classicus, remek előadásról, mesteri színészről, mesteri játékról szó? Én emlékezem oly helyre is, hol a kritikus egy előadásról azt itéli, hogy benne „színészeink csaknem egytől egyig reméltek.“ Classicitás, mesteriség, remekség oly kifejezések, melyekkel az értelmes műbíró felette tartózkodva fog mindenkor élni. Színészi bírálóinkban ezen magasztalások szinte úgy túlságok valának, valamint túlságok most a Rajz. XIII. számában álló korholások. Itt is, mint többnyire, középen van az igazság, s én arról vagyok meggyőződve, hogy valamint classicitást keresni színészi előadásainkban még korai dolog, úgy alaptalan állítás az is általában, hogy „színészeink az előremenéstől borzadnak.“ Ha tehát színészeink közül sokan elbizottak, ki ennek oka más, mint magok a túlságig magasztalható bírálok? Ne szok-

tatták volna őket „classicus“ és „remek“ nevekhez, most kevesebb volna a panasz. Egyébiránt, ha ezen elbizottsági vádat a budai színészek mint színészek érdemlik, amit némelyekről nem akarok kétségbe venni, X. et Comp. úr is szinte mint elbízott kritikus hasonló érdemel, mert azért, mivel tanácsai el nem fogadtattak, azt mondani, hogy a budai színészek borzadnak az előremenéstől, oly elbizottság, mely kétségbe hozhatlanul bizonyítja, mennyire hiszi X. et Comp. úr „hogy a territoriumot egész a nagy diófaig kizárólag bírja.“

A kritikának multhatlanul kötelessége mindenkor a körülményeket is figyelembe venni. Nem kellett volna X. et Comp. úrnak felednie, mi állapotban voltak e télen a budai színészek, mi részvét mutatkozott irántok? Segedelmök semmi sem volt, hallgatójok többnyire oly kevés, hogy alig jöttek be még az előadási költségek is. Pénzbeli segedelem nemlétében több haszonvehető tagnak el kellett távoznia; az operák, melyek eddig legjövendelműbbeknek mutatkoztak, egészen megszűntek, minek a művészetre nézve azon káros következése lön, hogy a Budán maradt kisszámú társaságnak jelesebb tagjai kénytelenek voltak csaknem minden előadásban föllépni. Az ily gyakori föllépés szükségképen készületlenséget szül, s a jobb és gondosabb színészt is felületességhez szoktatja, kifárasztja végtére a lelket is, s elolt benne minden kedvet és szenvedélyt a játszás iránt; s ha lehet-e attól kielégítőt várni, kivált művészpályán, ki valamit kedv és szenvedély nélkül, mintegy kénytelen üz, nem szükség értőknek magyaráznom. Kielvek szerint bírál, ezeket nem fogta volna feledni, s érzette volna, mily méltatlan és cél nélküli dolog a budai színésztársaságot ily körülmények között is hírlapi felületes korholgatásokkal zaklatni, és tőlök a közönséget mindinkább idegeníteni. Mintha megesküdtött volna X. et Comp. úr ezen budai színésztársaság hitelének rontására, holott, ha valaki komolyan kérdené, van-e ebben okosan fölvéve akár méltalom, akár műszeretet, célhoz vivő szándék, vagy bármí néven ne-

vezhető hazafiúság, a válaszszal X. et Comp. úr alkalmasint zavarba fogna jőni.

A színésznek általában sokkal nagyobb jogai vannak megkivánni, hogy kritikusa igazságos és dologhoz értő, s a felőle írt kritika kimerítő legyen, mint az írónak. A nyomtatott könyv maradandó és kiterjedtebb közönsége van, a felőle írt bírálatnak nem csak egy sokkal nagyobb közönség ellenőre, hanem — s erre figyelmezzenek kritikusaink! — ellenőre az idő. Ha az író iránt igazságtalanok a jelenkor kritikusai, igazságosak lesznek minden bizonynyal a jövő koréi; ha alaptalan ítéletet mond felőle egyes bíráló, bírálata megczáfoltathatik egy nagy sereg értelmes olvasó részvétele által. A színészre nézve mind ez nem áll. A színész műve pillantatnyi, tünedékeny; ma elragadt benünket, holnap már csak emlékezetben él homályosan; neki minden dicsősége a jelenben van, s egy kisebb, legfelebb egykét ezer nézőből álló körre szorítva. Amit mai előadása felől bírálója ír, annak az idő épen nem lehet ellenőre, közönsége pedig hasonlíthatlanul kisebb, mint a könyvbírálatnak, mert azok közül is, kik ma előadását látták, hányan fognak csak néhány nap lefolyta után is híven emlékezők maradni. Maga az igazságszeretet parancsolja tehát, hogy a színi bírálatoknál felette tartózkodók, méltalmasak és dologhoz értők legyünk.

Én elejétől fogva nem tudtam azt megérteni, s nem tudom még most sem, mi cél van az eddigi magyar színészeti bírálatokkal? Bírálóink ott kezdték a dolgot, hol végzeni kellett volna. A művészetnek oly nemében, mely nálunk theoretice egészen új, practice pedig bölcsőjében van, nem szabad és nem lehet czélirányosan csak kimerítő bírálatokat adni. Tudom, hogy vannak esetek, midőn a pusztá, okokkal nem támogatott, bírálat is célhoz vezet. Német vagy Franciaországban, hol számtalan a műértő, elég a kritikusknak csak távolról érinteni a dicséretes vagy hibás oldalt, ott en pusztá érintéseket maga tudja az olvasó magának

magyarázni. Nálunk még most csak könyvbírálatokat, ezek közül is a tudományok csak egy-két ágában, lehetne ily felületes kézzel írni. Színi bírálatainkban elkerülhetlenül szükséges még most minden apróságra lebecsátkozni, hogy magunkat megfoghatókká tegyük mind a színészek, mind pedig a közönség előtt; állításainkat okokra, minél practicusabb módon, építenünk, hogy a lelkekben meggyőződést eszközöljünk.

Ítéletem szerint mind eddig azon színi bírálatok legtűrhetőbbek, melyek szinte a Rajzolatokban „Őszinte testvérek“ aláírással jelentek meg : de ezeknek is kevés hasznok volt és lehetett. Miért? mert ezek sem bocsátkoztak a művészet belsejébe, philosophiájába, s bennök is arról van legkevesebb, ami leginkább tárgyak volt volna : a színi előadásokról; s ezen kevés is inkább individuális nézet, mint mélyebb tanulmány s elvek következménye. Legtöbb észrevétel bennök is az igazgatóságot és az előadott színjátékokat illeti, s kár, hogy ezekbe is némelykor hamis tanítás is csúszott, milyen a többek között például ez : „Hogy a művészet érdeme onnét méretik, amennyire megközelíti vagy elhagyja az örökké szép természetet“; mely Batteux korában divatozott elv rég megczáfolva s a műphilosophiából számúzve van. Ha azonban kellene lenni az eddigiéhez hasonló színi bírálatoknak — amit én nem hiszek — inkább óhajtanám ezen Őszinte testvérekéit, mint az X. et Comp. által írtakat, vagy a Honművészből, Szemléelőben megjelenőket; bennök több megfontolás mutatkozott, és jobban tudták a színész-társaság helyzetét s körülményeit figyelembe venni, mint társaik.

Ne gondolják azonban az itt mondottak után színészeink, vagy X. et Comp. úr, mintha én magamat a budai vagy bármely színész-társaság ügyvédévé akar-nám tenni. Ismerem én ezen társaság igazgatóságának főkép, ismerem az egyes tagoknak is hibáit és fogyatkozásait, valamint amaz X. et Comp. által szóba hozott elbizottságot is, s mind azoknak sem védője, sem elpa-

lástolója nem akarok lenni. Azonban szeretem az igazságot is, s oly társaságtól, melyben a legjobb tagok segedelemhiány miatt, gyakran ön akaratjuk ellenére, kénytelenek mindent játszani, és így nem egyszer kontrázkodni, nem kívánandok csodákat, sem bírálataimat a művészet legfelsőbb kívánatihoz nem szabandom, és megfontolandom azt is, hogy nézőktől üres színház nem nagy kedvet és ösztönt nyújthat a legbuzgóbb művészeknek is. Játékszínünk egész állapotja, mint most van, sok fogyatkozásokat mutat, de meg fogja nekem engedni X. et Comp. úr, hogy azokon nem egyszerre lehet segílni, s nem is úgy, ha okok és következmények megfontolása, ismeret, elv és cél nélkül korholást és magasztalást írogatunk pusztá hatalomhangon. S az igazságos meg fogja azt is vallani, hogy színészeink sokat haladtak mióta fővárosunkban vannak.

Nem lesz tárgyam határain kívül, ha színészeinket eddigi bírálóikkal egybe hasonlítom. Színészeink előadásán kevés vagy épen semmi theoriája nem látszik a művészetnek; mind az, amit tudnak, practicai tudomány, többnyire középszerű, csak némely tagoknál, s ezeknél is némi szerepekben, emelkedik fölül a középszerűségben. Kritikusainkban practicai tudomány semmi sincs, theoriái kevéssel több a semminél, s az is sok részben hamis, vagy pusztán eltanult, mely nem vált második természetökké, s végre ez is többnyire rosszul alkalmazva a különös esetekre. Játékaikból és bírálataikból én legalább az egyik és másik félnek ilyen képét vontam ki magamnak. Olvasván e szerint a középszerűleg practicus színész, a még csak középszerűleg sem theoretikus bíráló kritikáit, nem lesz-e kénytelen sok észrevételre, melyek egyébiránt sincsenek okkal támogatva, de talán nem is támogathatók, mosolygani; nem lesz-e kénytelen némelykor ezt is mondani magában: kritikusom itt tanácsot adott, melyet én gyakorlatban kivihetlennek találtam régen és sokszor. A dolog így állván, mit én mostani kritikáinknál igen természetesnek találok, lehetetlen, hogy a bírálónak és bíráló-

latnak is a színész előtt hitele legyen; lehetetlen, hogy a megbírált, bírálójánál bölcsőbbnek ne higye magát, pedig a kritika, mely a jelenben nem szerezhette magának hitelt, mely eltévesztette célját, a jövőben is örök időkre hatás nélkül marad. A színészeti kritika nem oly könnyű dolog, mint mi magyarok véljük; maga a művészet philosophiája általában igen nehéz tudomány, s benne, ítéletem szerint, a színművészeté legnehezebb. Én részemről legalább csak mélyebb tanulás után merném magamat valamely színház előadásainak rendes bírójává tenni, pedig nem tartozom azok sorába, kik ítéleteiket kimondani rettegnek, de igen azokéba, kik rettegnek hamis tudományt terjeszteni. Mennyivel célirányosabb volna színi bírálatainkat most még csak egyes kiténőbb színdarabok előadásaira szorítani, úgy a bíráló — kiről szeretném föltehetni a dologhoz értést — jobban elkészülhetne, készülten mehetne a színházba, s így ügyesebben fedezhetné föl mind a gáncsolatra, mind a dicséretre méltó oldalt; s az ily szemléleleletről támadott bírálatnak is azután nem kellene mindjárt más nap kinyomatnia, hanem csak napok után, midőn a bírálónak ideje volt mindent megfontolni. Maga Lessing, ki mély tudományánál s éles ítéleténél fogva sebesebben foghatott fel mindent, mint a mi bírálónk, így teve, midőn Hamburgi Dramaturgiáját megkezdette, s csak több nap lefolyása után bocsátá közre bírálatait: mily sikerrel? tudja és halálával érzi egész Németország.

X. et Comp. úr jelenti azt is a Rajz. XIII. számában, hogy kritikáival ezen túl felhagy, minek okául azt adja, mert a budai színészek az ő (általa csálhatlannak vélt) tanácsait nem követik. Ez leginkább bizonyítja, hogy X. et Comp. úr önnön céljait sem érti. A kritikának nem az tiszte főképen, hogy a megbírált személyeket tórtíse meg, hanem az, hogy az olvasó közönséget oktassa. Tudom tapasztalásból, hogy megbírált író vagy művész rendszerint nem hiszen kritikusanak, már csak egy kis makacsságból sem, s ha van

olyan is, ki hajlandó hinni, s az általa jóknak tartott észrevételeket elfogadni, az csak a ritkább tünemények közé számítandó. De kritikát azért írunk kell még akkor is, ha sikerét a megbírált személyeken nem tapasztaljuk, mert ha ezen kritika való tudományt hirdet, bizonyosan nem fog siker nélkül maradni az olvasók között. Én azonban örvendek, ha X. et Comp. úr kritikáival felhagy, nem az általa említett okból, mert az nem ok, hanem azért, mert eddigi bírálaiból ítélvén, nem látok benne elegendő készütséget és tudományt, több oldalú ízlést és ítéletet, hogy színi előadást haszonnal bírálhasson. Azon célját pedig, mely szerint ezután nem az előadást, hanem magokat az előadott szindarabokat bírálandja, még inkább elhibázottnak tartom mint színi bírálaibait is. Amott X. et Comp. úr semmi tudományt sem terjesztett, itt pedig, mint az eddig láttak már is bizonyítják, hamisat fog terjeszténi.

Én tehát az itt röviden érdeklettek után — mert e tárgyról sokat lehetne beszélnem — arra kérném bírálóinkat, szűnjenek meg oly kritikákat írni, mint az eddigiiek, melyeknek semmi okos célja nem lehet, mely csak idegeníti a különben sem nagyon buzgó közönséget, a nélkül, hogy más részről magának a művészetnek is használna. Ha pedig bírálni csakugyan meg nem szűnhetnek, tegyék a művészet philosophiáját általában a színművészetét pedig különösen, tanulásuk tárgyává; oly írókat, kik a művészet e nemébe mélyebben hatottak, mint például Goethe vagy Engel, vagy az általok is gyakran idézgetett Schlegel Vilhelm, ne csak olvasanak, hanem ügyekezzenek keresztülhatni : akkor fogják látni ezen művészet fejszedítő mélységeit és nehéz tanulhatását; akkor mind értelmesebben, mind igazságosabban fognak szólni a tárgyhöz, s nem feledik azt se, hogy a magyar színész eddig egészen természet fia, mesterek és nagy példányok nélkül, s hogy őt nem szabad s nem kell azon magas mértékhez mérni, melyhez egy Esslair vagy Seydelmann, Schröder és Anschütz méretnek.

II.

DRAMATURGIAI ÉS LOGIKAI LECZKÉK,

MAGYAR SZÍNBIRÁLÓK SZÁMÁRA.

I. SZÜKSÉGES MAGYARÁZATOK

A RAJZOLATOK SZÍNBIRÁLÓ COMPÁNIÁJÁNAK.

A magyar színészetről, melynek ügyében ma, írva és beszélve, oly sok szó tétetik, én is kívántam néhány gondolatot az olvasók közé szórni, azon reménnyel, hogy az elszórandók között találkozhatnak jó magok is, melyek alkalmas földbe esvén, gyümölcsözendőleg kelnek ki. Magvetők vagyunk csak kik írunk, bizonytalan reményű magvetők, s kába az, ki hizelkedik magának, hogy minden általa vetett mag teljes bizonyossággal virulást érjend. — Nézeteimet, melyek a pesti Társalgató ez évi folyamának XIX. számában közöltettek, csupán a színművészetre szorítám, mert magáról a játékszínről már többen értekeztek, s itt fogalmaink lassanként világosodni kezdenek, a színművészet iránt ellenben még alig hallánk alapos szót. Fő czélom volt a művészet barátit figyelmesekké tenni, hogy azon színi bírálatok iránt, melyek nálunk a legújabb időben megkezdettek s némelyek által oly nagy erőlködéssel, s mint a Rajzolatok ez évi XIII. száma bizonyítja, követelt tudománnyal folytattatnak, nem mindnyájan vagyunk egy véleményben, s hogy a dolgot nem csupán az előnkbe állított oldalról lehet és kell tekinteni; mert félszeg nézet sehol sem vezet tiszta fogalmakhoz, kritikában pedig czéltalanságán túl fonák ítéletmondásokra

s mi ezekből következik, méltatlanságokra téveszthet. Amiket mondtam, ügyekeztem okokból mondani, hogy meggyőződést eszközöljek; valamint más alkalomkor, közönség előtt felszólalva, nem kívántam, hogy valaki vakon, szavaimat nem fontolva, részemre álljon, sem annak képzelete nem kapott el, hogy állításaim kérdésen fölül valók: azt azonban bizton reménylettem hogy ellenkezésem az elméket fel fogja izgatni, figyelemre és fontolásra ébreszteni, s ha ezen fontolásnak nem az lesz is következtése mit én várok, és senki nem áll is részemre, eszköze leszek annak, hogy írás és magányos körbeli szóváltások által, melyeket ily ellenkezések mindig támasztanak, a magyar színészet és színi kritika iránt tisztább, világosabb fogalmakra jussunk, s hogy a tudás köre e részben is nyerjen közöttünk terjedelmet, s különösen, ha üdvöt hozandók most divatozó színi kritikáink, azoknak hitel és meghallgattatás szereztessék, ha pedig kártékonyak és ál útakra vívők, rontassék le azon kis tekintetök is, melyet magoknak netalán itt-ott szerzetek, és kritikusaink máskép kezdjék a pályát most még jó korán, mielőtt rossz irányt adhattak. Azért ada isten nyelvet, hogy gondolatinkat egymással közölhessük, s egymástól kölcsönösen tanulván, szellemileg haladjunk, nem pedig, hogy mint halak némán úszszunk az elemekben, nem is képzelve jobb és szebb körülményeket, mint a melyekbe vak sors taszított, és saját megfeneklésünk fogva tart. Bár többször, és minden oldalról vizsgálódva, hallatnók szavainkat a napi rendre került tárgyak felett: akkor szelidülvén bennünk kölcsönös ellenmondások által lassanként az önhietség, jobban megértenők és ismernők egymást, s céljaink hamarabb sikerülnének.

Azt nem vártam, hogy színi bírálóinkat szavaim megtérítsék, mert, mint egyszer már említém, tapasztalásból tudom, miképen a közönség előtt kimondott ellenkező ítéletnek az érdeklött szokott legkevesebb hitelt adni, az pedig, hogy épen X et Comp. urak fogadják el nézeteimet, oly kevéssé várhattam, amely

nagyon kitüntették ezen urak a Rajz. XIII. számában azon boldog hiedelmöket, hogy ők ama sors választottai közé tartoznak, kiknek minden esetre igazságok szokott lenni. Hogy felszólalásomra éppen ezen uraktól fog felelet következni, azt tökéletesen hittem, mert melyik, kivált kezdő, magyar író volna az, ki magát iróilag megholtak ne vélné, mihelyt az ellene történt szót felelet nélkül hagyta? már csak azon közmondás miatt is: „azé az igazság, kié az utolsó szó!“ szükségesnek véli a választ; a jelen esetben pedig az az úgynevezett humor (melyet, minthogy különbözik a való humortól, tévedés elhárítására jó leszén még most *magyar humornak* neveznünk) az az úgynevezett humor, mondom, mely egy idő óta mindenütt, forr, árad és habzik, sem engedte volna meg a csendet és hallgatást.

A felelet megjött a Rajzolatok részéről, s egész a meglepésig hamar, mert az csakugyan nagy szerencsétlenség volt volna X et Comp. részökre, ha valaki csak tíz napig is kételkedhetett volna, hogy az ő kritikáik tökéletesek. E feleletben, mely jókora neki-rugaszkodással volt dolgozva, mindenről van beszéd, röviden és hosszan, amint telt, csak arról van egész a meglepésig kevés, ami általam kérdésbe vétetett. — A Rajzolatok sok ügyekezeti szerkeztetője, úgy látszik, engem fontosabbnak tart a köz fontosságú színészeti ügynél, mert erről legkevesebbet beszél; abban látszik fő mulatságát találni, ha írói személyemről s írói dolgaimról beszélhet s minél több tárgyat találhat humorri szenvedélyeire. Én ugyan nem akarom ezen elméncz barátomat játékaitól megfosztani, s humorri gyönyörűségeiben bolygatni, sőt, ha kedvét leli benne, ezennel felszabadítom őt, hogy rajtam (becsület korláti közt) gyakorolhassa humorri erejét; azt azonban, mint jó akarója fülébe súgom, hogy azon úton, melyet választta, nem fogja ügyét kivívni, mert míg ő játszik, mulatja magát s másról beszél mint kellene, én addig a tárgyhoz fogok szólni, s míg ő egy sereg nevetőt gyűjt maga körül, én addig a komoly ítéletűeket hódítom részemre s

akkor majd ön példáján fogja tanulni, hogy humorizálni is csak a maga helyén jó, nem mindenütt, hol szeszélyünk támad s kedvünk tartja. *Hae nugae seria ducent in mala.* . . .

Másodszor szólalok meg ez úttal a színészeti bírálatok ügyében, s ámbár most kissé hosszabban, de reménylem — ha isten színi kritikusainknak s közöttök kivált Munkácsy János úrnak erőt, egészséget adand — nem utólszor. A játékszín ügyén országos figyelem függ, érdemi a fáradságot, hogy róla hosszabban is beszéljünk. Megnyíltak az elménczéség, a szójáték csatornái, várhatunk nagy humoristicai áradást, mely leginkább az én építményeimet, apró viskóimat fogja fenyegetni, azonban, mivel isten kegyelméből gonddal vannak építve s olykori veszélyek némileg már meg is edzették őket, reménylem, most is ki fogják állani az ostromot, azért én egész nyugalommal csak azon hullámok ellen ügyekszem gátakat rakni, melyek a közügy ellen látszanak erejüket intézni.

Mit én a pesti Társalkodó ez évi folyamának XIX. számában mondtam, annak veleje röviden ennyiből áll : „Kritika úgy használ s úgy gyakoroltatik célirányosan, ha tanít; művészet nem eléggé ismert nemében tanítani csak úgy lehet, ha bővebb és részletes magyarázatokba bocsátkoznak kritikusaink. A színészet nálunk, practice bölcsőjében, theoretice ismeretlen föld lévén, kritika által úgy taníttathatik, ha állításainkat minél inkább megmagyarázzuk, kritikáink pedig akkor nyerhetnek hitelt és elfogadtatást, ha elvekből folynak és okokra támasztatnak. Eddigi színi bírálóink vagy magasztaltak túlságig, vagy korholtak céltalan élességig, a nélkül hogy elvekből s okokkal szólván, magoknak ezen korholó élességre tanítás által szerettek volna jogot. Bírálatainknak e szerint nem lehet jó sikere; ártanak az ügynek, nem használnak; a közönséget idegenítik az ügytől, a színészeket pedig jó korán hozzá szoktatják a kritikát oly valaminek tekinteni, ami pusztá személyes tetszéseket mondogat dicsérve

vagy ócsárolva; hozzá szoktatják, hogy magokat bölcsőbbeknek képzeljék bírálóiknál, s fölül minden kritikán. Ez okból kéretnek a színi bírálók, hagyjanak fel kritikáikkal, vagy ha nem, nyúljanak a tárgyhoz több készülettel, mint amit eddig bizonyítottak.“

Ezeket mondtam én, s ami ezeken kívül mondván, csak annyiban tartozott a dologhoz, hogy ezeket világosítá, magyarázta, okokkal támogatta. Az értők, reménylem, felfogták gondolatimat, legalább nem lehetett nem látniok mit akarok. Állításaimnak, hol kellett, okát adám, hol nem adtam, az olvasó vizsgálatára számoltam, mert a tárgy, mely felől ítéletemet hallatám, a színi kritikák t. i., a közönség kezébe volt, s azt rá elég vala figyelmeztetni. Axiomákat, igaz, nem bizonyítottam, s nem is nagyon magyarázgtam, mert ezt csak gyenge elméjű gyermekeknek kell, kik egyedül ott hisznek okot látni, hol egy *azért, mert, tehát* áll, s ott is csak úgy, ha az állítással egy sorban, mert egymástól messzebb álló tárgyakat egybefogni elméjük gyenge. Iskolamesternek, nevelőnek kötelessége gyermekeket oktatni, nem pedig írónak; azonban, ha a gyermekek már vessző alól kinőttek, s korosodva is gyermekek maradtak, szükség, hogy iskolán kívül is, közönség előtt, halljanak néha leczkét, én tehát ez úttal, minthogy a tárgy is érdemli s épen a maga idejében is van, hívtelen leszek az írói elvhez, s Orbiliusként, mind addig fogok magyarázni, meddig csak meg nem tanítatom, hogy tárgyamhoz nem értek, vagy meddig a tanítványok meg nem esküsznek, hogy mindent tudnak és semmi föltétel alatt sem akarnak más ezavára hallgatni.

Mindenek előtt kijelentem, hogy én itt leginkább az én humorista barátommal, Munkácsy János úrral, fogok szót váltani. Ő Rajzolatai ez évi folyamának 157. lapján minden lapjaiba iktatott cikkelyt magáévá tesz, következőleg az X et Comp. kritikai cikkelyeit is, azért nekem a jelen ügyben senkivel mással nem, csak vele lesz dolgom. Minek váltogatnék én szót név-

telen s ismeretlen emberekkel oly társaságban, hol régi ismerősre találók?

Az én vig, jó humorú, de egy kicsinyt haragos barátom ezt mondja a Rajzolatok ez évi folyamának XIII. számában a 102. lapon :

„Ez évben kezdett kritikai jegyzeteinket (az X et comp. firmával jelelteket) mind ez ideig (ezen XIII. számig) híven folytatni, a nélkül, hogy nemű (jól magyarul : *némi*) bővebb észrevételekre ereszkednénk; reménylven mind örökké, hogy ha tanácsaink egyszerre nem nyerendnek is kívánt sükert, azonban nem fogjuk azokat egészen mellőzve látni.“

Alább ugyane lapon ezt :

„Színészeinken mind eddig sem szíves baráti tanács, sem érdemlett dorgálás nem fogott, ők a baráti tanácsot dolyfösen megvetni látszanak, e szerint dorgálásokon egészen felül emelkedettek gondolják magukat.“

Ezen két pontban az én szíves tanácsadó és érdem szerint dorgáló kritikus barátom két fontos dolgot ismer el és vall meg, hogy t. i. *bővebb észrevételekbe nem ereszkedett*, és hogy a *színészek az ő kritikáit megvetni* látszanak. Mindkettőről fogok majd szólani, most csak arra kérem az én barátomat, jegyezze fel ezeket magának.

Ugyanezen számában a Rajz. alább a 103. lapon idézi Schlegel Vilhelmnek az olasz színészekről mondott ítéletét ekképen :

„Többnyire mesterségüknek abc-jét a tiszta kiejtést és gyakorlott emlékező tehetséget SEM bírják. Fogalmuk sincs arról, hogy szerepöket könyv nélkül kellene (Schlegelnél : *lehetne*) tudniok és nálók minden darabot kétszer hallhatni, a sűgő oly hangosan beszéll, mint máshol a színész, s hogy egymástól (Schlegelnél : a *sűgőtől*) megkülönböztessék magukat, módfelett kiáltoznak. Igen nevetséges látni mint küzd a sűgő, ha a köz feledékenység által valamely jelenés zavarodni kezd, s mintegy kígyó dugja ki fejét üregéből, hogy a beszédet és testmozgásokat megelőzze.“

E szavak után X et Comp. vagy Munkácsy János úr azt veti : „Az igaz, hogy azt színészeinkről *épen mindig*, és *épen mindnyájokról* el nem mondhatni, de más részről mit nem mondhatna még Schlegel ha a *magyar színészeket* ismerné.“

Tehát, ha *épen mindig* és *épen mindnyájokról* el nem mondhatni is Schlegel szavait, vannak esetek és vannak színészek, melyekben és kikről el lehet mondani hogy a tiszta kiejtést és gyakorlott emlékező tehetséget s így mesterségök abc-jét sem bírják; tehát oly színészek, kiknek bár nem épen mindenikéről és nem épen mindenkor, de még is *sokáról* és *sokszor*, elmondhatni, hogy mestersége abc-jét sem bírja; oly színészek nem igen mélyen hatottak a magok mestersége értésébe, s ha nem hatottak mélyen be, önkényt következik, hogy azokról (vagy legalább nagyobb részéről) fölteheti „Bajza úr is“ és akárki is, „hogy értelmi kifejelettségök (a magok mesterségében) oly alant áll, hogy őket oktatni kell“, nem „iskolás gyermekeként“ ugyan és nem is „oly okok felhordásával, melyeket józan ész egyszerre átláthat“ (mint a Rajzol. XX. 157. lapján mondatik), hanem *iskolás és tanulni akaró férfiaként és oly okok felhordásával, melyeket józan ész sem láthat egyszerre át*, ha t. i. ez a józan ész sokszor és sokaknál mestersége abc-jét *sem* bírja. Tehát *ex concessis*, én nem mondtam valami csodálatosat és humorikaczajra méltót, midőn színészeinket semmi theoretikusoknak és középszerű praktikusoknak mondtam, sőt én kevesebbet mondtam, azaz kevesebbet vettem le a magyar színészekről, mint az én szíves tanácsadó kritikusi barátom, ki rólok azt mondja, hogy mesterségök abc-jét sem tudják, mert középszerűnek lenni hasonlíthatlanul többet teszen, mint *abc-ésnek*, vagy még *abc-ésnek sem* lenni.

Következik most már ezekből, hogy az én kritikusi barátomnak el kell ismerni, akár van hozzá kedve akár nincs, hogy a színművészet nálunk a művészetek egyik nem igen értett neme, annyira nem értett, hogy épen azok, kiknek számára az X et Comp. jegyű kritikák *főkép* irattak, mesterségöknek még csak abc-jét sem bírják, s ha nem bírják, ebből ismét következik az, hogy ezen abc-re kellene őket taníttatni.

Így tehát az én kritikusi barátom mindent elismer

és vall, már a Rajz. XIII. számában, mielőtt én megszólamlottam volna, amit én állítottam, névszerint :

1) Hogy a színművészet nálunk a művészetek egyik nem értett neme.

2) Hogy ő a színművészet ezen nem értett nemében kritikai tanításokat tartván, bővebb észrevételekbe nem ereszkedett, s így tanításait nem tehetvén megfoghatókká, annak kellett következnie,

3) Hogy felületesen oda hányt észrevételeinek nem volt sikere, miként maga vallja, mert a színészek az ő kritikáit megvetni látszanak.

S mit állítottam én a Társalk. XIX. számában? Azt, hogy mostani színi kritikáinknak semmi sikere, haszna, nem lehet; hogy nekünk elkerülhetetlenül szükséges még most minden apróságok magyarázatára lebecsátkozni, hogy nem szabad, s nem lehet a színművészetben csak kimerítő bírálatokat adnunk, ha kritikáinkat megfoghatókká és így célirányosakká akarjuk tenni.

A dolog így állván, nem fogja-e minden értő látni hogy az én kritikás barátom azon hállóban fogódik meg, melyet ön maga szőtt, s hogy itt hasztalan minden további humoristicus ficzkándozás. Én itt már feleletemet bevégezhetném, s a tárgy érdemére nézve nem kellene többet szólnom, azonban minthogy az én sok reményű barátom a hállóban itt-ott még réseket lát, melyeken kiszabadulást reméll, szükség, hogy ezen réseket is beszöjsem, s megmutassam azt az én barátomnak, hogy sehol sincs szabadulás.

Azt hiszi és állítja az én kritikás barátom a Rajz. XX. 157. lapján (ellent mondva annak, mit a Rajz. XIII. számában megvallott); hogy az ő kritikái tanulságosak voltak, s „ő bizvást mondhatja : soha sem mondotta: ez rosszul vala téve, a nélkül hogy hozzá ne tette volna, így kellett vala tenni, ahol csak a szükség megkívánta“ következőleg, hogy kritikáinak nem a bővebb észrevételek hiányából nem volt a színészeknél sikere, hanem a színészek elbizottsága miatt.

Hogy ezen állítás első részét elhigye az olvasó, szükség volt volna a kérdéses kritikáknak oly helyeire hivatkozni, melyeket az én kritikus barátom tanulságosaknak tart, s ha én azt mondtam pusztán s okatlanul (mint követeltetik), hogy az X et Comp. jegyű kritikák nem tanulságosak, arra nem ismét pusztán és okatlanul kell vala felelni, hogy *bizony azok tanulságosak*, s épen azon vétket követni el, mely nekem vettetik szememre, hanem az lett volna a dolog rendén, hogy példák idéztesse az ellenkezőre, vagy legalább rájuk hivatkozás történjék. Idéztetik ugyan két példa, de mindkettő oly gyenge, mely nem csak le nem rontja az én állításomat, hanem még nagyobb hitelt támaszthat annak igazsága iránt. Egyik tanulságos például idéztetik azon észrevétel, melyet a Rajzolatok ezen kifejezés iránt „Épen itt jön ő“ tettek, másikul az idegen nevek és szavak iránti tanítás; s ezen példáknak mindkettejét nagy fontosságú dolognak tartja az én kritikus barátom, holott az első észrevétel nem a színművészetet érdekli (mit én kérdés alá vettem), hanem a rendező tisztét, a másik pedig magában véve a legkisebb tekintetű tárgy az egész színművészetben, mert ha az idegen nevek és szavak néha rosszul ejtetnek is ki, oly népnél, hol kevés tudja mint kellene ejteni, az még nem fogja elrontani a színi előadás hatását, ha egyébiránt a szerepek jól vannak felfogva és visszaadva. S ez a kis (miattam tanulságos) észrevételke magában még nem erős arra, hogy az én általános észrevételemet színi kritikáink iránt ledöntse. Ami pedig azt illeti, hogy kritikus barátom a budai színészeket olasz, francia, angol grammatikákkal ajándékozta meg, hogy belőlök az idegen neveket és szavakat kiejteni tanulják, ezen buzgósága dicséretes, csak hogy általa nem egészen fogja célját elérhetni, mert például, az angol, skót, ír us nevek kimondását sem az én barátom, sem a magyar színészek nem fogják angol grammatikából meg tanulni, azért én oly buzgó kritikus lévén, mint Munkácsi úr, még egy oly lexikont is ajándékoznék, hol az

idegen nevek és szavak kimondása taníttatik, s milyen a német tudósok már adtak ki.

Gyanús dolog, hogy az X. et Comp. jegyű kritikák védelmére e két példácskán kívül semmi sem idéztetik, hogy én az én kritikus barátomnak megmutassam, miként áll ügye, íme lebecsátkozom itt egyes jegyzetekre, s kiszorítom őt a pusztá állítgatások tágas mezejéről, hogy futásban ne kereshessen többé menedéket. hanem kénytelen legyen fegyverrel vinni fegyver ellen.

Mindent, mi a színművészethez lényegesen tartozik, következő osztályok alá kell vonni: *Szóejtés*, *felmondás* (recitatio), *szuvalás* (declamatio), *testtartás* (ide tartozik a járás, ülés, állás), *kézbeszéd* (chironomia), *arcbeszéd* (mimika, szorosabb értelemben), *charakterfelfogás és kifejezés*. A mi ezeken kívül van, például: öltözködés, arcfestés, decorációk, machineriák s t. eff. az előadáshoz tartoznak ugyan, de nem a színművészethez; a színművész ezek nem létében is művész marad és tökéletesen teljesítheti művészeti tisztét. A mit tehát az X. et Comp. cikkelyek az itt előszámláltak tárgyában jót és, mint nekik praeceptorii hangon nevezni tetszett, *ábécés* színészeinknek érthetőt mondtak, s okokkal, győzőleg, az lesz, ítéletem szerint, tanulságos gondolat a színművészetre nézve.

Kírok minden észrevételt, a maga czíme alá és osztályába helyezve, ami az X. et Comp. bélyegű kritikákban a felebb előszámláltakhoz tartozólag mondatott.

SZÓEJTÉS.

1. Észrevétel. *Megyeri* úrnak az *a* és *d* közt van egy közép *á*-ja, ezt indulatokban, felkiáltásokban igen használja s ekkor néha orrából is beszéll." (Rajz. 1836. III. szám, 23. lap).

Nem akarom kérdésbe venni, mennyiben igaz ezen észrevétel, lehet, hogy egészen az, de ha sikerét akarta a kritikus, s vágyott azt mind *Megyeri*. mind pedig hallgatói előtt is hihetővé tenni, idézni kellett

volna néhány szót, melyekben Megyeri ezen á-t leginkább kitünteti, s meg kellett volna azt is magyarázni, melyik legyen ezen általa vétkellett közép a? az a magasan ejtett rövid a-e, melyet nógrádi á-nak lehetne neveznünk, minthogy Nógrádban s néhány vele szomszéd megyékben (Gömör, Hont, Bars) legkitünőbbben hallható, s közel áll a tót hangzatú a-hoz? vagy pedig ama mélyen ejtett, o-hoz közeledő, a-e, melyet Révai *a breve obscurum*nak nevez, s mely némely magyar tájakon a köznép kiejtésében hallható? Mindkettő hibás, s ki magának tiszta magyar kiejtést, milyen például Szolnok körül, vagy Miskolczon és tájékán a műveltebbek közt divatozik, ügyekezett megszerezni, nem fogja mondani. Ezen észrevétel, így példa nélkül odavetve s meg nem magyarázva, mind Megyeri, mind hallgatói előtt használhatatlan lesz; helyességét nem fogják elhinni, vagy, ha elhiendették, nem fogják tudni — minthogy két közép a van, a kritika pedig itt csak *egy középről* szól — melyik legyen a vétkellett, s melyiket kellene Megyerinek kiejtéséből kiirtania? Tanítást vár még most nálunk a józan színész, értelmes és világos tanítást, nem pedig kétes figyelmeztetéseket.

2. Észr. „Marosi úr mutatni helyett ne mondja mutatni.“
(III. 23.)

Ezen rövidké észrevétel helyes lehet, de csak egyetlenegy ama sok száz hiba közül, mely színészeink kiejtésében hallható, s az általa adott tanítás igen fél-szeg. Én egyszer legalább általános magyarázatot tartottam volna színészeinknek a kiejtésről; megmondtam volna, hogy ne ejtsék a szavakat dialektus szerint. Mikép kelljen a magánhangzókat ejteni, kimerítőleg tanítja a jó grammatika, milyen például Révaié; röviden vagy hosszan kelljen-e ejteni valamely szótagot; megtanulhatni a gondosabb magyar írók munkáiból. Színész nem egyes hely, táj, vagy megye, hanem ország és nemzet gyönyörködtetésére játszik; előadásain mindenféle tájbéli hallgató van jelen, s ámbár ezen

hallgatók közül sok beszéll saját szülőföldének dialektusán, de mégis mindenik keblében él (talán csak a pórt lehetne kivenni) bizonyos tiszta, magyar kiejtési ideál: ezen ideálhoz ügyekezék a színész közelíteni, s akkor leszen kiejtésében is nem mindennapi, hanem művész. Ezen nézet lehetne a kiejtésre nézve általános szabályúl felállítható, de midőn felállíttatnék, el kellene mondani azon kivételt is, melyet a szabály némely aljas pórszerepek előadásánál szenved. Kritikusainknak levén, én a hibás kiejtés irtására minden adandó alkalommal idéztem volna sok példát, mert néha színészeink egészen hamisan s úgy ejtik a szavakat, ahogyan semmi művelt magyar nem, például, *jóg, kör, ön* (*ön*, hosszan, egy nemét jelenti a halaknak Balaton vidékén), *jog, kör, ön* helyett; néha pedig dialektus szerint beszéllnek, mint *fóró, órom, lang, halálára, forró, orrom, láng, halálára* helyett. Ily észrevételek tételére sem nagy bölcsesség, sem nagy fáradság nem kívánatik, haszna pedig a színészetre nézve hasonlíthatatlanúl több volna, mint bármi nemű humornak.

Itt következnek, mi az idegen szavak kiejtéséről mondatott, de felebb már volt érintve.

3. Észr. „Ajánljuk színészeinknek, hogy a kiejtésekre jól vigyázzanak s ne mondják ‚egész Béla udvara‘ e helyett: ‚Béla egész udvara.‘ Egészen más az, ha mondjuk: az egész budai színház tartalma, ami körül-belül 2000-re felmenne, és ha azt mondjuk, ‚a budai színház egész tartalma‘ ami többnyire annyi százra sem megy föl. (VI. 46.)

Ezen észrevételt azért írtam ki, nehogy általam készakarva kihagyottnak vétessék, mert egyébiránt nem a szó helyes vagy helytelen kiejtéséhez, hanem a stílus logikájához tartozik, vagy azon észrevételek sorába, melyek a könyvnelküli tanulást illetik, miről én, mint az egész színészi művészséget megelőző s elmulaszthatatlan készületről nem akarok beszéllni. Az emlékezeti gyakorlottság oly szükséges a színpadon fölépítésre, mint tiszta levegő az életre. Valamint a döcögő járású, sántikáló lábú ember nem színre való, úgy a rossz emlékezetű sem, s az ilyet színpadról örökre

számúzni kell, mert ott soha nem reménylhet előmenetelt.

4. Észr. „Számos grammatikai hibák csapdosák füleinket, pedig mily kevés fáradságba, majdnem csak egypár órába kerülne, hogy megszűnjének.“ (XI. 87.)

Hogy egy pár óra alatt meg lehessen tanulni a magyar grammatikát, azt az én magyar humorista barátom maga sem fogja elhinni, hanemha a grammatika alatt az *ikes* igékről szóló tanítást érti, amit feltenni baráti jó vélemény miatt nem akarok. De még az *ikes* igék között is vannak olyanok, melyeket már a miatt is, hogy kétesek, s csak a nyelvünk régiségeivel megbarátkozottak által ismertetnek jól, nem lehet egypár óra alatt megtanulni. Egyébiránt ezen grammatikai észrevételnél sem ártott volna színészeinket koronként efféle hibákra figyelmeztetni, például: *nézel, veszel, adjál, eszek, értetődik, mondódik, szobában megyek* stb. melyeket minduntalan hallani színpadunkon. Az ily példák megingatták volna színészeinket azon hitben, hogy ők, született magyarok lévén, szükségképen jól is tudnak magyarul. Óhajtottam volna azonban azt is, hogy aki más grammatikáz, maga s tudjon grammatikát; különben megtörténhetik, hogy oly hibákat fog megróni, melyek nem hibák, vagy ha igen, a megróó által is elkövettetnek, a mi ismét nem szolgál a színésznél? a kritikus hitelének terjesztésére. Az én grammatizáló barátom pedig maga sem erős grammatikus, mint a Rajzolatok általában bizonyítják, különösen pedig az X. et Comp. bélyegű cikkelyekben ezek: *Afrika növényeit Európába(n) meghonosítani* (l. 45.), *mindenek utána* (l. 63.), *némileg* (l. 78.), *hatóteljes, czéltelen, férfinék* s tb. Tehát grammatikai hibákkal s „pedig 1835-ben!!!“ mint a Rajz. 95. lapján az én kritikus barátom felkiált, nem csak a magyar színészek és Kotzebue ugyanezen lapon megróó fordítói, hanem magok a korholó kritikusok és e korholatok tára, a Rajzolatok, ezen „*hetenként kétszer megjelenő napi lap*“ is bővelkednek.

FELMONDÁS, SZAVALÁS.

Annyi beszéd között, mennyit kritikusaink a budai előadásokról tartottak, múlhatlanul szükség lett volna arról kimerítőleg értekezni, micsoda felmondást (recitatio) és micsoda szavalást (declamatio) tartanak kritikusaink helyesnek s mely elvekből? Ezen két pontra nézve az angol színészek különböznek a francziáktól — legalább az új, úgy nevezett romantica iskola előtt különböztek! — a németek az olaszoktól, sőt a németeknél az újabbak a régiektől, s a maiak is egymás között; különbözik a vígjáték a szomorútól, a versben írt dráma általában a prózaitól, sőt a versben írt úgynevezett polgári szomorújáték a hősitől, s mindenikben más és más tactus és időmérték szerint tartatik a recitatio és declamatio. Ezen nagy különözés már maga mutatja, hogy e tárgyat egészen czéltalan dolog nálunk kezdőknél csak amúgy futtában érinteni, mint az X. et Comp. jegyű kritikák következő észrevételeiben:

5. Észr. „Örömmel tapasztaltuk, hogy (Kántorné) eddigi szokásakint, akár kívánta helyezete, akár nem, nem mindjárt síró hangon kezdette.“ (III. 12.).

Ezen észrevétel silányabb, hogyses sok figyelmet érdemlene, azonban alkalmat nyújt egy pár szó elmondására, mely kritikusainknak nem lesz felesleges. A darab, hol Kántorné, mint állítatik, nem mindjárt síró hangon kezdette. Kotzebue Montfaucon Johannája volt. — Kritikusaink gyakran mondják el a hatalomszót, hogy színészeink ne érzelegjenek, ne siránkozzanak, a nélkül, hogy a körülményeket szemök előtt tartanak. Kotzebue, Iffland, Jünger siránkozó színműveik nagyobb része elmúlhatlanul megkívánja és szükségessé teszi a síró hangokat, s valamint az ily művek korok betegségét viselik magokon, úgy beteges bélyegeiktől megfosztva s egészséges józan recitációval játszva, hatás nélkül maradnak, és fásak, szárazok lesznek. Én azt ohajtanám, hogy a kotzebuei, ziegleri néző- és szomorú-

játékok örökre száműzetnének színpadainkról, mert azok sem a hallgatókra, sem a színészekre nem épületesek, azokat német érzelgéshez, ezeket hamis páthoszhoz, és hibás recitációhoz szoktatják. Ha már azonban a sors megverte velök színészeinket, kritikussaink józanul csak azt tanácsolhatják, hogy a siránczó recitációt mérsékeljék, nem pedig azt, hogy egészen hagyják el, mert ez kivihetetlen tanács. Kántornénak pedig nem ártott volna a folyton folyó kritikákban kijelölgetni az eseteket, hol, ha nem kívánta is helyzete, „síró hangon kezdette“; különben Kántorné, ha hajlandó volna is ez észrevételt elfogadni, világ végéig nem tudhatja hol hibázott, s hol kezdette mindjárt síró hangon.

6. Észr. „Málikánk világi szüléit figyelmeztetjük, ne szoktassák (öt) affectált pathosra, ne fojtsák el benne a természetiség csiráját még gyermekkorában; a gyermek beszéljen egyszerű gyermekileg.“ (III. 23).

Azt hiszem, hogy oly kis leányt, mint akiről itt szó van, sem szoktatni pathosra, sem elszoktatni tőle még most nem lehet. Mind a pathosnak, mind az affectálnak fogalma felül van ily gyermek képzeletén. S ha ő affectált pathossal játszik, az benne alkalmasint természet; ha tanuló volna világi szüléitől, fitestvére is így játszanék s ugyan azon iskola színét viselné magán, Ezen észrevételt tehát Málíka szüléinek, ha elfogadták is, el kell tenniök 8—10 év utáni időre, most korai és használhatatlan. E helyett hasznosb lett volna a felnőtt színész Málíkáknak foganatos leczkéket tartani.

7. Észr. „Kántorné állásaiban, mozdulatiban, hangjában sok pathos van, de hangoztatásában pathosa többnyire elferdül, mert a dolgot erőteti; nem szükség érzetgerjesztéshöz kiabálás, a kedves múltak emlékét csöndes fájdalommal is sirathatjuk, bosszúra pedig lassú beszéddel is lehet tüzelnünk; a mássalhangzókat igen jó, ha az ember a legnagyobb szenvedélyben is csak úgy ejti ki, mint iratnak; ha a szenvedélyre igaz ok van jelen, a legmagányosabb mássalhangzó mellett is fellobban az, például csak a mai bosszúállókat vesszük, mely darab egy sz-vel is a legnagyobb bosszúra ingerelt bennünket.“ (V. 38.)

Ezen általam kiírt egész szakasz mindannyi háttározatlan beszédet foglal magában. Én el akarom hinni

hogy Kántorné a dolgot erőlteti is, hogy benne felesleg pathos van, de mind ezek úgy vannak-e elmondva, hogy mások is, és kivált Kántorné is tanulhassanak belőle, s az ide hányt észrevételeket hajlandóságok s okok legyen hibáknak elismerni. Azon fölül, hogy ezen kritikus beszédnek igen tréfás hangja van, — mit kritikában csak ott kell használnunk, hol valamit nevetségessé akarunk tenni — még érthetetlen és homályos is. Miként *ferdülhet el a pathos hangoztatása* s miben áll az az *elferdülés*? — Az X. et comp. kritikának fő célja a színészekre hatni, s lesz-e tanácsainak sikere előttök, ha játékaikat ügyekszik nevetségessé tenni? ha ott is tréfát űz belőlök, hol azok azt nem érdemlik, hol komoly magyarázatot várnának? Szerencsétlen kritikus az, kinek csak egy húrja, s hely, személy, idő-változás nélkül mindig egy hangon pengenek kritikái! — Mi a *boszú* szó két sz-eli kiejtését illeti, az nem hiba; ha a kritikusok egy sz-ql szeretik, az még nem ok ellenészrevételre.

8. Észr. „Bartháné asszony nagyon meglepett; csak bizonyos csevegésről szokják le, ekkor száját összehúzza s beszéde érthetlen.“ (VIII. 63.)

Ezen észrevételnek egyenesen tapasztalásomból mondok ellent. A pesti színpadon játszott *Jósige* volt az, melyben Barthánének ezen csevegése' és száj-összehúzása megjegyztetett. S hol csevegett itt Bartháné? Ott hol Lendvayné is csevegett, midőn t. i. a két leány tréfálódva beszél egymással, s hol a leányi csevegés nem volt hiba. Kritikusaink megjegyzték azt magoknak, hogy Bartháné csevegni szokott, ami sokszor igaz és hiba, de elfelejtették, hogy ezen csevegés néha helyes is lehet. Az említett érthetlenség pedig Barthánénál nem a csevegés következése szokott lenni, hanem az, hogy rosszul áll meg a színpadon, egé-z oldalt, és fejét befelé fordítja, s így hangjainak három negyed-része a színpad (coulissák) közöttvész el, ami a pesti nagy színházban, mely akustikai tekintetben oly rosszul van építve, még inkább észrevehető volt.

9. Észr. „Kovácsné ily szerepben (Varázs, a Jóság-ben meghaladta reménységünket, csak azt ne tüntette volna ki oly nagyon, hogy rímes versekben beszél.“ (VIII. 63.)

Kovácsnénak itt nem az volt hibája ami mondatik, hanem az, hogy hamisan declamált. A Jóság szerzője maga is ki akarta tüntetni Varázs beszédeit, mert rövid rímelt trochausokban beszélletti őt, s így más versformában mint többi személyeit. A szerző szándéka teljesítésére elég volt volna ezen helyeket lassúbb és ünnepibb hangon szavalni, s ez meg is történt, de ezen fölül a szavalásban kéthangúlag emelkedő és súlyedő éneklés is volt, s a beszéd nem interpunctiókra, hanem versenként volt recitálva, s ezek ronták el a dolgot. Ha ezekről a Rajz. kritikusai valahol tanítást tartottak volna, talán Kovácsné ehhez szabta vala magát, de a declamációról általában kevés szó van, s ami van is, haszonvehetetlen, miként mindjárt látni fogjuk bővebben.

10. Észr. „A jámbusok szavalására nézve ezeket jegyezzük meg színészeinknek : 1-szor ne pattogtassák a verseket, ne tüntessék oly nagyon szemükbe a hallgatóknak, hogy ők még versekben is tudnak beszélni; — ez a hatást rontja, a figyelmet a tárgy velejéről külsőségekre vonja; mert mi őszintén megvalljuk, valahányszor ily pattogtatott jambusokat hallunk, ujjaink mindenkor görcsösen (!) összevonaglanak, mint midőn gyermekkorunkban a „simplicium legest“ scandálgattuk. 2-or. Ha már csakugyan különös figyelmet akarnak nyújtani (figyelmet nyújtani??) színészeink a jambusok iránt, tüntessék ki azt abban, hogy az író tollához minél hívebben ragaszkodjanak; mire nézve tartsák eszökben, hogy kötött beszédben nem mindegy : *és* vagy *s*, — *színészek szorgalma* vagy *színész szorgalma* — *mondok jámbust* vagy *mondom a jámbust*, — *aluszom* vagy *alszom*, *neked* vagy *néked*, — *engem* vagy *engemet* s a t. 3-or. A szavallást mindig a drámában uralkodó szellemhez kell alkalmazni; a vers közép lépcső a próza és ének közt; s így azt l kesebben s nagyobb pathossal kell szavalni mint a prózát.“ (VIII. 64.)

Találtunk tehát végtére oly szakaszt is, hol a Rajzolatok kritikája intést ad, mely szerint óhajtáná kívánságát teljesíttetni. Csakhogy, fájdalom, jobb volt volna semmit nem mondani, mint azt, amit monda: amúgy a színésznek legalább nem mutattatott volna hamis irány. Való az, hogy a vers közép lépcső (*fok* inkább)

a próza és ének közt, de nem való az, hogy a verset nagyobb pathossal és lelkesebben kell szavalni mint a prózát. Ezen elvet általános szabályúl tolni a színészekre, annyi, mint az egész felmondási és szavalási tudományt alapjaiból felforgatni, s a változatos és karakteristikus recitáció és declamáció helyébe kellemetlen és únodalmas egyhanguságot hozni. „A szavallást mindig a drámában uralkodó szellemhez kell alkalmazni“: igen igaz ezen állítás, de midőn az vettetik mellé, hogy a vers közép lépcső a próza és ének közt, s így azt *lelkesebben s nagyobb pathossal* kell szavalni mint a prózát, mi következik ezen tanításból? Az, hogy valamikor a színdarab versben van írva, annak szelleme mindannyiszor lelkesebb és pathetikusabb, mint a prózában írotté, ami már magában is képtelen állítmány, de a belőle folyt következmény még képtelenebb, mert e szerint a verses vígjátékokat is általában, sőt még azon helyeket is, hol a színész elmésségeket (ami ész és épen nem indulat kiforrása) mond, indulattal vagy is pathossal kellene szavalni, ha nem nagygyal is, de még is nagyobbbal mint a prózában írt dráma elmésségeit. Következik továbbá az is, hogy a prózában írt indulatot kevesebb pathossal kell felmondani, mint a versben írt elméskedést, azon általános szabály szerint: mert a verseket nagyobb pathossal kell mint a prózát. A *lelkes* szónak pedig e helyt értelme sincs. *Lelkes szaválásnak* azt mondhatni, hol a színész lelkének egész figyelme a szavalott tárgyra van függesztve, annyira, hogy az a hallgató: előtt is minden oldalról felfogottan és át gondoltan előadott tárgyként tűnjön fel. Tetszi a köz divatban a *lelkes* szó az *élénket, heveset* is, teszi továbbá a *helyeset, jót, tökéleteset*. De hogy mind ezek egyképen kívántatnak meg a prózai és versi szaválásban, s ez utolsóban nem nagyobb mértékben, mint amaz elsőben, ezt nem szükség bizonyíthatnom.

Az én kritikus barátom hallott, vagy olvasott valamit ezen tárgyról, de sem felfogni, sem azt alkalmazni újra elmondani nem volt ügyes, pedig az elmondani

tudás maga is oly dolog már, hogy ha azt író, de kivált kritikus nem bírja, jobb volna soha tollat kezébe nem vennie, mert így amit jól tud is, fonákul fogja tanítani.

Színi kritikusainknak lévén, ezen alaptalan és felesleges beszédek helyett, következő gondolatokat mondtam volna el, kifejtve és megmagyarázva, színészeinknek.

Tanuljanak színészeink metrikát már valahára; e nélkül mesterségök a versi szavalásban és felmondásban örökké csak vak tapogatózás lesz; s tanuljanak kivált színésznéink, mert e tekintetben mind, még a legjobb is, gyenge. — A versek felmondásában ne declamáljanak mindig mintegy szabály szerint; itt az egyszerű recitációnak szinte úgy megvan a maga helye mint a prózai mű előadásánál. — Ne énekeljék színészeink a verseket. Énekelni kétképen szoktak; vagy úgy, hogy minden egyes vers első fele (hemistichiuma) magasabb, a másik fele pedig mélyebb hangon mondatik és viszont, vagy pedig a versek páronként vétetnek, s az első emelkedett, a második süllyedő hangon, nem declamáltatik, hanem danoltatik előnkbe. — Ügyekezzenek a színészek behatni a szavalandó költemény értelmébe; s ekkor fogják tudni, melyik szóra és kifejezésre kell több vagy kevesebb erőt fordítani. — A verseket interpunctiókra kell felmondani, s a beszéddel nem ott állani meg, hol a vers végződik (mint nálunk többnyire szokás), hanem ott, hol értelem és interpunctió kívánják. — Verseket ellentétben a prózával szabályszerűleg (in regula), azaz, ha semmi más föltétel nem korlátozza a színészt, lassúbb, ünnepibb hangon kell szavalni. — Ne legyen a színésznek arra gondolja, kitűnik-e a hallgatónak az általa felmondott vers, vagy nem: ügyekezzenek ő a költő értelmét felfogni, a szavakat tisztán kiejteni és alkalmasan hangoztatni (intonálni), akkor nem fog elveszni a dictió harmoniája, s megvan egyik fő czélja a drámai versnek, mely nem annak tudásában áll, hogy most előttünk vers szavalatik, hanem abban, hogy a beszéd harmoniáját tisztán

érezzük. Mihelyt a színész a vers kitüntetésére iparkodik, hamisan fog intonálni, s bele esik amaz únodalmas éneklésbe. — Ifju és kezdő színésznek ajánlható, hogy otthon szobájában naponként declamáljon valamit, s eleinteny oly mély hangon aminőn csak melle engedi: ez által fog hangja terjedelmet nyerni s minden fordulaton szerencsével átmenni stb. stb.

Színi kritikákat írván, megmondottam volna azt is, legalább egyszer *), hogy színészeink felmondás és szavalás tekintetében régi és új iskolára oszlanak. A régi vagy inkább *síró és éneklő* iskolához tartoznak színészeink közül sokan még a jobbak is: *Kántorné, Szentpéteri, Dériné, Szerdahelyi*; az új iskolához: *Megyeri, Lendvainé, Lendvai, Telepi*. — *Bartha, Tóth, Parázsóné* ezen két iskola között ingadoznak. Nem lévén a régi időkből még csak oly felületes színi kritikáink sem, mint a mostaniak, tapogatni sem tudom, mikor alakult ezen régi iskola, kik voltak fejei? Hogy a kotzebuei, jüngeri, iflandi színművek előadása nagy befolyással lehetett ezen iskola támadására, azt sok bizonyossággal merném állítani. Mai nap ezen régi iskola leginkább *Kántorné* játékaiban túkrözi magát vissza, s ki az ő játékait jól fogja karakterisálni, az adandja legjobb képét a régi iskolának, melynek korunkban kérdésen kívül ő feje, s ha van valami ezen régi iskolában dicséerni való, annak nagyobb része *Kántornét* méltán fogja illetni. Színésznéink mai időben többnyire őtána képezik magokat. Ezen iskola legtúlságosabb pontját, tudtomra, *Czelesztin* teszi, s az ő régenten sokaktól csodált *Hamletjében* a régi iskola szenvedhetetlen caricatúrává fajult. Az új iskola kezdőjét és teremőjét szinte nem tudhatom; korunkban *Megyerit* lehet feje gyanánt tekinteni; az ő recitációi (mi az intonációt illeti) a legegészségesebb beszédek, melyeket magyar

---

*) A Honművész ez évi foly. XXVII. száma 211. lapján. midőn épen ezen észrevételek irattak, történt említés egy ő és új iskoláról a színészetben. Alabb majd szó leszen felőle.

színésztől valaha halláak, de a művészi szavaláshoz még ő sem bírt fölemelkedni, amit természetesnek tartok színészetünk eddigi körülményei közt. Megyerihez legközelebb *Lendvainé* áll, s amit ő recitációi tekintetben eszközteni tud, az neki, úgy látszik, eredeti műve, s ő a legjobb úton van, melyen fiatal színészné lehet. Kár, hogy Megyeri kiejtéssein, mi némely víg szerepeknél észrevehető, bizonyos selypegés fordul elő, ami néha jól üt ki, de többször nem illik a szerephez. Ez a selypegés az *s* betűk kiejtésében tűnik ki leginkább; *Lendvainé* pedig némely szótagokat elharapva s elnyelve ejt ki, másokat ismét természetöknél fogva rövideket megnyújt és viszont, például: *hätälöm, këgyëlëm, jö isten, förrö*: *hätälöm, këgyëlëm, jö isten, förrö* helyett, s ez által mindketten ártanak a különben elég józan recitációnak. *Lendvainénak* szükség volna mindennap valamit egy hozzá értő előtt olvasni, ki ezen hibákra (melyeket megszokás miatt maga nem igen vesz már észre) figyelmesse tegye. *Telepi* az új iskolai recitációnak egyik legszélsőbb pontjához áll közel, ott, hol gyakran már minden művészet megszűnt s elkezdődött a mindennapiság országa. Az ő beszéde a legértelmesebb vagy legalább egyike a legértelmesebbeknek, mert minden szótagot hallhatólag mond ki, hangja meglehetősen területű, s erő van benne, de ezen erő néha nyerseséggé válik, s ezen nyereség az, mely kívül áll a művészi recitáció határain. Vannak azonban esetek, hol *Telepi* recitációján szelidítve van ezen nyerseség, s ily eseteknél kielégítőleg recitál. Az ő *Csókra vágyója*, melyet egykor a budai színpadon szavalt el, köz kívánságra kétszer egymás után, a legjobb szavalások egyike volt, melyet magyar színésztől valaha hallottam. — Fiatal színészeinknek nem ajánlható eléggé, hogy óvakodjanak a régi iskolát követni, mert az hamis szavalásra vezeti őket, tartsák inkább szemök előtt az újat, s tanulják belőle ami megtanulásra méltó, mert a való művészi declamációt még ez sem érte el, de ezen iskola kezdi törni az utat, melyen hozzá közeledhetni. —

*Egyres*i, ki szorgalomban sokakat halad meg, színté inkább az új iskola nyomain megyen, de neki is vannak síró hangjai, melyek érzékeny szerepeiben leginkább észrevehetők, s ez a régi iskolából ragadt rá; kár volna ha ettől nem tudná magát megszabadítani. — Általában el lehet még most színészeinkről mondani, hogy a művészi szavalást nem bírják. Kántornében sok elemei voltak egy leendő jó szavalónénak, de neki a régi iskola elmúlta után kellett volna születnie. Fiatalabb színésznőink szaván többnyire bizonyos rekedtséget vehetni észre, ami a női csengő hangokhoz szokott fület felette bántja; ez nagy akadály a valódi declamációnak. Színészeink magok is érzik, hogy gyengék a declamációban, mert egyes versezetek felmondásától tartózkodnak, pedig igen óhajtható volna, hogy Kölcsey, Vörösmarty s egyébek szavalható versezeteik, némelykor a színpadról is nyernének életet.

Ezen itt elmondottak bővebb fejtegetést érdemlenének, mi színészbíráink tiszte volna ott, hol egyes műveket bírálgatván, részletekbe bocsátkozhatnak; én csak figyelmeztetésül hordám fel mind ezt, mind némely alább következendőt, hogy mind inkább kitessék, milyen színi bírálatokat óhajtanék én most még nálunk.

A declamáció változatossága egész a végtelenig menő, színdarab, karakter, helyzet, indulat, kor, nem szerint, s azt elvekre vont rendszeres értekezéssel ki-meríteni szinte lehetetlen, azonban különös eseteknél elvekből következő hasznos intéseket lehet adni a színésznek. De istenért! csak hozzá értő és elvekből ítélő bírák szóljanak, mert most, midőn színészetünk fejledzik, mind színésznek, mind közönségnek fonák irányt adni kétszerte veszedelmes és vétkes dolog.

T E S T T A R T Á S.

11. Észr. „Egyetleneg föltételünk vala, Nyírinének megmondani, hogy a nyelvet legszorgalmasabban tanulja, hogy járásába, állásába, lépéseibe, mozdúlatába, oly virgoncságot igyekezzék önteni, mely a híres neves nyíri lányokéit megközelítse.“ (VI. 46.)

Itt az én kritikus barátom egy kis szójáték miatt (egy neme a magyar humornak), melyre a Nyíri név adott alkalmat, hamisabb tanítást mondott el, mint amiről képzelete lehetett volna, melyet, minthogy az itt mindjárt következő észrevétellel egészen rokon, alább fejtendek meg.

12. Észr. „Laborfalvi Róza szépen előre haladott, de azért nem szükség többnyire előre hajolnia; legyen állandó tanulmánya a hozzá épen nem mostoha természet.“ (VIII 69.)

Itt ismét humornak kellett a kritikába vegyülnie, ami magában nem volna hiba, de midőn annak rovására, hogy humorizálhassunk, fonák tanácsokat adunk, ez megbocsáthatatlan könnyelműség. Mivel Laborfalvi Rózának jó külseje van, mit a hozzá épen nem mostoha természetnek köszönhet, tehát a természetre utasíttatik, hogy azt tegye állandó tanulmányává.

Szerencse, hogy némely kritikusaink tanításai nem lehetnek oly veszedelmesek foganatjokban, amily rosszak és hamisak elvökre nézve. Mi magyarok, kik a szépnek philosophiájával oly keveset törődünk, mindánál is a természetre hivatkozunk, s ezt akarjuk kizárólag művészeink iskolájává tenni, s ehhez méregetjük a művészi szépet, s feledjük, hogy magának a művészetnek is van természete, melyet a prózai (anyagi) világban nem lehet feltalálni, következésképpen azon prózai természettől, melyet ezen beszédeknél értünk, sem lehet eltanulni. Minden művésznak, s így a színinek is, egyedüli tárgya az aesthetikai szép, s ezen aesthetikai szép a természetből van ugyan általvéve a művészi világba, de a művészi világnak levegőjében el kell változnia, s el is változik és idealitást nyer, s ez az idealitás az, mely megkülönbözteti az anyagi világ szépségeit a művészi széptől; ennek közbenjövele nélkül művészség és mindennapi természet tökéletesen egyet tenne, s egy volna, így pedig nem tudom minek vesződnénk tovább az egész művészettel, miután mind azt, amit művészet előállíthatna, magában az anyagi világban, a prózai természetben fellelhetnők. A szép a természetben

van ugyan még akkor is, miután ideállá változott, mert az ideál maga is megnemesített természet, de pusztán, úgy mint azt az anyagi természet alkotta, a művészi világba nem lehet általtenni. Ki már maga is művész, ki meg tudná különböztetni ezen itt szóba hozott két természetet, annak lehetne oly utasítást adnunk, hogy tegye tanulmányává a természetet, s ügyekezék közelebb járni hozzá; akkor ha észrevettük, hogy ezen művész oly magasságig úzi az idealizálást, hogy műveiben már csak földfeletti képeket láthatunk; de kezdőknek, kiknek effélékről fogalmok sincs, csak kárral tanácsolhatjuk a természet tanulását. „A természet a művészet-től, úgy mond Goethe, egy iszonyú hézag által van elkülönítve, melyet külső segéd nélkül (milyennek kellene lenni a valódi theoriának, azaz kritikának) maga a láng-ész sem képes átszökni.“

Ezen elvet, melyet nem volna felesleg egykor bővebben fejtegetni, hogy lássák, kik szünetlen természetkövetést és utánozást prédikálnak, miként áll a dolog, a jelen esetre alkalmazva, mi volna következése azon utasításnak, hogy Laborfalvi tegye a természetet tanulmányává, Nyíriné pedig ügyekezék a nyíri leányok élénkségét és virgonczságát megközelíteni, ha ezen utasítás lelkiösméretesen követtetnék? Az, hogy ezen kezdő színésznék egészen a prózai természethez tartanak magokat, s nyernének tőlök, midőn tökéletesen kifejlettek. művészet helyett mindennapiságot, melynek látása miatt nem szükség hogy költséges színházakat építsünk: úton útfélen eléggé éldelhetjük. Az a nyíri leányok virgonczsága, mely előképül jeleltetik ki, színpadon nem fogna kielégíteni egy műértőt sem, s alkalmasint nem látszanék egyébnek mindennapi grátia nélküli szarkaugrán-dozásoknál. Virgonczság a mindennapi életben, s virgonczság a színpadon, két egymástól különböző dolgok. Én tehát ezen fonák s balútra tévesztő tanács helyett inkább azt javaslom a nevezett két színésznének, hogy tegyék állandó tanulmánynyá a művészetet, azaz figyelmezzenek a nálók már előbbre haladott színésznékre, s

tanulják azoktól, miként kell a színpadon mozogni. „Bedenke der Schauspieler, dasz er nicht allein die Natur nachahmen, sondern sie auch idealisch vorstellen solle, und er also in seiner Darstellung das Wahre mit dem Schönen zu vereinigen habe.“ Ezt mondja egyike a legnagyobb műértőknek, s e tanács felette tanulságos, s egyenesen a művészet filozófiájából vagyon merítve.

Maga ez a pont is mutatja, micsoda studium lehetett az a színművészet körében, habár *hosszas* volt is, melylyel az X. et Comp. jegyű cikkelyek írója dicsekszik. Midőn az ember *hosszas* studiummal sem jutott el az abc-ig, akkor csakugyan hasznosabb volna felhagyni minden további fáradozásokkal, vagy legalább leczkéket nem kellene tartani oly tudományból, melynek első alapjait is oly rosszul ismerjük.

A többi észrevétel, mely a színművészet ezen ágában még tétetett, itt következik.

13. Észr. „ . . . a másik (Róza) jó Bellának nevezi magát, s mi valóban örömet elhisszük, hogy ő jó, s nagyon jó, hanem azért nem szükség minden szavára egy bókolatot csinálnia.“ (V. 38.)

14. Észr. Bartháné hagyjon fel egyszersmin T színészeinknek majdnem általános hibájával, a test előre hajlongásával.“ (VIII. 63.)

15. Észr. „Ne tegyék magukat (a színészek) oly rút állásokba, minőket ma valánk látni kénytelenek: egyik görbe nyakkal, másik púpos háttal, harmadik kecskelábbal (?) szundikált úgy szólván, nem pedig állt, a színpadon.“ (VIII. 64.)

A sokszori bókolásnak néha jelentése is lehet, például, midőn a színésznek társalkodási ügyetlenséget kell szerepében kifejeznie. S vajjon nem kellett-e itt is, ki fogja ezt az olvasók közül érteni, hacsak a Róza által előadott szerep természetéből meg nem magyaráztatik? *Löwe*, a bécsi udvari színész, — kitől még oly nagy kritikusok is, mint általában a magyar színészet bírálói, nem fogják megtagadni a jeles művész címét, — egy falusi úrfi szerepét játszván, midőn az a városban megjelenik fenntebb társasági körben, számtalan bókolatok által tünteti ki az úrfi ügyetlenségét, s itt

is hiba-e ez a sok bökölát? Vagy ne mondjunk semmit, vagy világosan és okkal. — Hogy Bartháné előre hajlongott, ismét nem akarom kétleni, de ezen előrehajlás nem akkor történt-e, midőn alázatosságot kellett kifejezni? Ha igen, akkor helyén volt. Lehet-e az ily dolgokból általános szabályokat csinálni? Minden értő azt fogja felelni, hogy nem; minek beszélünk tehát általánosságban, holott tanításaink így nem igazak; mért nem szorítjuk az észrevételt egyes esetre, hol a hibát mindenki általláthassa? — A görbe nyak, púpos hát, kecskeláb pedig pusztá elcímezések személyek nélkül; fogják-e az ezen alkalommal föllépett színészek tudni, melyik cím kit illet közülök? S nem fogja-e egyik a másikára tolni a hibát?

Színészeink nagyobb része, nem csak Budán, hanem szerte az országban is, nem igen erős annak tudásában, mint kellene a színen megállani, járnai, ülni, amit kritikusaink, ha valót akarnak mondani, magok is meg fognak vallani; de minél gyengébbek ők e részben, annál erősebbeknek kellene lenni kritikusaiknak az oktatásban, s annál több és alaposabb észrevételt tenniök; a felebb idézett példák azonban nem igen bő tanítást foglalnak magokban.

Ha én magamat színészbíróvá tevém, más dolgokat emlegettem volna. Például: Ne feledjék el színészeink, hogy nem magoknak, hanem a közönségnek játszanak, ez okból úgy álljanak meg a színpadon, hogy fejük a felé legyen ugyan fordítva, kihez szavok intézve van, de csak egy kevéssé, s annyiban, hogy arczok három negyedrészt a nézők láthassák. Csak fél arczot láttatni, valamint hátat fordítani is, bármikor, de kivált midőn a színész beszél, nagy hiba; mert így az arczbeszéd egészen elvész, s a fejnek rossz helyzetéből következik az is, hogy a színész szava nem hallható, mert minden hangja a színpadra, a színfalak közé van beszélve, és ott enyészik el. Ki két gyakrolott művészt látott színpadon egymás közt egyszerre beszélve, észrevehette, hogy a szóló kevéssé mindig előbbre mozdult

a nézők felé, hallgató társa pedig hátra vonúlt, mely mesterség ügyesen és feszesség nélkül használva a legjobb hatású volt mind a nézők szeme előtt, mind a declamációra nézve. — Midőn magasabb rangúakkal szólnak alacsonyabb helyzetűek, tartózkodjanak hozzá igen közel menni, mert ez a társalkodási szabályok szerint tiszteletlenség. Szolgák, ha csak szükség nem kívánja, az ajtóhoz közel állapotodnak meg. — Ügyekezék a színész valamely megszokott kellemetlen testtartástól magát megszabadítani, nem csak fenn a színpadon, hanem külső társalkodásában is, különben a színen ügyekézvén ezt kerülni, figyelme ide leszen fordítva, s ez által egyéb lényeges kívánatokat fog elmulasztani. Legillendőbb állás a színpadon az, midőn a test perpendiculáris vonalban tartatik a színpad lábalatti deszkázatával, s ezen vonalt kell megtartani a járásban is. Ha ezen vonal hátra hajlik, kevélységet vagy bámulatot jelent; ha előre, restséget, lelki csüggedést, levertséget, alázatosságot. — Színpadi járásban a lépésnek egyformának kell lennie; helyes lábmozdulatnak azt nevezhetni, midőn a térdek nem feszítettnek hátra felé, hogy a lábak merevedetten mozdúljanak, sem nem csüggesztetnek igen előre, hogy a lábak szegletet képezzenek, hanem e kettő között közép mérsék tartatik. A kifeszített térdek kérkedő lelket ábrázolnak, az előre hajlottak pórigondatlanságot és neveletlenséget. — Tartózkodjanak a színészek kijőni a proscéniumba; azon vonal, hol az első kárpit leesni szokott, legyen a határ, melyen túl a sűgő felé senki ne lépjen: ez megzavarja azon symmetriát, melynek a játszó színészek és díszítmények között lennie kell, s ezt a gyakorlott szem a nézőhely közepéről azon val észreveszi. — Midőn a színész a leghátulsó színpfalak közül lép ki, ne jőjön párvonalban a színpfalakkal, hanem diagonális vonalban a sűgő felé; e szabály szenved ugyan ismét kivételeket, de, például, monológ elmondásakor szorosán megtartathatik. — Ha a színész leül, ne vesse szét lábait; ügyekezék tagjainak kerekded állást adni; kellemes ülést képekről tanulhatni,

melyek mesteri festők művei; még inkább lehetne szobrokról, ha ilyenek gyűjteményével bírnánk. Férfiak, midőn leülvén, széköket előre húzzák, ne czombjaik közt, mert ez illetlen, hanem oldalt fogják azt meg. Kinek a színpadi mozdulatok nem váltak még annyira második természetévé, hogy azokat játék közben egyszerre eltalálja, hasznos leszen minden szerepnél, otthon tükör előtt gyakorolni magát. Ha színészeink bókolatot (compliment) tesznek, ne hajtsák meg magokat derékban oly nagyon. E tekintetben sok ügyetlenséget láthatni színpadainkon; minek kiirtására hasznos volna, ha minden színész táncolni is tanulna, stb. stb. Még itt felette sokat mondhatnék, de nem tanítani, hanem kritikusainkat figyelmeztetni szándékozom, s ezen célra eleget, talán sokat is mondtam, melyhez még csak azt teszem, hogy az itt mondottak számtalan módosítást szenvednek egyes eseteknél, miket kijelelni a kritika dolga volna most még nálunk.

KÉZBESZÉD, ARCZBESZÉD.

16. És zr. „Laborfalvi Róza szorgalmasabb lehetne. Nem elég a szerepet elmondani; indulatot, azok változásait, arczon, mozdulatokon, hangban természetesen kell előtűntetni.“ (IV. 31).

Minden észrevétel, mi a kéz- s arczbeszéd osztályába tartozott volna, ezen kis általános megjegyzésen kívül elmellőztetett, pedig sem ezen ága a színművészetnek nem oly kis tekintetű, hogy könnyen mellőzni lehetne, sem színészeink nem oly erősek a mimikában és chironomiában, hogy ne volt volna alkalom észrevételekre.

Színészeink nagyobb része nem tud kezeivel bánni. A has felett egymásba font karokat csak a legkülönösebb esetekben lehet eltűrni, például, ha egy kövér anya, házasszony, matrona, nyugalmasan hallgatna valaki hosszabb beszédére. Volt egy színészünk Budán — többé nincs ott, — kinek az egymásba font karok szabályszerinti kézállásai voltak. Van egy fiatalabb

színész most, ki karjaival türhetőleg tudna bánni, de kezének vagy inkább ujjainak nem tud semmi kerekdedséget adni; keztyű nélkül ököllé szorítja ujjait össze, valahányszor karjai mozdulatlanúl függenek; keztyűvel, pedig, még mozdulatoknál is, ujjai egyenesen állanak, s gyakran egymástól szét, ami kezének kellemetlen vonaglást költ sönöz. Az ujjak se ököllé ne szoríttassanak össze, se ne terjesztessenek szét, hanem álljanak feszes-ség nélkül gyergén meghajolva. Hogy a karok és kezek megszokják a független helyes állást, ne hordjanak a színészek színpadon kívül semmit kezeikben, a férfiak például ne pálczát, az asszonyok ne legyezőt vagy erszényt. Óvakodjék a színész kézmozdulat alatt kezét arcza elébe emelni, vagy testén keresztül; ki a nézőkhöz bal felül áll, egy kézzel teendő mozdulatait baljával, ki jobb felől, jobbával tegye, így a test nem fedetik el a nézők szemei elől. Arczvonásait a színész tükör segédelmével kerítse hatalmába, ami legalkalmasban úgy fog történni, ha a színész szerepét vagy halkkal mondja el tükör előtt, vagy épen nem, hanem csak gondolja, s hozzá alkalmazza arczvonásait, szemeit, s mind azt, mi az arczon mozgékony; ha fenn hangon beszéll, lehetetlen elkerülnie, hogy a declamációra is ne ügyeljen, s ekkor két tárgyra oszlik a figyelem.

Itt ismét sokat mondhatnék részint mások után (mert külföldön ezen dolgok már igen ki vannak fejtve, nekünk csak tanulnunk kellene), részint saját tapasztalásomból, de czélonon kívül van: a helyett inkább egy megjegyzést a felebbi észrevételre. Az a *természetes* szó mit akar itt ismét jelenteni? Ha azt, mit a *nem eröltetett, a feszeség nélküli*, akkor békén maradok Munkácsy barátommal; ha ellenben itt ismét azon tanítás adatik a nevezett színésznek, hogy az indulatokat úgy fesse, mint a mindennapi életben megjelenni látja, a művészet kívánatai nélkül, akkor ezen hamis és a művészetet gyökereiből kiforgató tanításnak ünnepélyesen ellenmondok.

CHARAKTER-FELFOGÁS ÉS KIFEJEZÉS.

Ha valahol, ezen tárgy iránt óhajtottam volna, hogy az én kritikus barátom és compániája a dolog velejébe bocsátkozzanak, annál inkább, minthogy itt alig lehet egyéb általános szabályt adni színészeknek, mint hogy a karaktereket híven, a költő értelmében tüntesse elő. Minthogy maga ezen előtüntetés oly számtalan vegyületből áll össze, mint p. o. hang, járás, ülés, kézmozdulat stb, s némely mélyebb karakterek oly sokféle magyarázatot vesznek fel, és sokképen adatnak vissza (az egy Hamletet említenem elég): itt a kritikusnak mind javáló, mind pedig gáncsoló észrevételeit a legnagyobb világossággal szükség m. tiválni és megmagyaráznia, ha beszédének sikert óhajt. Tapasztaltatik továbbá az is, hogy a színész valamely karaktert általában jól fog fel, de némely vonásokban következetlenül visz ki, az ily helyeket szorgalmasan kimutogatni a bírálónak szoros tiszte.

Amiket e tárgyban az X et Comp. jegyű kritikák mondtak, itt következnek.

17. Ész r. „Túlságos egy vígjáték (Kiki párjával), melyet Telepi úr túlságoskodásai még túlságosabbá tevének. Lendvay úr még a boszú legnagyobb forrásában is oly jámborúl viselte magát, mintha előre tudta volna, hogy inasa valóban nem mátkáját vevé el, s így meg vala győződve a poetai igazságról, pedig mai világban semminemű igazságnak, még a poetainak, sem kell sokat hinni.“ (II. 16.)

Ami itt Telepiról mondatik, pusztá nem támogató szó, milyeneket alább egész sereggel fogok kimutogatni; ami Lendvairól, avval van motiválva, hogy mai világban semmi nemű igazságnak sem kell sokat hinni! Látszik, hogy a mi kritikusaink, kik a budai színészeknek a *jobb utat* akarják kimutatni, *melyen a művészet szent célja felé törekedjenek* (Rajz. XIII. 102.), korán sem veszik oly komolyan a dolgot, mint kellene, hanem csak azért írnak kritikákat, hogy hümori tréfáit alkalom legyen kiönteni; pedig, uraim, kritikus

urak! ily hűmorról, melynek nincs komoly oldala, semmit sem tanítanak az urak, s kétlem, ha az olvasóktól sok mosolygást is nyernek-e? Mai világban semmine-mű igazságnak nem kell sokat hinni? Miért éppen mai világban nem? S miért még az igazságnak sem? Hihe-tőleg azért, mivel humoristáink magok érzik, hogy igaz és való színe alatt ál tanításokat szoktak ránk tolni, mert egy kozmondás azt tartja, hogy „Ki miben bűnös abban gyanús.“ S a mai világi igazság más-e, mint az ó világi? —

18. Észr. „A több oldalú Egressi úr (Eberhárd, az Örül-tek házában) soksok ügyességet fejtett ki. Első berohanása s megjőzanodása igen természetes, (talán igaz, való?) volt.“ (IV. 30).

Tehát Egressi úr azért fejtet: ki soksok ügyessé- get; mivel az *egyetlenegy* berohanás természetes volt.

19. Észr. „Megyeri úr és Kántorné asszony semmiből is igyekezettek valamit teremteni.“ (IV. 30—31).

Kritikusaink pedig ott is, hol semmit sem tudnak, erőlködnek valamit mondani.

20. Észr. „Alessandro (Lendvay úr) ellen sem volna egyéb panaszunk, hanem azt csak hiában igyekszik velünk elhíttetni, hogy mikor az ember egy mély s halálhozandó üregbe záratik, olyan kényelmesen sétálgasson ott, a félelemnek, borzadásnak legkisebb jele nélkül hangban és mozdulatokban. Már ezt a marchese (Megyeri úr) másként tevő, s megjelentekor szinte hátunk is borsód- zott, pedig neki több reménysége lehetett a kiszabadulásra, mint akárcikinek; vagy tán azért nem félt Alessandro, mivel jó ember vala? hajh! higye el ön, igen gyakran vannak körülmények, me- lyekben a jó embernek jobban kell félni mint a rossznak.“ (V. 38).

Ez észrevételben nem lehet tudni világosan, ki korholtatik, a színész-e, vagy a drámaköltő? Ha a drá- maköltő úgy festé Alessandrót, hogy jóságában bizván, nem fél a haláltól, akkor a gáncsot a költő érdemli, nem a színész; vagy ha Alessandro oly karakter, kemény, elszánt, hogy a haláltól semmi esetben nem fél, a mar- chese pedig ennek ellenkezője, akkor mind Megyerinek mind Lendvainak jól kellett játszania, ha úgy játszo- tak mint mondatik. Itt tehát a kritikusoknak ezen két karaktert kellett volna a költő értelmében megmagya-

rázni, s a magyarázathól mint következményt kivonni a felebbi észrevételt, mert oly eset nem egy, de több is képzelhető, hogy valaki halálhozandó üregbe záratván sem mutatja borzadása és félelme jeleit, s hogy valósággal nem is fél. Emlékeztetem kritikuskainkat csak a *Neslei torony* azon jelenésére, midőn Buridan, a sötét tömlöczben lelánczolva és halálra kijelelve, oly teljes bátorságban mutatja magát már akkor is, mikor még nincs reménye szabadulásra.

21. Észr. „Ami ezen némának (Francisco; Celina nevű darabban) személyesítését illeti, az egészet véve Szentpéteri úrtól többet várhatánk, mert bár közvetlenül vizsgáljuk is a természetet, látni fogjuk, hogy a némák nem csupa csekély kézmozgások által adják elő néma jeleiket, mint ma Szentpéteri úr; hanem bőven használt kézmozgásokat testmozgásaikkal kísérik.“ (V. 39).

A természetet vizsgálhatni közvetlenül, és tanulhatni is belőle, kivált nagy művész sokat fog tanulni; de amit a természetben látánk, ne vigyük, majmokoként, mind azt színre, mert a színen, mint már ismételve mondtam, nem természetet, hanem művészséget akarunk látni. Ezen szerepnél az a kérdés, kifejezett-e Szentpéteri azon kevés kézmozgással, minden gondolatot és érzést, melyet kifejeznie kellett? Másodszor, kérdés: nem volt-e az általa előadott néma, nyugalmas, phlegmatikus karakter? Ha mind e két kérdésre igennel válaszolhat Szentpéteri, vagy nézői, akkor jól játszott, kritikusi ellenére is. Íme mi czéltalan beszéd az, ha nem bocsátkozunk bővebb fejtegetésekbe, s észrevételeinket számtalan kérdés és kétségnek teszszük ki.

22. Észr. „Megyeri úr (Árbocz, a Jóságében) indulatfésztésével gondosan gazdálkodott a negyedik felvonásra, a dráma középpontjára, mely után méltán elő is tapsoltatott. Lendvayné assz. (Edua) szerepének legkitűnőbb szakát, a 3d. felvonást, közélégedésre adá, utána elótapsoltatott; — de az ötödik felv. az öngyilkolás ördögének körmei közt is oly szelíden, oly jámborúl viselte magát, hogy mi egyszerre kitaláltuk, hogy egész dolga csupán tréfa és tettetés, s így nem is féltettük az öngyilkolástól.“ (VIII. 68).

Ami Megyeriről mondatik, ha igaz volna is, kétségtelenül nyomna, de nem is igaz ezen fölül. Megyeri, ezen

kétségkívül legondolkodóbb színészünk, ki a színiköltő akarata ellen soha sem szokott túlságoskodni, Árbocz szerepét túlságosan adá, s ahol lehetett, indulatoskodott, kiáltozva s gondosan nem is gazdálkodhaték, mert ezen Árbocz már a szerzőtől elhibázott túlságos karakter, melyet lehetett volna ugyan Megyerinek mérsékelnie, de ő maga látszott érzeni, hogy ezen mérséklettel még unalmasabbá leszen ezen estveli előadás, mint így is volt; Árbocz t. i. azon személy, melynek az egész darab érdekét kell fenntartania. Lendvainének hibául említett szelídségét én nem vettem észre, azonban nem akarom kétségbe venni, mert különben is oly fölületesen elmondott észrevétel, hogy fölöle nem is szükség szót vesztegetnem.

24. Észr. „Marosi úr az érzelő festőt egészen ellenkezőleg adá. Képén édes andalgás, szendesség helyett komorság, dacz; epedő lágy sohajtozó hang helyett többnyire erős; lassú bizonytalan lépés helyett feszes volt, melyekhez járúlni kelle még a félelemnek, együgyűségnek bizonyos társalkodási szögletességgel egyesülve. Az érzélgők épen nem Marosi úr szerepei.“ (X. 79).

Ezen észrevételnek egy kis elsősége van a többiek felett: világosan megmondja benne a kritikus mit akar. Csakhogy a festő érzelgősége ismét nincs eléggé igazolva, s az észrevétel kétségek alá vonható, ami a szerepnek talán két három karakteristikus szavával elmellőztethetett volna. Abból pedig, hogy Marosi, a kezdő színész, ez egyszer az érzelő szerepet elhibázta (haugyan elhibázta), még nem következik, hogy az érzélgők neki épen nem szerepei.

25. Észr. „A Lendvay pár (Molnár György és Trézsi testvérek, ily című vígjátékban: Kecskeméti család Bécsben) igyekeztek (pár igyekeztek?) finomítani s szebb színekbe önteni szerepüket; bár mindnyájan követék példájukat, s a különben is túlságból nem csinálnak bajazzókat.“ (X. 79).

Ha a színész ellentétben az anyagi világgal ügyekszik finomítani, azaz művészivé tenni és szellemibb világba emelni, szerepeit, ez dicséretére szolgál, mert így a művészet körében és céljai szerint munkál, de ha azt ügyekszik finomítani, mit a költő, a művészet hatá-

rai között maradva, aljasnak akart festeni, akkor ügyekezete el van hibázva. Itt épen ezen eset látszik előfordulni. A költő művéről azt mondja a kritikus „hogy aljas túlságokból gyúlt szemétdomb“ : ha ez áll, szabad legyen nekem azt hinni, hogy nem a megdicsért Lendvai pár, hanem a korholt bajazzók játszottak jól, vagy inkább úgy mint a darab kívánta. A jelen színmű aljasságai vagy a művészet határai között vannak a költőtől tartva, vagy nem. Ha igen, akkor kár a színésznek a költő céljai felett finomítani, ha nem, akkor az aljasságért nem a színészt kell megróni, hanem a költőt. Ama tanács, mely szinte divatozó közöttünk, hogy a színész ügyekezék a költő aljasságait finomítani, nem kezdő színészeknek való, hanem olyanoknak, kik a művészet kiterjedését, határait ismerik. Kezdő színésznek jobb tanácsot nem adhatunk, mint azt, hogy ragaszkodjék a költő céljaihoz. Szabályok átszökdelése csak virtuóznak, csak mesternek engedtetik meg: tanítvány tartózkodjék azt tenni, mert ily próbák ismétlése végtére nyakát szegheti. Mívelt ember nem igen leli gyönyörűségét „túlságokból gyúlt szemétdomb“ nézésében, de ez nem is mívelt embernek van játszva, hanem a karzat boldog népének, s ha az ily szemétdombot szemeteiből ki fogjuk is tisztogatni, semmit sem nyertünk, sőt így a karzatot is megfosztjuk gyönyörűségeitől, a mívelt néző kívánatit sem elégítjük ki. Kinek az ilyenek nem tetszenek, ne menjen színházba, midőn előadtnak, ha pedig bement, túrje az aljasságot, a túlságoskodást, mint a darabnak a maga születésével hozott bűneit, s ne akarja azt saját színéből és típusából kivenni, s ne tartson egyoldalú itéletéből egyoldalú leczkéket. Színi kritikus lévén, én itt a költő bajazzóságait feszegettem volna. — Midőn én Megyerit a Garabonczás diákban és Lumpáciban ugrándozni látom, rajta csak sajnálkozni szoktam, korholni nem őt, hanem játékszinünk állapotját fognam, mely szükségessé teszi, hogy színészeink legjobbjai is pórnépnek írt aljasságokat játszszanak. Ily módon, el fogja nekem hinni minden

értő, soha nem fogunk valódi művészeket képzeni; a pankratiasitaság iskolájából világ kezdete óta nem látunk nagy művészeket előlépni, s azért ne örüljünk oly igen embereink sokoldalúságának a művészpályán.

Ennyit mondtak az X et Comp. jegyű kritikák látszólag motiváltan és tanulságosan. Vannak azonban még észrevételeik, pedig nem kis számmal, hol már azon fáradságot sem vették, hogy látszatra motiváljanak, ezekkel szükség még megismertetnem az olvasót.

OKATLAN ITÉLETEK, HATALOMSZAVAK.

26. Észt. Túlságos egy vígjáték (Kiki párjával), melyet Telepi úr túlságoskodásai még túlságosabbá tevének. (II. 16).

27. É. A czímszerepben Kántorné ezen estnek koronája volt. (III. 22).

28. É. Megyeri úr csak hősokeket ne játszszeék, ott van Szentpéteri úr. (III. 23).

29. É. Egressi, Szilágyi urak és Bartháné assz. dicséretet érdemlenek. (III. 23).

30. É. A czímszerepben (Tulokmányi Máté) Szentpéteri úr, valamint az egész jól megkaczagtatott. (III. 23).

31. É. Nyíriné asszony énekeit ismét örömmel hallottuk. (III. 23.)

32. É. Egressi úr soksok ügyességet fejtett ki. (IV. 30).

33. É. Telepi úr jól mulattatott, oly szépen dadog s oly kedves részeg ő. Marosi úr nem ellenség szemé elé való. (IV. 31).

34. É. Szentpéteri úr, Laborfalva Róza, midőn egymásra ismertek, örömuüket hathatósabban kitüntethették volna. (IV. 31).

35. É. Szilágyi úr II. Fridriknek igen jó ábrázolója volt. (IV. 31.)

36. É. Szentpéteri úr ámbár rekedt volt, a hív öreg szolga fájdalmaét méltólag tünteté elő. (IV. 31).

37. É. Egressi úr ma nem igen jól. (IV. 31).

38. É. Lendvay úr játékában jó vala. (IV. 31).

39. É. Ludovicot Egressi úr, a mennyire e rosszat lehet, jól eljátszotta. (IV. 38).

40. É. Laborfalvi Rózának ismét örök tanulást ajánlunk. (V. 38.)

41. É. Megyeri és Kovácsné jól. (V. 39).
42. É. Bartháné nagyon meglepett. (VIII. 63).
43. É. Kovácsné ily szerepben meghaladta reménységünket. (VIII. 63).
44. É s z r. Donna Isabella (Kántorné assz.) jól; különösen sikerült legelső jelenése. (VIII. 64).
45. É. Lendvayné assz. a szelid leányka szerepében szokott jelességgel lépett föl. (VIII. 64).
46. É. Don Manuelnek (Lendvay úr) több pathosot kívánánk. Don Caesar jobban kielégített bennünket. (VIII. 64)
47. É. Telepi úr mint Lámpa semmi kívánni valót sem hagyott. (VIII. 64).
48. É. Sperber szerepét Szentpéteri úr dicséretesen játszá. (X. 78).
49. É. Lendvay úr a kapitányt nyert tapsaira érdemesen; Egressi úr a cynicus tudóst dicséretesen. (X. 78).
50. É. Lendvayné Sofiát szerencsésen, a víg kedvű tréfás Pólit Laborfalvi Róza, s az érzelgő Luizét Bartháné assz. meglehetősen adák. (X. 79).
51. É. Szilágyi úr ma rendkívüli tüzzel játszott különös örömeinkre. (X. 79).
52. É. Telepiné és Kovácsné szerepet cserélhetének, úgy legalább egyik jó, így mind kettő rossz vala. (X. 79).
53. É. Laborfalvi Róza szép igyekezetet bizonyította. (XI. 87).
54. É. Szilágyi úrban ismét örömmel láttuk a régi tüzet éledni. (XI. 87).
55. É. Udvarhelyi úr akadozva és nyakát összehúzva nem volt helyén. (XI. 87).
56. É. Telepi úr gavallérekban soha sem fog tetszeni. (XI. 87).

S íme negyven különböző szerep pusztá okatlan beszéddel megítélve! S ez okatlan ítéletek a közönség kezében forganak, a közönség által ismertetnek, s még is az X et Comp. jegyű kritikus azt meri állítani, hogy „ő bizvást mondhatja, hogy *soha* nem mondta : ez rosszúl vala téve, a nélkül, hogy hozzá ne tette volna, így kellett vala tennie.“ — Azt fogná itt mondhatni az én kritikus barátom : mindennek nem lehet okát adni, és így túlságos kívánság az tőlem, hogy a színézbírálok mindent motiváljanak. Igaz, hogy mindent nem lehet.

motiválható, nem lehet például azt, ami érzés dolga vagy ami az anyagi (materiális) izlés körébe tartozik; de én ily dolgok motivációját nem is kívánom, hanem kívánom annak okát adni, ami ész és ítélet dolga, ami felsőbb elvekre visszavihető. Kritikus tartózkodjék *minél kevesebbet* mondani olyat, ami nem motiválható, mert pusztá állításnak pusztá tagadás tétethetik ellenebe, s egyik a másiknál nem levén súlyosabb nyomatékú, egymást elidálják, amiből aztán végtére sem kerül ki semmi hasznos, semmi meggyőző vagy tanító. Legfeljebb az engedhet magának szabadságot kritikában érzései és személyes tetszése elmondására, ki elvekre visszavihető állításoknál sokszor bizonyítja be, hogy nincs okok szűkében; ily kritikus állításai hihetőbbek lévén, legalább figyelmeztetés gyanánt szolgálhatnak: de a mindig, vagy többnyire okok nélkül bírálót nem lehet egyébnek tekinteni pusztá csevegőnél, s ha az ilyen csak cseveg, még hagyján! de ha csevegéseinek meghallgattatást követel, az megérdemli, hogy kissé keményebb hangon is rendre igazítsassék.

Kiírtam mindent pontosan és szorgalommal, amit az X et Comp. jegyű kritikák a színművészetre tartozót mondtak; ha van még ezeken kívül valami, amit tévedésből — vagy Munkácsy barátom szerint — készakarva hagytam volna el s ellenem argumentumúl szolgálhatna, szabadságában lesz idézni; én legalább többet nem találtam, s így nyugottan visszatérhetek oda, hol beszédemet kezdettem.

A gondolkodónak, az el nem fogúltnak, s annak, ki egybehasonlítva olvas, elég vala az X et Comp. kritikáit áttekinteni, hogy láthassa, kinek van kettőnk közül igaza, ezen kiírásokat én azok könnyebbítésére tettem, kik nem vesznek magoknak fáradságot egybehasonlításra, ítélni azonban még is szeretnének.

Az idézett bírálati mondatoknak egy része hamis nézet, más igen felületes, harmadik homályos és határozatlan, negyedik pusztá személyes tetszés vagy nem tetezés s oka'lan hatalomszó, az egész kritika pedig el-

vek és alapok, vagy legalább józan s a műphilosophiában megállapított elvek nélküli ítéletmondások. Kérdem én most már, a bírálásnak ily módjával, mit ért el a Rajzolatok szerkeztetője, mire tanítá akár a színésze-
ket, akár olvasóit? Van-e arra gondolja s érdekel-e az valakit, közönség elébe való-e az, mi tetszik egy névtelen kritikusként és mi nem? Melyik észrevételében az X. et Comp. czikkelyeknek van jele *hosszabb tanulmány és tapasztalás által szerzett ösmereteknek*, melyekkel a kritikus a Rajz. 166. lapján dicsekszik? hol van az a szinte itt említett *praktikai alkalmazás a színi előadásra*? Habár csak oly kis észrevételkéek fordultak elő volna többször, mint itt a 2. és 24. számokkal jegyzettek, ha nem felednők is a Rajzolatok negéddel teljes XIII. számát, némi részben legalább mint kritikus gyarlóságot és fiatal fellobbanást megbocsátnók. De ily parányi jegyzéske is alig fordul elő egykettő. S az ily kritikák írói mernek előttem esküdni, hogy bizony az ő kritikák tanulságosak, s azoknak kellett volna használniok, ha színészeink nem volnának elbizottak. — Lehet-e nagyobb elbizakodás és önhittség, mint örökké másban keresni a hibát, és nem magunkba is szállni legalább néha? mint hogy másokat csak azért, mert tanácsainkat nem követték, *maniásoknak és felbőszült gulyához hasonlóknak*, sőt nem, hanem még ezeknél is *rosszabbaknak* czímezgetni? Lehetett-e józan észszel a *bővebb észrevételekbe nem ereszkedő* bírálatoktól egyebet várni, mint azt, hogy színészeink ne hallgassanak rájuk? S ezen bővebb észrevételekbe nem ereszkedő, s még is élesen korholó, bírálatok nem voltak-e arra méltók, hogy színészeink őket megvessék? A Rajzolatok kritikái az elbizottságot akarják irtani színészeinkből. Nem akarom kérdésbe venni, mennyire sikerülhet ily cél általában kritikával, nem azt, ha kritikáknak ez volna-e fő céljuk? Ha ki azonban ily célú tűz ki magának, szükség, hogy eszközeit okosan válaszsza; s lehet-e nagyobb megfontolás nélkül eszközt választani, mint a Rajzolatok? Elbizott embert pusztá ellenészrevétel

nem csak meg nem térítend soha, hanem még makacsabbá teend, s hogy magába szálljon, okokkal kell mintegy körülfontni, hogy elbizottsága körében ne mozdulhasson, s mintegy saját lelkiösmérete előtt megszegyenítve érezze magát; továbbá, ha magunk részére ügyekszünk őt vonni, ne gyakorolgassuk rajta elmés-ségünket (vagy a Rajzolatok jó magyar nyelve szerint: *Vitzünket*), humorunkat, mert így még inkább elidegenítjük. Ki az olvasó közönség tanítására írná főkép kritikáit, az korholhatna élességgel is, ezen élesség nem volna saját céljai ellen, de ki a megbírált személyek megtérítésére ír, az éleskedései által a legjobb útat választja céljai ellen.

Az eddig mondottakkal eléggé bebizonyítám, úgy hiszem, hogy az X et Comp. jegyű kritikák teljességgel nem tanulságosak, következésképp, hogy egészen haszontalanok, s hogy, ha van valami foganatok, az ártalmas lehet csak, s hogy ezen kritikákat jobb volna végkép abba hagyni; és így bebizonyítám azokat, miket a Társalkodó ez évi folyama XIX. számában állítottam. *) . . . . .

Kell e példa arra is, hogy a színdarabok bírálatában hamis tudomány vagyon? Íme egy több helyett, csak annak jeléül, hogy az én barátom és comp. ezen mezőn sincsenek úgy otthon mint kellene. Ezen kritikus urak a Rajz. egyik számában a francia romantica képét akarják a magyar olvasóknak festeni, s az alapszíneket a festményhez Schlegel Vilhelm Drámai Leczkéi III. köt. 119. és köv. lapjaiból veszik, holott Schlegel Leczkéi 1808-ban tartattak Bécsben, és 1809—11. láttak először világot, tehát akkor, midőn a francia romanticismus (mely a francia restauráció alatt veszi eredetét) még nem született. „Századunk elején, úgy

---

*) Amik itt következnek, a Rajzolatok szerkesztőjének Bajza ellen intézett cikkeiben foglalt logikátlanságokat róják meg; melyeknek általános becsők nem lévén, itt elmaradhattak, s így csak egy szakaszát adok még a francia romanticáról, s a befejező sorokat. T. F.

mondanak a Rajz. kritikusai, drámai országunkban is revolúció támadott, a korcsosított antik trónja porba dőlt, s a korunkhoz méltó regényes lön a nép legnagyobb öröme és zajos tapsa közt a színpad királynéja. "Micsoda *regényes* volt az, mely századunk elején lön a színpad királynéja? az-e, melyről Schlegel szól, vagy a francia romanticismus? Ugyan, csak jártasak az én kritikussaim a historia literáriában! Sem a valódi romanticismus, sem a francziák által úgynevezett, nem lön századunk elején színpad királynéja. Amaz már Shakespeare korában az volt, ez utóbbi pedig csak a napoleoni időszak után született. Schlegel a romantica iskolát, azaz, a keresztény világot karakterizálja ellentétben az antikkal (görög és rómaival), s lehet képzelni, mint illhetik már most ezen karakteristika a francia romantica iskolára, mely különbözik a Schlegel romantica iskolájának minden egyéb termékeitől, s egy magában álló új mező. Akarnak ugyan az én barátom és comp. Schlegelen kívül ön erejökkel is néhány ismertető vonását adni a francia romanticának, de ezen vonások ráillenek egyéb újabbkori német s angol színiköltőkre is, s így a kép hamisan van festve, s csak tévedésbe hozza a tanulni akarót. Ez egy példa elég legyen arra, hogy a Rajz. kritikusai nincsenek elkészülve a drámai kritikára; többet készakarva nem idézek, mert a Társalkodóban megjelent felszólalásomnak nem a színművek, hanem a színészet kritikái voltak a fő tárgya, s én itt nem akarok versenygést támasztani, mert erre nézve a felületes kritika nem oly ártalmas, mint a színészetre nézve, s különben is megelégedhetnek ezen kritikus urak, ha a színművészeti kérdésből becsülettel kigázolhatnak.

Dramaturgusokat is akart az én barátom és compániája nekem ajánlani, azonban jónak látták még is ezen dramaturgusok neveit elhallgatni, nehogy tudtomra essék, kik azon mesterek Schlegelen kívül, kikből tudományukat oly hamisan merítgetik. Ezen dramaturgusok névsorát még elvárom, ha pedig nem köz-

lendik, tökéletesen fogom hinni, hogy gyermekekkel van dolgom, kik kísértetekkel ijesztgetnek másokat, azon hozzájok illő hitből, hogy a kísértetektől minden úgy fél mint ők.

Végtére, humoristice is megfontolván az én humorista barátom azokat, miket én a pesti Társalkodó ez évi foly. XIX. számában mondtam, azt állítja, hogy én ott „a nyeret akartam megütni azért, hogy érezze a ló“ vagy, humor nélkül szólva, a Rajzolatok kritikussait akartam megütni, hogy érezze a Rajz. szerkeztetője, „de csak a sötétben vagdaltam, és sem a nyeret, sem a lovat nem találtam.“ Én pedig azt hiszem, hogy a *nyeret* is, a *lovat* is találtam, mert (jön a megmutatás, s erre figyeljen az én barátom) a nyereg úgy viszhangzott, hogy sok egyes ütéseimet másodszor és újra hallhaták az olvasók, a ló pedig humoristice rugdalt és „tyúkszemeit védte“, mert a humoristák világában *tyúkszemes lovak* is vannak. A ki nem mondott gondolon mindig uralkodhatunk, de ha egyszer kimondtuk, rajtunk fog uralkodni: ezt tartja egy keleti közmondás; azért hasznos, hogy csak oly gondolatainkat mondjuk ki, melyeknek rajtunki uralkodása nem fog fájni. Ezt a tanácsot ne feledje el az én barátom, neki mint humoristának sokkal nagyobb szüksége van reá, mint bár kinek.

Sok egyebekre kellett volna még felelnem, ami ellenem felhordatott, de azok nagyobb részint olyanok, melyek czáfolataikat már magokban hordják, s velök tovább vesződni csak idővesztés volna.

Ennyiből áll, mit az én barátomnak ez úttal mondani szükségesnek véltem. Hosszasan beszéltem, s még sem mondtam el mindent, amit még mondani lehetne a színészet tárgyában, azonban reményelem, hogy az én barátom és *hosszabb tanulmány és tapasztalás által ismereteket szerzett compániája*, még tovább is fogják ez ügyet mozgatni, s azon esetre még fenntartok magamnak némelyeket; most azon óhajással végzem szavaimat, melylyel a Társ. XIX. számában végzettem: Birál-

ják kritikusaink a magyar színészeket, de tanítólag, erre nagy szükség van; ha pedig így nem tudnak, hagyjanak fel minden kritikával, mert az téveszt, hamis fogalmakat terjeszt, s kezdetében elrontja a magyar színművészetet.

II. PRO MEMORIA

A KASSAI SZEMLÉLŐNEK.

A Szemlélőnek mindennemű literátori gyarlóságokkal megterhelt redactiója is jónak látta még egy bűnnel nevelni újságírói bűneit, s türodelmes olvasója elébe tálalni, amit egyik álnevű munkatársa a budai színészet felől nagy ügygyel bajjal fejében kifőzött. Lapjainak 31. és 32. számában föllelheti, kinek tetszik, ezen sovány eledelt. — Egypár állítását akarom csak itt érinteni: mindent figyelembe venni, amit monda, oly megkülönböztetés volna írójoknak, minőre önmaga is alig tarta számot, midőn orthographiai, grammatikai, stilistikai, nyomtatási, s ami leggonoszabb, itéleti hibáktól hemzsező nem tudom miét összeférczelte.

*Párttalan*nak nevezi magát ezen úri ember, s felette kár, hogy a nyomtatási hibákban gazdag Szemlélőben épen ezen álnév maradt hiba nélkül, s hogy a Párttalanból nem leve *Páratlan*, mert valóban gondolkodásmódjára nézve *párnélküli* a maga nemében.

Az olvasó közönség tudja, mi ellenkezésben állnak az én állításaim a színbirálat ügyében a Rajzolatokéival, még is ez a páratlan úr azt állítja, hogy mindkettőnknek egyetemben teljes igazunk van, s ezt akkor állítja, midőn előre bocsátá: „1-ör, hogy kétes a teljes igazat úgy egyik, mint másikának engedni; 2-or, hogy nekem sokban van igazam, X. et Comp. uraknak pedig kevésben nincs“ azaz, őszerinte tehát, némelyekben

nekem sincs igazam, és X. et Comp-nak sincs, még is együtt véve mindkettőnknek teljes igazunk van. Ily lágy gondolkodású s minden egymással ellenkező dolgokra is fogékony elméknek kár philosophiai pályára nem adni magokat, s mindjárt a józan ész szabályait nem reformálni, mert meddig azon logika áll, mely szerint ezredek óta az egészséges ész gondolatkerekei járnak, addig csak tébolyodottak fogják elhinni Páratlan úrnak, hogy két egymással homlokegyenest ellenkező állítás egyszerre igaz lehessen.

Arra szólít fel engem ezen páratlan úr, hogy mivel nem elégszem meg mostani színi kritikáinkkal, nyissak meg magam színbirálati folyóiratot, és írjak jobb, kimerítőbb bírálatokat ez eddigieknél. Én egypárszor megmagyaráztam már — a gróf Dessewffy József és a Döbrentei ellen írt feleletekben — mi alaptalan beszéd azt mondani: „mivel ez vagy amaz neked nem tetszik, csinálj jobbat!“ Állításomat e tárgyban senki sem fessegette még eddig, ámbár az én állításaim — aminek csak örvendhetek — nem igen szoktak fessegetés nélkül hagyatni; jele tehát, hogy azon állítás nem csak az én, hanem mások meggyőződése is volt, még is találkoznak páratlan emberek, kik amaz őseiktől maradt bölcseségre: „csinálj jobbat!“ mindig visszamennek kérözni. Én nem fogok itt újra annak bonczolgatásába bocsátkozni, hogy *alkotó ész és ítélő ész* különböző dolgok, amit már egypárszor, úgy hiszem, megfejtettem, hanem csak azt kérdem ezen páratlan úrtól: Ha szabója, kinek egy általa elrontottnak, rossznak ítélt köntöst ő visszavetne, azt felelné ezen páratlan úrnak, hogy ha a köntös nem tetszik neki, csinálja jobban; mit mondana Páratlan úr azon szabónak? Nemde, magyar szép szokás szerint bot után nyúlna, s mint hóbortosat botozná ki szobájából? — Lássá tehát ezen páratlan úr: itélnünk nem csak szabad mindenről, hanem rá természetlől nyert s elidegeníthetlen jogunk is van, jogunk van megmondani, ha valami nem tetszik, de azért sem törvényből kötelesség, sem józan eszből szükség nem

következik a rossznak ítéltet jobbat vagy jobban csinálnunk. Nekem jogom van megmondani, hogy a magyar színészeti bírálatok nem tetszenek, de aki nem tetszésre azt feleli, hogy írjak jobbat, az ellen nem emelek ugyan botot, — mert botot nem emberek, hanem ebek ellen viselek kezemben, ellenére ősi szokásainknak, melyeknek még mindig vannak nálunk baráti és hatalmas védelmezői — de azon kis gonosz óhajtást el nem fojthatom magamban, hogy bár az ily gondolkodású ember, példaadás végett, egy órára oly házba zárassék, mely még eddig hazánkban nem volt, s csak most épülend egy nagylelkű püspökünk eléggé nem dícsérhető indítványából.

Több mondani valóm nincs ezen pártatlan úrnak. Szerecsent mosni nem akarok, azért tőle a Szemlélő szerkeztetőjéhez fordulván, arra kérem őt, tisztelje jobban olvasóit, mint hogy minden pártatlanok velőtlen beszédeit kiadja; s erre nem magamért — mert mit árt az nekem, bármi sületlen dolgok állnak is a Szemlélőben? — hanem saját javáért kérem. A Szemlélő egyszer már megbukott, nem a közönség részvétlensége, hanem a redactió silánysága miatt; mert a közönség egy idő óta még az igen középszerűt is pártolja. Ez a példa legalább nagyobb gondosságra ösztönözhetné a Szemlélő sok szándékú, de parányi erejű és még parányibb készületű szerkeztetőjét. Pártatlanságot kürtől azakatlanul a Szemlélő redactiója, de ki pártosabb mint ő, ki minden sületlenségnek pártját fogja? S van-e megbocsáthatatlanabb párt, mint midőn az ember a tudománytól és tanulástól pártol el, s az alaptalan csevegőket gyűjti zászlója alá?

Beszédem keserű, de van ok rá, mert egy egész folyóiratot tudatlanság tárává tenni, valóban oly botránkoztató, melyről keserű érzés nélkül emlékezni sem lehet, még kevésbé szólni.

III. NÉHÁNY SZÓ

A HONMŰVÉSZ SZÍNL. KRITIKÁIRÓL.

FELVILÁGOSÍTÁSÚL GARAYNAK.

Mit a Rajzolatok kritikai egyesülete hosszadalmasb okoskodással ügyekezett mindenkép lerontogatni, azt Garay ez évi Honművész 27. számában egy szemhunyorítással vélte tönkre tehetni, csakhogy az ő szerencsétlenségére nem minden szem Kronion szeme, mely hunyorításával Olympot ráz, s azt se higgyük, hogy Olymp megrendültekor minden kőszál azonnal inogjon: egy hitvány kis szikladarabka néha ormok rezgései közt is helyt áll.

Garay igen nagy hasznot lát a magyar színi kritikákból, kivált a Honművészből megjeleni szokottakból. Azt állítja, hogy ezen kritikák oly nagy élénkséget hoztak mind közönségünk s íróink, mind pedig színészeink közé, milyet a kritika nélküli állapot századokig nem hozandott vala. Ez valóban igen szép volna, ha bebizonyodhatnék. Én a tárgyat kissé másképp látom, s lehet hogy rosszul, de épen azért óhajtanám, ha Garay megtanítana az ellenkezőre. Szeretném tudni mindenek előtt, miből vonja ki Garay ezen nagy dolgot, s miből következteti ama századokat megelőző változást, mely a magyar színészetre nézve oly rövid idő alatt végbe ment? Csupán és egyedül abból, hogy a magyar színészet a hírlapok által nyilvánossá lön? — Ha Garay azt mutatta volna meg, hogy ez a nyilvánossá létele egy egész seregét tette közdivatúvá a színművészet iránti hasznos ideáknak magyar hazánkban, akkor hajlandók volnánk képzelni, hogy azon egykét év alatt, mióta a Honművész megszületett, valamit, habár nem századokat előzőleg is, haladtunk; de ezen megmutatással Garay adós maradt, s úgy hiszem az is fog maradni,

mert a Honművész által forgásba hozatott ideákból, a színművészet körében, nem nagy, hanem amolyan kis seregecskét is egybeállítani, nagyobb munka, mint amit Garay vagy bárki más is teljesíteni képes lehetne. Nyilvánosság maga, tanulságos új ideák s nézetek terjesztése nélkül, ha még négyszer oly nyilvánosság leend is, milyennel a Honművész jelenleg bír, nem lesz képes a színművészetben egyikét év alatt századokat megelőző változást eszközteni. Kritikák, épen olyanok, minőket a Honművész koronként közölget, már a Honművész előtt is jelentek meg Kassán — s így hamis azon állítás, hogy a magyar színi kritikát Róthkrepf kezdte volna — s még is azon kritikák nem vittek végbe semminemű reformot, sőt folytak volna tovább, értelmet hozandottak a színészetre, mert a figyelmet lényeges dolgok helyett mellékesekre törekedtek fordítani. A Honművész kritikái, igaz, hogy dicsértek és dicsérgetnek folyvást, s alig is tesznek egyebet, de ezen dicsérgetés hogyan eszközölhessen századokat megelőző befolyást, azt Garay csak maga értheti, ki e nagy szót kimondá. Színi előadásoknak már magokban is van nyilvánosságok, a nyilvános színházban, hol tartatnak, s az ő nyilvánosságokat a hírlap nem eszközli, hanem csak nagyobbá teszi, s ezen nagyobbátétel ébreszthet ugyan a színésznagyobb gondosságot és iparkodást, de oly nagyot, mely kevés év alatt századokat megelőző következtetésű lehessen, a legkicsapongóbb reménnyel sem remélhetünk tőle. Kiknek van nagyobb nyilvánossága, mint az íróknak? Az általok írott munka, bírálatával együtt, tartományról tartományra szárnyal szét, az ő nyilvánosságok közvetlenebb befolyású, írásaikat, a felettek elmondott itélettel, mindenki ismerheti, még sem fog nekem Garay példát idézhetni a literaria historiából, hogy az írói nyilvánosság oly kevés idő alatt, mennyire a Honművész pályája terjed, oly századokat megelőző csodát teremtett volna, milyenről Garay a színművészetben képzelődik. Vagy talán Garay az *élénkség* szónak akar igen kis erőt adni, de emlékeztetem reá, hogy minél

kevesebbet fog ezen szó nála tenni, annál szilárdabban fog állani az én véleményem az övének ellénében.

Az a haszna is van, úgy mond Garay, a Honművész kritikáinak, hogy a magyar színészet történetéből az utóvilágnak adatokat szolgáltatnak. Ez valóban fontos tekintet, de én előre sajnálom azon utóvilágot, mely a korunkbeli színészet történeteire s megítélésére a Honművészből lesz kénytelen adatait szedni, mert ezen adatok a legvisszásabb képét mutatandják a színészetnek, melyet csak mutatni lehet, s belőlök az utóvilág annyi mesterszínészt képzelend, mennyivel, fájdalom, hazánk még igen sokáig nem fog dicsekedni.

A Társalkodó XIX. számában elmondott szavaimban Garay egy fölfedezést is tett, olyat, melyet a Rajzolatok kritikai egyesülete, minden erőlködés mellett sem vala képes tenni. Én t. i. a Társalkodó imént nevezett számában a 74. lapon azt mondtam, hogy elejétől fogva nem tudtam azt megérteni, s nem tudom még most sem, mi czél van az eddigi magyar színészeti bírálatokkal? alább pedig, a 76. lapon, arra kérem színi kritikusainkat, szűnjenek meg oly kritikákat írni, mint az eddigiek, melyeknek semmi okos czélja nem lehet. Ezen két kifejezésnek elsője *semmi czélt* sem teszen fel, második pedig *nem okos* czélt, s öbennök Garay egy kis ellenmondásocskát lát, mely, úgy mond, önmagát lerontja, s ő nem is fárad lerontásával. Hát ha ezen két kifejezés nem rontaná le egymást, hanem még is Garay erejétől várná a lerontást, mit mondana ekkor Garay? Próbáljuk meg.

Garay igen nagy barátja a szójátékoknak, nagyobb mint akárki íróink közt, ami magában nem baj; a szójáték néha mulatságos apró czikkelyek írására szolgáltat alkalmat a Regélő s Honművész számára; de baj az, ha Garayt ezen szenvedélye annyira a szavakkali bíbelődéshez szoktatja, hogy szavakat nézzen ott is, hol dolgot kellene. Ha szavakhoz ragaszkodunk, akkor igen is a *semmi czél* kizárja magából a *nem okos czélt* is, de ha a dolgot veszszük, mint férfiakhoz illik, akkor a *nem*

okos czél és semmi czél egyet jelentenek. Hogy a magyar színi kritikáknak nem okos czéljok vagyon, vagy legalább lehet, azt, igen is, elejétől fogva meg tudtam érteni, de hogy a nem okos czél is czél lehessen, mely miatt Garay vagy más is kritikákat írjanak, ezt, megvallom, most tanulom először Garaytól. Ha én oly barátja volnék a szójátékoknak mint Garay, akkor ezen kifejezésben : „Ezen ellenmondásocska önmagát lerontja“ csak a szavakhoz tartanám magamat, s azt felelném, hogy mivel a Garay által felfödözött és felállított ellenmondásocska „maga lerontja magát,“ megszűnik minden Garay által talált ellenmondás, s az én kérdéses két kifejezésem tökéletes consequentiában van egymással; azonban mivel én nem vagyok oly szenvedélyes barátja a szavakkali bíbelődésnek, föltettem Garay felől, hogy itt akart valamit mondani, s csupán a szavakat vétette el, s ezen kifejezés helyett : *ezen ellenmondásocska lerontja Bajza állítását*, ezen hibásat tette : „ezen ellenmondásocska lerontja önmagát“ amit ő nem akarhatott mondani, minthogy saját véleménye ellen szól. Ezen kis példa, reményem, vigyázóbbá fogja tenni Garayt, s elszoktatandja a szavakkali bíbelődéstől; mert, higye el nekem ezen fiatal kritikus collega, hogy magokban a szavakban nincs czáfoló erő, bármi erők legyenek is ezen szavak néha, hanem csak a dologban és értelemben, melyet a szavak kifejeznek.

Tovább megyek még Garay állításain. A Társalkodó 73. lapján én azt beszéllem, úgy mond ő, hogy a Honművész kritikái nem építenek, s ő ezen beszédet példával rontja le, avval t. i. hogy „többen a budai színészek közül megvallák, hogy a Honművész észrevételeit igen szívesen veszik, s hol lehet használják.“ Garay még nem látszik tudni azt, hogy czáfolni közönség előtt, és czáfolni szobában négy fal közt, vagy akárhol, de élő szóval, két egymástól igen különböző dolog; nem látszik továbbá azt érteni, hogy szóvita in abstracto, és szóvita in concreto, ismét különböző dolgok. Midőn az ember élő szóval czáfol, czáfolatai erősítésére hivatkoz-

hatik magányos vallomásokra és tanúk nyilatkozásaira, hivatkozásait a tanúk személyesen fogják igazolhatni; de ha közönség előtt írva idéz vallomásokat, ezeket ki fogja elhinni, ha csak hitelesített tanúlevelek nem igazolják? Továbbá, nem kell elfeledni, hogy az ami in abstracto igaz, módosítást szenved in concreto, ami theoriában igaz, módosítást szenved praxisban, azért a két dolgot mindig szorosán el kell választani, mert különben nincs célja (vagy, hogy Garay ismét ellenmondásocskát ne találjon, nincs okos célja) beszédeinknek. Midőn én azt mondom, hogy a Honművész kritikái nem építenek, s általánosan mondom, s ezt Garay czáfolni akarja, akkor óhajtanám, hogy felsőbb nézetek szerint szólna, és elveknél maradvá, mutogatná meg az általam tagadott építés lehetőségét. Én elhiszem, hogy a magyar színészek a Honművész magasztaló kritikáit *igen szívesen* veszik, de ez a szívesenvétel még nem teheti azt, hogy ezen kritikák épületesek is lehessenek. Garay itt ismét elégnek tartotta csak akarni az én állításom lerontását, de az akaratnál tovább nem bírt menni. Neki elég az én állításom lerontására azon vallomása a színészeknek, hogy a Honművész kritikáit hol lehet használni? Én azt állítom, hogy ezen kritikák nem használhatók, mert nincs benne tanítás; azt kellett volna tehát Garaynak megmutatnia, mi van ezen kritikákban épületes és használható. De Garay előtt lerontó példa az is, hogy a színész „urak és asszonyok a nyilvánosság befolyását magukra megismerik, s hogy a kritika vakolatmesztét és köveit többé kevesebb épülésökre is fordíták.“ De én épen azon köveket nem látom a Honművész kritikáiban, melyekből építeni lehetett volna, azt pedig, hogy a színészek a nyilvánosság befolyását magukra megismerik, ha megengedném is, nem fogna belőle Garay semmi lerontó dolgokat az én állításaim ellen következtetni, mert nyilvánossá tenni valamit, mint már érintém, még nem teszen tanítani, s ezen nyilvánosságból legfőlebb kissé több vigyázat a játékban következhetik, de mind ezen, mind pedig még négyyszer

oly nyilvánosság is, mint aminőt a Honművész gerjesztett; még is csak vezető s tanító ideák nélküli nyilvánosság fog maradni.

Minthogy itt a fentebb álló észrevételemmel (L. 33. l.) némi egybefüggésben van, még egy dolgot nem lesz felesleg említenem Garaynak. Ő a magyar színművészetet szinte ő és új iskolára osztja, és pedig nem csak *szavalási*, hanem *chironomiai* tekintetben is, s előszámlálván a jobb magyar színészeket, azt mondja, hogy mind ezen színészek (többé vagy kevesebbé) egy új iskolához tartoznak. Én nem akarok itt arról aesthetikai leczkéket tartani, ha jó-e ezen osztályozás chironomiai tekintetben is; de azt még is szeretném tudni Garaytól, honnan ismeri ő az ő magyar iskolát? Oly színészek játékából-e, kik már megholtak, vagy pedig a most élőkéből? Az élőkéből nehezen ismerheti, miután őket mind egy új iskolához tartozóknak mondja, s így csakugyan oly színészek játékából kellett azt kivizsgálnia, kik már többé nem élnek, legalább színészileg nem; de ezen nem élők ismét oly rég nem élnek már, hogy még én sem ismerhettem őket, ki Garaynál legalább 9—10 évvel korosabb vagyok, annál kevésbbé tehát Garay. A dolog nem tudom miként áll, szeretném azonban felvilágosítva látni, mert abból sülné ki majd, mit ér az a Garay osztályozása, melybe minden most élő jelesebb színész vagy színészné helyet foghat. Azt, hogy Garay az ő iskolát némely kontár színészek játékából vizsgálhatta volna ki, bajos leszen megmutatni, mert kontárkodás sem nem alkotott, sem nem tartott fenn még soha művészeti iskolát, hacsak a hibák iskoláját annak nem vesszük, amit bizonyosan Garay sem fog akarhatni.

Ezeket válaszul arra, mit Garay a Honművész védelmére előadott, hogy észrevegye magát. Mert nem mindjárt czáfolat az, mit az ember egy kis jó kedvében leír és a Honművészen dramaturgiai tanítás gyanánt kiad. Én egyike vagyok azoknak, kik teljes szívből örvendenek az írói pályán serdülni kezdő fiatal elméknek, mert ez nyújt reményt arra, hogy az elhanyaglottak s

lassanként elhanyaglandók helyei nem maradnak a hazának minden kárpótlás nélkül. Azoknak sorába ohajtók tartozni, kik készek az elmét elismerni és annak hódolni, kor és rangi különbség nélkül; azonban mind ezen hajlandóságom mellett sem örvendek annak, hogy *némely fiatal író társaink a munkát oly könnyűnek veszik, s írnak mindenről készület és hosszabb gondolkodás nélkül, s írnak összevissza minden nemben. Ily mód nem lehet a fiatal elméknek kedvező, s nem lehet általában a literatúrának is hasznos: ez csak könyveink számát szaporítja, de belső értékeket nem neveli. Lehet hogy hibázok, de, az én nézetem szerint, Garay, mind a mellett, hogy korához képest már is sok nemekben próbálta meg erejét, szerencsés sehol sem vala, kivevén a lyrai pályát. Ezen észrevétellel nem azt akarom mondani, mintha reményemet veszítettem volna, hogy ezen társunk egyéb pályákon is szerencsével járhat valaha, csak azt, hogy eddig igen könnyűnek vette a munkát, s elégnek hitte csak akarni. Azon tanácsra, hogy keveset kell írni, de jól, azaz minden oldalról megfontolva, kevésnek lesz oly szüksége fiatalabb íróink között, mint Garaynak, kivált akkor, ha kritikai pályára tökélelndi magát. Nem abban van érdek, hogy sok pályákat fussunk, hanem abban, hogy szerencsével: ki csak egyet futott is így meg, méltó a koszorúra.*

III.

UTÓHANGOK*).

I. HARMADSZORI SZAVAM A RAJZOLATOK

SZÍNIRÁLÓ COMPÁNIÁJÁHOZ.

Negyedik szakaszát olvassuk már Munkácsy Rajzolataiban a „Dramaturgiai és Logikai Leczkékre“ adott válaszoknak, s még mind eddig hiába várakozunk oly beszédre, melyben czáfoló erő volna. Én nem azért szólaltam bele ezen dramaturgiai ügybe, hogy a szükségtelen csevegéseket megörökítsem, hanem azért, hogy beszédeinknek értelmi súlyt adván, belőle olvasóink a dramaturgiára nézve tanulságot vonhassanak ki. Azért intem és kérem a válaszolókat, hogy czáfolóbb és tudományosabb feleleteket adjanak, s szóljanak ügyökről, ne rólam, mert nem én, hanem rossz taktikájok és saját ügyök silánysága leszzen oka, ha a csatát, majd elveszítik. Eddig mondottaikra kevés viszonzani valóm leszzen, mert a viszonzás nagyobb részint csak kérdésbe vett írói pályám védelméből állhatna, e tekintetben pedig mindenkinek, de kivált feldühülteknek, oly határtalan szabadságot engedek, jót, rosszat vélni, mint amily határtalan Munkácsy úrnak és compániájának önmagok iránti bizodalma és csalhatatlansági érzete. Bármilyen erős kifejezésekben fogják is egymásnak magyarázgatni, mik vagyunk személyesen s íróilag mindkét részről, az a fennforgó dramaturgiai kérdéseket nem fogja sem jobbra, sem balra eldönteni. Én figyelemmel olvasom a Rajzo-

*) Társalkodó. Pest, 1836. 240. l.

latok hómoros és hómortalan válaszait — a phegmatiskus szerkeztetón kezdve X et comp(ánián) keresztül le egészen Frankenburg Adolfig — s ha fognak fontos dolgok mondatni, nem tartózkodom annak idejében a tárgyat tovább is, és bővebben fejtegetni : de ha az eddigiekhez hasonlólag tárgyon kívüli, egészen felesleges, és tanulság nélküli értekezések tartatnak, akkor kénytelen leszek magamat, bármint boszankodjék is a compánia (vagy ha jobban szeretik : compagnie), elbizni, s azt hinni, hogy állításaim, habár más tanultaknak nem is, de a compániának csakugyan ledönthetetlenek; s ily helyzetben igen czéltalannak fognám tartani a további beszédet. Fecsegésnek és fecsegőknek — kivált hírlapiaknak — egy idő óta nem vagyunk szükében; ha kinek tetszik, szaporítsa számokat többre : én részemről nem fogom; tehetek hasznosabb dolgot is.

II. BEFEJEZŐ SZÓ GARAYNAK *).

Miután Garay a maga ügyéből, mely a Kritikai Lapok VII. füzetében általam szóba vétetett, gyermekes feleselést akar csinálni, sikertelen dolognak tekintem a tárgy felett vele még több szót is váltani. Szerencse rá nézve, ha az értők azt hiendik, hogy amiket védelmére legújabbán mondott, nem meggyőződésből, hanem csak vitatási makacskodásból erednek; mert amúgy kegyetlenebb kritikát írt, mint bárki írhatott volna, saját ítélő tehetségére. Nekem, ki még most az elsőt teszem fel róla, elég őt ezen pontra jutottnak látanom. Itt nyugton veszek tőle búcsút mint olyantól, kivel dolgomat mostanra nézve elvégzettem, remélve mindazáltal, hogy a literatúriai pályán még máskor is találkozandunk, kivált, ha a logikában folyvást oly fölfelezéseket teend, mint elkezdette.

*) Társalkodó. Pest 1836. 240. l.

Nem szeretném, ha ezen befejező szavaimra Garay semmit sem szólana, mert azon módnál fogva, miként legújában védte magát, igen illő, hogy az utolsó szó övé legyen.

IV.

MAGYAR JÁTÉKSZÍNI KRÓNIKA.

1837.

I. Nov. 20. *Párisi naplopó.* — Színészeinknek azon csodálatos tulajdonuk van, hogy új színdarabokat rendszerint először adnak legjobban, s másodsor harmadszor rosszabbúl. A jelen darabnak nem volt ugyan ily sorsa, de még is ehhez némileg hasonló. Az első előadás oly lankadt volt, hogy ki e színművet olvasásból ismerte, alig ismerhetett rá. A második előadás meglehetősen jó volt s hasonlatlanúl élénkebb mint az első. Benne Lendvayné megfelelt annak, mit tőle nem ok nélkül várni szoktunk; Szentpétery és Telepy elfogták szerepeik lelkét és vissza is tudták adni, s a művészethez értő hallgatók meglegedve hagyták el a színházat. A mai (harmadik) előadás már nem volt az, mi a második. Lendvayné, kinek e mai darabot vinnie kell, csak az utolsó felvonásban hasonlítta magához, hol csakugyan maga a darab is jobban játszik. Az első felvonásokban valami hanyagság és elszeleskedés látszott játékán. A szavak könnyelmű elhadarásával azt bizonyítja, hogy ő azokban, miket mond, semmi egyéb fontosságot nem helyez, mint csupán azt, hogy el legyenek mondva, holott ezen szerep sok mondataiban karakterfestő és fontos dolgok vannak, melyek kiemeltést kívánnak. A pajkosság, mely ezen szerepnek fő vonása, mcst ismét, mint az első előadásban, erő nélküli volt s inkább leányi dévajságnak mint fiúi vásottságnak lehet nevezni. Azon egy pár helyen, hol Józsi nőtestvére sorsán elérzékenyül, női felsohajtásokat hallottunk,

pedig ez Józsi karakterével nem egyez; az ő elérzékenyülésének némi haraggal és boszúval kell vegyülve lenni. Legjobb volt azon jelenés a tábornokkal, midőn Józsi ennek megmondja, mit tenne ő, ha apja volna a leánycsábítónak, és azon szemrehányó, félig gúnyoló jelenés Morin özvegygyel; ezekben Lendvayné bebizonyítja, hogy ő sokat bír és tud mihelyt akar, mihelyt a dolgot nem veszi könnyen. Szentpétery is hanyagabban játszott, mint második előadáskor; csupán Telepy töltötte be helyét úgy mint első fölléptekor ezen szerepben. A többiek szerepei mindjárt jól vannak játszva, mihelyt el nem rontatnak. Ezek nem viszik a darabot, hanem csak segítik, s ezek ellen nem igen lehet sok észrevétel. Habár kedvetlen dolog is, de ki kell mondanunk, hogy színészeinkben még igen nagy a hanyagság (negligentia) és gondatlanság, s némi fáradságot csak akkor látszanak magoknak venni, midőn először tanulnak meg valamit, s ha az egyszer sikerült, nem gondolnak vele többé sokat, azt vélik, hogy az magától is fog menni. Ki azt hiszi, hogy a színészetet csak úgy jó szerencsére lehet űzni és a szerepeket egyszermindenkorra betanulhatni, annak nincs fogalma azon eszközökről, melyek e nehéz pályán tökélyhez vezetnek. Színészeink bebizonyíták azt már többször, hogy tudnak, de azt nem igen bizonyítgatják, hogy akarnak is; ami végtére nem csak színészi véték leszen, hanem nemzeti is azon fölül, mert szorgalmatlanságnak intézetet állítani nem igen akarhattak azon hazafiak, kik a pesti magyar színháznak létet adtak. Ezen észrevételeket nem volt szükség épen ma elmondani, hol Lendvayné és Szentpétery (két szorgalmasabb színészünk) viszik a fő szerepeket, de egyszer már kellett mondani, s alkalmat rá a mai darab is nyújtja.

— w —

1838.

II. Jan. 6. *Ismeretlen nő* (La Straniera), regényes opera 2 felv. Írta Románi, fordította Szerdahelyi, muzsikája Bellinitől. Meg valónk az egésznek correct vietele által lepetve, s annál inkább, mert az első telvonás

adatása, ez előtt két héttel, nem nagy reményekkel biztattott. Schodelné, mint Alaide, remekelt. Egressy Benjamin éneke (Arthur) napról napra biztosabb, simább; érzést, olvadozást jól kifejező, de annál kevésbbé páthost, s így előadása sincs egyszínűség nélkül. Szavávali helyes gazdálkodás mellett, különben nem erős hanggal is lehet énekbe árnyéklatot hozni. Eddig ő még mindig csak románcdalló. Ezért ajánljuk e szorgalmas buzgó, énekesnek a drámai iskolát, s mint ennek egyik szerencsésebb növendéke, Schodelné assz. énekét, stúdiumul. *Szerdahelyi* Waldeburg szerepében inkább helyén van mint egyebütt. De az ő rémítő E-je, (a magyar szavakban, például szErElEm), milyen soha semmi ajakból nem folya, itt sincs helyén. Még most nem kívánunk erről bővebben szólni, ő fog érteni, ha akar, s rossz szokását — mert az nem egyéb — letenni. *Éder Luiz* (Isoletta) most is ott van, hol két hónap előtt; s kiben ily kevés szeretet van a művészethez — ily kevés igyekezet, buzgóság — az le látszik mondani a hallgatók részvételéről is. ***

III. Apr. 17. *Kean*, és 18. *Monaldeschi*, mindkettő Dumas mesterműve, kerültek színpadra. Az előadást mindkettőnél meglehetősen sikerültnek lehet mondani, Keanben Galles gróf szerepét, melyet előbb Bartha adott, most Szerdahelyi adá. Sz.. állásai kevésbbé férfiasak, bennök kevesebb méltóság van, de ő hajlékonyabb és simább Barthánál, és így a szerep egy tekintetben nyert, másban veszített. Egressy Gábort, kit a *Horatiusok és Curiatiusok* című darabból kerekded és szoborszerű szép állásairól dicséretesen ismerünk, Monaldeschi szerepében, midőn a halál félelmei között van, kellemetlen tagvonaglásairól kell megrónunk. Amott nagy szorgalom és stúdium jelei látszanak, itt semmi sem, csak a vak történetre bízva. Erre jó leszen a sokat ígérő és már is legjelesbjeink közt álló derék fiatal színésznek ügyelnie. ***

IV. Jún. 22. *A Fősvény*, v. Nem mehet ki a szobából. — Egyike Kisfaludy legsikerültebb vígjátékai-

nak, mely nem maradhat hatás nélkül, ha sebesen, egybevágva adatik. A mai előadásban meglehetősen iparkodtak színészeink, hogy e művet megbuktassák. Az egy Telepyt kivéve, ki legalább nem ronta, a többiek vagy keveset vagy semmit sem tudtak. Megyeri, szerepének (Bajszövő) némely helyeit igen jól, mesterileg kiemelte, de az egészbe sehogy sem tudta magát bele gondolni, s azon fölül beszédében akadozott. Kovácsné, ki nem igen szokott valamit elrontani, ma igen hanyagon és kedv nélkül játszott. Szerdahelyi és Bartháné még csak azon fáradságot sem vették magoknak, hogy szerepeik szavait megtanulják; Szilágyi többnyire csak megának beszéllgetett, senki sem értette; Szigligeti és Erkelné két ásitozást gerjesztő szerelmes volt. A hanyagsághoz, hibákhoz még azon szerencsétlenség is járult, hogy Bartháné rekedt volt és szün nélkül köhécselt. Ily körülmények közt írjon az isten legfölségebb genieje vígjátékot, az is bukni fog. A fő hiba itt abban van, ki a szerepeket osztá, s erre figyelmeztetjük az igazgatóságot: a szereposztásnál nincs nevezeteseb, fontosb része az igazgatóságnak; a legremekebb művet el lehet ejteni rossz szereposztás által. Ez alkalommal el nem mulaszthatjuk az igazgatóságnak és színészeinknek egy dolgot hazafiúi lelkökre kötni: az eredeti darabok sorsát. Nekünk nemzetiségre, s ennél fogva eredetiségre kell törekednünk mindenben, de kivált színpadunkon, mert ez nagy következésű dolog. Mit akarunk mi színházainkkal? Nem egyedül mulatságot, gyönyörködte-tést; nekünk magasabb czélokot kell hozzá kötnünk: nyelvet, nemzetiséget. Figyelmet kell tehát fordítani, a legnagyobbat, honi íróink termékeire. Ez a legalkalmasb eszköz felsőbb czélainkra. Sőt nem csak, ez azon út is, melyen színházaink egy más, a német színházaktól, (melyeknek oly nagy száma és kelete van hazánkban) különböző oldalról mutatkozhatnak a közönség előtt; ez az hol a német velünk nem vetélkedhetik, hol egészen új dolgokat mutathatunk, hol benünket meg nem előzhetnek. A nézők sokszor nyilvánítának már

részvétet magyar színművek iránt, ügyekezünk ezt hasznunkra fordítani, s legyen jelszavunk: eredeti színművek s a legnagyobb szorgalommal betanulva! Inkább bukják meg színpadunkon tíz idegen darab mint egy hazai. Fájdalom még eddig e részben nem nagy vala az ügyekezet! Színészeink épen itt mutatnak legnagyobb hanyagságot, annyira, hogy ha jobb eredeti színműveink is lassanként egészen elvesztik hitelüket, s nevezetesen a színpadra vígjátékokban oly szerencsével munkált Kisfaludy Károly is rövid időn elavúl, csupán és egyedül színészeinknek lehet köszönni. Azért kérjük és felszólítjuk mindazokat, kiktől a dolog függ, hogy ezt hazafiúi kötelességöknek tekintsék, s nevezetesen az igazgatóságot, hogy eredeti darabokat ne adasson máskor, csak ha a szerepeket alkalmat tagokkal lehet betölteni, s ezeket soha se tegye segéd vagy mellék daraboknak, mert így inkább kívánnám bezárva látni a színházat. 25.

V. Jún. 29. *Három egyszerre. Vigj. 1 felv.* Kisfaludy Károlytól. — A szereposztásra nézve el kell mondanunk, hogy Adél szerepe Éder Luiznál nem volt jó kezekben. Kisfaludy, Adél szerepében, egy gyermeki-
leg ártatlan, de természeti eszénél fogva nem minden dévajtság nélküli leányt ábrázolt. Itt tehát a személyesítőnek ezen két dolgot kell egybe olvasztania, és pedig úgy, hogy egyik a másik kára nélkül történjék, mit színésznőink között senki sem tud, az egy Lendvayné kivéve, ki ezen nemben mester. Éder Luiznak ez igen nagy feladás volt. Nevetéseiben valami kényszerített volt, kéztartásaiban valami ízetlen affectálás, mit ő hihetőleg egyik korosabb társnéjától tanult el. Minek a kéz ujjait egymástól oly szét tartani, és minek a kis ujjat a többi közül kiemelni? Az ujjakat természetes görbülésekben kell hagyni, midőn a kéz nyugalomban van, így kap ez kerekded formát; mely a kézfejnek legkellemesb állása. Ha a szerep characterere affectálás, akkor lehet és kell a kézzel úgy bánni, mint ma Éder Luiz, de Adél szerepében igen szerencsétlen találmány

volt. Általában az ő mai állásain, mozgásain, beszédén valami feszes és keresett volt, azért e szerep a nézőnek tökéletesen elveszett. Miskolczy Júlia szinte nem volt helyén: de ezen szerepet nem lehetett másnak adni, hanemha Dériné elszánná magát végtére ilyeneknek játszására. Tisztos, éltes matrónák szerepére nincs színésznőnk mind a mellett, hogy a személyzet oly szükségtelenül nagy; ennek hiányát színházunk igen sírli. De a magyar színésznők között általában nehéz ezen osztályra személyt kapni, mert ők soha sem akarnak megöregedni. Kántornét, Dérinét tisztos anyaszerepek eljátszására nem igen lehetne rá venni, pedig mely szép művészeti koszorúk virúlnak e pályán is! A tehetségekkel megáldott színész, ha korához tudja mérni szerepeit, soha nem unatja meg magát, és sírjáig el nem avúl. Miskolczy Júlia játéka igen aljas volt, nem volt rajta az az úri, mit e szerep kíván. Ő Korányi tanácsosnéból egy ő divatú kocsmárosnét csinált, pedig annak nem kell egyébnek lennie, mint óságot affectáló, öreg nemes matrónának, körülbelül olyanak, mint Lendvayné igen szerencsésen talált nagynénie (a Veszedelmes Nagynénében), hahogy ez komoly nem volna. Többi színészeink ma különös jó humorban voltak, és dicséretesen játszottak, s bebizonyodott az, hogy ha Kisfaludy vígjátékainak nincs hatása, az nem Kisfaludy hibája.

25.

VI. Júl. 17. *Lassú víz partot mos.* Igen mulattató s nem rosszul alkotott vígjáték, s egyike azoknak melyeket színészeink jól szoktak adni. A mai előadásnak kevesebb hatása volt, mint az előbbieneknek, mert nézők szokatlan kis számmal jelentek meg. Báró Patakfalvinét mi ugyan láttuk már sokkal jobban is előadva mint ma Dérinétől, azonban még az ily játékkal meg lehet elégedni, mert a szerep egészben véve nem volt elrontva. Dériné ott igen gyenge, hol fájdalmat, elkéseredést kell ábrázolni, igen gyenge a méltóságos, a parancsoló helyzetekben. Neki inkábbára sikerülnek a csendesebb érzések, a tréfák, enyelgések, meddig azok

naivságba nem mennek át, mert a naiv ismét nem az ő köre. Az ő naivsága keresett, s látszik játékában, hogy ő naiv akar lenni, s ez az mi a naivságot semmivé teszi, mert az öntudatlan. Játék végén Dériné ma akadozott s nem tudá szerepét, mit eddig tőle még nem tapasztaltunk. Fő szerepe ezen vígjátéknak báró Szeredi, melyet máskor Bartha, ma Szentpétery adott, elég hatással ugyan a közönségre, s ha a dolgot csak amúgy könnyeden vesszük, mondani lehetne, jól is, mert hol együgyűt kelle játszania, együgyű volt, hol méltóságost, parancsolót, önakaratú, szilárd férfiat, az is mind volt; de ezen szerepnek így nehéz oldala van: benne a derék, önakaratú, szilárd, eszes férfinak, hogy a szép és gazdag özvegyet (Patakfalvinét) elnyerje, együgyűnek kell magát színleni, mert az özvegy uralkodni szeret, s kénye szerint cselekedni, s csak oly férfinak adja kezét, kinek nincs önakaratja. Itt tehát az együgyűt úgy kell játszani, hogy csak az özvegy előtt tessék annak, a közönségre nézve pedig keresztül sугározzék rajta az, mit báró Szerediben mint valódi férfiúban tisztelni kell. Ezt sem Szentpétery sem Bartha nem bírják. 25.

VII. Júl. 21. *Norma*. Lipcsey Klára és Benza vendégek. — Dériné dicséretesen vitte a czímszerepet; Joob meglehetősen, és talán jobban mint máskor a római proconsulét, de alsó hangjain, szokás szerint, rekedtség volt. Ettől ő alig fog megszabadúlhatni. Benza igyekezett, erőködött, de nem bírt oly köz megalégedésre munkálni, mint Udvarhelyi, ki e szerepben (Oroveso) a közönségnek kedvence. Feltűnt színpadunkon Lipcsey Klára is, kiről a Honművész vidéki műbírái oly sok dicséretet mondtak. Gyönyörű szép alak, sугár sylph termet; arcza, mindamellet, hogy igen rosszúl volt kifestve, bájoló, s mozgásaiban nem művészi ugyan, de természetes kellem: oly dolgok, melyek előttünk motíválják a vidéki műbírák magasztalásait, de minket városiakat nem bírnak elvakítani, hogy meggyőződéseinket ki ne mondjuk. Külsejére nézve ő a legbájolóbb, de énekére nézve a leggyengébb Adalgisa, kit valaha színl-

padon láttunk. A kezdőknek is csak kezdője még, s nem igen sok képzelete lehet operai énekről. Hangjáról azt mondanók, hogy benne valami idétlen van, ha nem félnénk, hogy ily gyengédtelen beszéddel a női szépség felségsértőinek tartatunk : így csak azt mondjuk, hogy azok ki nem fejlett gyermekleány hangjai, melyek még nem éneklésre valók. Mi válnék belőle iskola által, tapasztalt énektanítók tudnák meghatározni : mi csak azt mondjuk, hogy kár volna, ha ezen bájos színpadi tündért a magyar színházak elveszítenék. Ha operára nem volna használható, képeznie kellene magát színésznővé. A közönségtől egypár zajos tapsot nyert, mert a tapsjutalom a férfiak hatalmában van, s a férfitenyer igen hamar mozdul tapsra női szépség látására. 25.

VIII. Júl. 22. *Nőragadás az álarczos bálból.* Ezen vasárnapi bohózatnak egyik fő szerepe Ágoston, melyet Hubenaytól láttunk igen jól adva ; ma Telepy adá, ki azt nem látszik érteni. Ő nagyon is virgoncz, élénk volt, s ami nevetségest mondott és tett, azt igen is látszott érteni, és akarva mondani, holott ezen szerepnek az őszinte, bátor, de egészen öntudatlan butaság bélyége. 25.

IX. Júl. 23. *Lantos és törvénytörő, vígj. 2 felv.* Irta Kotzebue, ford. Megyery Károly. — *Elevenholt házaspár.* A színműről magáról — értjük az elsőt — hallgatunk, mert róla nem is mondhatni semmi épületeset ; az előadás a gyengébbek közzé tartozott. Megyery eléggé iparkodott, de játékának kevés hatást tudta szerzeni, mert ez a Nikodémus úr nem oly szerep, mely a fáradságot megjutalmazná. Éder Luiz ma ismét egy naiv leánykát játszott, s szerepét ismét tökéletesen elrontá. Amily örömet halljuk őt, — mindamelllett, hogy nem alaposan készült énekesnő, — énekelni, oly nem örömet látjuk játszani ; neki erre kevés hivatása van. Víg szerepein valami feszes és erőltetett van, komoly és szomorú szerepei pedig érzés nélküli, üres, egyhangú declamációk. A szereposztóknak volna kötelessége őt csak a maga helyén használni. Erkelnének rég

meg akartuk mondani, hogy ő nagyon is bátor kezd lenni a színpadon, s evvel ügyekszik ügyetlenségeit elpalástolni. Tőle ugyan, mint kezdőtől, igazságtalan dolog volna nagyokat kivánni: de figyelmeztetni nem árt. Ő oly illetlenül hányja veti vállait és kezeit, oly dísztelenül nyújtja előre nyakát, hogy ha ezt úgy láthatná, mint a közönség, elrémülne magától. Ez a nagy magavetiség igen kevés gyengédségre mutat, s általában nem út arra, hogy mozgásai valaha azt nyerjék meg mi gratiának neveztetik. Ma alig volt egy pár szava, s ezek elmondását is nyaknyújtással, vállvonogatással, kézhányással cifrázta ki, gondolván, hogy így szebb. — *Az elevenholt házaspárban* Szerdahelyi különös jó szépségében volt, s e kis bohózatnak igen nagy élénkséget adott, s a nézők által többszöri zajgó tapsal jutalmaztaték. Dériné szintén igen dicséretesen játszott, s azt bizonyítja, hogy belőle ügyes parodistáné válhatnék, ha erre elszánná magát stb. Még egy fontos dolgot kell e helyt említenünk. Az öltözködésben egy idő óta fonákosságokat vesszünk észre, úgy látszik mintha erre most semmi ügyelet nem volna. De ha az igazgatóság e részben elmulasztja kötelességét, a színészeknek magoknak kellene öltözeteikre gondot fordítani. Színésznőinkre e részben legtöbb a panasz. Ők hiúságokat — kiveszszük a kiveendőket — elébe teszik a művészetnek. Ismerünk színésznőt — egyikét a korosabbaknak — ki mindig jónak, szépnek, fiatalnak, csinosnak akar látszani. Oly szerepet, mely színpadilag rút, vagy csel-szövényes, vagy öreg, vagy melyben aljasan kell öltözni, világ minden kincseért sem vállalna. Ő nem játékaival akar hatni, hanem személyét és köntöseit fitogtatni. S mi ez egyéb mint a művészetet typus és karakter nélküli kaczerködésre (coquetterie), ruha productióvá alacsonítani stb. Ezen észrevételre itt Dériné mai öltözködése adott okot. Ő ma egy elszegényedett feleséget játszott, és fodrokkal, szalagokkal és selyemkötény-nyel piperézte fel magát, s rajta a szegénységnek leg-kevesebb jele sem volt. Már ily öltözködést hogyan tudna

Dériné Hagymáné asszony szerepében igazlani, nem foghatjuk meg; s ezen öltözködés annál különösebb, és szembeötlőbb volt, minél jobban és characterszerűbben vala Hagyma uram (Szerdahelyi) öltözve. 25.

X. Júl. 27. *Két gályarab.* A mai napon Dériné öltözete ismét följegyzésre méltó, mert benne semmi karakter nem volt. Megengedjük, hogy vannak a világon molnárnék, kik úrilag szeretnek és tudnak öltözködni, de midőn általánosan csak molnárnéről van szó, és nem egy magát czifrázni és úrilag öltözködni szerető molnárnéről, akkor a színésznének kötelessége ruhaszínekből és ruhanemből olyakat egybe válogatni, melyeken az aljasabb (nem egészen aljas) néposztály ízlése és szokása kitűnjék: így lesz az a szereppel összehangzó öltözködés. 25.

XI. Aug. 5. 6. *Tündér Ilona*, tüneményes vígj. 3 szakaszban, népdalokkal, énekekkel és tánczczal; írta Munkácsy János, muzsikáját Szerdahelyi. — A szerző azok közé tartozik, kik a színmű értékét színi hatásától függesztik fel; lássuk tehát a számosan megjelent nézők viseletét részletesebben. Az első felvonás alatt feszült figyelem a darab menetére, élénk taps az előforduló vígj. ötleteknél; utána egyesekből próbák a szerző éljenezésére: de a közönség abba nem ereszkedik. A második felvonás alatt elfárad a figyelem, csökken a részvét, méltatás, s a harmadikban úgy szólván elenyésszik, csalódott, várakozások érzeményeiben. Második estve nem nagy publicum, s a karzaton kívül ritka tetzés. Hol keressük ennek okát? Az előadók hanyagságában? Nem; ezek semmit sem játszanak nagyobb kedvvel, mint kasperliádokat: s itt is valóságos inspirációval munkálkodtak, kivált első estve; s midőn a darab sorsa el látszott határozva, hültebb kedvvel má:nap, de éppen ennél fogva kevesebb túlzással, s ennyiben jobban: a darab elbukásának tehát ők éppen nem valának okai, hanem a munka tartalmatlansága, az életi és tündérvilági elemek össze nem függése, a drámai cselekvény fonák menetele, mint amely érdekében elejétől végig

folyvást sülyedő, minél fogva az egész darab igazán fején áll s lábával ég felé vergődik. Cselekvényről szoltunk, hogy véleményünket megértessük, noha e szó itt alkalmazhatlan, mert Tündér Ilonában nincs cselekvény, nincs csomó s feloldás, a tettek belső, életműves, tehát szükséges egymásból fejlődése : hanem csak egyes történetek önkényes egymás mellé sorozása, pusztá külső összehalmozás. A tárgy az árvíz által károsultak sorsa, összekötve Tündér Ilona regéjével. Az első felvonásban látjuk őket kocsmában dözsolni, elcsüggedt szívvel, kétségbeesetten. Egy ismeretlen (László), ki őket pénzzel segíti, s a kocsmából dologhoz kiutasítani igyekszik, tőlök durván megtámadtatva, megismerteti magát — ő Árgirus királyfi, s a tündér világ tárva szemeik előtt. Ez Bunkó Daniban, a harangozóban (Bartha), és Csicsó Gyuri borbélyban (Megyeri) kedvet támaszt, a tündérvilág meglátogatására. Mi célból? nem igen érthetjük. Bunkó és Csicsó beszélnek ugyan Tündér Ilona aranyhajai megnyírásáról, de a beszédnél tovább nem is mennek, s nem csak hogy a dolog többé célba nem vétetik, de a szándék annyira feledékenységre megy; hogy Csicsó a tündérvölgyi fekete embertől útja iránt kérdeztetve, elég őszintén maga vallja meg : hogy azt maga sem tudja. A szerző t. i. tündérvígjátékot írt s személyeinek menni kellett, akár volt arra szükségök, akár nem. S mi történik a tündérvilágban e kalandorokkal? Bunkó Boszorka tündértől (Kovácsné) jól megvendégtetik, utóbb Csicsóval együtt az ezüstfa gyöngyét akarja szedni, de ahhoz szükséges tulajdonokkal nem bírván, kiutasíttatnak. S most visszajönnek amint mentek, ott vannak ahol voltak, a nélkül hogy a történetnek legkisebb következése lenne; majd összetalálkozván társaikkal, Bunkó megkéri Piroskát (Bartháné) Csicsó számára, kit ez a darab kezdetén egyszer, úgy történetesen, látott : el is nyeri a vászontakácstól (Szentpétery), mert tündérvígjáték szerelem s házasság nélkül nem lehet, s a szerző magyar tánczczal akará bevégezni darabját. Olvasóim azt fogják kérdezni : hol

marad Tündér Ilona (Laborfalvi Róza)? Felelet: A címlapon! Ez pusztá családék a nép becsődítésére; a padon pedig pusztá báb, mely a cselekvésben részt nem vevén, hat vagy tíz szót mond, s arany ruhájával s fürteivel igyekszik a nézők kíváncsiságát kielégíteni. Árgírus királyfi is szintúgy begyeshedik személyével, kétszer vagy háromszor jelenvén meg, de általa semmi sem történik a károsult nép erkölcsi javítására, s még is ő tündérsége elég merész velünk elhitetni akarni, hogy a korhelyek gyökeresen javúlnak. Legjobbak a gépelyek (amennyiben nem akadoztak), díszítmények, öltözetek, a népdalok (a textust ide nem értve), a berekesztő magyar táncz, s néhány tréfa s víg ötlet, miket nálunk humor-nak neveznek. — Az előadást, mint már mondók, kivált másodszori adatáskor, a sikerültek közé lehele számítani, noha a feladás háladatlan. Tündér Ilona a parodiák leg-aljasabb neme, dőzsölés benne a fő cselekvény; a három fő szerep: Bunkó Dani, a személyesített gyomor, pusztá állatóság, minden nemesebb vegyíték nélkül; Csicsó, az esztelenség maga, s a vén, rút, csacska s férfivágyó Boszorka. S ilyenekben érdemeljenek azután színészink tapsot! Értelmes, tiszta, kifejezéses előadásáért a kis Telepi Máli (Piczike) valóban megérdemelte a tapsokat és kihivatást, melyeket Barthával s Megyerivel nyert. Ki ezekre az utóbbiak mellett még igen méltó volt, de e jutalomhoz szerepe csekélységénél fogva nem juthatott, az: Szentpétery (Csombék, vászon takács). Ő a természetet magát valósága teljes sajtáságában tüntette előnkbe.

38.

XII. Sept. 18. *Raphaela*. Raupachnak színi hatás-sal bíró művei közé tartozik. Az előadás gyenge, igen untató volt. Szigligeti sokkal inkább kezdő még — ám-bár ő is már néhány évű színész — semhogy oly szerepet megbírhathna, mint a lángoló szerelmű ifjú Ozmin. Ő szerelmes szerepekben alig fog valaha szerencsét tehetni; keblében nincsenek elemei annak, mivel érzetméllységet és lágyságot fejezünk ki. Neki eddig legdicserétebb oldala az, hogy értelmesen és grammatikai hibák nélkül

beszéli mi színpadunkon ugyan csak ritka két tulajdon. A szóhadarás, az értelmetlen beszéd és a tömérdek nyelvhibái napi rendben levő dolgok, annyira, hogy ezekről, kivált a legutóbbikról, színi kritikuskaink már unalomból többé nem is beszélnek. Valljon mikor fog színházunknak azon szerencse mosolygani, hogy ily dolgok kiirtására és általában a művészi előhaladásra értelmes emberek ügyelhessenek? Mert ezeknek semminemű kritika nem használ. László mai szerepében (Heliodor) szinte nem volt helyén. Őt komoly szerelmes szerepekre, hivatása, sőt talán kedve ellen is, erőtetni, sem a művészetnek, sem az ő személyes hitelének nincs érdekében. Erdős (a kassai színházról) magában is gyenge színész, Megyeri szerepében (Abdallah) pedig kétszeresen kellett kitűnnie e gyengeségnek. Neki nagyobb, hevesebb indulatok kifejezésére nincs ereje, nincs mimikája, nincs hangja játékában semmi más dicsérni való nem volt, hanem, hogy kivéven rosszul számolt sottóságait érthetőleg beszélt. Az egy Laborfalvi játszott, ítéletem szerint, kielégítőleg. Ha a darab, egy pár elronthatatlan jelenéseivel fenn nem tartja magát, megbukott volna László, Erdős, és leginkább Szigligeti játéka miatt. 25.

XIII. Sept. 24. *Ariadne*, a könnyelmű nő. Eredeti szomorújáték 4 szakaszban. Írta Kuthy Lajos. — Magáról a műről talán egy másodszori előadáskor fogunk szólni; most csak azt jegyezzük meg: sokan panaszkodtak, hogy a darabot nem értik, minek fő oka az is lehetett, mert a czédula az előforduló személyeket egy szóval sem tette a nézők előtt jókorán ismeretessé, hanem csak puszta neveik lajstromát közlé, s így a néző a személyek egymásközi viszonyát csak nagy fáradsággal fürkészheti ki, ami kedvtelenítő, s untató egyszersmind. Drámaifrónak nincs szüksége azon regényirói fogásra, hogy nézőit váratlan kifejlésekkel lepje meg. A „néző előtt mindennek világosnak kell lenni, így tanít a jeles műphilosoph Diderot — ő minden személynek meghittje, biztosa, ő mindent tud, ami történik és történt.“ Innen van, hogy Euripi-

des a „tragikusok legtragikusabbika“ mint Aristoteles nevezé, a maga prológjaiban, nem tartózkodik elmondani a nézőknek röviden, mi fog történni az előadandó darabban, mert színműben, nem annyira az fontos mi, hanem az, hogyan történik, s ez a hogyan maga elégséges a legnagyobb érdeket gerjeszteni. Az efféle titkolózásokkal az író csak a maga céljai ellen dolgozik. Mi az előadást illeti, azt általában sikerültnek lehet mondani. Lendvayné tökéletesen előtüntette Ariadne karakterét. Az oly ördögi nőalak volt, oly természetlen s minden asszonyiságból, sőt emberiségből kivetkezett, minőnek őt a szerző ábrázolá. Jelesen játszá még Laborfalvi Vetullát, Megyeri Petrillát, s általában a színészek részéről dicséretes ügyekezetet lehetett észrevenni. 25.

XIV. Nov. 16. *Enzersdorfi postalegény.* Bohózat 3 szakaszban, énekekkel és tánczczal; írta Told, ford. Balog; muzsikáját szerzette Riotte. Igen vidám estvénk volt. Szerdahelyi (Egyed), Geniális, mint postalegény, mint színész, mint gyáva férj, félreismerhetetlen vonásokban tünteté ki szerepei típusát, és zajos tapsokkal üdvözeltetett. Megyeri ismét egy új oldaláról mutatkozott a fürge és hivatalában pedáns Szapora Anasztásius szerepében, valamint a színház titoknókaében is. Azon arcz, azon mozdulatok, azon hang, mely e derék színész hatalmában van, magát a komolyságot is meg tudná neveltetni. Ő komikai szerepeiben mind eddig utólérhetetlen a magyar színészek között. 25.

XV. Nov. 19. *Richard király a szent földön,* vagy Anglia zászlója. Történeti regényes színj. 4 felv. Scott Walter után játékszínre írta Lambert. — Ki nem ismeri Scott „Talisman“ című gyönyörű regényét, melyben Anglia bajnok királya Richard, Saladin szultán, Keneth és a tündér szépségű Editha előttünk élni és mozogni látszanak a költő varázs ecsete alatt? A szerző ezen tárgyat fogta fel és alkalmazá színre. De az alkalmazás által sokat veszíte. Richard, a szultán, Keneth és Editha itt is érdekes alakok ugyan, de ki az eredeti

képeket ismeri, annak e dráma személyei csak olyanok, mint a silhouettek az olaj arczképhez képest. A darab azonban, mind ezek mellett is, nincs érdek nélkül, és szorgalommal játszva, megmaradhat a repertoriumon. Emír (Saladin) szerepét Fánscy kitünőleg jól adá s mutatta, hogy ha a dráma élesebb vomásokkal festé vala ez alakot, ő azt híven felfogni és visszaadni elég ügyes lett volna. Az az ön erejében bizakodás, az a hősi bátorság és vállalkozó lélek, s az a rejtélyesség, melybe Scott ezen személyt burkolja, igen jól valának visszaadva Fánscy nyugalmán, ünnepélyes hangján, mozdulatain és elhatározott beszédén stb. 35.

1839.

XVI. Mart. 15. *En voltam.* Az előadás a jobbák közé tartozik. Szerdahelyi, Komlósy Ida kedvvel és hatással játszottak. Barthánének a szomszédasszonyi (Kovácsné) czivódása különösen jól sikerült; az a szánakozással vegyült méreg, hogy a szomszédasszony őt el akarja ámítani oly dologról beszédeivel, melyeket ő jobban vél tudni, igen szerencsésen volt kifejezve. Kár, hogy őt a kiáltásoknál hangja rendszerint elhagyja, és beszédei rikácsolókká válnak. Kovácsné saját elemében látszott mozogni; a vén, lesekedő, árulkodó, hírhang anyókat, ki kapva kap az alkalmon, hogy a békés házások közé konkolyt hintsen, az agg dadák ezen nemének egész psychológiájával adá stb.

XVII. Mart. 21. *Capriciosa*, vagy ne kérdezd a nő éveit. Vígj. 3 felv. Írta Federici. Ford. Kovacsóczy. E vígjáték azt tanítja, mint lehet egy indulatos, önféjű s egyszersmind hiú, hölgyet a maga gyarlóságából kigyógyítani. A gyógyításmód: szeget szeggel. A komikum benne részint *Capriciosa* (Lendvayné) indulatoskodása, makacssága és hiúságából, részint a körülélőknek, kik őt kigyógyítani akarják, cselszövényeiből fejlik ki. A mű eszméje, mint látszik, színpadilag nem új; Shakspeartól kezdve mai napig sokszor volt használva, s mi a pesti magyar színpadon is jókora számmal láttunk műveket, melyeknek tárgya hasonló: azonban

mindemellett is a darab elég érdekekkel bír, s a kivitelben elég újsággal, hogy magát színpadunkon fentartsa, kivált ha a szerepek is oly helyesen lesznek kiosztva, mint ma, és színészeink a maihoz hasonló kedvvel fognak iparkodni. Ezen két körülmény adhat nekünk többször is oly kerekded, egybevágó előadást, oly művészi élményt, mint a mai est. Lendvaynét a czímszerepben öröm volt látni, ő színészi tehetségeinek egész gazdagságában tűnt ki. Haragot, bosszút, örömet annyi tapintattal, annyi félreismerhetetlen vonásaival adá a művészi valóságnak, hogy őt a szerepben merném a legjobb színésznők mellé tenni. Mi bősége az eszközöknek melyeket ő a karakter festésére, az indulat kifejezésére használ! Kár, felette kár, hogy első rendű magyar színésznők a beszéd tisztaságát és értelmességét nem ügyekszik úgy hatalmába keríteni, mint egyebeket. Néha a rossz állás miatt beszéde a színpalak közt vész el, máskor ismét a szótagok elnyelése, elhadarása csak sejteni hagyja a hallgatónak mit mond. Neki olvasni kellene tanulnia, és a sok, a mindennapi fenhangon olvasás által magát minden betűhang teljes, ép kiejtésére szoktatni. Ez a színészet első eleme, e nélkül lehetetlen tiszta művészi élményt adni a hallgatóknak. Igen dicsegetésre méltólag állottak stb.

Csanád.

1841.

XVIII. Jan. 1. *Miczbán családja.* Ered. dráma 3 felv., egy felvonású előjátékkal. Szigligetitől — Ismeretes a rege Miczbán nevének hét ikreiről. Szigligeti e reget vette alapul drámájában. Miczbánné erkölcstelennek szidva utasít el egy koldusnőt, mert egyszerre három gyermeket szült. Utóbb magának hét fia születik, kik közül hatot, nehogy férje előtt hűtlenség gyanújába essék, a Tiszába vettetni parancsol; de a dajka irtózva e kegyetlenségtől, őket egy gyarló sajkában haboknak eresztí. A gyermekeket egy számüzött görög fogja s neveli fel. Így találjuk őket a játék elején, mint kész férfiakat, testileg, lelkileg tökéletesen kinevelve, megosztozva a háztartás gondjaiban. De nevelő atyjok

már nem él, s ők szerencsét kísérteni mennek szét a világban (egy, házörül maradván) oly fogadással, hogy bizonyos idő múlva ismét megjöjjenek számot adni jó s rossz napjaikról. Simon ábrándos vonzalommal siet a Tiszához, kérni tőle szüléit, kiket nem ismer, s még is oly annyira szeret. A jó víz hallgat; de mellette egy kis kunyhóban haldoklik a dajka, ki őket kittede. Ott találja őt Simon és születése titkát; de Miczbántól, kinek — a dajka meghalván — maga beszéli el a történetet, örültnek tartatván, klastromba küldetik. Ez a fonál vége, melyen a történet, legombolyodik. A hat testvér egyike tévedésből Miczbán egyetlen fiának tartatik Geróbántól, ki előtt ez magát írnoknak adja ki. Az nyeri meg a Miczbán fiának szánt menyasszonyt, s midőn Miczbán megjelenvén a tévedés felvilágosúl, az elvetett fiú elmondja történetét, s Miczbánné ki egyedül bús e víg s élénk körben, bűnbánat s fiai elvesztése miatt, végre megleli gyermekeit s lelke nyugalmát. Az egész műnek szép pszichologiai belseje van, s a meglepetések nagyobbára ezen épülnek; különösen megható a jelenet, melyben a sejtő anya az egymás mellett álló s egyenlő korú s öltözetű deli ifjakban fiaira ismer. De a víg elem nagyobb e drámában, s általában sikerültebb, mint a komoly rész. Igen mulatságos Geróbánnak és az áldeáknak (György), valólag Miczbán fiának, párbeszéde; kevésbé sikerült s igen arkádiai Ditriknek s Geróbán leányának jelenete. A hét fiú között három van kiemeltebb jellem: a honmaradt György, a tiszaimádó Simon, s a szerelmes Ditrik; de ez gyengébb a többinél, vagy több mélység, vagy magasb energia kívánatnék hozzá, s mert az elsőre kicsi a hely, inkább az utolsó, s e szerep nem Barthának való: mély tragikai hangja nem elég lágy ilyenmű szerelmi vallomásokra. — Az előadás a nem sikerültek sorába számítandó. Fánecsy (Simon) játékán legtöbb ügyekezett volt látható: hogy ügyekezetének kevés hatása volt, hogy a többet kívánókat ki nem elégíthet, onnan kell magyarázni, mert e szerepben érzélgés, a szó jobb értelmében, van és ifjonczi hév, két oly elem, mely

különben derék színészünknek előadásában ritkábban szokott sikerülni. A hosszas távollét után ma először föllépett és zajos tapsokkal üdvezlett Egressy Gáboron észrevehető volt, hogy e szerepet (György) nem játszsza kedvvel, s ezen fölül többnyire teljes érthetetlenségig halkkal beszélt, mi részint a színpalak felé gyakori fordulásnak, hol a hang elnyeletik, részint a színháztóli elszokásnak tulajdonítható. Ez érthetetlenség miatt vészett el a szerző ama biztos kézzel festett jelenete, hol György mint ál deák lép fel; minek máskor mindig nagy hatása volt. Komáromi sokszor, és ma is, nyers hangjával idegenít; ennek mérséklése a maga helyén könnyű és tőle függ. A két női szerep vivőjéről (Laborfalvi (Miczbánné) és Rózsa (Hubenayné) nem mondhatunk többet, mint hogy iparkodtak. Minden kifogás nélkül csak Szentpétery játszá szerepét, de e szerep sokkal kisebb s alárendeltebb, hogy sem vele az egész előadást kiemelni lehetne. Az a művészi természetesség, világos, érthető, szabatos, játék, mely Szentpétery tulajdona, lehetetlen, hogy jótékonyan ne hasson minden értőkre. Sz. nem a sikervadászat embere, s az nem válik kisebbségére stb.

***

XIX. Jan. 2. *Kean.* Egyike azon műveknek, melyek kedvencei voltak a magyar közönségnek, de utóbb hanyag játék miatt érdekökben csökkentek. A mű régi hitelét visszaállítani Egressy Gábornak van fentartva, mert ő volt leginkább, ki sok szorgalmú, szabatos előadásával azt megkedvelteté. Megemlékezve e színmű régi előadásaira, a mairól kevés dicséretet mondhatni. Egressy Gábor — kinek e szerepéről egykor oly sok helyben hagyással emlékeztek e lapok — ma nem volt kielégítő. Beszéde ismét érthetetlenül halk volt. A szerep legkitünőbb szakaszai messze maradtak azon jellemhű s mondhatni művészi ábrázolatoktól, melyeknek egykor tanúi valánk. A jelenés Damby Annával, hol a színészeti viszonyok oly életvalósággal rajzoltatnak a költő által, fagyos közönösséggel beszéltetett, az öltözőszobai helyet kevés hév és bensőség jellemzé, a kocsmái

jelenésben, a matrózzal, nem volt elég önérzet és tartózkodás, a lorddali szóváltásban pedig művésztelen túlzást tapasztaltunk, s végre az örülési, máskor meg-rázó, jelenet sem sikerült. A lorddali jelenésben máskor Egressy a szenvedély kitöréseit sok nemességgel tudta párosítani: most ennek egy pár helye bizonyos durva kérkedésig vitetett. Ez annak csalhatlan bizonyosága, hogy hosszú vándorlás alatt a provinciális színpadokon még gondolkodó és folytonos stúdiumok közt élő színészre is ragad valami, mit némelyek parlagiságnak, én azonban, Egressy érdemeihez méltányosabb kifejezéssel, művészietlen természetességnek vélek nevezhetni. E jelenésben nem tartá meg színészünk azon korlátokat, melyeken túl minden költészet prózai mindennapiságban vész el. Legsikerültebb volt ma a Helenávali búcsújelenet. Itt megint ráismerheténk a régi Egressy-Keanre. A megcsalódott szerelmesnek bosszúba kitörő szenvedélye mesterileg volt visszaadva. Ügyekezzünk, uraim, igazgatók és közönség, kicsiny számú színész talentumainkat Pesten összegyűjteni, és itt megtartani. Vidékeink még nem eléggé jó iskolák a színésznek. Onnan ők kevés dicséretet hoznak, sőt abból is, mit Pestről vittek el magokkal, gyakran veszítenek. Kell egy kis idő hozzá, míg Egressy, a művészetben stúdiumai által meghódított tartományokat, melyeknek némelyike hatalmas alól elpártolt, újra visszaszerzeni, folytatván további hódításait, mikre tehetség és szorgalom által kétség kívül híva van. A derék Hubenayné kielégít vala bennünket, ha e sok érzetkifejezést követelő szerepben Lendvaynéhez nem volnánk szokva, azon Lendvaynéhez, ki épen az érzelemfestésben valamennyi színészeink és színésznőink közt talán legerősebb. Damby Anna szerepén a költő szeretettel dolgozott, s az egész szív hangjaiból van szerkesztve stb. Laborfalvi Róza (Helena) is hozott magával egy kis vidékiséget rövid utazásából; máskor Helena több saloni gyengédséggel volt tartva, mint ma. Szentpétery (John Coocs) a régi jeles; azt a piaci szemtelenséget és tolakodást, melylyel

a költő e matrózt fölékesíté, a legmesteribb ecset sem adhatná vissza jobban. Ily játékot óhajtának megmutathatni, azon bölcs szemöldökű, részint nagyon is magyar, részint igen külföldieskedő uraknak, kik szeretik mondogatni, hogy a „magyar nem komédiásnak való!“ s hogy „színésznink még középszerűségig sem vergődtek fel!“ Pistol (Egressy Benj.) és lord Mellvill (Csepreghy) szerepeik tökéletesen elvesztek, és pedig (jegyezzük meg!) észrevehető kárral az egésze stb. *Bajza.*

XX. Jan. 12. *Az idegen nő.* Színjáték 5 felv. Weissenthurn Johanna után Kiss Iván, a m. akad. költ. A darab rövid vázlata ez: Özvegy Berkesi grófné egyetlen fia Henrik és Hantáry, Henriette grófkisasszony, szüleiék régi megegyezéséből jegyesek, készülöben vannak menyekzőjökhöz; történik azonban, hogy Henrik, lovaglás közben, méne által levettetik épen Téglási varga lakja előtt. Téglási — ki nejeved, egy házához fogadott idegen leánynyal s legényeivel ugyanekkor ebédel — a történt szerencsétlenséget hallván, kirohan háznépével az ifju gróf segedelmére; lakába hozzá őt, s a félájúltat ápolja. Midőn szédüléséből föleszmél, egy kitünő szépségű leánykán, az idegenen, ki kéz-sebe bekötésével foglalkodik, akadnak meg szemei. E percztől kezdve elalszik keblében minden más szenvedély, el minden vonzódás a különben sem kedvelt jegyes iránt, és szíve egész lángjával az idegenért ég. Tudakozódik a titokteli nő származása iránt, mit azon grófi koronából a zsebkendőn, melylyel az kéz-sebét bekötöze, és úri viseletéből magasabbnak gyanít: de faggatásai mind sikertelenek; a varga és neje sem tudnak ismeretetésére semmit mondani. Magától a leánytól kér végre értesítést, neki szerelmi vallomást és házassági ígéretet téve: de mind hiába! a nő zárkozva marad, a szerelmi nyilatkozatokat pedig visszautasítja. Közben az özvegy grófné, fia viseletéből sejteni kezdi annak idegenkedését Henriettétől: tünődik e változáson, de okát ki nem tudhatja. Egyikében ily tünődési pillanatainak megjelenik Téglási varga, ki — azon nagy mennyiségű pénz-

ből, melyet az ifju gróf a szegényes külsejű idegen leány számára nála letett volt — semmi jó szándékot nem sejtván, fölfedezi a gróf szerelmét a leány iránt. A szigorú erkölcsű és családi göggel teljes grófnét haragra lobbantja ez előtte nemtelennek tetsző szenvedély; most érti fiának jegyese iránti idegenkedését. Eltökéli a csábító idegent helybeli előjáróság által kitiltatni a városból. De a rendőrségi tiszt, kire e szándékát bízta, közelebbről megismerkedve a leány körülményeivel, viselkedésével: őt nemes gondolkodásúnak, feddtelen erkölcsűnek találván, pártolása alá veszi, s közte s a grófné között egy találkozást eszközöl. E találkozás más fordulatot ad a dolognak. A grófné nem csak szépnek, de igen nemes és magas gondolkodásúnak találja az idegent-részvételre gerjed iránta, s melegsége által rábírtja származási titka fölfedezésére. Nyilatkozik ő, s e nyilatkozásból tudjuk meg, hogy neve Petrowsky Mária, egy magas rangú lengyel család ivadéka, kinek apja és bátyja, forradalmi időben, politikai hitök miatt hóhérkéz által estek el; anyja száműzetve, birtok-fosztottan, e miatti örültségben halt meg. A történet vége: kibékülése az öreg grófnénak fia Mária iránti szenvedélyével, és egybekelése a szívben rég rokonult párnak. — A mű tartalmas, jellemeiben változatos, és egyik szerepében élethű s érdekes azon rejtélyességnél fogva, melybe az idegen nő burkolva van: de, véleményem szerint, alapjában hibás. Hogy a kifejlés nem mindjárt az első, hanem csak az ötödik felvonásban következik, oka a leány titkolódásában van, s éppen e titkolódás nincs kielégítőleg motiválva, azaz, nincs psychogice, és nincs magokból a körülményekből. Hogy egy lengyel leány a politikai hitből eredt vétek büntetését oly szerfeletti gyalázatnak tartsa, mit kész legyen örök titokba leplezni, kész miatta legnagyobb szerencsését is eljátszani, és ínségben élni, ez teljességgel nincs lengyelül gondolva: de nincs ezen fölül psychogice is, mert a leány nem idegen Henriktől, s itt a szerelmi szenvedély is nem kicsiny izgató szer a titok

leleplezésére. A szerzőné e jellemmel nagy dolgot akart végbe vinni, azt felül akarván emelni minden földi javak és földi ösztönön; belőle különös angyali lényt csinált, s épen evvel rontá el a dolgot, ez által leve Mária tökéletesen valószínűtlen, elhibázott jellem, azaz: szép, magos, s azon csodálat s nagy részvétre méltó, melylyel kivált a női közönség az ily regényes ideálokat fogadja: de nem élethű, nem való s emberi, s épen ezért a csomó lebonyolodtakor a gondolkodóban okatlan magaviseletével semmi alapos érdeket nem, csupán nevetiséget, gerjeszthető. Azonban ennek így kellett alakíttatnia; e nélkül a mű nem vált volna azzá ami, talán motiváltabb, szabályszerűbb, de a nagy közönségre alig ha ily hatású. S íme egy példa a sok közül, mit nem kell mindent tennie a szegény színműköltőnek színpadi hatás miatt. A dráma többi alakjaival inkább ki lehet hékűlni, mert nem oly lényegesek; ámbár ezeken is kevésbé vagy inkább megvan azon beteges halványosság, melyel a német írók, kivált a nők, személyeiket érdekesekké tenni iparkodnak, és szájukba itt-ott gyanús bölcselkedések adattak, melyektől e metaphysikus nemzet oly ritkán tud megszabadulni. Henriken elejétől végig valami érzélgő tehetetlenséget, gubbaszkodó bágyadtságot venni észre. Legegészségesebb, legsikerültebb két alak a varga és neje. Ezekben a valóság nemcsak individuális vonásokban, hanem az osztályt is, melyhez tartoznak, jellemzőleg van adva. — Az előadás kielégítő volt; Fánccsy és Lendvayné (Téglási és neje) kivált jól fogák fel szerepeiket. A varga oly vegyületű jellem ugyan, mely szinte magától játszik, s elrontani nehéz volna, azonban még sem fogná mindenki oly kicsinységeig bélyegzőleg adni mint Fánccsy: de a grófnévali jelenésben és szóvitában az ábrázoló ecset kissé erősebben fogott, mint kell vala; itt kevesebb bátorság inkább helyén van. Lendvayné a vidám, kedélyes házi nőt sok élénkséggel adá; de egy rögtönzött nevetése, mely kívül van a színmű körén, balúl hatott a figyelmes nézőre. Ilyes mitől színpadon óvakodni kell. Hubenayné

nagy gondal adá a czímszerepét. Ezt azonban inkább fogná bírni Lendvayné, s az egésznek előadása aligha nem nyerne, ha e két színész nő szerepeket cserélne. Háladatosabb szerep ugyan a vargánéé, de könnyebb is. Amaz oly gyakorlott színész nő erejéhez, mint Lendvayné, méltóbb feladat, s érdemes megkísérteni. László (Repkényi) Bartháné (Henriette), iparkodtak; még a vargainast személyesítő Petrik is jól tölté be helyét. — A különben elég sima és színpadon igen használható nyelvű — ami iróinknál nem oly mindennapi mint hinnők, — fordítónak egy rossz szavát kell megrónunk. Mária egy helyen ezt mondja : „Nem fogok férjülni.“ Férjülni sem többet sem kevesebbet nem tehet mint férjé lenni; s nem fonák beszéd-e ez egy lányka szájából e helyett : „nem fogok férjhez menni“? Szókoholási mesterségünket több vigyázattal üzhetnők !

B.

XXI. Febr. 10. *Foster testvérek.* Dráma 5 felv. Schneider német átdolgozása után fordítá Joannovics Demeter. — Egyike azon színműveknek, melyek hoszszadalmassága ellen minden előadás után panaszkodni szoktunk, de ha színpadra kerülnek, mégis örömet nézzük meg. Ahányszor e mű még adatott, mindig tetszést nyert a közönségben és méltán, mert jól talált jellemekben és érdekes helyzetekben gazdag. Didaktikai érdeme is van; oktató beszéd az, a nélkül hogy ez által művészi becséből veszítene, e textus felett: Ne bánjál rosszul másokkal, mert nem tudod, mi érhet magadat is egykor. A fősvény s embertelen Foster Tamás, szívtelen, pénzgöggös nejével, a tékozló de jó szíví Foster István, a nemes indulatú Foster Róbert, a nőkülöncz Wellsted Anna, a kérkedő de gyáva Speedwell, a kimondhatlan szelídségű Lambskin Jeremiás, mind annyi eredeti s érdekes alak, melyeknek mindenike saját arczvonással és kifejezéssel bír. A mű méltó volna, hogy ügyes kéz által újra fordíttatván, mind eredetiéhez hűvebbé tetessék, mind a nyelvhibáktól megszabadíttassék, és némely nem ügyesen tett csonkításai visszaállíttassanak, milyenek — egyebeket elhallgatván — azok

miket a költő Lambskin Jeremiás szájába adott, de a fordításban nincsenek meg, vagy ha megvoltak, valamely avatatlan kéz által kitöröltettek. Színészeink magok is törölgetnek szerepeikből, néha lényeges szavakat és helyeket, ha észreveszik, hogy azok játzsása vagy szavalása fölülhadjá erejüket, hasonlóan az ügyetlen fordítókhoz, kik átugrossák az eredeti beszéd nehezebb helyeit. Mindkét esetben a szerzőkön történik nagy méltatlanság, mi a legszigorúbb megrovást érdemli, ahol és amikor csak megtörtént. Volt alkalmam tapasztalni német színházban, hogy a Lambskin szerepéből nálunk kitörölt mondatoknak igen jó hatások van, és mind annyi bélyegző vonásokat adnak a „mondhatlan szelldségű“ szerencse lovag képéhez. Előadva már sikerültebben is láttuk e művet színészeinktől, akkor nevezetesen, midőn benne a fő szerepeket Megyery és Lendvay vívék. A mai előadásban mindenek felett Szentpétery (Speedwell) játékát kell kiemelnem, ki a gyávák közt bátor és kérkedő, de a bátrak közt gyáva lovagot különös virtuozitással adá. Maga a személy deli, vállalkozó alakja és pulya lelke közti ellentét sok mulatságnak leszen forrásává. E szerep derék Szentpéterynek egyik legsikerültebb ábrázolatai közé számítható. Alkalmom van ez úttal megmondanom Szentpéterynek egy dicséretes sajátságát — habár más szerepeire tán még inkább illik, mint e maira — mely őt különösen megkülönbözteti társaitól, s mely tekintetben kevés magyar színész állja ki vele a hasonlítást. Ő némely kedvencz szerepeibe — például báró Emmerling, Hild Tamás stb. — annyira behelyezni tudja magát, hogy a néző kísértetbe jő azt hinni, improvisál; hogy mind az, mint mond és cselekszik, saját szava és tette, mintha nem szerepéből, hanem saját lelkéből keletkezett volna épen azon perczben, midőn mondá és tevő. Ily játéknak lehetetlen hatás nélkül elhangzania, mert a legnagyobb művészi áltatást eszközli. László kis túlsággal ugyan — mit azonban meg lehet e helyt bocsátani, mert maga a jellem is különös, hogy

ne mondjam túlzott — de sok szerencsével adá Lambskin Jeremiást. Foster Istvánt, a nőtlent, a tivornyák, kártya és koczka barátját, tűrhetőleg adá Bartha : de a nőset, a megtértet a városi főbíróat nem elég úrilag. A szerep első részében hibásan volt ábrázolva azon jelenet is, melyben Wellsteed Anna különcz őszinteségében magát Foster István nejeül ajánlja. Itt nyomasztó körülményeit rajzolván, valami koldusi panaszra fakadt, mit én hibás felfogásnak tartok. Foster jelleméből az foly következetesen, hogy nyomorban sem csügged el, s lelke mindig megtart bizonyos rugalmasságot és délczegséget, mi lelki erejében bizakodást tanúsít; ez árnyazata nem volt meg Bartha játékának. Fánecs (Foster Tamás) játéka ellen is kifogásaim vannak. A ő szerepének három része van : egyik a gazdagságában bizakodó, testvérét megvető, fiát megátkozó és kitagadó Foster Tamást ábrázolja; a másik rész a balszerencse által lesujtott és kétségbeesettet, a harmadik végre a nyomor által megtörtet, a magába tértet, a megbocsátót és kibékülőt. Ami gőg- és gúnynak, harag- és megvetésnek kell lenni az elsőben, annak általában kevés éle és ereje volt Fánecs játékában; a kétségbeesés kitöréseiben hangja hagyá el színészünket, s e helyek kifejezés nélküliek levének; a töredelem és megbocsátás pillanatai jobban sikerültek neki; érzéssel adattak és érzést gerjesztének. A szerep általában elrontva nem volt, de nem is leve az, minek lenni kellett volna. A kedves különczöt (Wellsteed Anna) Laborfalvi R. sok kellemmel, Johannát Hubenayné jól, adák. Foster Robert szerepéből, ki igen szenvedőleg áll egymással zívódó atya és bátyja közt, keveset lehet csinálni, azonban ezt elrontani is könnyű: Egressy Gábor nem rontá el, s így megtevé amit lehetett. Miskolczy Júlia, Foster Borbála szerepének első részét, midőn még szerencsés körülmények közt van, erő nélkül és ügyetlen arczjával, második részét pedig, a megtértet, az engesztelőt, érzés nélkül adá. Szilágyit kell még emlitenünk, Wellsteed Anna szolgáját, ki kicsiny szerepét ügyesen

adá. A grammatikai botlások még mindig napi renden vannak. Valljon mikor lesz erre nézve elegendő figyelem az igazgatás, és elegendő ügyekezlet a színészek részéről? Ily szavak: jutalmazol, indítsál, ma egyik hibátlanabbúl beszélni szokott színészünk szájából voltak hallhatók. Ezen undok németességet pedig: „te egy szerencsétlen ember vagy; két boldogtalanok voltak“ semmi módon sem tudják színészeink magok közül kiirtani. Színészeknek a grammatikai correctségű, a dialektustól ment beszédre felette kényeseknek kellene lenniök; s e tekintetben példány és mustra gyanánt állniok, hogy rájuk mint authoritásra hivatkozni lehessen, valamint a francziáknál Lekain és Talma beszédeikre a magok korában, és Rachelére a mostaniban. Kinek fogna ilyesmi nálunk eszébe jutni, midőn alig van két három színészünk, ki a tájkiejtéstől tisztán szólni tud, olyan pedig, ki egyszer másszor nyelvtan elleni hibát ne követne el, egyetlenegy sincs. B.

XXII. Febr. 11. *Rózsa*. Eredeti vígjáték 3 felv. Irtá Szigligeti. Magyar világ magyar jellemekkel, nagy részint hív másolata a kornak, melyből vétetett. S ez az, mi neki a többiek felett elsőséget ad. De ezen elsősege csak tartalmára nézve áll; mert drámai tekintetben hátrább van, mint Szigligeti előbbi műveinek jobbjai. A jellemek közt kitűnök Toldié és Babelé. Amaz szilárd, komoly, férfias, szíverzelmeire nézve szerény, bátortalan; emez szemtelen, hazug, gyáva; de élénk bodzabél emberke, mely minden bukás után fölpattan könnyű s üres fejével, s talpon áll mint elébb. Endre gazda, Toldi szolgája, is eredeti, egyszerű, ép magyar ember. Igen kedves alak Kórogi Rózsa, finom, jó kedvű, elmés. A deli lovag Ország, valamint Csupor is a kor bélyegét viselik jellemökön, de ez utóbbiak már jobbra nem drámaiak s így az egész cselekvény súlya inkább csak az első kettőre nehezedik. Innen van, hogy e mű olvasva nagyobb érdekű mint játszva. Rózsa és Ország viszonya mindjárt a játék elején be van fejezve, s így köztök semmi bonyolodásnak, kifejlésnek nincs többé helye;

pedig ez alkalmat nyújtott volna a költőnek Rózsát ártatlan szeszélyek és fortélyok által, Országot a szerelem és féltés szenvedélyeivel cselekvénybe bonyolítani. Rózsa jellemén e fölött némi szeplő is van. Ő igen ügyesen viszi ki a tervet, hogy Toldival magát meggyűlöltesse. S ez elég vála a viszony feloldására; de ő még azon fölül sophismákhoz is folyamodik: a mátkasággal, a jeggyürüvel. E helyett csak a valót kelle őszintén megvallania: hogy Országgal már el volt jegyezve, hogy a harcjáték Babel megszegyenítésére vála kigondolva; meleg tisztelet, nyájasság és szivesség szavaival kelle a hőst engesztelnie, s megvallani, hogy a váratlan esemény erejénél fogva hatalmában van, s kész megtenni az áldozatot. Toldi nagylelkű, ki szerelmet várt, áldozatot elfogadni büszke; de büszke láttatni is, hogy szivében oly mélyen van megsebesítve, s átengedi a menyasszonyt, kinek csak szavát nyeré meg véletlen szerencsével, de szivét nem. — Nem látszik megegyezni Rózsa asszonyiságával, hogy ő adja át Babelnek irásba tett címeit. Ezt helyette tán Csupor tehetné. — Némely újszerű kifejezéseket is óhajtánánk kihagyatni, s Endre gazdának azon verseit, melyekben az ismeretes „Itt fekszik kis, de ő azért nem his—tória“ stb. igen rosszul van utánozva, és ahol „storofáról“ beszél. Babel lovagot László adá, hazudozásaiiban, rettegeiseiben, megszegyenülése utáni talpra kelésében, fűrgén, élénken, csüggedetlenül, valamint Bartha a komoly, vasgyúró kevés szavú Toldit, lassú, nehéz mozdulatokkal s beszéddel, mely Babel alakjával s viseletével igen mulatságos ellentétet képezett. De valódi életkép volt az, melyben Szentpétery mint Endre, Toldi apródja, fellépett: megtestesült hűség, s együgyű józan ész szólottak belőle, s eredeti alakja a mondottakat még inkább megerősíté. Laborfalvi dicséretet érdemel azon gondért, melyet szerepére fordított; csak ez által tehetni azt kedvessé, s mintegy szükségessé, hogy megjelenése felvidámítsa a különben igen is marczona világot. Szilágyi, ha jól emlékezünk, csak egypár szót mondott a hamis koczkás

Bábelnek, ki játékkal kínálá meg : „Nem játszom“ de e pár szó igen jól, igen jellemzőleg volt mondva. Általában meg kell ismernünk, hogy e színészünk, sok apró komikai szerepben jelesen játszik, mi a közönség s talán a bírálók figyelmét is csak pillanatig ragadja meg, pedig ez kétszeresen méltánylást érdemel; mert kis szerepre nem mindenki szokott nagy figyelmet fordítani, s az ily elhanyagolt kicsinységek gyakran homályt vetnek a legjobb előadásra is. * * *

XXIII. Febr. 12. *Bájital*. Nagy opera 2 felv. Írta Romani; zeneje Donizettitől. Stoll előbb a pesti német, most a hamburgi színház tenoristája Nemorino szerepében vendégül lépett fel. A közönség tetszéssel fogadta. Felbér (Adina) alsó hangjaiban fülsértő rekedtség volt, mi igen rosszul hatott a hallgatókra, de felsőbb hangjaiban éneke szép és szívhez szóló. A szerepébe toldott ária igen sikerült s a nagy közönségre is megtevő hatását. Játéka és előadása dícséretes. Nekem soha sem tetszett az, amint Schodelné e szerepet játszá — itt nem énekről szólok. — Ő ebből egy túlbátor és pajkos, kaczer nőt csinált, pedig Adina szerepe a szerzőtől csak dévajnak van gondolva, ki a szelíd asszonyiség korlátain túl nem lép. Schodelnének mozgásaiban is sok grotesknemű, grátia nélküli ugrándozás volt, mert ő általában komoly szerepekben van inkább otthon. Azonban lesz alkalom még Schodelnéről szólni, mert ne higgyétek, hogy ő örökre eltávozott: fogjátok őt hallani, hamarabb mint gondoltátok. A fecske visszaröpül oda, hol melegebb van, hol aratás reménye kecsegtet stb. 93.

XXIV. Febr. 13. *Lear király*. Szomorúj. 5 felv. Shakespearetól. — Az előadás a rosszul sikerültek sorába tartozik. Mind azok közt, kik a magyar színpadon Lear szerepében fölléptek, Bartha látszik e szerepre leginkább meghívottnak személyes tulajdonságainál fogva. Neki erős hangja van ahhoz, hogy a szerep dühögő helyeit a színpadról lemennydörögje, sok természettől nyert tehetsége érzélem kifejezésére, ő leginkább fogná megadhatni az aggság bélyegeit is e szerepnek,

szóval, ő mint színpadunk legtragikusabb alakja, leginkább volna Learré képezhető : de benne stúdium nincsen, és, szorgalom vagy itéleti hiány miatt, nem tud a szerep mélyébe hatni; annak nagy részét vagy épen nem, vagy hamisan fogja fel és félre érti, mit leginkább tanúsít az amint szaval és beszéll, oly szavakra téve erőt, és oly helyeken állapodva meg, melyeken nem lehet. Egyes helyeit a szerepnek meglepőleg jól adja, de az egészet alig fogja valaha úgy, mint Shakespeare tisztelői kívánhatnák; azokat értjük t. i. kik követeléseikben nem túlságosak, kik hajlandók színészeink gyarlóságait hazafiság palástjával fedni be. Dühöngései túlzottak és művészietlenek, elrekedésig menő kiabálásai minden érthetőségen felül feszítvék. Mit nem csinálhatna Bartha e szerepből Egressy Gábor szorgalmával, műszeretetével, stúdiumaival és kiszámoló tehetségével! Szentpétery (Kent) játékát kivéve, a többiről nem sok dicséretet mondhatni. Fánccy (Edgar) is máskor több gondot bizonyíta. Shakespeare műveit nagyon ritkán kellene adni, de nagyon jól, azaz : magyar színészekről kitelhetőleg, és adatásukat színpadi ünnepé tenni, melyen a színészek tehetségeik exámenét tartják, a műbarát pedig a költészet legfényesebb diadalmainak élvezésére örömmel jelenhetnék meg. A fordítótól igen szerencsétlen gondolat volt ama beletoldott „Katiczám, szeretsz-e még igazán“ és egyikét elferdített magyar közmondás, mint „kis cseberből nagy cseberbe,“ „cseberből vederbe“ helyett; amaz veres folt fekete posztón, emez pedig nevetséges pedantság. A közmondás megszűnik közmondás lenni, s elveszti karakterét, jelentőségét, ha rajta változtatunk. ***

XXV. Febr. 22. *Az idegen nő.* Színj. 5 felv. Az előadást a sikerültebbek közé sorozhatni, mit némi részben annak kell tulajdonítani, hogy Lendvayné és Hubenayné szerepet cseréltek. Hubenayné a nőre jótékonyan ható kedélyvel és kedvesen adá Liza szerepét. Lendvaynéban örömmel leheté ráismerni a régire. Szerepéből (Mari) egy igen érdekes, egy művészi kerekded

egészet csinált. Állása, ülési, léptei jellemzők, beszéde érzelmenteljes, szívből szakadó, szívekre ható. A szerep némely helyeit, melyeket a mű szerzője igen pongyola prózaiságban hagyott, Lendvaynének sikerült költőivé tenni. Így emelheti a színész játéka a költő művét, így egyenlíthet ki disharmoniákat, és szelidíthet meg ízetlenségeket, csak akarat kell a tehetség mellé, és figyelem, és tanulás, és . . . örök, szakadatlan, nem csüggedő szorgalom. Kivált a grófnévali jelenés, hol magát a lengyel leány megismerteti, különösen jól sikerült. Egyre kívánom csak figyelmeztetni a derék színésznőt, mire soha sem lehet őt elég sokszor figyelmeztetni : az érthetőbb beszédre. Higye el, az valami kínos dolog a nézőnek, midőn legnagyobb erőködés mellett is, néha a legérdekesebb jelenetekben, csak minden negyedik ötödik szót hallhatja meg. Nekem úgy látszik, hogy az érthetlenségnek ónála egyebek mellett fő oka a megfélekedezés, a figyelmetlenség e részben. Ma egypárszor tapasztaltam, hogy némely szavakat, melyeket kiemelni erős akarata volt, érthetőkké tudott tenni mindamellott, hogy halkán szólt. Fánecs (Téglási) szerepe — ámbár egy párszor akadozott — ma még átgondoltabb volt mint múltkor, és a grófnévali összezőrdülés is illőbb mérsékkel tartatott. Egressy Gábort egy magában csekély, de kivált kezdő színészeknek tanulságos körülményre teszem figyelmessé. Midőn a varga a grófnévali beszéd közben előadja Mari és Henrik találkozását, említi, miként Henrik paripája által levettétvén, félájulva vitetett a varga lakába, s ott dörzsöléssel ébresztetett fel. E beszéddel nem volt következetes Egressy Gábor mai játéka. Rajta a paripárolói bukáskor legkisebb nyoma sem volt az ájulásnak; egy kis bágyadság jeleivel székre ült s azonnal beszédbe eredt a körülállókkal. Ily figyelmetlenség zavarja az előadás következetességét. Ma ugyan semmi kellemetlen zavar e miatt nem történt, mert csak az igen figyelmesek vehették észre, de történhetik és történt már sokszor: azért jónak látom említeni, hogy szí-

nészeinket, kivált a fiatalokat, vigyázatra ösztönözzem s példát mutassak arra, mi igen szükséges a legcsekélyebb körülményt is figyelembe venni, ha akarjuk, hogy a játék zavartalan illúsiót gerjeszsen, s előadásaink egybevágók, következetes egészek legyenek. *B.*

XXVI. Febr. 26. *János, Finnland hercege.* Színj. 5 felv. Irta Weisenthurn. — Hibákkal teljes előadása egy silány német terméknek, mely minél szegényebb cselekvényben, annál gazdagabb szóban. Laborfalvi Róza ily szavakkal fogá meg Mária királyné fátyolát: „Te egy hallandó vagy?” e helyett: te halandó vagy. Minek azt kérdeni, ha egy halandó-e, hiszen egy személyben csak nem lehet két halandó, sem három. Továbbá hallandó jó magyar szó, de „halandó” helyett nem mondhatjuk, azon kis okból, mert egészen mást tesz. — Bartha szájából sok egyebek közt ily galimathiást kellett hallanunk: „A természet jogaiból kilépnek minden lánczok.” Ily beszéd oka azon stilizálási mesterség eredménye, melyben némely színészek oly szemebetűnő szép haladásokat tesznek, hogy az ember örömeiben bedugja fülét. Hiába! akár hogyan mesterkedünk, kiabálunk, hánykolódunk, csak kiüti a szeg a zsákból magát, és egész közönség rajta ér bennünket, ha leczkénket nem tudjuk, ha sűgő után beszéllünk, ha ott állunk meg, hol nem kell és nevetség nélkül nem lehet. Akárhogyan csűrjük csavarjuk a dolgot, uraim, kik oly igen szíveteken hordjátok a színügyet, és kedves szép hölgyeim, csak száz szónak is egy a vége: a szerepet meg kell tanulni, különben az megbosszúl benneteket; köz botránynak és félrebeszéléseknek tesz ki. Szakácsyért, ki ma ismét vendégül lépett fel Richers szerepében, igen kár! Ő szemlátomást hátra felé megyen. Alak és érthető beszéd őt színpadra hívák meg, de sem egyik, sem másik nincs képezve. Ő egy derék mozgó gép, melynek kerekei leforognak ugyan, de minden szellemi jelentés nélkül. Beszéde szerfelett monoton, hideg, hamis pathossal teljes, mozgásai nehézkesek, feleszesek; ezen s amazokon semmi jellemző; s egész já-

tékán valami aggasztó ürességet venni észre. Egyedüli érdeme csak az, hogy nem botránkoztató, mint vidéki vendégeink (Dézsy, Czelesztin, stb.) többnyire. Egykor tűrhetőbb volt. Színpadi személynek, legyen az színész, legyen énekes, a sok recreáció árt. Sz.....

XXVII. Febr. 27. *Bátori Mária*. Nagy hősi nemzeti szomorú opera 2 felv. Egressy Benjamintól, zenéje Erkel Ferencztől. — Nem volna elég, ama hősi, nemzeti, szomorú sallangok helyett, egyszerűen csak ezt mondani a czédulán : nagy opera. Mire az ily charlatan beszéd, mely napjainkban a soroksári közönséget sem bírná többé elcsábítani, annyival kevésbbé a pestit? Csak kívül rajtunk a parlagiság, mit vándorlásinkban szedünk fel! Nemzeti színházhoz nem illik efféle czédulai hírharang. — A mai előadás csaknem mindenben mögötte állt a minapiaknak. Szép reményekkel biztató új énekesnőnk korán sem volt az, mi két első föllépésekor. Énekében és játékában kevesebb szabatosság, biztosság, hangjában kevesebb baj és erő. Ajánlják neki a folytonos tanulást és gyakorlatot. Joob rendkívül kiáltozott és hányta vetette magát, mit a múltkor nem teve. Udvarhelyi ellenben hangját is alig hallotá. A karok egy idő óta nem nagy figyelmet látszanak fordítani a pianona, igen szeretnek mezzo—fórte vagy épen fortissimo énekelni, s elnyomják a magány énekeket.

Sz.....

XXVIII. Mart. 11. *Veszedelmes nagynéne*. Vígj. 4 felv. 1 felvonásos előjátékkal. Írta Albini, ford. Sziglieti. — E mű változatos és érdekes jellemeinél fogva folyvást hatással bír nézőire, azért megérdemli, hogy előadására gond fordíttassék, és a szerepek jó kezekbe adassanak. A mai előadás nem ugyan a legsikerültebbek, mint már e vígjáték többször adatott, de mégis a jobbak közé számíttathatik. Szilágyi, e vígjáték első előadatásain már, szerepéből (Bolzmann) oly élethű, oly minden árnyazataiban jellemző alakot tud alkotni, mely letörölhetlenül ragad emlékezetbe, s ki e szerepet egyszer látta, annak csak említeni kell a Bolzmann ne-

vet, azonnal képzelete előtt áll, él, s mozog ama feszes, mereven, hideg, rendkívül egykedvű, nevetséges titoknoki lény. S nagy érdeme Szilágyinak, hogy mióta e szerepet játszsza, mindig egyképen jól játszsza, ami színpadunkon ritka tünemény, hol nem egyszer az előbb jól adott szerepeket később elhanyagolva látjuk, néha még elsőbb rendű színészeinktől is. Ily mindig szorgalmas, mindig jól átgondolt s magához hú játéknak csodálatosan vonzó ereje van a nézőre. Szilágyi, most már aggottabb korában, másod rendű színésznek tartatik, de vannak szerepei, melyek színpadunk legsikerültebbjei közé sorozhatók, melyekben őt nehéz kipótlani. Lendvayné (Müller Adél) nem látszott ugyan annyi gondot fordítani szerepe minden részére mint máskor, de mindemellett is jól játszott és érthetően beszélt. Tőle rendszerint többet kívánunk mint sok másról, tudván, mennyi telik tehetségeitől, ha azoknak hasznát venni akarja; s ha iránta némelykor talán szigorúabbak a színi tudósítások, azt egyedül magának tulajdonítsa, mert sokszor bizonyítván be erejét, ez által igen méltán szabadítá fel nagyobb várakozásra és követelésre nézőit. Dicséretet érdemlenek még László (Horst Károly) és Szigligeti (Süsshein). Az elsőbbitet bátor vagyok figyelmessé tenni a modorra és monotonióra a mozgásokban. A modor megülő betűje a művészetnek. Nála minden víg szerepekben bizonyos kézhányás vetés, bizonyos lábtoppantások ismét és ismét visszakerülnek. Kézmozgásait általában kevesbíteni, és a megkevesbítetteket mérsékleni kellene. A karnak egész kinyújtásával tett actióra, tíz eset közül, melyben László használja, alig van kétszer szükség. Nem követelek csalhatlanságot észrevételelemnek, de óhajtom, hogy figyelmére méltassa azt e különben igen haszonvehető színészünk. Szerdahelyinek az „ezer luggedóros“ pénzváltó szerepéhez nem látszik kedve lenni, különben alig merem föltenni sokoldalúságáról, hogy jól visszaadni ne bírná; ő azt már egy párszor játszotta, a nélkül hogy, mint Megyeri, ki-tünővé tudta volna tenni. Ellenben „Fricz főpinczér“

szerepét mind eddig csak ő bírta egészen felfogni és visszaadni. A főpinczér úr követelt miveltsége és műértői okoskodásai, senkinél, ámbár a szerepet első rendű színészeink is adták már, sem voltak oly komikai mázúak mint mikor ő játszá. Ma Csepreghi mérkőzék meg e szereppel, de nem látszott azt felfogni; igen is komolyan és nyugalmasan vevé, amit mondania kelle. Hubenayt (Fechtner) figyelmeztetem a hangosabb beszédre. A színi tudósítás mit ma olvasott, csak színpadi hallgatói előtt volt érthető, pedig úgy hiszem, nekünk színházi hallgatóknak is van egy kis jogunk érthetőséget kívánni, mert a színész urak nem egymásnak és egymásért játszanak. Petrik, (Horstinasa) haszonvehető tagjává lehet a színháznak, de túlságain szelídítenie kell. Ő nevetést óhajt gerjeszteni minden áron, s ez kapja el helytelenségekre. Ma a szobalyány előtti térdeplés Müller Adél jelenlétében és szemeláttára nem volt szerencsés találmány. Báró Emmerling szerepében, melyet Szentpétery oly sok virtuositással ad, ma Megyeri lépett fel. Megyeriről az véleményem, hogy ő sok szerepekben társaitól még most elérhetetlenül áll. Ilyenek nevezetesen a burlesk szerepek, s azok általában, miket az aesthetikusok az aljasabb komikumhoz szoktak számítani. Ezekben neki egészen sajátyszerű, eredeti, senkihez nem hasonlító alakjai vannak. Mozgás, öltözet, hang annyira jellemző, annyira való! Ilyenekben őt senki még eddig szerencséivel nem utánozá; kizárólag bírja azokat. Milyhelyt azonban a szerep fentebb körben van tartva, milyhelyt az ábrázoló ecsetnek vékonyabban kell fogni, s a szerepen érzelem és kedély vonóznak keresztül, akkor Megyeri tud ugyan kielégítő alakokat állítani, de az az utánozhatlan sajátosság, az a genialitás nincs meg többé játékában, mit ama másik nemű szerepeknél tapasztalunk. Itt már Szentpétery a szerencsésebb színész. S valamint Szentpétery amaz előbb jellemzett szerepekben Megyeri előtt, úgy emezekben Megyeri Szentpétery előtt sokszor hátrálni kénytelen. Egyik sem ront a másik szerepén, de egyik sem bír azon sajátterejüleg építeni. Báró Emmer-

ling a kedélyes komikumhoz, a mérsékeltőbb körben mozgó szerepekhez tartozik; itt bizonyos korlátok vannak kimérve, melyeken túllépni nem nyereség a jellem visszaadásában. Ezen korlátok Megyerinek nyüzgők; ő szabadabb térben mind bátrabban mind ügyesebben tud mozogni. Emmerling szerepében mind az sikerült Megyerinek, mi a burleskhez közelíte, s általában a szerep rosszúl játszva nem volt, sőt némely helyt az arcjáték — miben Megyeri igen erős — feltűnőleg jó volt, csak Szentpéteryhez hasonlítva, ki azt annyi jelességgel és minden színezeteiben oly valólag tudja adni, maradt — a szerepet egészben véve — annak mögötte. Ki Szentpéteryt e szerepben nem látta, Megyerivel bizonyosan megfogott elégedni. Műbarát és vizsgáló sehol sem tanulhatja annyira kedvencz szakját, mint két jeles színész játékát összehasonlítván és sehol sem ismerheti meg jobban a színészi kapacitásokat, mint ily alkalommal. Igen érdekes látni, mint indul két különböző talentum, különböző úton ugyanazon cél felé. Nekem sok élményt nyújt a Megyeri mai föllépése, s óhajtanék több hasonlókat látni.

B.

XXIX. Mart. 29. *Szebeni erdő.* Színjáték 4 felv. Weisenthurn Johanna után ford. Telepy György. — Ami élvezhető van e weisenthurni mesenemű termékben, színészeink meglehetősen kiemelték, s még inkább ki fogták volna, ha színpadunk divathölgye: a szerep-nem-tudás, föl nem lép vala, de ő asszonysága mindjárt az első jelenésekben mutogatá magát és mind végig oly derekasan játszá szerepét, hogy a sűgő ugyancsak iz zadott, mi pedig sokszor megvakarók belé fejünket. Förtelmes Harpyája színpadunknak ez a szerep-nem-tudás; vajha összeesküdnének ellene színészeink, és kiküszöbölnék magok közül, mint oly személyt, mely tisztességes színészi körbe nem való. Hubenayné (Elizene) kitűnő szorgalommal játszott ugyan: de szerepének nem minden részeit adá vissza kellőleg. A pór köntös alá nagyon is elrejte minden herczegit; de meg kell más részről vallanunk, hogy ily nemű szerepeket

legnehezebb játszani. Vagy igen is sokat tüntet elő a színész abból, mit rejteni kellene, vagy éppen semmit : az első hihetlenné teszi a meg nem ismertetést, a második eset ki nem elégíti a nézőt, ki belévén avatva a tetetés titkába, hercegnőt lát maga előtt ; s mi evvel nem egyez, vagy tán éppen ellenkezik, bántja szemeit. Kovácsné (Szíva), Megyeri (Kovár) Telepy (Szokol) — ki ma ismét vendégül lépett fel — igen jellemzőleg játszanak, s ők voltak, kik elénkséget adtak az estnek. Olfride szerepe inkább Barthánénak, mint Miskolczy Juliának való. Barthánét különben is igen ritkán van szerencsénk látni. Zsivora játékában ma különösen bántó volt a szerep-nem-tudásból eredt bátortalanság. A bolgár cancellár, mint bűn felfedezője és boszúló jelenik meg ; s itt igen bátor és biztos beszéd kell, különben bohózzá alacsonyodik szájából minden fenyegetés, s a vádat sem a herceg elhinni, sem tőlök a vétkek megdöbbenni nem fognak, vagy ha igen, a néző nem fogja képzelni, miféle ember az a Dobroszláv : egyszer oly bátor eltökélt, másszor oly gyáva ; és miféle ember a herceg, ki előtt nyomorú beszédnek oly hatása van. Színpadon egy hiba sokszor ötvenet csinál.

Szebekl....

XXX. Apr. 1. *Leány és nem fiu.* Tréfa 1 felv. Németből szabadon Szigethy. — Az egy felvonásos tréfa a rosszul sikerült tréfák közé tartozik, mindamellett, hogy egy pár helyét zajos tapsok követték. Részemről oly ízetlen ürességnek találom e művet, melynek betanultatására időt veszteni alig való érdemes. Tartalma fő vonásokban ez : Báró Győkei es neje a 10 éves árva Eugeniát, kiről nem tudják, fiú-e vagy leány, pártfogások alá akarják venni. A báró fiúnak, a báróné leánynak óhajtja őt, és azon törik fejöket egy egész hosszú felvonáson keresztül, ízetlen dialogusokban, valljon mi hát valósággal a gyermek ? A túl érett Eugenia leány létére a kis leányoknak akarja kivíni a báró előtt a győzödelmet. Fiúnak öltözik katona ruhába, fegyvergyakorlatot tart, s miután magát pajkosságai által a

bárával megkedvelteté, akkor sül ki, hogy leány, s e nagy detectióval elvégződik a darab. A tárgy maga már igen prózai: a két nemröli okoskodások. Költői phantasia és szellemibb felfogás kell vala hozzá, hogy tűrhetővé tetessék; de a kidolgozás még szerencsétlenebb, mint maga a tárgy. A fő szerep benne a 10 éves Eugenia; egy minden zamat nélküli, üvegházban, erőszakosan érlelt gyümölcs. Természetlenebb és egyszerűsmind csömörletesb valamit alig képzelhetni, mint amiket ez a gyermek beszéll, amint okoskodik, dolgokról, melyek tíz éves gyermek fogalmán fölül vannak. E jellemben sem a kor sem a nem nincs visszaadva; az valami tátos, minő csak egy phantasia nélküli költő fejében élhet, s mondhatom, a báró úrnak ugyan csak buta ítélete és rossz ízlése lehet, hogy ily bölcsőben tudákos gyermeket megkedvelhete. A darabról azt hiszem, gyermektheátrumra készült, s nem igen szerencsés gondolat volt nagy gyermekek színpadjára hozni. Eugenia szerepét Telepy Máli adá, annyira dicséretesen, mennyire gyermektől várhatni. Megítélni azonban e gyermek művészi fejlődését e szerepből nem lehet. Játékában affectátiót vettünk észre, s nem tudtuk elhatározni neki felrovandó-e az, vagy a szerepnek; hajlandók vagyunk azonban hinni, hogy inkább ez utósónak. Dicséretére válik azonban e gyermeknek, hogy nagyobbacska szerepét jól tudta, és fürge s bátor vala. Mind ő, mind atyja, ki ma Miska szerepében lépett fel vendégül, többszöri tapsot nyérének stb.

***

XXXI. Apr. 13. *A párisi naplopó*. Vígj. 2 felv. Ezt követé Vimercati Pietro, mandolinjátészó s milánói zenészkar-igazgató hangversenye. — A vígjáték szorgalommal adatott. Lendvayné (s vele Bartha is; tehát ismét kettő egyszerre) művészi utazásra bocsátatván az igazgatás által, a czímszerepet Hubenayné adá. Lendvayné e szerepet sok szerencsével szokta adni, játéka élénk és jellemző, azért Hubenaynéét kissé féltettük, hogy messze mögötte fog maradni: azonban a de-

rék színésznő tehetsége és szorgalma győztek elfogulásainkon, s ha kénytelenek vagyunk is elismerni, hogy ő azt minden részben nem adta annyi életvalósággal mint Lendvayné gyakran, meg kell vallanunk, játéka meglepő volt s fölülhaladta várakozásunkat. A párisi gamin jellemző bátorság beszédben és vállalatokban, s ama fiúi kifogyhatlan pajkosság és örök izgás-mozgás sikerülten valának adva, s e részben játéka dérék előde játékanak keveset engede. Az érzékenyebb pillanatokban, milyen az, midőn Józsi nénje meggyaláztatását megérti, midőn nénje Emil kilétét megtudván elájul, midőn a tábornok szavai eleintén nem reméltetnek jó kimenetelt a dolognak, valamint a Morin özvegy bántó nyilatkozásainál, több érzelem-kifejezést, több bensőséget óhajtottunk volna. E jelenéseknek, valólag játszva, sok hatása szokott lenni. A tábornokkai jelenésekben pedig az elkeseredés vonásait erősebben lehet kitüntetni, s akkor a beszéd bátorsága, s az a merész nemgondolás a tábornok ellenében, mely tán igen is erősen volt színezve, mindjárt jobban lesz motiválva. Vannak továbbá e gamin szájába néhány igen jellemző és metsző élességű mondatok adva, melyeket nagyobb gondal kell vala kiemelni. A játék egyébiránt sok részeiben olyan volt, hogy szerencsét kívánhatunk fiatal színésznőknek ma bizonyított haladásaihoz. Szentpétery (Morin tábornok) játékáról szükségtelen szólnunk. Arról e lapok már többször dicsérettel emlékeztenek, s az ma is a régi jeles volt. Kiemelendők még Telepy (Bizot), László (Emil) és Miskolczy Júlia (Morin özvegy) játékaik, kik mind jól tölték be helyeiket. Kovácsné nincs helyén Meunier özvegy szerepében: ő ezt csak szükségből játszsza, mert pesti színházunknak, mióta az megnyitott, maiglan nem volt és nincs komoly öreganya-szerepekre színésznője. Éder Luizt (Liza) is föl lehetend más valakivel váltani, például Barthánéval. De iparkodását, bár nem voltak helyökön, e két utóbbinak is elismerjük. — A hangversenyben Vimercati sok ügyességet bizonyította a tökéletlen mandolinon: de e hangszer

nem bír nagy hatást gerjeszteni. Egressy Gábor értelmesen, és tagjainak kellő állásokat tudva adni, szavalá Vörösmarty Liszt Ferenczhez írt költeményét.

Szebekléb.

XXXII. Apr. 24. *Ügyvédek.* Színj. 4 felv. Ifflandtól, ford. Joannovics Demeter. — Gyengén motivált s kivált a kifejlésnél nem belső okokból, hanem külső közbe jött esemény következtében lebonyolodott mű, betegségeivel az ifflandi síró iskolának, de változatos s néhol életvaló jellemeinél fogva érdekes, mit gyakran színészeink játéka is emelt. Megyeri jól szokta adni Reiszmann szerepét, de ma nem volt eléggé készülve; némi habozás mutatkozott játékán. Azon néma jelenésben pedig, midőn Wellenberger észrevétlen eltávozik a megmérgezett itallal, s Reiszmann sejtí, hogy a gyanakodó ügyvéd az ő gaz csinjének nyomában van, igen sok volt a játék, az ide-oda jövés menés, ijedés és sóhajtás; másszor ezt Megyeri kevesebb, de biztosabb actióval végzette, ami véleményem szerént, sokkal helyesebben van és megrázóbb. Máskor tagjainak is valami roskadozó és levertséget jelentő mozdulatokat tudta e jelenésben adni, ami mai előadásában hiányzott. Megyeriről általában azon megjegyzésünk van, hogy ő mindig jeles dolgokat csinál, de mostani játékai többnyire mögötte vannak a hajdaniaknak, s mindenütt valami kedvhiányt venni rajtok észre. Kimondhatlan kár volna, ha magán a keveset-gondolás vagy épen nem-gondolás szeszélyeit engedné elhatalmazni. Ki fogná őt a maga szakjában pótlani? Hol ő jeles, ott még csak távolról sem merközhetik vele egyik magyar színész is. Leginkább kielégítő volt ma Szentpétery Klarenbach ács szerepében, élethű és jellemző játékával; csak itt-ott óhajtottuk volna az érzelmeket melegebbeknek stb.

Szebeklébi.

XXXIII. Apr. 26. *Az áldozat.* Szomorúj. 5 felv. Írta Vörösmarty Mihály. — A müről magáról szóljanak más lapok, mi csak az előadásról mondjunk el véleményünket. A költő gondos nyelvének, numerosus ver-

seinek még nem igen volt szerencséje magyar színpadon úgy kitűnni mint ma. A helyes értelem- és jellemkifejező szavalásban Egressy Gábor és Laborfalvi Róza sok-élményt adának hallgatóiknak. Egressy Gábor azon színészeink közé tartozik, kik az értelmes beszédet első fontosságú dolognak tartják. Mert játszszerék bár a színész még oly tökéletesen is, ha nem értjük mit beszéll, tagmozdulatai micsoda benső lélekmozgalmakat és gondolatokat kísérnek, művészete hiábavalóság. Egressy ügyekszik szerepét szótagról szótagra tisztán mondani, s ha néha megesik, hogy nem értjük, nem beszédhadarás, vagy tompa hang, vagy túlságos zaj, mint némelyeknél, hanem az az oka, mert nem jó elég előre, vagy néha szórakozottságból nagyon a színpad felé fordul. Különben neki értelmes hangja van, s ép magyar kiejtése. Valódi gyönyör volt ma tőle a leggondosabb magyar dictiók egyikének szavalását hallani. Én azt vagyok itt bátor mondani, hogy még a magyar színpadon nem volt szerep egészen véve ily helyesen szavalva. Benne értelem és jellem volt, s azon tragikai ünnepélyesség, melyet e szerep (Szabolcs) és maga a mű szelleme kíván, és szerencsésen kikerülve a monotonia, mit versek szavalásakor még jeles színész is oly kevés tud kikerülni. Ha sok ily nyelvtanilag és szavalásilag correct beszédet hallanánk színpadunkon, azok is, kik most tagadni elég balgatagok, kénytelenek volnának elismerni, hogy a helyes magyar beszédnek csakugyan a színház volna iskolája, ha már valahára oda juthatnánk, hogy színészetünk szellemi részére is volna igazgatói gond, mi színházunk megnyitása óta maig nem, vagy csak mint mellékes dologra, volt. Laborfalvi Róza (Zenő) értelmes beszéde és jellemző szavalása szinte sok dicséretet érdemel: figyelmeztetnünk kell azonban őt a monotoniára a szavalásban, és a modorra a játékban, melyek, ha azokat gondosan kerülni nem ügyekszik, bal irányt adhatnak pályájának. Mind Egressy mind ő egyébiránt szerencsésen fogták fel szerepeik jellemét. Hubenayné (Csilár) nem rosszul játszott, de neki, úgy tetszik, a

versek szavalata igen új dolog; ő ahhoz nincs szokva, nem látszik érzeni és érteni a vers harmoniájának erejét. Nem ártana őt figyelmeztetni hozzá értőknek a szótagok mértékére; ennek tudása nélkül versek szavalása soha sem fog sikerülhetni, vagy ha igen némelykor, az csak történetes lesz, öntudat nélkül, mi a művészpálya jövődjét e részben legalább nem biztosítja. Ma érthetlenség is volt beszéde, mit nem tudok magamnak megmagyarázni; készülve sem volt hűlőleg, minnek hihetőleg az az oka, mert Hubenayné szüntelen színpadon áll, szüntelen játzsásra zaklattatik, míg más színésznőket néha két hét alatt alig látni egyszer. Mőd, melylyel nem fogunk művészeket nevelni, sem kielégítő előadásokat eszközölni. Fánecsy (Zaránd) játéka helyenként jó, de egészben véve kifejezéstelen volt, szórakozottság és hanyagság észrevehető jeleivel. Úgy látszik színészetének nem igen használ a rendezői elfoglaltatás. Egy idő óta mindig nagyobb és nagyobb mértékben tapasztaljuk őt készületlennek, mi azelőtt soha sem volt vétke. Készületlenségét ma némely kitünőbb helyek elforgatása tanúsítja. Neki a rendezői gondok közt ártalmas az is, hogy oly sokféle szerepeket játszik: ma szerelmes, holnap hős, holnapután fondor, néha szeszélyes, néha karakter-szerepeket. Ennyit csak rendkívüli elme bírhat stúdiummal vinni. Szentpétery (Barang) mai szerepében nem látszott tisztában lenni önmagával. A szerep volt-e oka, vagy ő, nem merném elhatározni. Dicséretesen játszották még kisebb szerepeiket Udvarhelyi (Kalóz) és Telepy (Kikinda). Gózont rendkívüli nyereségű hangja, Mucsulof Katalint pedig rendkívüli félténysége miatt nem érthettük. Az előadás, egészben véve, a jobbak, egyes részekben a legjobbak közé tartozik.

B.

XXXIV. Apr. 29. *A Regélő*, vagy két állomás, vígj. 3 felv. Picard ut. Fekete Soma. — E mű is keresztúlvándorolt színpadunkon minden hatás nélkül. Azokat, kik külföldön hatással adatott műveket a magyar színpadra elfogadni oly készek, figyelmeztetjük,

hogy sok bukott már meg a magyar színpadon, mi házájában zajos tetszést nyert. Szorosan szemünk előtt tartjuk a körülményeket, melyek közt élünk. A magyar élet és gondolkodás más mint a franczia vagy német : de mások a magyar színészek is. Vannak társalkodási művek, melyekben semmi egyéb nincs, mint kissé élénkebb dialóg, s még is jó sikerrel adatnak a bécsi udvari vagy párisi színészektől, kik felette gyakorlottak a társalkodási művek előadásában, kik tudnak sebes beszédet érthetőséggel egybekapcsolni, szeleskedés vagy túlzás nélkül élénkek és gyorsak lenni, kiknek kezei közt nem csak részenként sikerül az előadás, hanem egészben és egybefüggőleg és kereken. Nálunk mindezek még igen új, igen ritka dolgok. Színészünk is kevés van, kikre ilyesmit bízhatni, s ezen kevésnek is egy része örök utazásokkal zavarja az itteni repertóriumot.

B.

XXXV. *Szöbeli takarékoság; természet a művészetben.* — A „Múlt és Jelen“ 36-dik számában egy rövid tudósítást olvasunk a kolosvári színházról, s belőle ezeket értjük : hogy Lendvayné az Ismeretlen nőben, Párisi Naplopóban az ottani színpadon vendégül lépven fel „remekelt,“ s hogy játszását „érzés, a szerep tökéletes felfogása s azokból folyólag a természet hív utánzása jellemzők.“ Lendvayné ismerjük a pesti színpadról, s tudván játéka jellemét, kezét fogunk a tudósítóval méltatásában; ámbár mi a remekelni szót talán nem használtuk volna gazdálkodás miatt, nehogy kifogyjunk a szóból majd, midőn nevezetesebb színpadi tüneményeket kell kijelelnünk, mint ama kettő; mert Lendvayné jelesen játszik ugyan a mondott két darabban, de legnagyobb erejét nem ezekben fejt ki, s ha már ezekben is remeklést talál valaki, mit fog mondani azon tragikai szerepeknél, melyekben Lendvayné minden ismert magyar színészek között egyetlen, s még eddig el nem ért jelességben ragyog? Azonban ezt lássa a tudósító : ő ismerheti legjobban szavai bőségét, és tudhatja mit, mennyit költhet el azok-

ból úgy, hogy jövődő esetekben is fedezve maradjanak szükségei; mi csak kis figyelmeztetésül mondjuk: tanácsos a szavakbani takarékoság, nehogy az ember kimerítse kincseit, melyeknek idővel jobban vehetné hasznát. — Egyébiránt nem ez, egészen más, amiért itt szót teszünk. Oly aesthetikai iskolához tartozván, mely művészetben az idealizálást (bizonyos fokig) lényeges kelléknek tanítja és vallja, mindig fenn akadunk, valahányszor művészetben természet hű utánzásáról beszédet hallunk. Aggodalomban vagyunk, hogy e szó így pusztán, azon mentalis reservata tudatása nélkül, melynek benne foglaltatnia kell, kimondva alig fog hasznot tenni, talán inkább kárt, mert megeshetik, hogy művészeinket a természethez nagy hűség a művészethez teendi hűtlenné. Tudom, hogy vannak műphilosophok és gyakorlati művészek — például a hollandi föstészek — azon tanhoz szítók, hogy a természethez ragaszkodásban, annak szolgálai utánzásában áll a legnagyobb művészet, s lehet hogy a Múlt és Jelen színházi tudósítója is ez iskolához tartozik, de tudom egyszersmind azt is, hogy e tan, bár kissé régicske — mert már Batteux is ezen építé aesthetikáját — még nincs annyira kifejtve, s alapokra állítva, hogy az előbbi elvek elhagyásával biztosan hozzá szegődhessünk, s így senki se ütközzék meg benne, ha elveinkhez ragaszkodva, a természet hű utánzásának — ezen félig igaz evangeliumnak, mint Goethe mondja — emlegetését ily általánosságban nem szeretjük. A természet szolgálai utánzása kizárja az idealizálást, és a művészetet mindennapiság körébe vonja le. Azért ha művészeinket az emlegetett utánzás tekintetében magasztaljuk, ne feledjük elmondani, ha egyébiránt a magasztalt tárgyra nézve igaz, hogy az utánzás a művészet kára nélkül volt hű, különben, csekély véleményünk szerint, ál eszméket terjesztünk stb.

Művészfi.

XXXVI. Jún. 17. *Lignerolles Luiza*, dráma 5 f. — A mai előadást a középszerűek közé kell tennünk. Laborfalvi Róza (Cecilia) játéka ma társaiénál ugyan sike-

rültebb volt, de nem az, mi máskor. Valami keveset-gondolás volt rajta észrevehető, s beszéde nem vala oly biztos mint egyébkor. Ő különben e szerepet jól szokta adni. Lendvayné a címszerepben szinte messze mögötte maradt régebbi jellemző játékaiknak. A mai Lignerolles Luíz nem volt ama derék hölgy, kiből erő és szilárdság oly sok női gyöngédséggel, oly mély érzellemmel van csodálatos egybeolvadásban. Levert, siránczó és beteges volt inkább, mint méltósággal teljes és bensőleg érző. Azon jelenetben, midőn ama keserű köteleesség, hogy vágytársnőjét Ceciliát ő maga mentse meg, ránehezül, igen sok volt az ellágyulás, s majd nem pityergésig ment. Ez nincs lélektanilag gondolva e körülményben. Oly hölgyben, mint Luíz van festve a költők által, e helyzetet egy kínos szívszorulásba ugyan, de mégis sebes eltökélésbe fog kerülni, nem pedig könyekbe és epekedésbe. S máskor ezt Lendvayné így is adá, és véleményem szerint sokkal jobban mint ma. A kerti jelenésben továbbá, hol Luíz, férjét, a Ceciliávali találkozás tétén akarja lepni, több méltósággal kell vala Lendvaynének kifejezni azon férj ellenében, ki még bűne nagyságában is elég szemtelen és elvetemült neki — tiszta és erényes s oly nagy áldozatra, milyen a Cecilia megszabadítása volt, kész nejeének — tenni szemrehányásokat. Ez ma mind a siránczó modorban volt tartva, mit annál inkább csodálunk, mert e modor különben Lendvaynének nem sajátja. Az ő játékában rendszerint motiválva van a sírás, s mindig meg tud bennünket győzni azon hiedelméről, hogy keszervének mély és nagy okai vannak. Ma épen ezt nem találtuk motiválnak sem helyzetben, sem játékban. Ezenfölül Lendvayné beszéde annyira érthetetlen volt, hogy ha a művet nem ismernők, csak mozdulataiból s társai beszédéből lehetett volna homályosan sejtenünk hangjai értelmét, s ez ma nem annyira szóhadarásból vagy fonák állásból, hanem rendkívüli halk beszédéből eredt. Ha színészeink tudnák mily kínossá teszik ez érthetlenség által színházi mulatságainkat, önmagok megijednének magoktól.

Pedig én, ki ezeket írom, épen az orchestrum mellett állottam, s jó egészséges hallásom van: valljon mit mondanak azok, kik 10—15 lépéssel távolabb voltak, vagy a karzat derék népe, mely szinte megérdemli figyelmünket. Fáncsynak Henry nem szerepe, mint már e lapok mondták is, s ma újra bebizonyodott. Ő ki tudja ugyan vinni néhány momentumokkal a tapsot, de ezt is ne játékanak, hanem a szerep szavainak és a helyzeteknek tulajdonítsa. Többször mondatott Fáncsyról, hogy ő elragadó, hévvel kitörő indulatokat nem bír festeni. Ő általában *komoly* nemben a csendesb érzelmek színésze, oly érzelmeké, melyek nem báborítják fel az egész keblet, hanem annak csak fölülégén vonúlnak át, mint szellőlebbenés a víz tükörén. Ő e gyengeségét alkalmasint maga is érzi, azért van oly sok erőtetés ily szerepekbeni játékán és beszédében; hangját itt egész a kicsuklásokig, mozgásait szögleletességekig feszíti. Hosszú értekezésekre kellene hocsátkoznunk, mi e lapok körét meghaladná, hogy mindent elősoroljunk, mit mai játékában nem helyeselhetünk: egy nagy gondatlanságát azonban, mi igen feltűnő volt, még is elmondjuk. A felebb is említett kerti jelenetben, midőn Luíz magát férje szemrehányásai ellen igazolja, az alatt Fáncsy sétál, mintha a dolog nem rá tartoznék, és sétálása közben oly actiót és mimikát fejt ki, mely épen nincs e helyzethez mérve. E mozdulatok nem bosszúságot, szégyent és megátalkodott daczolást jelentenek, mit e helyzetben kellene mind addig csaknem, míg Cecilia megszégyenülve távozik, hanem olyanok mintha valami nyereszkedő azt számolná, hogy ha ez évben, mely jó borral biztat, 1000 akó bort veszen négy pengő forintjával, s a bort 10 évig pincéjében tartja, mi áron kell eladnia, hogy a benne heverő tőké kamatjával és még egy kis nyereséggel kikerüljön. Tűnődés és számolás volt e mozdulatokban, e fel s alá sétálásban de nem dacz. Ezt nem így kell játszani, véleményem szerint, s Lendvay nem is így játszta. Ő eleintén fölmérged a meglepetésen, aztán vakmerően daczolni kezd, de midőn neje

súlyos szavait hallja, megáll, figyel, és lassanként leverve, megszegyenítve érzi magát. Meg kell azonban vallani, hogy Lendvayné mai jelenetbeni beszédéhez ez a Fánccsy elhibázott játéka jobban illett, mint ama jól talált másik, a Lendvayé. Lendvayné beszédében semmi megszegyenítő, leverő méltóság nem volt, s így nem tudtuk volna, mi sujtá le. Egressy Gábor (Givri) első megjelenése megdöbbente, hogy nem lesz játékában az az erő mi Barthában. De a későbbi helyek feltűnőleg jól sikerültek, s rég nem láttunk szerepet a magyar színpadon ily jól adva. Szavaknak annyi fulánkot, élt és gúnyt adni kevesen bírnak mennyit Egressy tud. Nyelve ily szerepekben kétélű kard és szemei villámlása tör, mely a nézőt megdöbbenti. A jelenés, midőn Givri nejét Lignerolles-nél kutatja, s e miatt Lignerollessel összekap, igen sikerült volt. A nézők zajos tapsokra törtek ki. Kénytelenek vagyunk azonban megmondani, hogy Bartha — ez a természet szerencsés fia — e szerepet egy párszor úgy adá, hogy játéka, még az Egressyéhez mérve is, feltűnő s általa nincs elhomályosítva. Mily színészt rontott el Barthában a hanyagság, ily vetélytársnál láthatni, mint a mai volt! Szentpétery a férfiás Lagrange-t jól adá, ha akadozásokkal nem zavar bennünket. A sírnál azonban érthetlenül beszélt, és a Givrit kérlelő jelenetben szükségtelen páthossal szavalt.

99.

XXXVII. Júl. 5. *Voltaire szünnappjai*. Vigj. 2 felvonásban. Francziából ford. Tóth Lőrincz. — Ezt követé: *Ejfélt után*. Vigj. 1 felv. Francziából Dunkel Tivador után G. J. Mind a két mű igen mulattató, de mindkettő rosszul adatott, s nem volt azon hatásuk, melyet igényelhetnének. Az első vígjátékban Lászlón (Arouet) igen észrevehető volt, hogy szerepével nincs tisztában. Ő egy ifjonczot ábrázol, ki egyszer igen is finoman dévaj, máskor igen aljasan pajkos, most az érzelem valódi hangján nyilatkoztat szerelmet, majd ismét némi bohózatos mozgásokkal, melyek azt bizonyítják, hogy az érzelmekkel csak tréfál. At kellene gondolni e szerepet, s kitanulnia, mi

benne az uralkodó szellem, s avval aztán következetességbe hozni a részeket, különben, ha a színész maga is habozásban van melyik oldal volna főkép kiemelendő? a néző előtt sem lehet világos, s nem adhat élményt. E műnek e szerep miatt nincs kellő hatása, bár Ninon és a marquis szerepei dicséretes szorgalommal adatnak Laborfalvi Róza és Szentpétery által. L. Rózának egy hibáját, egy beszédbeli hibáját, kell ez, alkalommal megrónunk. Ő érzeni látszik azt, hogy, másként kell komoly és másként vígjátékban beszélni. A tragoedia távolabb áll, a vígjáték közelebb a mindennapisághoz; ez a jelenben él és mozog, amaz egy ideálisabb világban. Amabban a beszéd lassúbb, ünnepeyesebb, méltóságosb; emebben háziabb, mindennapibb. Amazt Róza már meglehetősen sajátjává tette, legalább most — Kántornét rég nem látván — nem tudok színésznőt, ki őt ez oldalról meghaladná; emezt csak sejti, de még nem találta el: beszéde vígjátékokban egy idő óta nagyon csevegő kezd lenni. Ez neki átmeneti időszaka; vigyázzon magára, hogy a jó utat válaszsza és eltalálja az igaz közepet. Most egy nagy jelességű színésznő van Pesten, a derék Rettichné, kinek a szavalásban, beszédben nagy ereje van, jó lesz őt meghallgatnia; rá egy párszor figyelve, érzeni fogja, milyennek kell lenni azon vígjátéki beszédnek, melyről szólunk. Az mit csevegésnek nevezénk, legjobban akkor tűnik ki L. Rózánál, midőn Marlborough hercegnő szerepét játszsza, mely szerep egyébiránt neki legjobbjai közé tartozik. A második különben érdekes és mulatságos vígjátékra nézve, mely már két ízben hanyagoltatott el, kérjük a derék Egressyt és Lászlót, ne játszszzanak sűgő nélkül; igen is észrevehető, hogy ők ilyesmihez nincsenek szokva. Meglássák, sűgőval mindjárt élénkebb, sebesebb lesz az előadás, bátrabb a játék. Egressyn látható volt, hogy gondolkodik, keresi a szavakat; László pedig gyorsan beszélt ugyan, de stilizált vég és határ nélkül. Az egyik per defectum, a másik per excessum vétkezett, s — ami nevezetes, s leginkább mutatja, hogy a sűgő nélküli

játékhoz nincsenek sem készülve sem szokva — némely helyeken ma egészen másképen beszéltek, mint múltkor, s mit akkor mondanak, ma néha ki is hagyogatták. Egressyt sem a múlt ízben, sem ma nem értettük; némely helyek egészen hiába voltak beszélve és játszva, mert senki sem tudhatta miről van szó. A dörömbözési jelenetnél a zöreij igen is közel volt, a dörömböző beszéde ellenben oly távol, hogy csak hangokat hallánk, de szót nem.

Szebeklébi.

XXXVIII. *(Egy színésznő levele a színiköltőhöz)*

Drága színiköltő úr! A szerepet, az ön legújabb színművében, nem játszhatom. Azt mondják ugyan, hogy azon szereprek a maga nemében, de én nem tehetek róla; azt én nem játszhatom. Hova gondol ön? Nekem oly szerepet! Én csak olyan szerepekben játszom, melyekben az ember szép, fiatal; melyekben legalább is hétszer és mindig pompásan lehet öltözni, hogy valahányszor kilépek, mindannyiszor tapsot kapjak jó ízlésemért. Aztán én csak olyan szerepeket játszom el, melyben fiatal és öreg férfiak szépségeket és bókokat mondanak; dicsérik tűzes fekete szemeim, sugár termetem, vakító fehérségű mellem, vállaim, piczinke lábaimat stb., e szerepben pedig nekem egy lovag szemtől szembe azt mondja, „hogy ki nem állhat.“ Hallott-e ilyet valaki valaha egy szép, fiatal hölgynek mondatni? A nekem szánt szerep az úr művében nagyon művészi; kevés benne az ah és oh, a felkiáltások; kevés benne a hely, hol declamálni és kiáltozni lehessen. Öltözködni — istenem, — egész darabban csak háromszor lehet öltözetemet változtatnom. Mit nekem az urak művészete! nekem játszanom kell, hogy tessek, hogy hódításokat tehessek, hogy minden megjelenésem és elmenetelem tapsok kövessék. Különben is, ha magunk nem gondolkodunk tapsolókról, az igazgatóság egy cseppet sem törődik velem, s még nem tudunk esetet, hogy e célra belépti jegyeket osztatott volna ki. E hanyagságát az igazgatóságnak gyakran magunknak kell — hacsak rendezők vagy igazgatók kedvesei nem vagyunk —

drága pénzen szerzett és fáradságosan kiosztogatott jegyekkel jóvá tenni, különben alig jutnánk egy kis tapshoz és éljenhez. Ezekből oly nagy eszű férfi, minőt önben mindnyájunknak van szerencsénk tisztelni, át fogja látni, hogy nekem e szerepet lehetetlen játszanom s azt meg kell változtatnia. Uraságodnak tisztelőnéje *B. N.*

Szebeklébi.

XXXIX. Aug. 3. *Míveltség és természet.* Vígj. 4 felv. Albinitől. ford. Balog István. Azon vígjátékok egyike, melyeknek előadása színészeinknek sikerülni szokott, s mely ma is szorgalommal adatott. Aspásia szerepét Lendvayné szokta úgy adni, ahogy senki sem színésznőink között. Az a naivság, melyet az ő játékában látunk, az igaz, a valódi naivság, mit művészet tett oly sok mértékben természetessé, mint ha nem a szerep szerencsés betanulásából, hanem a színésznő egyediségéből keletkeznék. Ez osztályában a szerepeknek derék Lendvaynékkel egy magyar színésznő sem mérkőzhetik, sem a nála korosabbak, kiknek naivsága öreg kávéházak neveléséből keletkezik, sem a nála fiatalabbak, kikben mindig van, ott is, hol e nemben sikerül nekik valami, kisebb-nagyobb mértékben, betanulás jele. Lendvayné kívül Szentpétery (Pontos Mercurius) játéka említendő stb. Figyelmeztetjük e helyt színészeinket, ne mondják Áspásiát, Achillest, botániát és phantasiát, Aspasia, Achilles, botania, phantasia helyett. Ez felette kellemetlen beszéd, s minthogy csak egy kis rész él vele, református atyánkfiai t. i., s ezek sem mind, oly hiba, mint a tájbeszéd színpadon, és oly nevelés is egyszersmind. Az ilyenektől kivált Lászlónak, a különben szorgalmas színésznek és igen hasznos tagnak, jó leszen magát elszoztatnia.

Szebeklébi.

XL. Augustus. 21. *Zolky, a vén diák.* Dráma 2 felv. B. Maltitz után ford. Fekete Sema, és *Legjobb az egyenes út.* Vígj. 1 felv. Kotzebue után Fekete Soma. — Zolkyról több ízben vala szó e lapokban, s több ízben annak előadásáról, és most csak Lendvay játékaról,

ki a czímszerepben vendégül lépett fel, néhány észrevételt. A szerepnek azon helyeit, hol csendes de mély érzést kell kifejezni, Lendvay kielégítőleg szokta adni. Érzelmait szívből szakadottaknak tudja velünk elhitetni, s e helyek ma is meglehetősen sikerültek neki: de beszéde színezéseivel nem mindenütt lehetett megelégedni. Némely gondolatokat nem emelt ki értelemhez és helyezethoz híven, másokat ellenben kelletinél nagyobb páthossal mopda. Egy észrevételt általában a szavalásra nézve tenni talán nem lesz e helyt felesleges. Midőn elmúlt dolgot beszélünk el, több csenddel és mérséklettel kell elmondanunk, mint a jelen perczben támadt érzelmeket s gondolatokat. A múltból visszatűnt képek szelidebben hatnak ránk, mint a jelenben hirtelen támadottak. Az emlékezés húrjai fátyol alól zengenek, és hangjok mély ugyan, de nem kitörő. Az elmúlt sorscsapásokra fájdalommal szoktunk visszaemlékezni, de e fájdalom nem szilaj; annak öröme, hogy a balszerencsén túl vagyunk, megszelídíti azt. Ezen észrevétel szerint, melyet nem én teszek először, mely sok nálam nagyobbak és bölcsőbbek által mondatott már, óhajtanám én a múltban történeteket elbeszéltetni, s óhajtanám, ha Zolky is, midőn Teréz előtt életét beszél, kitörő felkiáltásoktól és szilaj indulatok festésétől magát tartóztatni. Lendvay beszédében kis monotonia is volt, szavalásában pedig azon régi hiba, hogy némely szavak vég tagját felkapja és hangosabban mondja, pedig egyes szótagokon ritkán, többnyire egész szavakon van értelmi vagy jellemi súly és erő. E hibája Lendvaynak szelidülni szokott és kevésbé észrevehető, midőn húzamosabban Pesten múltat, de valahányszor művészi vándorlásaiból, melyek általában nincsenek művészetének nyereségére, visszatér, mindig szembe-ötlőbben tesz ki. Egészben véve a szerep hatásra volt játszva és nem rosszul, de láttuk azt már tőle sokkal jobban is, láttuk úgy adva, hogy értők is haboztak, melyiknek adnák e szerepben az elsőséget, Egressynek-e vagy neki. — A második mű Kotzebuenak egy könnyeden

oda vetett tréfája, mely mint dráma nem valami nevezetes ugyan, de színpadon mulattató, kivált ha oly jó szeszélyben találja a színészeket, mint ma a mieinket. Arról van a kérdés, egy megholt pap megürült hívatálába ki tétessék, s ki vegye el az özvegyen maradt tiszteltesnét. Két theologiai candidátus jelenti magát. Egyik Krumm Illés (nem Eliás mint a fordító mondja) görbe utakon és cselszövényekkel ügyekszik céljához jutni, a másik őszinte és átlátszó lelkű mint a kristály. Ugyanez okból az egyház-pártfogó ez utóbbihoz hajlik, neki adja a lelkészi hívatalt, s ez nyeri meg az özvegy kezét is, mert kiviláglik, hogy a pár ismeri és az özvegynek még hajadonkorában szerette egymást. Kotzebue, kitől a leleményes ész nem lehet megtagadni, egy pár érdekes helyzetet is tudott ez egyszerű mesébe szőni. Ilyen ez Amália és Krebsné közti egyezés, miszerint ez utóbbi magát özvegy papnénak adja ki Krumm előtt, Krumm pedig kap rajta mint eszközön céljához és szerelmébe hódítja a könnyen hódíthatót, mi aztán a darab végén kisülvén, furcsán lepi meg Krummot. Ilyen a Kobak iskolamester ajánló beszéde Krumm részére az egyházi pártfogó előtt, valamint Jakab őrmester nyilatkozásai is a Krumm ügyében és személyére nézve, melyek mindannyi derült pillanatokhoz hoznak az előadásba. Játszva a mű jól volt; színészeinknek mindenike ügyekezett szerepe sajátosságait kiemelni, és a mű személyei igen eredetiek és bélyegző vonásúak lettek. Megyeri a buta iskolamestert (Kobak), Telepy a nyers Jakabot, Kovácsné Krebsnét, leginkább pedig Egressy Krummot jelesen, sőt ez utóbbi a magátét mesterileg, adák. Az egész alak, melyet Egressy előnkbe állít, rendkívül különös és meglepő volt. Járás, mozgás, beszéd a legfinomabb vonásokig bélyegző, és a színész egyedisége annyira megtagadva, még hangja is annyira idegenszerűvé téve, hogy aki hallá, el nem hihette, e görbe, sovány alakot Egressy Gábornak, s mind ez elejétől végig a legnagyobb szabotossággal kivive. A közönség többször akasztá meg tapsaival

a játékot, és csaknem minden jelenése után kihívá a színészt. Néha egyetlenegy mozdulata is oly bélyegző volt, hogy a nézőket kaczajra fakasztá. Az egyediségnek ily megtagadása szép erőnek jele Egressyben, és ily következetes játéknak igen örvendhetett avatott és és avatlan. A theologiae candidátus, ki többet forga theologiai könyvei közt mint a világban, következőleg mindenben, amit tesz és mond, szögletes és félszeg, és cselszövényei is igen ügyetlenül vannak fonva, oly valami pedans figura, kinek látására a legkomolyabb embernek is ki kell esni komolyságából. Nagy mulatságtól fosztá meg magát, ki ez előadáson nem volt.

Szebeklébi.

XLI. Aug. 27. *Egy pohár víz.* Vígj. 5 felv. Scribe után francziából Nagy Ignác. — Scribe Bolingbrokeja szeszélyes világfi, többnyire víg, többnyire jó kedvű, minden tettén valami geniális könnyűség ömlik el, s az őt felvonáson keresztül alig van három-négy szempillantat, melyben elkomolyodik, mindamellert, hogy a czélok, melyeket szeme előtt tart, igen is komolyak, nagyszerűek, országosak. Őt a szerző lángésznek festi, ki az elébe gördült szerencsés véletlenségeket hirtelen megérteni, felfogni és céljaira használni tudja. Lendvay kezében, ki ma vendégül lépett fel, e szerep nem az volt, mit Scribe belőle csinált. Ő nagyon is komolyan fogta azt fel, nagyon is fontolgtató és cabinet-szerű, ministeri alakúvá tevő. Ily felfogás mellett az ember azt hiteti el magával, hogy az egész történet szövéje Bolingbroke, hogy még a véletlenül jötteknek látszó eseményeket is ő teremti, s ekkép ő egy mystikus varázsalakká válik, ki egyedül mozgatja láthatlanul a dolgokat. Nem tagadom, hogy ügyes és következetesen kiszámolt játékkal — milyen például Devrienté volt a pesti német színpadon — e szerepet így is érdekessé lehet tenni, de úgy hiszem, hogy így az nincs Scribe eszméjéhez híven felfogva, s ekként az egész vígjáték oly komolylyá leszen, amilyen akármelyik német úgy nevezett nézőjáték. Lendvay egyébíránt e felfogási esz-

méjéhez következetesen ügyekezett játszani : de úgy látszik, nem volt eléggé készült ; talán a betanulással kelletlenül jobban sietett, mit leginkább az bizonyít hogy kiemelt helyeket, melyeket figyelem nélkül hagyhatott volna, és mellőzött fontosabb dolgokat. Továbbá a királynévali jelenésekben igen is alázatos volt, csaknem a szolgáltságig, ami nincs Bolingbroke jellemében. A beszéd a királyné előtt, midőn rokona meggyilkoltatását előadja, nagyon lankadt, valamint ismét az, midőn Anglia állapotját néhány percz alatt kell lefestenie, igen lassú és vontatott volt. Különben külsőségekben mérséklett, szoros illedelmet tartó és valódi udvaroncza vala, miket e szerepnél figyelemmel tartani szinte szükséges, mert ha képzelhetni is, hogy a geniális, szélséyesen szabadelmű Bolingbroke enged is magának némi szabadságokat, de minden korlátokon túl, e részben, és otthoni teljes kényelemben nem teheti magát a királyi teremben, fejedelemlője jelenlétében. Ha Lendvay a fentebb említett eszme szerint gondolja jobbnak e szerepet adni, ám tegye, egy szóval sém akarjuk tőle azt elvitatni, de óhatjuk minden esetre, hogy több időt vegyen magának áttanulására, mert a szerep háládatos és színéztől sok figyelmet valamint érdemel, úgy igényel is.

B.

XLII. Sept. 12. *Az arany király, a madarász és az uszkárnyiró.* Bohózat 2 szakaszban. Hopp után magyar színre alkalmazá Fánccsy Lajos. Zenéje Müller Adolftól. Minthogy ma ünnep van, nem szólok nektek hétköznapi dolgokról, hanem fogok értekezni a vétkekről s beszéllendek a káromkodásról. Igen is a káromkodásról, mert hangok sértették füleimet, melyekről azt tartom, hogy káromkodás, és profanáltatik általok a magyar művészet temploma. Ezen két szó, keresztény atyámfiai : Juhhei és Jemini. Ismeritek e két szót, ti tős gyökeres miskolczi, debreczeni, magyarok? Nem, ti nem ismeritek! E szókat nem Árpád apánk hozta lóháton „a fővenyországból,“ e szókat nem mondja a valódi magyar ; valami kóbor színésztársaság szedte fel

a soroksári kocsiszínben, vagy ott hol „klázliból isznak egy szeitli bort“ és egyedül színészeink színpadi magyar nyelvében él, juhhei és ó jemini! — Ha a bécsi leopoldvárosi népszínházban — mert bizony a Burgtheáterben nem jeminiznek — midőn a karzat, rántott csibével és sörrel jól lakott, tisztességes nyárspolgárok-ból megtelik, örömrivalva hallom : Juhhei!!! az nekem tetszik, mert tudom, hogy oly szívből jó, melyben sör és csibe találkozáva egymással, egymást örvendve köszöntik : ha a juhhei helyett ejhahj-t, vagy ujjut, vagy heje huját kiáltanának, azonnal megcsömörleném. Ott helyén van a juhhei, helyén a gyönyörűséges szép *jemini*. De, uraim, színész urak, magyar nemzeti Thalia papjai, kiknek tiszta beszédre kellene a közönséget példákkal tanítani, mit akartok ti magyar színházban ezen förtelmes juhheivel, ó jemini! Ily idegen szagú virágokkal akarjátok ti megnehezíteni az e nélkül is gyakran elég nehéz szagú színházi légszeszes levegőt? Ezek valóságos blasphemaiák, melyeket ti meggondolatlanul be akartok lopni szép magyar nyelvünkbe, de fogadom Mátyás király szobrára, ha felállítja a derék N. úr, ha pedig fel nem állítja, fogadom annak márványtöredékeire, melyeket F. műcsarnokában fogtak örök időkig láthatni, hogy belopni nem fogjátok. Oh Toldi, oh Kinizsi, hol vagytok, hogy le nem üt buzogánytok köztünk, mikor a nemzeti színházban juhézunk és jeminizünk. A juhhei a németnél örömrivalgás; épen annyi mint a magyar ujj, ucczu, ejhahj, huja, hejehuja stb, a jemini pedig tréfászó, melyet ezerfélekép lehetne visszaadni, például: ó Józsué! ó fúró és kalapács! ó Béla futása! óh szólás-szabadság magamnak, de ne másnak! óh fész és pöf, mint megbukott a részvényes társasági bajuszpödrés! Íme ennyifélekép lehet kimondani e nálunk ocsmány jemini szót. Azért kérjük alázatosan mindazon magyar színészt, ki juhézni és jeminizni szeret, és kérjük Fánecsy urat, ha talán emberi gyarlóságból ő írta volna a fordításba e szavakat, névszerint pedig azon színészünket, ki ma velök különös virtuositást bizonyított, ne mélt-

tóztassanak máskor a magyar művészet templomában káromkodni, mert ez véték is szégyen is, és oly csömörletes, mit bizony nem emészthet meg a magyar gyomor.

99.
 XLIII. Sept. 14. *Leégett ház.* Vigj. 1 felv. Schikanedertől. — Ezt követte: *Legjobb az egyenes út.* Vigj. 1 felv. Minap bizonyos Esty úr a Közleményekben azon megjegyzést tette Krumm Illés szèrepére, amint azt Egressy Gábor adja, hogy „nem kell a vallás szolgáit gúny tárgyává tenni, mert midőn csökken az ezek iránti tisztelet, csökken egyszermind a vallás iránti is.“ Ez ismét valami német folyóiratból kiírt eredeti bölcsesség, mely szép is, jó is, igaz is, csak azon kis hibája van — mint az Irodalmi Lapományoknak többnyire — hogy nem alkalmazható a jelen esetre, mert ahogyan Kotzebue Krumm Illést festé, Egressy pedig játszá, abban nem a vallás szolgája van kigúnyolva, hanem egy pedáns fiatal tudós, ki vagyonhoz és papi hivatalhoz hízélgéssel és ármánykodással akar jutni, következésképp még nem is egyház szolgája. Már ha a pedantismust és ármányt kigúnyolni nem szabad, akkor nem fog szabadni egyéb emberi nevetséges vagy vétkes tulajdonságokat sem, és akkor Esty urat fogjuk szépen megkérni, írjon nekünk komikai szerepeket és játszsa el maga, hadd lássuk dramaturgiai mély bölcsességét. Egyébiránt a görög történetekkel ismeretesek tudják, hogy Aristophanes mindent kigúnyolt, amit csak nevetségesnek talált, még Sokrates sem menekedhetett meg nyilaitól; és gúnyolásainak nem az lón következése, mit némely szűkkeblűek gondolnak; nem Sokrates lett tiszteletlenné a nép szemeiben, hanem a kigúnyolt gyarlóságok nevetségesekké, melyektől, ha csakugyan valók voltak, a bölcs Sokrates alkalmasint ügyekezett magát megszabadítani. Angliában a legfőbb hivatalbeli személy sem ment a legélesebb gúnytól, de azért nincs rá eset, hogy a kigúnyolásból eredt tekintetsökkenés miatt valami első minister elvesztette volna tárczáját. Az a beszéd-

szabadsághoz tartozik, hogy a nevetséges dolgokat ostorozzuk, akár kis, akár nagy emberekben mutatkoznak azok. Mentsen isten, hogy én az egyház szolgálait kigúnyoltatni óhajtsam, de óhajtom, hogy a pedantismus nevetségessé tétessék, s ennek nincs egyegy alkalmasb helye, mint a színpad. Csak ennyit akartam ez úttal mondani; most jó estét Esty úrnak, s egy úttal jó éjszakát is! — A propos, köszöntse társát Vandát, a krakói herczegasszonyt, kihez már rég nem volt szerencsénk. Talán csak nem ugrott ismét a Visztulába szerelmi kétségbeesésből? Isten óvja meg őt ettől; ki írna aztán szebbnél szebb játékszíni értekezéseket a „magyar Shakespearról,“ a Peleskei Notárius kis „borjáról“ stb efféle. 600.

XLIV. Oct. 3. *Lumpácivagabundus*, vagy a három jó madár. Bohózat énekekkel 3 felv. Írta Nestroy, ford. Telepy György. Zenéje Müller Adolftól. Ma a karzat és második emelet tömve volt nézőkkel s a földszinti helyek is szép számmal telvék. Mi lehetett ennek oka? Új darabot adtak? Épen nem; egy régit, egy ezelőtt sokszor látottat, de most igen régen nem adóttat; s épen az, hogy régen nem adatott, újság ingerével bírt bevarázslani egy szép számú közönséget. Így csinálhatnánk mi néha okkal móddal régi darabok által is egy kis jövedelmet, ami minden országosságunk mellett is ránk férne. — Az előadásról sok dicséreteset ugyan nem mondhatni, de megrovásra méltót sem találtunk volna, ha Bartha nem túlságoskodik annyira, hogy azt szó nélkül bajos hagyni. Ez a színészünk csak nem tudja azt megtanulni, hogy a valóság nem művészet, kivált a szennyes valóság nem az. Ő azt gondolja, hogy ha Lábszj szerepében jó szurtosan öltözködik, torkát bőfögteti — engedjenek meg kényesebb ízlésű olvasóink, a gyermeket nevéen kell nevezni, különben senki sem ismer rá — valami nagy detectiót tett a művészet országában, s mivel ezt a karzat mind nagy tetszéssel, iszonyú kacajjal fogadja, hitében még inkább megerősítették. De én azt vagyok bátor Bartha úrtól kérdeni,

minek akkor színház, ha a meztelen, prózai valóság semmi idealitást nem vesz föl, hanem csak az marad, mi a színházon kívül volt, és oly szennyes és csömörletes itt is mint amott volt. Akkor, ha ilyekben gyönyörűséget találok, színház helyett egy paraszt csapszékbe ülök, és ott nézek meg egy szurtos csizmadiainast egész valóságában, ott élvezem torka virtuosításai mellett szennyesnél szennyesebb functióit. Sőt néha csapszékbe se kell mennem : ilyen művészeteket úton útfélen lelek. Íme Szerdahelyi a szerep karakteréhez híven, jellemzetesen, czélszerűen tud öltözni ; öltözete rongyos, szegény, furcsa, de nem mocskos, nincs szüksége csizmáit agyaggal vagy sárral befenni, nadrága térdeit és hátulját bemeszezni. Engedjen meg nekünk Bartha úr, egy hajszálnyit sem akarunk színészi érdeimeiből elvenni, de kénytelenek vagyunk azt mondani, hogy ez nem művészet templomába, annál kevésbé nemzetibe, melynek más egyebeken kívül ízlés iskolájának is kellene lenni, hanem csak deszkabódékba való öltözködés. — Szerdahelyi, ki különben jól adá szerepét, *con amore* juhézott !!! Csak rajta, uraim, szépiítsék önök a magyar nyelvet. Ez a juhhei és jemini, mint már egyszer mondók, gyönyörűséges találmánya a magyar színészeknek, s ebben felette sok fekszik : ki ezt önök közül nem mondaná, talán elhullanának művészi babérjának levelei.

Szebeklébi.

XLV. Oct. 25 *Hamlet*. Szomorúj. 5 felv. Shakespeare-től, ford. Vajda Péter. — Minél nehezebb feladás színészeknek Shakespeare, annál nagyobb szorgalmat kellene rá fordítaniok : ma azonban épen az ellenkezőnek valánk tanúi. Szerep szavainak nem értése és sugó utáni szavalása, akadozások, hüledezés, zavar, bélyegzék az előadást. Fánccy látszott leginkább, s Megyeri és Lendvay legkevesebbé készülve. Igen szép volna színészeinktől, ha a költő iránt, kit egy világ nevez nagynak, minél nagyobb gonddal és ügyekezettel bizonyítnák be tiszteletöket. Ki őt nem tartja érdemesnek tanulás tárgyává tenni, vagy az ő élethű, életvaló alak-

jait hanyagsága által eltorzítani nem borzad, oly színészben alkalmasint meg van romolva, vagy még igen kifejeletlen, az ízlés, és az első esetben az nagyra aligha fog valaha emelkedni. Ünnepek tekintse a színész azon estvét, mikor Shakespeare műve adatik, és szent borzadással s félénk tisztelettel tegye le áldozatát, szorgalma legérettebb gyümölcseit, a Grátiák oltárára. *Szebeklébi.*

XLVI. Dec. 13. *Korona és vérpad.* Dráma 5 felv. Dumastól. Ford. Jakab István. — Nézők nagyobb számmal voltak mint közönségesen, mert e mű rég nem adatott, és azért is, mert a francia romantica iskola műveit szereti a magyar színi közönség, s nem ok nélkül. A francziák nem csak tudós értekezéseket, mint a németek, tudnak tartani arról, mi drámai, hanem azt színpadra hozni is. Nekik sok részben sikerült kitisztogatni a drámát minden idegen elemektől. Ők embereket állítanak színpadra, nem pedig ideálokat, s ezen embereknek, lyrai ömlengések és érzelő nyögdelés helyett, valódi érzelmet és indulatot kifejező beszédet adnak szájokba. Oly reflexiók helyett, melyekben csak a költő maga tart predikációkat személyei jellemének rovására, helyzetből, körülményből önkényt folyó és karakterrel teljesen egyező gondolatokat mondatnak egyéneikkel; üres páthos és rhetori szavalások helyett az élet egyszerű nyelvén szólnak. Rövidek, szabatosak, nem untatják a hallgatót vég nélküli tirádákkal; quae desperant tractata nitescere posse, relinquunt, mint Horácz mondá. Szóval, a francziák ki vannak a németek drámairói betegségéből nagyobb részint gyógyulva. Az ő színműveikben több erkölcsi irány és poétai igazságtétel is van mint a németekében, ámbár a német kritikusok leginkább ez oldalról szeretik őket megtámadni. A színpadilag legnépszerűbb német színműíró, Kotzebue, nem tartózkodik erkölcstelen, vétkes jellemeket is szánakozás és részvét tárgyaivá tenni, mit a francziák jobbjai nem tesznek. A francia kiállítja ugyan a vétket egész meztelenségében szemünk elébe — s ez az, mit igen felrónak neki — de a vétket aztán meg is utáltatja

a nézőkkel, miben véleményem szerint hatalmas tanulság rejtezik. Ezekben s még több ezúttal elő nem számláltakban van az ok, hogy a francia művek nálunk és a németeknél is — kivéven néhány hypertudós kritikust, ki Becker nyomorú rajnai dalából meríti a bírálói lelkesedést — nagy mértékben kedveltetnek. 333.

XLVII. Dec. 15. *Teréz*. Dráma 5 felvonásban. Dumas Sándortól. Fordítá Nagy Elek. — E dráma is szép számú nézőket gyűjte színházunkba, mert szerzőjének neve a színpadról dicséretesen ismeretes. E művet azonban, bár alkotva jól van, a híres francia színiköltő gyengébb művei közé számítjuk. Igen a németek modorában van írva. Valami beteges analysise az érzéseknek van benne, mi a híres német sentimentalismushoz hasonlít; s ezen fölül hosszú okoskodó párbeszédék. Talán a német Lafontainet, és Kotzebuet olvasta akkor Dumas, midőn e művén dolgozott. Egyébiránt meg kell vallani, hogy e színműben is igen jó irány van. A véték egész mezeitelenségében van ugyan felmutatva, de egyszersmind pellengérré is téve úgy, hogy mindenkinek meg kell azt utálnia; s ebben fekszik a mű didaxisa. A költői igazságtétel is igen helyesen van kiszolgáltatva. A fő vétkes, Teréz, lakol, és pedig keményen, s tőle megvetéssel fordul el a néző, s az ártatlan tiszta Amáliára függeszti szemeit, ki angyalként áll a bünbe merültek között. A műtől az erkölcsi irányt meg nem tagadhatni. Fiataloknak ugyan nem való, mert oly dolgokkal ismerkednek meg belőle, miket korukban tudni alig lehet szív kára nélkül. De midőn ily művek adatnak, ne vigyük leányainkat színházba, mert nem minden van mindennek írva. Gyermekeknek más iskola való, mint érett korúnak. Hol férfiak és asszonyok a legtökéletesebb oktatást veszik, ott néha a felserdült leány érzelmei megmérgeztethetnek. — Laborfalvi Róza és Fánecsy hosszabb távollétök után ma léptek fel először ismét; amaz a czímszerepben, ez Paoló szolgálában. Az előadás tűrhető volt. Szentpétery (báró Delaunay) kitünőleg jeles. 333.

1842.

XLVIII. Jan. 6. *Kegyencz.* Eredeti szomorújáték 5 felv., írta gr. Teleki László. — Bármennyit okoskodunk e mű felett, törjük fejünket s erőltetjük a dolgot, a kritikának iránta előbb-utóbb azon vég eredményre kell jutnia, hogy az alapjában elhibázott mű, és tragikai hatású nem lehet, mert ami látása után bennünk támad, az nem félelem és szánakozás érzelme, mint Aristoteles kívánja, hanem utálat az emberiség ellen, melyben Valentinianok, Petronius Maximusok és Heraklesek születhetnek. Nem hiszem egyébiránt, hogy Petronius Maximus jellemét még shakespearei talentummal is motiválni lehetne. Ő nője elcsábíttatását úgy bosszúlja meg, hogy őt a csábító karjaiba maga viszi, s mikor csábítója megbukott, ismét nejevé akarja fogadni s magához trónra emelni. Furcsa gyomrú és izlésű férfi és férj lehetett ezen Petron Maxim, hogy ily undorító dolgot képes volt végbe vinni. Mi hajlandók vagyunk historikusnak még a csodálatos dolgokat is elhinni, kivált ha diplomákkal ostromolva sarokba szorítja hiedelmünket, de drámaírónak csak azt hisszük el, mit a természet örök, kétségbe nem vonható törvényei szerint képes bizonyítani: mást, hamindjárt esküszik is, nem fogunk senki fiának hinni. Vannak egyébiránt e műnek helyei, melyek nem mindennapi erőre mutatnak, és szerzőnek szerencsét ígérnek a költői pályán. Hatása minden tetemes rövidítések daczára ma is gyenge volt. Petron Maxim szerepe valamivel sikerültebben ütött ugyan ki Egressy Gábor kezeiben, de még sem mondhatni felőle sok dicséreteset. Fánccsy játékában erő nem volt kifejezve, Egressyében pedig túlságos. Egressyn egészen a szerep uralkodott, ő azon nem bírt. Ennek csalhatlan bizonyosságai amaz erején fölüli kiáltozás és tagjai díztelen vonaglása, mi e különben jeles és többnyire meggondolva játszó színészünket némelykor meglepi, és egyik okául szolgál azon panasznak, hog a magyar színészek legjobbjai is művészi tekintetben csak természet

fiai; nem eléggé simák, nem eléggé szabályozott játékuak, és csak szempillantati lelkesedés csináltat velök itt-ott dicséretes dolgokat, nem pedig kiszámolás és öntudat. E panasznak ugyan nincs elég alapja, mert színészeink közt van kettő három (s köztök van kétség kívül Egressy is) kik művészi kerekded egész műveket is tudnak alkotni: de más részről, általánosságban szólva, az is bizonyos, hogy a művészi érdemeket nem lármáktól, nem a tagok vonagló mozgatásától kell mérni, hanem onnan, hogy bizonyos öntudatos mérséklet korláti közt csupa hanglejtés-által mit tud a színész kifejezni, mert a rámban a fő kép csakugyan maga a beszéd; a mimika, az úgy nevezett actio, csak árnyéklatok amannak kiemelésére. Beszéd által kell főleg életet és értelmet adni annak, mit a költő holt, fekete betűkbe lehelt. *Szebeklébi.*

XLIX. Jan. 12. *Gyárnok.* Szinj. 3 felv. Souvestre Emiltől. Francziából ford. Csepreghy Lajos. — Jeles és jól alkotott mű, mely újabb például szolgálhat, hogy a franczia művek erkölcsi tekintetben nem oly balirányúak, mint a német tudósok hirdetni szeretik. Itt egy regényes, ábrándozó asszonyka (Eugenia) gyógyíttatik ki túlzó képzelgéseiből, a legtermészetesb, legegyszerűbb módon. Természeténél fogva hajlandó a regényesre, az eszményire, s e hajlam hihetőleg még nevelés által is tápláltatva benne; ő a házasság életben valami ideál világot vár, férjében egy regényhóst óhajt, s szerencsétlenségére sem egyik sem másik vágya nem teljesedik. Férje munkás, értelmes, józan elvű s szigorú becsületességű ember, de nem regényhős, nem nyögdecselő Seladon, s a házasság élet, mely előtte felnyílik, nem ideál világ, hanem egy jól rendezett házi kör, melyben angyalok helyett emberek vannak, kik nem ambrósiával hanem kenyérrel élnek. Szóval, oly házasság élet s oly férj, minőnek mindkettőnek lenni kell, ha *élni* és nem ábrándozni akarunk, oly férj és házasság élet, mely egyedül boldogíthat valódi nőt. És íme e nő még sem boldog, mert ő egészen mást várt. Mit ő óhajtja s most teljesedni nem lát, mind hiúság, józan életbölcseccsel meg nem

egyeztethető. Becsületes, őt melegen szerető, de munkával elhalmozott, s nője mellett örökké nem nyögdelhető, férje által elhanyagoltatva, mellőzve, nem szeretve hiszi magát Eugenia; azt képzei, hogy ő nincs megértve, s ezért ábrándjai között idegennek véli magát férje hajlékában. Megelégtelen és bús, szenved és sóhajt, s vágyak ébrednek benne szív után, mely az övével rokon legyen, mely őt értse, s íme a sors jelen van, s egy ifju férfit hoz elébe, Lamberg festéssz, ki házi barátként házoknál lakik. E festész, fiatal, ábrándozó, tele túlzó képzelgés, tele hiú epedezéssel. A két rokon természet hamar megleli és megérti egymást. A nyögdelő művésznak sikerül a nő szívéet magához hódítani, s a viszony annyira megyen, hogy Lamberg szokási tervvel kínálja Eugeniát. Van azonban a háznak egy nemtője (Cantal kereskedő) Eugenia bátyja s nevelője. Ez korán észrevéve a tilos viszonyt, őt szemekkel kíséri az andalgó festéssz, ügyekszik azt mindenkép józan útra téríteni. Közben a férj is (Hamelin) sejteni kezdi nője hajlamát; feltámad benne a dühös féltékenység, a dolgok bonyolodni kezdenek, s midőn már azt hinnők, egy véres katastroph fogja feloldani a csomót, mert a férj és festész között végre szóba jött a dolog, s ők párviadalra hívták egymást, Cantal a legegyszerűbb módon elhárítja a háznép fölül a zivatart. Felvilágosítja a festéssz Hamelin irántai becsületes barátsága s jelleme felől, s az megszégyenülten távozik; felvilágosítja a nőt, férjének becse iránt, meggyőzi őt tények elősorolásával, mi kincset bír benne. A nő visszatér az erkölcs útjára honnan mármár eltévedt vala, s elutasítja a festéssz határozottan. Elutasító szavait, és férje iránti vonzalmának nyilatkozatát, mit Lamberg jelenlétében tesz, kihallgatván a férj, kiengesztelődik, a házaspár tökéletesen kibékül, s a csomó a nézőre nézve igen kielégítőleg, igen megnyugtatólag foszlik le, s azon nem megveendő tanulsággal, hogy ábrándok után esengení czéletalan, e földön soha nem teljesedhető dolog, mert a való élet megczáfolja a képzelgést; hogy a nő a férjnek ne

galambturbékolásában keresse boldogságát, hanem szeresse őt esze, munkássága és szilárd becsületességeért. — A mű igen egyszerűen van dolgozva, s jól esik az embernek zajosabb, nagyszerű művek után ily házi kisvilágba betekinteni, melyet a költő oly életvaló hűséggel tud előnkbe ábrázolni. Jól esik kivált Cantal kereskedő józan, egészséges életbölcseseit hallgatni. E Cantal kereskedő igen eredeti, igen szerencsés kézzel ábrázolt alak, melyet Szentpétery oly ügyesen tud visszaadni, mintha szándékosan számára írta volna a költő. Ily szerepekben neki nagy ereje van, s nem hiszem hogy volna magyar színész, ki vele e nemben mérkőzhetnék. Laborfalvi Róza szinte sok ügyességgel adá a regényes Eugeniát, mind szerelmében, mind aggódásaiban. Fánccsy (Hamelin), Telepy (Ferencz), Erkelné (Louise) jól tölték be helyeiket. Lászlónak Lamberg nem szerepe. Ő komoly érzékeny szerepekben könnyen hamis páthosba esik, miként ma is, és hamis declamációra téved.

Szebeklébi.

L. Jan. 13. *Három egyszerre*, Vígj. 1 felv. Kisfaludy Károlytól; *A Kérők*, vígj. 3 felv. Kisfaludy Károlytól. — Örvendünk a közönséget tudósíthatni, hogy valahára ismét Kisfaludy Károlyra is rákerült a sor nemzeti színpadunkon. Nem tudom, ki ötletének köszönhetjük e ritka szerencsét? Szinte jól esik az embernek, ha a nemzeti színpadon nemzeti alakokat, és a színi czédulán némelykor a lefolyt évtizedek kedvencz írójának nevét is olvashatja. Voltak néhányan fiatalabb íróink között, kik professiót kezdtek csinálni Kisfaludy Károly drámaírói hitelének csökkentéséből. Humoristáltak, vagy sajátabban mondva, vizenyős elménczkedéseket koholtak, és magok által sem értett gáncsoló értekezéseket tartottak az elhunyt derék író emlékezetének elkeserítésére. Ki kételkednék szavaim valósága felől, forgassa meg Munkácsy Rajzolatait, s még egypár rövid életű tudományos és szépirodalmi lapot, s meg fog győződni. De az idő megczáfolandja, s nagy részben már is megczáfolá, az alaptalan véleményeket. Az el-

ménczkedők, az irigyek — kiknek száma nálunk magyaroknál soha sem kicsiny, hol honfitársaink érdeméről, dicsőségéről van kérdés — meg bírták ugyan szempillantatig ingatni a közvéleményt Kisfaludy Károly iránt, de megdönteni őt a nemzet szeretetében nem. Az irigyet szegény humoraikkal együtt temetgeti lassanként a feledés, míg Kisfaludy iránt újra ébredez a részvét. Munkáinak legújabb kiadása várakozást haladólag jól kel, és a mai, szokottnál nagyobb, színházi közönség több ízben bizonyított tetszése, tanusítják, hogy ő még most is kedvenczei közé tartozik a magyar népnek. Külföldieskedő uracskáink és azok, kik bár magyarok, tán írók is, és — ó szégyen! — még sem ismerik a magyar szépirodalmat, nem gondolkodnak önerejűleg, csak utáncsevegői idegen ítéleteknek, szoktak még ma is, itt ott, tudós arczkifejezéssel, szánakodó mosolylyal róla megemlékezni. De ezek kevés figyelmet érdemlenek, mint általában kevés figyelmet az okatlan ítélet. Kisfaludy Károlyról, meg vagyok győződve, még azon baráti is, kik eszközlői valának, hogy a nemzet buzgóbbjai neki emléket emeljenek, nem akarnak semmi rendkívülit csinálni. Nem állíták soha, hogy ő Shakespeare vagy Goethe a drámában, lord Byron vagy Schiller a lyrában, Washington Irving a novellában, de hogy nálunk magyaroknál egyike a szépirodalmi jeles elméknek, kinek hatása a maga korában nagy volt, kinek nyelvünk és nemzetiségünk körüli érdemei tagadhatlanok, azok kik a legközelebb lefolyt évtizedeket ismerik, szíves hálával fogják megvallani. 1822-től 1831-ig hatott leginkább Aurórája, és 1819-től egy évtizeden keresztül víg és komoly színművei által. Neve ez időben ünnepezt név volt a színpadokon, zsebkönyvéből évenként annyi példány kelt el, mennyinek elkeltével mai zsebkönyveink nem dicsekedhetnek. A vígjáték halála óta intensive egy lépést sem tett előre, a zsebkönyv-irodalom, mondhatni, belbecsre nézve talán még hátrább is lépett a legújabb időkben. Az Auróra jobban kielégíté a maga korának kívánatait, mint az 1842-iki

Nemzeti Almanach, vagy Emlény. Tisztelet az ily író nevének, áldás emlékezetének! mert „ki korának élt, az élt minden időknek“, az egyik alkotója vala azon roppant épületnek is, melynek elkészültén egy haladó nemzetnek csak későbbi unokái fognak talán örvendhetni. — A mai előadásban Megyery (Perföldi) és Laborfalvi Róza (Lidi), Bartháné (Lorányiné) és Telepy tűntek ki; a többi részint hanyagság, részint szerepök kicsinsége miatt alul maradtak a középszerűsége. Laborfalvi és Bartháné új oldalakról mutatták magokat. Amaz egy pajkos leányt, ez egy éltes matróntát jellemzőleg, sok ügyességgel, adtak. *Szebeklébi.*

LI. Jan. 22. *Elmellőzés.* Színjáték 4 felv. Töpfer után ford. Lukács Lajos. Sikerült jelenések, egykét érdekes, nem ügyetlenül rajzolt jellem ajánlják e művet: de vannak helyei beteg érzélgéssel teljesek, melyek elvitázhatlanul bizonyítanak, ha különben nem tudnók is, hogy az, bár nem ügyetlen elmének, de német elmének terméke, mely e vétkes sajátságát ritkán szokta megtagadni. Az érzelmek legvalódibb, legszerencsésebb tolmácsolója, valamennyi magyar nő és férfi színészek közt, a derék Lendvayné — ki hosszas betegsége után ma lépett fel ismét a közönség zajos tapsai közt — egészen a maga eleme s levegőjében mozgott és élt. Klára szerepe érzelő és betegségig kényes jellem ugyan, de olyan, melyben színésznő kitüntetheti magát, s így ebben föllépni Lendvaynének nem volt szerencsétlan választás. Játéka sikerültnek mondathatik; több megható s egy pár megrázó pillanat volt benne. Az a hang, mely tragikái szerepekben éles fájdalommal metszi át a szívet, vígakban kedvességével tölti el a kedélyt, ismét csengett egész hajdani erejében és tisztaságában füleinkben. E hangban van Lendvaynének fő ereje; hallottam színpadokról még nőibb, még csengőbb hangokat, de ennyi érzelmekifejezőt keveset. Ő nem beszél elég értelmesen, hadar, elnyeli a végszótagokat, ezek neki pályája kezdete ótai hibái, melyektől fájdalom, alig fog már megszabadulni; de nála gyakran egy *ah*, egy *soha*,

egy örökké stb. szó kiejtésében annyi érzetmélység, annyi lélek-ábrázolat van kifejezve, hogy a kebel megdöbben reá. Ilyeket ma is lehet tapasztalni. Örömkítőrésnek, kétségbe esésnek, a minden menekvést kizáró, lesújtó gyásznak ő ismeri hangjait és tudja hasznát venni. Tag és szemjátéka igen kifejező, és sokszor igen jellemzetes. Panaszai, összerogyása, elfásúltsága mai szerepében igen is élénk tanúi valának azon lélekkínnak, mely bel-sejében dült és metszett. Főleg azon jelenésben, midőn Klára elámíttatik nagybátyja által, hogy Sápiné neki nem édesanyja, az örömkítőrés igen szerencsésen volt adva, és zajos tapsra is ragadá a közönséget. Adjon a magyar színészet jó nemtője folytonos egészséget e derék színésznőnek, kit nélkülözni egyike volna a legnagyobb csapásoknak, mi a magyar színművészetet jelenleg érhetné, mert abban, hol Lendvaynének ereje van, még nem látunk semmi sarjadékot feltűnni. Dicsérettel említendők még Laborfalvi Róza, ki ma egy anya szerepét (Sápiné) ismét nagy ügyességgel adá; és az örökké színpadon lakó Hubenayné (Mathild), Szentpétery (Sápi sógora). Kifogásunk csak az egy Egressy Benjamin (b. Régenyesi) játéka ellen van, ki a különben is beteg érzélgésű szerepet még betegébbé tette. Semmi nagy dolgokat nem követelünk Egressy Benjaminsól, ki, ámbár már jó rég tapodja a színpadot, még mindig a kezdők sorába tartozik, és nem is tartjuk iránta helyesnek az itéleti szigorúságot, ugyanazért éles bonczolgatás helyett inkább jóakaró tanácscsal szólnunk hozzá. Vállaljon szerepeket, mennyiben ez tőle függ, kevésbbé kitűnököt, azokat tanulja meg szorgalma egész nagyságával. Tanuljon derék bátyjától, ki nek tanácsaival élnie sokban igen üdves lesz, állni, járni és főkép kezeivel bánni, és tanuljon főleg a szónak értelmet és kifejezést adni, mert járni, ülni, állni, mozgani színpadon és színpadon kívül különböző dolgok; s általában ne akarjon egyszerre kitűnő színész lenni, mert ha valami, a színészi pálya az, mely megkívánja, hogy benne nyomról nyomra halad-

ladjunk s a szökni akarót keményen megbünteti
Thalia. *Szebeklébi.*

LII. Jan. 25. *Coriolán.* Szomorúj. 5 felv. Shakespeare-től. Fordíták Dobrosy és Egressy Gábor. — Egyike a nagy britt örök műveinek. A gondolkodó bámulattal telik el, mint tudja e nagy genius mindennek hasznát venni, mit neki a historia nyújt. Mennyi hűség jellemekhez és eseményhez, és még is mi költői termék! — Valóban Shakespeare-nek e tekintetben is alig van vetélytársa. Mi kevés van e műben, ami ne volna historiai, és e kevés is, mennyire az akkori idők és emberek szellemében van költve! Olvastátok Liviust és Halikarnassi Dionysioszt vagy Plutarchot? Mind az, mit ők Coriolánról megírtak, mi híven van e drámában visszatükrözve. A néppel daczoló, azt megvető, és maga rendkívüli testi és szellemi erejében büszke és dicszomjas patricius Coriolán; a nagyszerű római hölgy Veturia, a bosszuálló de mégis fölemelkedett lelkű Tullus, a hatalomszomjas tribunusok stb, maga a forrongó nép, előttünk élnek és mozognak. Shakespeare, e mindenható bűvös, elhitei veled, hogy ha volt Coriolán, ki Rómában azon zavargásokat okozta, melyeket a historia feljegyz, az nem lehetett más jellemű ember, mint ilyen minőt Shakespeare előnkbe állít; ha volt Volumnia, ki ez irtóztató fejességű patriciust meghajtani bírta, az nem lehetett más, mint épen ez asszony, kit Shakespeare ily magasszerűen rajzol. Angolok mondják, hogy Shakespeare műveiből az angol historiának egy részét legjobban lehet megtanulni. A historiai személyek lélektörténetét ő csodálatra méltó hihetőséggel tudja előállítani, s e lélektörténetben vannak megmutatva az okok és rúgók, melyek az eseményeket előhozák, és ezekből lehet a történetet mintegy pragmatice felfogni. Shakespeare, ha történetíróvá képzi magát, épen úgy vált volna legnagyobb történetíróvá, mint ahogyan legnagyobb drámáiróvá lön. — A mű a magyar közönség által tétsszéssel fogadtatott, ami igen örvendetes jelenet, habár a tétsszésnek egy részét azon politikai

szellemnek kell is tulajdonítani, mely e drámát keresztüllengi. Az előadás ahoz képest, hogy színészeinknek itt nehezebb feladata volt, tûrhetőleg ment. Egressy Gábor játékában itt-ott erõ és kifejezés volt, de az a méltóság, melyet Shakespeare e személynek ad, nem mindenhol vala visszaadva. A megkérlelési jelenetben pedig a játék nem eléggé motiválta az eseményt; az beszélõbb és jelentõbb mimikát kíván, és a hangban több érzetméltség, több megindulás kifejezését. A szerepnek némely helyei meglepõleg jól sikerültek: de az nem volt kerekded egész. Lendvaynak (Tullus) a jelenés, midõn Coriolánt házába fogadja, sikerült, s bensõ öröm és szivesség vala játékában kifejezve. Laborfalvi Róza is dicséretes szorgalommal adá Volumnia szerepét. Említést érdemel még Szentpétery, ki a jó kedvû gúnyos öreg (Menenius Agrippa) jellemét sok helyt jól kiemelé. A menetek és harczokban sok ügyetlenség jelei mutatkoztak, és általában el lehet mondani, hogy a comparseria rossz volt. A mû ugyan sok rövidítésekkel adatott, de közönségünknek a jót is csak így lehet éldelethetõvé tenni. Felületesség idõszakát éljük; mély dolgokat általában nem szeretünk, s ha a mély még hosszú is, akkor épen nem kell. Bár Hamlet, bár Leare is czélszerû rövidítésekkel adatnának. *Szebeklébi.*

LIII. Febr. 11. *A vígjáték*, vígj. 1 felv. Kisfaludy Károlytól, és: *Tudtán kívül kém*, vígj. 2 felv. Melesville és Duveyrier után ford. Csepreghi Lajos. — Két jeles mû, amaz régóta ismeretes és jó hírben álló nem csak magyar, de fordítva a német színpadról a német közönség előtt is; ez egyike a párizsi boulevardi színházak életteljes és politikai vonatkozásaival csipõ metszõ darabjainak. Annál egyenetlenebb volt az előadás érdeme. Kisfaludy, játékszínünk valóságos apja, ki nemzeti és népi életû műveivel első szerzett bemenetelt a magyar Thaliának e, húsz év előtt még, mondhatjuk ugyancsak német városba: nem bírja színészeink, s kivált színésznõink kegyeit. Elsõ és másod rangú színész nála másod rangú szerepben csak elvétve lép fel, a szí-

nésznők közül pedig egy Lendvayné, egy Laborfalvi Róza talán azt hiszik, hogy kiseded szerepet nekik adniok *derogál*. Igaz, Kisfaludy mostoha volt kisebb vígjátékaiban a leányi szerepek iránt, ő jellemeket csak körrajzban veti oda, a cselekvény miattok s körültök forog, de ők magok munkás részt abban ritkán vesznek: de épen azért e szerepek — melyek magok magokat nem játszszaak — különös pártolást, figyelmet igényelnek, s amely kevés tapsot lehet velök nyerni, oly annyira ronthatni el a darab öszhangzó hatását elhanyaglások által. Ez a Klára, ez a Póli csak könnyű kézzel odavetett alakok, de ki tagadná, hogy e kevés-körvonal éles, s hogy Elek és Váry Lajos szerelmeik elégséges motiválására mind kettőket kedvesen, érdekesen kell, de lehet is — mert mire való a némajáték? — személyesíteni. Míg az ily szerepeket Lipcsei Klárára és Hubenaynéra bízuk, kit azzal, hogy a színpadon lakatjuk, eddig is elkoptattunk, s gondolat nélküli rögtönzésre szoktattunk, s ha ez így megyen, saját vétke nélkül a modorozásba mind mélyebben és mélyebben elsülyesztünk: míg, mondom, ezen csak vázolt, s azért az előadó által kifestést követelő szerepeket Lendvayné és Laborfalvi Róza előkelőleg visszautasítandják: addig e darabok fél érdeke, igen is, veszve leszen. De menjünk tovább. Váry Lajos! kétszer jelenik meg, s öszvesen tíz szót szól, s így Szabó is jó reá. Igen, de Szabó, e kétszeri megjelenésében, s e tíz szóval is, melyet ő sarkantyús bekáinak 20 szori összekocczantásával szaporított, botránkoztató volt, botránkoztató e feszes, ügyetlen, szobában nem illő mozdulatokkal, e darabos, nyers kiáltásokkal: ő huszárnak, igen is, beillett, de nem huszárcapitánynak; botránkoztatni pedig inas szerepében sem szabad. Minek fiatal színészt erején fölülű dolgokra kényszeríteni? Udvardy Miklóst Megyeri adta, a derék Megyeri; de ha a szereposztó azt hiszi, hogy a jó mindenütt jó, úgy csalódik. E szinte kiseded szerep, a maga egyszerű, kedélyes háziságával Szentpéteryre nézett, s azért hogy Sz. a második darabban is játszott, e terhecskét n ég

könnyen viselhette. — A magok helyén voltak Kovácsné, Telepy, kik eleget tettek feladásuknak, és Lendvay (Elek), de ki vagy fel nem találta magát körülállói közt, vagy kedvet nem hozott ma a padra, mi e kedvelt színészszel ritkán történik. Ő ma lelkével nem volt a darabban, s oly sebesen őrlötte le mondókáit, a szavalási helyek annyira nem voltak szavalva, hogy szerepének legalább fele elnyelve maradt. S mind ezek mellett is a vígjáték jól mulatta a kis közönséget. — A második darabnak, mely szinte élénk tetszéssel fogadtattott, előadásáról több kedvezőt mondhatunk. Ennek középpontja Szentpétery, a könnyelmű, de őszinte lelke egész erejével jó, kedélyes, és szigorúan becsületes Perrin Mihály lelkipásztort, e jellem egész nyíltsága, egyszerűsége, melegsége és élónkságával személyesítette, mely tulajdonaival számtalan furcsa helyzetbe jő, kivált mint *tudtán kívül kém* a rendőrminister bureaujában; de melyekhez Szentpétery szerencsés tapintata kíváncsít, nehogy a jelenetek bohózati színt nyerjenek. S ki kell egyszer mondanunk, hogy mi e színészünket nem csak azért tartjuk kitünőnek társai között, mert mindig egész lélekkel, szeretettel és szorgalommal működik; az emlékezeti gyarlóságok ellenére is mondom: szorgalommal, mely nem csak a jó memorizálásban mutatkozik, ámbár ez első sine-qua-nonja a jó játéknak; — hanem azon valóságnál fogva is, melylyel jellemeit, a szorosan komolyakat és csupa érzékenyeket kivéve — hol modorba esik — előállítja. Ő birtokában van azon művészi nyugalomnak és önmehtagadásnak, mely őt minden taps utáni kapkodáson felül állítva, a költő eszméjének rendeli alá szeszeit, s inkább hű akar lenni, mint megtapsoltatni: s épen ezért annál biztosabban tarthat elismerésre számot, minél kevesebbé vadászsza azt egyéb, mint helyes, mint szabad eszközökkel. Bizonyos nemeség alapja van e színész lelkében letéve, mely őt aljassá nem engedi lenni soha, úgy hogy még bohózatban sem sérti meg a kényesb érzetet; s ez óvja meg attól is, hogy oly jellemben, milyen a Perriné a mai darabban,

szerencsésen elkerüli azon sziklát, melyet kevés kerülne el: miszerint nevetünk ugyan kedélyes együgyűségén, egyszerűségén, de egyszersemind szeretjük őt, s megkülönböztetvén benne lelke erkölcsi egészséges és szeretetre méltó magvát, a viszonyok furcsaságától, melyekbe ismeretlen terrenumon jó: ezeket igen is, de *őt magát* nevetségesnek nem találjuk. — Fouchét, Napoleon híres rendőrministerét, s prototyponát minden rendőrministereknek, Udvarhelyi nem bírta meg; ő azt a kedélyességet, melylyel a hideg és álnok státusember, kinek nappala és éjjele, s lelkének minden gondolatja csak őrhivatalának van szánva, hol befolyása jó kérdésbe, a cselszövénytől sem idegenkedik, s egy készülő összeesküvést, mely argosi kémgépezetének figyelmét elkerülte, egy mesterséggel is kész pótlani, nehogy a fölfedezés érdemétől elessék: e rögtönzött kedélyességet Udvarhelyi jó pénznek vevén, oly kettőséget hozott Fouchéba, mely abban nincsen, s így ferde hatást eszközölt, mi által mind a Perrineli első jelenetben levő komikumot csökkentette, mind a bureaui jelenet, melyben a szerzők nem részvételt, hanem kárörömet akartak gerjeszteni a megszorúlt Fouché ügyén, elvesztette élett. László (osztályos főnök) most is, mint többnyire, szeretettel és szorgalommal játszott, s a bureaui jelenetekben Szentpéteryvel derekasan együvé munkálkodott. Szerdahelyi (Bernard) játékan-állapotjának színe hiányzott. Erkelné (Teréz) éldelhetlenné tette beszéde betanult nótájával a jelenéseket, melyekben részt vett; de annál inkább tüntette ki magát arany szegélyű pomparuhájával, mely a szerény lakhoz, pénzletlenséghez, ebédletlenséghez vajmi rosszul illett. Egyébiránt a, nem beszédben, hanem, csevegésben — Udvarhelyit kivéve. — régi virtuosításokat majd mindnyájan ismét bebizonyították színészeink. Magyar színész szája s szélmalom közt valóban kevés a különbség. *Articulált* beszédet, tiszta, érthető beszédet, beszédet mely a kiáltozás és halkság közt élvezhető közepet tart, beszédet, mely mindig a nézőhelyre szolgáljon, kívánni a mieinktől

nem lehet. Hát még azt, hogy szépen ejtsék e szép nyelvet, hogy hibátlanúl szóljanak! — haugyan a nyelvhibák az ő, s nem az író rovására valók. Ma legalább mindenfélét hallhattunk: szóljÁL, világközepettE, el nem fogom árulANDani, az első napkor agyon búsulná magát s t. efféle; pedig e darab az akademia színműtárából való.

Szebeklébi.

LIV. Febr. 17. *A szegény költő.* Dráma 1 felv. Kotzebue után Fekete Soma. Ezt követte: *Örökké.* Vígj. 2 felv. Scribetől. Fordította Csató Pál. A jámborság és szívreható együgyűség ezen példányát, Kindlein Lőrincz poetát, Kotzebue a legnagyobb következetességgel állította elő, s ha talán hihetetlennek látszik, hogy fiatal hölgy ily gyámoltalan embert szeressen, meg kell gondolnunk, hogy ez mind igen régi dolog, mit nem látunk, mi csak elbeszélletik, mi még sem teljességgel lehetetlen, ha a most lélekben és testben gyarló s megtört embert fiatal korába képzeljük vissza, s a szerencsétlen hölgyet azon kénytelenségben, hogy közte s az öngyilkolás között kelle választania. Ennek ellenképül adta Kotzebue a kofát, kinél a költő szállásolt. Ezen zsémbes és kapzsi asszonyosság azonban, ki nem forgatja a költőt optimismusából; ő még szállás-asszonyát is jó asszonynak tartja. Meg kell jegyeznünk, hogy itt nem valóságos költőről van szó, hanem csak egy szegény írnról, kit a kénytelenség versiróvá tett. Valódi költő életéből egészen más jeleneteket követeltünk volna. Nem is kellene őt költőnek, hanem csak poetának nevezni, mely név a közéletben mindig némi szánakozással vagy gúnnyal mondatik ki. — Lendvay (a szegény költő) eleinte igen fiatal volt e szerephez, de mind inkább javult, s végre egészen helyzetéhez illőre változott. Előadása minden dicséretet érdemel, s ennek köszönhetni, hogy a különben kevés külső mozgású darab közönségünk előtt érdekessé válik. Igen megható volt örömeinek kifejezése, midőn leánya, kinek létét nem is tudá, magát felfedezi. Az ily kitörésekben sem sokat, sem keveset tenni, a nehéz dolog, s ez Lend-

váynak sikerült. Kovácsné (Zsuzsi) szerepének megfelelőleg játszott; az ilyek az ő szerepei, ezekben ő ott-hon van, mint tán egyike sem színésznőinknek. Lendvayné (Teréz) nem tetszett ki folyvást azon öröm s fájdalommal teljes részvét, melyvel atyja sorsa iránt lennie kell, annak a tettetésen is keresztül kell sugárzania. Való, hogy ezt oly kevés szavú szerepben s többnyire hallgatva kimutatni nehéz, de oly színésznőnek, mint Lendvayné, nem lehetetlen, s én láttam egy párszor külföldi színésznőktől más színpadokon e kívánatnak megfelelő játékot. Az *Örökkében* Lendvayné (Mathild) régi erejében láttuk. Ugyanaz a kedvesen csevegő, élénk vidor kis leányka volt, kit olvasóink az *Athenaeum* régiebb krónikáiból is ismerhetnek már. Orrhangjai gyérebbe hallhatók, s így biztos reményünk lehet tökéletes kigyógyulásához. Egressy Gábor (Ferdinánd) játékában jellem és kifejezés volt, de a játék elején beszéde ismét érthetetlen, s mozgásaiban ismét szabálytalanság. Úgy látszik, mintha tüzeben elfeledkeznek tésztéről, tagjairól, s ekkor igen horgadtnak látjuk őt indulatos hajlongásaiban, s igen szétrakottnak tagmozgásaiban. Egressy színészeink között a fesztelenebbek közé tartozik, vagy jobban szólva a legkevésbbe affectáltak közé, délczeg és szilaj mozgású, de mind ez csak helyén és módjával jó; a fesztelenség ne féltelenség legyen, s az affectálatlanság mellett ne feledjük mozgásaink- s állásainkban szabályosak lenni. Egressyt egyébiránt igen nyomta Szabóné (Bérczy Amália) játéka is — ki ma ismét vendégül lépett fel. — Nem örömet, de ki kell mondanunk, hogy e hölgytől a természet csaknem mindent megtagadott, mi jó színésznőben megkivántatik, s hogy ezt a szorgalom sem ügyekezett kipótolni; tanú még mindig hiányos magyar beszéde, s gyarló szavalása, mikben annyi év óta, magyar színen lévén, haladhatott volna. Említenünk kell még Szilágyit (Dávid), mint valódi képét egy régi hű és becsületes szolgának, ki magát a családhoz számítván, tartózkodás nélkül avatkozik annak dolgaiba. Már több-

ször említettett, hogy az anya szerep jobban állana mint az atya, vagy legalább ebből a térdeplést ki kellene hagyni. Ki lehetett azon bölcs, ki az asszonyt férfivá változtatta?
Szebeklébi.

LV. Febr. 20. *Fiasco*. Szomorúj. 5 felv. Schillertől. Ford. Nagy Ignác. — Az előadás közepszerűnek mondható; kevés ügyekezet, kevés kedv a játzó személyzetben. Lendvaynak a czímszerep sokkal jobban sikerült már mint ma. Valami ujjongásféle (szeretnék rá nemesebb szót találni, de nem tudok eléggé jellemzőt) van Lendvay szavalásában, melylyel ő emphasist akar adni beszédének, felkapva néha egyes mondást, néha egyes szót, többször pedig a szó vég tagját. Ha e modor — mert nem egyéb az — valósággal adna is erőt és kifejezést a beszédnek, mit tagadni vagyok bátor, mert monotoniát szül, minden esetre kellemetlen a fülnek, és gyakran elvész benne mind az articuláció, mind az értelem. Néha mikor igen készülve lép fel, kevésbbé venni észre beszédében e hibát, de ha szerepe igen nagy — mint ma is — vagy nincs eléggé készülve, nem gondolkodott minden szó értelmén, akkor ezen hamis intonációk igen sűrűen jelentkeznek beszédében. A derék Lendvaynak, ki oly sok ügyességgel bír a játékban, ki mai szerepének is némely helyeit oly dicséretesen tudta kiemelni, ügyekeznie kellene magát megszabadítani e szavalási hibájától, mert a beszéd tisztaságát, a szavalás helyességét nem szününk folyvást és ismételve, mint leglényegesebb részét a színészetnek, ajánlani, s mint olyas dolgot, mely színházunkat országos fontosságúvá főképp teszi. Egy része Lendvay mai beszédének az annyiszor megrótt rossz állások miatt volt érthetetlen. Azt kell hinnünk, hogy színészeink nem ügyekeznek meggyőződést nyerni a felől, hogy valósággal (egyet kettőt közölök kivéve) érthetetlenül beszélnek, különben ha átlátnák ennek igazságát, lehetetlen elhinnem, hogy ne törekednének minél tisztábban és hangosabban szólni, s oly állásokat venni, melyekben beszédök el nem vész, mert az érthetlenség lesz, ha folyvást

így halad, megölő betűje a magyar színészetnek. Mai helytelen állásaiból, melyek érthetlenséget okoztak, csak egy nevezetesen emelek ki. Midőn a fellázadt genuaiak berontanak Fiesco teremébe, és elmondják neki, mit a Doriák velök elkövettek, s erre válaszul Fiesco egy mesét beszéll el az állatok országában történt lázadásról, a mesét székre ülve mondja el Lendvay, hátat fordítva a genuaiaknak, de beszéd közben egy pár kérdést kellvén intéznie hozzájuk, ekkor kénytelen feléjük fordulni, mert az csak még sem volna lehetséges, hogy a kérdező ne ahhoz forduljon, kihez a kérdést intézi. Megfordult tehát Lendvay, s e megfordulásból több helytelenség következett. Egyik az, hogy csaknem egészen hátat kelle fordítania a közönségnek, mit csak felette ritka kivételkép szabad; másik az, hogy azon féligmeddigi megfordulásból a test igen dísztelen helyzetet nyer, és minthogy ezen megfordulás vagy három ízben ismételtetik, a széken ülőnek valami furcsa feszelgése támad belőle; harmadik az, hogy fejét elfordítván a közönségtől, egészen hátra beszéll a színpalagnak, s a beszéd a közönségre nézve érthetlen siket hanggá válik. E mese elmondása már egy párszor élénk tapsokat szerze Lendvaynak, ma pedig — a kecskebakok említésére történt kaczagást kivéve — meglehetősen érdek nélkül hangzott el, mit tagadhatlanúl rossz állásának tulajdoníthat Lendvay. Nem jobb volna-e e jelenést úgy rendezni, hogy a tizenkét genuai félkörben állván, Fiesco a maga székét a félkör vonalába tenné, úgy hogy hat genuai jobbján, hat pedig balján állana meg. Ekkor örökké arcczal volna a közönség felé; beszédéből semmi sem veszne el, és megmentené magát a dísztelen feszelő üléstől. Csak egy kis gondolkodás a próbán, azonnal segíthetünk magunkon, mert ilyesmit próba igazíthat el. De mikor lesznek a mi színészeink próbái valóságos művészeti próbák? E tekintetben gyökeres reformokat kellene az országos igazgatásnak behozni. Még egy botránkoztató dolgot kell ez alkalommal érintenem. Még nem emlékezem, hogy azon jelenés, hol

Fiesco Juliát, Imperiali grófnét, megszegyeníti azzal, hogy a maga előtt térdeplőt nejével láttatja, nem emlékezem, mondom, hogy e jelenés csak egyszer is sikerült volna színpadunkon. A kárpit, mely Fiesco nejét rejti, soha sem lebben fel annak idejében, hanem sokkal később, mint kellene. Ma pedig e jelenés valóságos krajczáros komédia lett, s Imperiali grófnénak térdelve kellett várni, hogy a kárpit fellebbenjen, Fiesco neje őt meglássa, és megszegyenüljön. Már a kárpit is igen későn lebbent fel, és oh furcsaság! Fiesco neje (Lendvayné) nem is volt mögötte, hanem csak miután fellebbent, azután kullogott elő valahonnan. Nem tagadhatni, hogy az ily balgatagságot főképp az inspiciens ügyetlenségének, vagy hanyagságának kell tulajdonítani, amiért ő büntetést érdemlne, de Lendvayné sem egészen menthető, kinek, mint értelmes színésznőnek, tudni kellene, mitől függ e jelenés hatása, s a szempillantatot a kárpit megett kellene várnia. Laborfalvi Róza (Imperiali grófné) játékaról csak azt mondhatjuk, hogy tűrhető volt, de azt, hogy kielégítő, nem. Lendvaynét (Fiesco neje) nem tudom mi lelta? játéka kedvetlen, lankadt, szavalása monoton, beteg nő beszédéhez hasonló s nagyobb részint érthetetlen volt. Bartha (Gianettino) szokott szerep-nem-tudása miatt habozó, aggodalmas, sűgóra tekintető játékkal tette különben komoly szerepét víggá és bosszantólag mulatságossá. Megyeri (Lomellino) szinte készületlen volt. Szentpétery egészen visszaadá Verrina komoly, nagyszerű jellemét, de szavalásában komoly szerepeknél mérsékelni kellene pathetikus beszédét. Szerdahelyi (Calcagno) csak testileg volt jelen, figyelmével nem. Mikor társa Sacco (Zsivora) figyelmessé tevő Verrina szobájában a földön heverő kardra, Szerdahelyi felnézett a karzat felé, és szemével ott látszott keresni a kardot. Kielégítő csak Muley Hassan szerepe volt Fáncsytól. Az elméncz, sűrge, ügyes és találékony eszű szerecsen igen híven és jellemzetesen ábrázoltatott előnkbe. E szerep, látszik mindenből, Fáncsynak stűdiuma volt; ő annak lel-

kébe hatott, megérté és felfogta; ez oka, hogy mindig oly dicséretesen szokta adni. *Szebeklébi.*

LVI. Febr. 23. *Lázár a pásztor.* Dráma 4 felv., 1 felvonású előjátékkal, Bouchardy M. J. után francziából Sarlay Ferencz. — Ki tudni óhajtaná, mi az, mit mi Egressy Gábor játékában testmozgás tekintetében rosszalunk, azt figyelmissé teszszük Lázár szerepében — melyet Egressy Gábor szokott adni — két jelenésre. Egyikre, midőn Lázár pásztor 15 évi szótalanság után letérdelve elmondja, miért színlé magát oly hosszú ideiglen némának; másik midőn a fény felvillanását várja, mely Juliano kapitány megszabadulásának jele. E két jelenésben, kivált ez utóbbikban, oly minden szabály, minden szépség, minden művészi nemesség nélküli tagmozdulatokat fog látni, melyekre, ha valódi műértő, vagy ha nem is az, de szeméi szebb formákhoz vannak szokva, elámuland, s annál inkább, mert lehetetlen el nem ismerni, hogy Egressy Gábor egyike a legszorgalmasabb, leggondolkodóbb, legolvasottabb magyar színészeknek, és nem hiszem, hogy társai közt volna valaki, ki nagyobb szeretettel csüggne a művészetben, oly szenvedélylyel úzné mesterségét, mint ő. Az ő játékában némely momentumok egyszer-másszor annyira sikerülnek, hogy az ember meglepétik általok: neki vannak szerepei, melyeket egészben véve, némi hiányosságok mellett is, öröm nézni. S íme, e sok ügyességű színész néha, ha szeszélye úgy hozza magával — mert szeszélyesebb színésze nincs a nemzeti színháznak — oly dolgokat csinál, melyek minden aesthetikai szépségnek körén kívül vannak. Midőn ő mint Lázár pásztor kétségbe kezd esni, hogy a várt fény felvillanand, leveti magát a földre, összezsugorodik, mintha valami gyomorbetegség kínzaná, két tenyerét feje hátuljára lapítja, két könyökét arczata előtt összenyomja, lábai feszengek, derekát megcsavarja mint forgósél a bokrot, majd ismét kezeivel hol térdeit öklözi, hol a levegőben hadonáz és gégeszakadásig kiált. Szóval, mi egy kétségbe esett ember mozgásaiban nem szép, mind azt ő

híven visszaadja; annyira, hogy a műértőnek azt kell e játékra mondania: ha van színfalszaggyatás, az nem lehet egyéb mint ez. Ily játékban tökéletesen el van felejtve azon fő szabály, hogy mindennek, mit színpadon színész véghez visz, életvalónak kell ugyan lennie, de a mellett szépnek is, vagy legalább nem rútnak, s a szépség rovására élethűnek és valóónak lennie nem nyereség, mert itt van a határ, melyen túl a művészet országa megszűnt. Ha volna valami hogarthi ügyességű festő közöttünk, méltó volna egy pár ily momentumot színpadi jelenéseinkből levázolai, hogy megmutatván színészeinknek nő képmásukat, kérdezhetnék őket, valljon az ilyenmű attitűdök is a szépnek iskolájában tanultatnak? Egressynek ez általam említett két jelenését mindig nagy taps szokta követni, mi természetes, mert a nagy közönség, a zajgó, nem gondolkodik, zajos játékokat és különösségeket szeret, és szereti a meglepőt. Nem lehet tagadni, hogy a zajjal kitörő kétségbeesés, rendkívülisége miatt, merész mozgásokat föltételez és enged meg, és mi a merészebb mozgásoknak nem szólnánk ellene, ha azok egyszersmind művészileg szabályozottak is volnának, hanem szólunk csak a túlzás ellen hangban és mozdulatban, melyek dísztelenségig mennek, melyeknek csak az híja még, hogy a színész magát földhöz verje. Annyi eszköz van az emberi testen, melylyel lélekállapotokat ábrázolni lehet: szem, száj, egész arcz, annak minden izma; kéz, láb, minden kimondott szó és hang; sőt még a ki nem mondott is mennyi jelentésű sok esetekben! s ennyi eszközökkel nem lehetne díszesebben ábrázolni kétségbeesést? nem lehetne oly módon, hogy az kétségbeesés is, és művészet is legyen egyszersmind? Minthogy többször láttunk kétségbeesést külföld nagy színészeitől, mely egyszersmind művészet is volt, s ismerjük e részben a lehetőség határait, nem tudunk magunkon segíteni, és sehogy sem képes tetszésünket megnyerni a pusztá hánykolódás, mely zajt ugyan nagyot csinál, de sokat nem fejez ki, és gondolkodót meg nem ragad. Én azt hiszem, hogy a mű-

vésznet mégis csak más mint az élet; ha a művészet az élet dísztelenségeit, mindennapiságait nem tudja czélszerűen megneemesíteni, s ez által lelkemben egy szebbnek, dicsőbbnek sejtését felébreszteni, akkor mi becsé lehet a művészetnek? Színésznek az indulat, szenvedély leghevesebb pillanatában is tudnia kell, mit cselekszik, és uralkodnia bírni magán, különben örök veszedelemben forog, hogy a legtragikaibb momentumok eltorzúlnak kezei közt. Öntudattal tenni minden mozdulatot, öntudattal és kiszámolással ejteni minden hangot: másként egész művészkedésünk szempillantatok bizonytalan sugalmain épül. Egressy Gábor kétségkívül olvasott színészeti theoriákat csak annyit, mint akármelyikünk; gondolkodott a színészet minden ágairól — minthogy gyakorló művész — többet mint sokan közölünk; olvasott kétségkívül Engel Mimikájában, Seckendorfnál, Thürnagelnél, hogy többeket ne említsünk, a tagmozgások kerekdedségéről, a szögletek kerüléséről, bizonyos hullámvonalakról stb. eff.: s íme mindezen olvasás, ezen gondolkodásnak mi kicsiny eredménye van ott, hol magát indulattól engedi elkapni. Azt gondolná az ember ilyenkor, Egressy Gábor nem olvasott, nem gondolkodott, nem tud semmit az egész testi szónoklatról, mert mind azt, mit ő az említett jelenésekben csinál, kiabálva és hánykolódva, sine lege, sine fine, épen úgy meg tudná csinálni akármi kissé eleven mozgású kezdő színész, ki egyébiránt talán még arra sem méltó, hogy Egressynek, mint mondani szokás, saruszíjait megoldja. Ez taníthat bennünket, hogy még szabályokat tudni, felőlök gondolkodni sem elég, s hogy néha igen jól tudhatjuk, hogyan kellene, de tudományunkból nem mindent bírunk valószínűsíteni. A lelket és testet egyiránt kell hatalmunkba keríteni — így tanít Goethe — ha akarjuk, hogy amit elméletileg kigondoltunk, gyakorlatilag végbe vihessük. Ne tartsuk azért fölöslegesnek a kritika emlékeztetését s intéseit, oly kritikáét, mely nem követelő, mely nem rossz szándékból jó, mely elmondhatja magáról, mint

Tacitus : sine ira et studio, quorum causas procul habeo. A rossz szándékú kritikát, kivált ha tudós arczczal és követelésekkel lép fel, figyelem nélkül lehet hagyni. A darab előadása különben tűrhető volt, és Egressy is, kivéve a megróttakat, jellemzőleg játszott. — A czímet véleményem szerint, *Lázár pásztorra* kellene változtatni, mert „Lázár a pásztor“ épen oly magyartalan, mint Horvát Pál a kapitány, Horvát Pál kapitány helyett.

Szebeklébi.

LVII. Mart. 5. *Láncz.* Vigjáték 5 felv. Írta Scribe, fordították Vajda Péter és Nagy Ignác. — Igen érdekes mű és egyszerű meséje mellett is helyezetek, jellemek, indulat és szenvedélyek hű ábrázolata által nagy hatású, de felette gondos játékot kíván, s finom tapintatot a színészekben, hogy minden jelességei kiemeltetvén, a néző jól felfoghassa. Vannak benne helyzetek és jelenések, melyekben sok némajáték, sok testszónoklat kívántatik. A mai előadásban leginkább László (Ballandard) játéka tűnt ki. Ő a meghunyászkodó, nevetségig alázatos, de mégis nagyravagyó, azaz kitűnni óhajtozó, ügyvédet, ki különös zagyvaléka az együgyűség, baráti hűség és ragaszkodásnak, a szolgálati készségnek, s kiben minden együgyűsége mellett némi ügyességek is vannak, ki másokat, a nélkül hogy maga is tudná, sok zavaroktól ment meg, kire mindenki hazudságait rá meri fogni, s ő elég bárgyú ezeket tűrni, sőt még el is vállalni; ezen különös zagyvalék jellemet, melyet azonban Scribe igen sajátosságossá és érdekessé tudta tenni, László nagy ügyességgel adá, s ma ismét tanusítá, mi haszonvehető tagja ő színházunknak. Lászlónak egyik kitűnő érdeme az is, hogy bár beszéd-crganuma nem tiszta — és szokni kell hozzá — de úgy tud vele bánni, hogy beszéde, szavalása mindig érthető, azaz érteni minden általa kimondott szótagot. Különben, e derék fiatal színészben hiányosságok vannak még test-, kivált kézmozgási és szavalási tekintetben is, miket ajánlunk neki folytonos stúdiumúl. Beszédében sok a hamis intonáció, sck az üres páthos; mozgásaiban anny

a felesleges actió, hogy két harmadát, kivált kézmozgásainak, elhagyhatná. Dicséretesen játszanak még Lendvay (D' Albret) és Szentpétery (Clerambeau), Lendvayné (Luíza) az indulatfestő helyeket jól, a többit igen közészerűleg, Hubenayné (Alina) elég kedélylyel, de e színésznő víg szerepekben járás-keléseit nem tudja mérséklenni; sokkal többet mozog mint kellene. Bartha (De St. Geran) szokás szerint nem tudván szerepét, örök zavar, aggodalom és habozásban volt, és sok jelenésekben nem csak hogy a szó teljes értelmében semmit nem vala képes építeni, hanem még társai játékát is akadályozá, rontá. — Nézők nagy számmal voltak, s ha a játék jövődöben szorgalmasabb leend, e vígjáték kedvencz darabjává válhatik a közönségnek, de jól iparkodjanak színészeink, mert a mű igen gondos játékot kíván. 333.

LVIII. Mart. 28-dikán. — Félre a komor arczokkal! Beállott a színház új éve, és így nem lesz helyen kívüli, sőt igen illő, némely jó kívánatokat és örvendezéseket, ez intézetet illetöket, elmondanunk. Örvendünk legelőször is, hogy a magyarok istene hosszú időn (másfél éven!) át a nemzeti színházat nem engedé megbukni. Adjunk érte hálát, mert egyedül az ő műve volt; mi emberek keveset fáradtunk a bukás gátlásában, sőt talán még ügyekezünk is bekövetkeztén, mert ami kis pénzecske kezünkbe gyúlt, annak iparkodtunk nyakára hágni; elköltöttük biz azt szép tisztességesen torkokra és gégekre. Abban pedig, hogy az intézet erszényé dagadjon — bár szüntelen nyelvünkön hordjuk ez erszényt — nem nagyon remekeltünk, mert fizettünk ugyan mindenkit, kivált ha dúdolni tudott egy kicsit, meglehetősen jól, csak a közönséget nem fizettük avval, amit talán tőlünk várt volna. Örvendünk és adjunk hálát, hogy a lefolyt másfél év alatt egy kitünőbb színészt sem vesztünk el, s mindnyája ép egészségben él. Operistáink közül sem halt meg, hála istennek, egy sem: de nekik nem is igen volt joguk halálra, mert az éneklésben egyik sem erőltette meg magát nagyon. Örvendünk az igaz-

gató uraknak is ép egészségén. Egészségesek ők kétségkivül, mert kinek közölök másfél év előtt nem volt ősz haja, az az igazgatási másfél év alatt sem őszült meg igazgatói terhes gondoktól. Eddig tart örvendezésünk; most kívánunk a nemzeti színháznak, e beállott új évben, sok szépet és jót: sok szép nézőnéket, és sok jó előadást. Kívánjuk, hogy ez erőszak és fejesség-építette ház erősen álljon, s fölépülésének hatodik évében valahára már ki is meszeltessék. Kívánjuk, hogy a légszesz benne soha többé meg ne fagyjon, mint a múlt télen történt, mint híre van. Kívánunk az igazgatóságnak állandó egészséget, s minél épebb testi és lelki szemeket, mert színháznál sokat szükséges meglátni. Kívánjuk nevezetesen hogy napról napra jobban átlássa e nemzeti intézet nagy célját, melyet a színházalapító törvény e szavakkal fejezett ki: „A jól elrendelt játékszínnek a nemzeti kifejlődésre, a nyelvpallérozásnak előmozdítására, s az erkölcsiség ez által is bővebb kimívelésére az országos rendek által elismert jótékony hatása tekintetéből határozottatott . . .“ Kívánunk továbbá az igazgatóságnak vas türodelmet, mert ez első szükségéi közé tartozik minden igazgatónak; vas türodelmet a személyzet rendben-tartásában, és nem vas, hanem csak kis türodelmet idegen itéletek és vélemények kimondása iránt, mert szólni a színház igazgatásáról, és véleményt mondani, mindennek van joga, ki a 450,000 forinthez egy pár krajczárt adózott, és szólni hasznos is, mert néha avatlan is mondhat okosat, miután az úristen az ész kiosztásában nem rang szerint, hanem demokratice procedál. Kívánjuk hogy soha eszökbe ne jusson a nemzeti színház igazgatóinak a vélemények kimondását bármi úton gátolni, mert a kimondott vélemény soha nem árt — ha alaptalan, magában özszerogy, vagy ledöntetik; ha alapos, használ — a ki nem mondott, a magába fojtódott ellenben erőszakos és romboló lehet, mint ágyúba töltött lőpor. Óhajtjuk tehát szívünkben, hogy ily szennyből örökké tiszták maradjanak, és a jövő országgyűlés által, melynek sáfárkodá-

saikról számolni tartoznak, e tekintetben hőszinű fehéreknek találtassanak kezeik. Színészeinktől pedig kívánunk és várunk több szorgalmat, és több *kötelességérzetet*; kívánjuk, hogy minél inkább becsüljék állásukat, s országos-intézet tagjai levén, magokat erkölcsileg is ügyekezzenek megkülönböztetni, s úgy viselni, hogy minél inkább kitessék, miképen ők becsülik magokat és egymást is. Kívánjuk, hogy lelkök napról napra jobban hozzá szilárdúljon a kritika tűréséhez, mert színésznek kritikától nem lehet menekednie; első föllépésétől utolsóig sarkában van az, olyan mint az ég, mely mindenhová kíséri a vándort, és mindenütt látja; beszéll élő szóval, vagy betűkben, hamisat és igazat, jót és rosszat, s utól éri a színészt, mint a Nemesis, fusson bár előle Pestről Kolosvárra, Kolosvárról Nádudvarra. Operistáinknak kívánunk csengést többet hangban mint ércben, és várunk tőlök több ügy-, mint pénzszeretetet, több lelkiösmeretet mint követeléseket. Végtére, a színháznak minél míveltebb és józanabb közönséget, mely megkívánja ugyan magát szigorúan, s magán paczkázni sem igazgató, sem színész, sem énekes által nem enged, de kelleténél és lehetónél többet nem is követel; és legvégtére kérünk istentől belátó és becsületes hírlapírókat, kiket pénz, szép ajkak mosolya, ingyenbelépti jegyek, kérelem és ijesztés eltántorítani nem bír a tiszta igazságtól; kik egyedül az ügyet tartják szemek előtt, és oly szent becsületességük, hogy meggyőződéseiken kívül egyebet papirosra írni irtóznak. 99.

LIX. Mart. 29. *A fehérek.* Dráma 5 felv. Írták Maleville és Artigues. Ford. Egressy Benjamin. — Bármennyit beszélljünk az új francia drámaiscola ellen, azt kénytelen mindenikünk elismerni, ki a francziák gyűlöletéből professiót nem akar csinálni, vagy állításai nem fejességből származnak, hogy ezek a francziák igen kitalálták, mikép kell műveket írni színpadra, hogy a nézők előadatásuk alkalmával el ne aludjanak, s hogy a műnek elejétől végig érdeke legyen, s a hallgató feszült figyelemmel csüggjön a dolgok bonyolodásán és

kifejlésén. Azt mondják: könnyű hatásos műveket írni, ha valószínűséggel nem gondolunk, ha minden zugból egy-egy deust ex machina ugrasztunk ki, ha annyi véletlenséget koholunk, mennyi szemünk és szánkknak tetszik. Igaz, nagyon igaz! De ha a francia művekben csakugyan annyi a valószínűtlenség, miként igényeltetik, miért van érdekek még is? Hogyan lehet az érdekes, mit képtelennek, nem igaznak, hazudságnak vagy tán épen lehetetlennek tartók? És ha oly könnyű, valószínűtlenséggel nem gondolva, hatásos drámákat írni, miért nem írunk mi magyarok nagy hatású műveket, vagy miért nem írnak magasztalt prototypusaink, a németek? Miért vannak tele repertóriumaiuk francia művekkel? Ott van a művészetileg rossz hírben álló Birchpfeiffer Karolina; ő ugyan nem sokat ügyel a valószínűségre, pszichológiai vagy egyéb nemű motivációkra; egészen hatásra készíti műveit, s nem magok a németek voltak-e elsők, kik kigúnyolni, nevetni kezdtek? S lehet-e az ő drámáinak hatását a francziákéival hasonlítani? Ott van a híres Raupach, ki szinte hatásra dolgozik, s van-e műveinek érdeke a német színpadokon, a francia művekéhez hasonló? Vigyázzunk, uraim, műphilosophok, nehogy itéleteinkbe elfogúltság, vagy általában idegenszerű elemek fészkeljék be magokat, mert például, ha a francziákat politikai tekintetből gyűlöljük, e gyűlöletnek távol kell maradnia aesthetikai itéleteinkből, különben csak hályogon át leszünk képesek látni; vigyázzunk nehogy idegenszerű elemek kelleténél szigorúbbakká tegyék itéleteinket, s talán motivációt és valószínűségeket keressünk oly kicsinységeknél is, hol nem kell. Szabályokat felállíthatunk minél többet, és szebbeket, melyeknek lehetnek, megengedem, philosophiai alapjaik is, de a sok szabály és a kelleténél szigorúbb, végtére lehetlenné teendi a drámairást. Shakespeare Romeo és Júliája egy kuruzslatos álomitalon épül, Violája egy arczhasonlatosságon, s mégis ha e gyönyörű műveket olvassuk vagy látjuk, túl teszszük magunkat e dolgokon, átadván lelkünket a költő elra-

gadó szépségeinek, s megbocsátjuk a valószínűtlenséget. De félre ne értessem! Én nem akarom itt a valószínűtlenség apologiáját írni, csak figyelmesekké teszem francia-gyűlölőinket — kik hála istennek nincsenek sokan — hogy ha az idegeket igen feszítjük, szakadni fognak, s a túlságos követelések, melyek a drámairást nem javítják és szabályozzák, hanem nehezítik vagy épen lehetetlenné teszik, végtére mint nevetséges dolgok senki által figyelembe nem vétetnek. A francia drámaisiskolának vannak hibái, de annak fele sem hiba, mit a francia-evő német kritikusok összehalmozni szoktak mindent. — A „Fehérek“ elejétől végig igen érdekes mű s nagy hatású is, de mindemellett nekem kissé száraznak, költőitlennek, merő vázolatnak tetszik, azaz csontnak vér és hús nélkül. A szövedék bonyolodottabb, hogysem kidolgozás alatt váznál többet engedett volna, ámbár így váznak is elég terjedelmes lett, mert három órán túl tart. Némely dolgok csak jelelve vannak, kidolgozva nincsenek. Azt hiszem a műről, ha a közönség meséjével jól meg fog ismerkedni, és nem leend többé rajta az újság ingere, sokat veszítend érdekéből. Így járnak azon művek többnyire, melyek csupán hideg számolásból készültek, melyek nem poetai kebelből forrottak ki, ihletés óráiban. Sir Patrik jelleme, mely sarka az egész műnek, igen veszélyes jellem drámaköltőnek, melyen könnyen bukni lehet, aminthogy a jelen mű szerzőinek sem igen sikerült olvasóik és nézőikben sok hajlandóságot ébreszteni egy ily jellem lehetőségének elhívására. Előadva a mű nagyobb jól volt. Lendvay Patrik szeretpét a szerzők eszméjéhez híven és jellemzetesen adá. Beszéde, mozgásai stb. mind nagy készütséget árulának el. E derék színészünket egy idő óta öröm nézni, mi meggondolt és szorgalmas játékkal halad pályáján. Ma beszédével is különösen meg lehetett elégedni. E szerep inkább a fondor mint a hősi vagy szerelmesek osztályába tartozik, s azt Lendvay szerencsével vitte keresztül, játékában él és fulánk volt, s magát új oldalról ismerteté meg. Előre csak bátran és csüggedetlen szor-

galommal, előre! Nagy szorgalmat nagy siker szokott koronázni. Figyelmessé teszem szerep-nem-tudó színészeinket a memorizálásra, mit Lendvay ma ez igen nagy terjedelmű szerepben tanúsíta. Csak ily szabatos szereptudással lehet jól játszani, e nélkül nincs üdv. Lendvayné (Mathild) általjában jól adá szerepét, kivált azon jelenést, hol Sir Patriket a leányávali házasságról le akarja beszélni, és ahol tiltott szerelméről férjének valómást teszen, nagy hatással tudta kiemelni: kár, hogy beszéde némely helyt teljesen érthetetlen volt. Dicsérettel kell még megemlítenünk Szentpéteryt (Dick) és Hubenayné (Anna). A többi játszó részint készületlen vala, részint érthetelenségig rekedt, mint Megyeri, részint ezer szögletű mozgásokban ügyekezve magát helyezetébe illesztgetni. Van egy pár színészünk, a jobbak között, kiket a frakkos pántalonos szerepekben, melyek egy kis salonibb mozgást kívánnak meg, játszani látni valódi kín. Csak szánakozó érzést gerjesztenek, mert tisztességesen még csak megállni és lépni sem tudnak.

Szebeklébi.

LX. April 11. *Királyleány* mint koldusnő, vagy az élet iskolája. Színj. 5 felv. Írta Raupach Erneszt. — Gyönyörű élet iskolája, melyben Raupach professor úr azt tanítja, hogy ha apák vagyunk, s feles leányunk van, ki nem akar mindenikhez férhez menni, hanem kicsit válogató, már csak azért is, mert királyleány, s szép és míveltebb ízlésű, ezen leányunkat úgy szólván ártatlanul — mert minden vétke egy kis fejesség szerelmi dolgokban, hol talán más akaratával daczolni, ha még apa volna is ezen más, van egy kis joga a gyermeknek; mert nem apám uram megyen férhez, hanem ő, s neki kellend májd, ha rosszul üt ki a dolog, a házassági keserű labdacsokat egy életen át nyelni — hogy leányunkat, mondom, egész az irtóztatóságig kínozzuk, vagy — részletesebben szólván — arra tanít Raupach úr, hogy fogadott gazembert rejtünk leányunk hálószobájába, azt ott lepjük, és ráfogjuk vétlen leányunkra, hogy ő közönséges kéjhölgy, hogy e gazemberrel tiltott szerelemben

él, s ez oka, hogy kivánságunk szerint nem választ mátkát, s e szép dicséretet kihirdetvén leányunk és házunk gyalázatára, leányunkat e korholt vétkeért tömlöczbe hurczoltassuk, megégettetéssel fenyegezzük, aztán — mert megégetni tréfából, atyai szeretetünk bebizonyítására, még is erős gyógmód volna — magunk bérlett ember által elszöktessük, a gyengéd királyi hölgyet országúton hagyjuk sehonnaiként kórászni, korcsmárosné szolgálójává lenni, itt ismét gyaláztatni, aztán kóborlása közben ismét elijesztve, hogy elfogatván, dühös apjához hurczoltatandik, ijedtében összeeskessük egy ál aranyművessel, ez ál aranyműves házánál a jó menyecskét egy zsémbes napamasszony által naponként gyötörtessük, végre ráfognak férjére, az aranyművesre, hogy hamis ékszereket árult, azt befogassuk, minden vagyonát elkoboztatván szeméit kitolassuk, s nejét, kedves leányunkat, azon ínségbe taszítsuk, hogy úton útfélen kolduljon, és mind ezt csupa atyai szeretetből; szeretett egyetlen leányunkat boldoggá tehetnünk, s ily szelíd eszközökkel szereznünk neki oly férjet, minőt mi apai csalhatlan bölcseségünkkel legjobbnak hiszünk! Valljon, ha az orvos egy kis náthát, mely magától is el szokott múlni, úgy gyógyítana, mint allopathiánk a lues universalist, hol a testet a legkegyetlenebb salivatióon viszik keresztül, nem azt mondanók-e, hogy doctor urat bolondok házába kellene zárni? Ím itt van e gyógmód, itt a nagy bölcsesség; a raupachi életphilosophia, mi *Életiskola* cím alatt árultatik, s itt van a második Griseldis, mely még Halm úrénál is képtelenebb és nevetségesebb, mert itt egy sereg nép, egy egész királyi udvar egyesül egy szegény leány gyöttrésére és ámitására, a nélkül, hogy csak egy is találkoznék, ki keresztényileg könyörülvén rajta, megsúgná, hogy mindaz, ami vele történik, csak játék és ámitás. De ha az ember német poeta és Raupach is azon felül, akkor mindent szabad tennie. Merne csak ily dolgot a franczia, a német kritikus urak két évig egyebet nem tennének, mint tudósnál tudósabb foliánsokat írának tele agyon zúzásá-

ra. Mert tudnotok kell, magyar atyámfiai, hogy e *Griseldisek*, e raupachi *Életiskolák* a németeknek nagyon tetszenek; valahányszor adatnak, megtelik a színház, és van sírás rívás; Raupach pedig és Halm Friderik nagy hírben állanak mint drámaköltők. Ilyen dolgok történnek a német drámai literatúrában. Ha e nagyon tudós nép a maga Goetheét és Lessingét istenítene színpadain, s így ütne zajt a francziák ellen, tudnám e dolgokat összeegyeztetni: de ilyen *Griseldiseket* és *Koldusnőket* dicsérvén, kedvelvén, hogyan mernek a francia színművek ellen csak motszanni is, azt csakugyan bátor vagyok csodálni. Az, mi ezen koldusnőben történik, fölér minden francia színpadi ráfogott és való mészárlásokkal, és íme, kritikus uraimék mennyit értekeznek a hóhér-bádról, mely a francia művekben megjelenik, mennyit a stilus patibulariusról holott a józan eszű francia vétkeseket végez ki egyszerre, a német poeták ellenben minden asszonyi erénnyel ékes, ártatlan nőket feszítenek kőpadra, és öt felvonáson keresztül a lelki tortura minden nemein átgyötrik. Csodálom, hogy a német tudós kritikusok a nagy tudománytól ki bírták találni, hogy Shakespeare többet ér, mint Iffland vagy Raupach. E szerencsés történetet alkalmasint Lessingnek lehet köszönni, kinek nagy tekintete volt és van ma is, és Shakespeare mellett emelt szava sokat nyomott. De e Lessingnek több esze és való tudomnya is volt ám, mint van napjainkban száz gallophagus bírálgatónak együtt véve.

Keve.

LXI. April 13. *Kean*. — A gondot és szorgalmat, mit Lendvay (Kean) ma tanusíta, dicsérettel kell megemlítenünk; de a jelenés Damby Annával, midőn a missnek a színházi viszonyokat ábrázolja, s a színészpálya veszélyességeit festi, nem sikerült. E jelenésekben vannak helyek, melyekben több melegséggel és kedélylyel kell szavalni. Nem sikerült, veleményem szerint, ama korcsmai jelenés sem, midőn Kean lord Melvillet korholja. A kifejezett harag nem látszott úgy a lelek mélyéből felforrni, mint ahogyan a szerző ezt gondolta. E

jelenéseknél nagy vigyázat és gond kívántatik, hogy a játék bélyegző és egyszersmind művészi legyen. Kivált az utolsónál, hol a színészek vagy dühös szízfalszaggatást visznek végbe, vagy félvén emez egyik túlságtól, a másikba tévednek, s nagy mérséklet által psychologia nélküli ábrázolatot adnak. * * *

LXII. Apr. 14. *Utazás közös költségen.* Vigj. 2 felv. Francziából németre szabadon dolgozta Angely Lajos, németből magyarra ford. Fánccsy Lajos. — Egyik Lajos szabadon dolgozta németre, másik Lajos fordította magyarra. Ha nem ismerném e művet, s nagy figyelemmel nem kísértem volna a mai előadás alatt is menetelét, azt vélném, hogy a két Lajos főzte el az étket. Kivált azon Lajosra, ki németre, és pedig szabadon dolgozta, hajlandó voltam gyanakodni, mert a német drámairókat és fordítókat, értem a többséget, — megáldá az isten bőbeszédűséggel és érzelgéssel, lyrai ömlengésekkel és rhetori declamációkkal — miktől még a jeles Schiller sem tudott menekedni — s ily szép és felette szükséges drámairói tulajdonságok által mozdíthatlanná vagy mászóvá tétetik az, mi a dráma lelke: a cselekvény. Így válik aztán szóözön által némely tűrhető francia mű a német szabadon-dolgozással éldelhetlenné. Azonban e közös költségeni utazás oly rossz, aminő rossz csak egy ily utazás lehet. Semmi cselekvény nincs benne, ha csak a physikai mozgást, egyik helyről másira utazást, cselekvénynek nem veszitek. Merő vesződségeiből áll Liborius úrnak, ki egy kényes s csodálatra méltó kívánatokkal s igényekkel teljes asszonykával közös költségen utazást tesz. Ami kevés érdek volt benne, azt Szentpétery (Liborius) és Szilágyi (Brennike) játéknak köszönhetni. A német Lajos tehát nem ronthatá el, ami már eredetileg silány volt, a magyarról pedig föltehetni, hogy a némethez elég hű maradt. Mindent egybevéve s megfontolva tehát e francia művet átengedjük, semmit fen nem tartva magunknak védelmére, azon kritikusoknak, kik a francia műveket nyúzni oly igen szeretik. Álljon ez szabad dispositiójokra. Vágják, bou-

czolják, amint tetszik, és lakozzanak belőle; nem fogok vele gondolni, csak általában a francia drámai iskola védelmére tartom fen ezúttal is a fentartandókat. Ha szétbonczoltatik és felemésztetik, legalább nem kerül többé színpadra, úgy sem kellett ma is senkinek. Kevesen jöttek színházba, s ezen kevesek is csak búsultak s ásítottak forintos ásításokat földszínt, a nélkül hogy ez ásításokat fölülről hat garasos tapsok nyomták volna el.

Keve.

LXIII. April. 17. *Anikó.* Bohózat dalokkal 2 felv. Írta Schick, zenéjét Riotte. — E bohózatnak czíme egykor *Nina* volt, s most Anikónak kereszteltetett: de kereszteljük bár Czelesztinának a szurtos konyhaszolgálot, azért még szép és érdekes nem lesz. Mű és előadás egyképen silányak, nyárspolgári aljasságokkal tömvék, milyeket az ember csak a bécsi leopoldvárosi színházban néz meg hébehóban, mint curiosumokat, s ott meglehet nézni őket némelykor mint nem-curiosumot is, mert minden aljasságok mellett vannak bennök ötletek, melyek bélyegzők s jellemzik a német köznép gondolkodását: de az ilyenek csak német nyelven sajtáságosak, magyarul nincs jelentésök, hacsak igen ügyes fordítók által nem klimatizáltatnak, és én nem tudom mit akarunk az effélékkel nemzeti színpadunkon. Sem ízlést, sem nemzetiséget nem terjesztünk velök, sem mulatságot nem szerzünk a színházi nézők többségének, mert mindig kis számban jelennek meg, s az egészségesebb magyar gyomor csömörlni kezd ezen idegenszerű ürességektől. Revie k. a. a czímszerepben köz bámulatot gerjeszte, mert legalább is tízszer öltözött „különbkülönb-féle“ színű és szabású köntösökbe. Ez volt ám a művészet! Ezen kívül művész vendégnőnk még hegedülni is tudja a Rákóczi indulóját, no és pedig hogyan! Tud énekelni, tánczolni, mosolygani; mily szeretetre méltólag, azt látni kell! Semmi egyéb hía nincs, csak-hogy az igazgatóság felfogadja őt *judlírozónának*, a Spiegel pedig színházi hivatalos magyar lappá legyen, értekezéseket tartani a magyar közönségnek a szépnek és

valódiilag művészeinek philosophiájából. Extra Hungaricum non est vita!

Keve.

LXIV. April. 21. *Vas álarcz.* Dráma 5 felv. Ar-nould és Fourniertől. Fordította Garay János. — XIII. Lajos francia királynak iker fiai születnek, az idősbik Lajos, az ifjabbik Gaston. Ez ifjabbikra, a boldogtalanra, ráfogják, hogy neki szinte joga van a trónhoz, s fölnevekedvén a két testvér, egymás joga miatt czivódásba keveredhetik, és vérbe boríthatják Franciaországot. Ez az ikerség annyira meg látszik zavarni az egész udvar fejét, hogy sem az éles eszű Richelieunek, sem magának a királynak nem jut eszébe azon egyszerű dolog, miképen ikrek közt is van elsőszülött, kinek jogait semmi második szülött kétségbe nem hozhatja, vagy ha igen, az iker öcse csak úgy, mint az, ki nála sok évvel később született. Ezen egyszerű dolog ki nem találásából keletkezik aztán egy szem nem látott, fül nem hallott gyötrő szomortjáték. Minden ember elrémül Gaston születésén, még saját apja a király is. A szerencsétlen gyermek csecsemő korában eltávolíttatik az apai háztól, titokban neveltetik, de megtudván még is később a maga származását, hogy a vélt veszély Franciaországról elháríttassék, befogatik, börtönbe dugatik, s hogy baráti többé rá ne ismerjenek, se senki ne gyanítsa, hogy ő XIV. Lajos uralkodó királynak testvére — kihez külsejében egész a családásig hasonlít — fejére egy vas álarcz tétetik, melyet felnyitni csak megbízott embernek szabad. Így őriztetik börtönben húsz hosszú éven át, miután megszabadítására több tervek nem sikerülnek. Végre baráti, kik ki tudák hollétét, s magokat börtöne falai közé beszínlék, egy ájulását halálnak hirdetvén, így akarják őt megmenteni, de a véletlenség ez utolsó esetben is kijátszsza tervöket. A börtönparancsnok a holtnak hitt ájultnak, mielőtt az koporsóba tétetnék, fejét levágatja, s így végződik meggyilkoltatással egy kínos élet és egy irtoztató dráma. E mű valóságos cannibáli mű, mely mind terjedelmével (10½ óráig tartott), mind tartalmával a vérzéiség

gyötri az embert. Szerzőknek különös fogalmok lehet a művészetről, ha azt gondolják, hogy egy ártatlan ember kínzásából szomorújátékot lehet alkotni, mely józan és romlatlan embernek gyönyört s élményt adhat. Miért nem tették ezt a szerencsétlen Gastont legalább vétkes-sé, hogy kibékülhessünk szenvedéseivel, s kis józan okát láthassuk, miért gyötörtetik: de ő a jeles, minden tökélyekkel díszlő ifju, a nélkül, hogy valakinek csak hajszálát is meggörbítette volna, iszonyúan lakol. Ha ez történetileg igaz volna is, nem volna szabad drámairónak használni, mert nem lehet az dráma tárgya, mi józan ész előtt nem igazolható, mi alapján képtelen. Nem mindent hiszünk el színműirónak, mit a történetíró oklevelekkel bebizonyíta, vagy bebizonyíthat. Azonban ez történetileg sem igaz, mert még eddig a francia vas álarczos fogoly bebörtönöztetésének oka nincs is a történetírók által kikutatva. Félelmet és szánakozást egyszersmind akar a szomorújáték a nézőben gerjeszteni, de Aristoteles minden kétséget kizárva bebizonyította, hogy az egészen ártatlanul szenvedő személy nem tragikai személy, s hogy ennek kínjai és halála nem félelmet és szánakozást, hanem utálatot és bosszankodást gerjeszt a nézőben. Némely újabbkori költők azt vélik, hogy ha minél ártatlanabb személy, minél nagyobb szenvedéseknek tesznek ki, annál nagyobb hatása lesz művöknek. De a túlság megbosszúlja magát. Játszva a műhanyagúl volt, Egressy Gábort — ki ma lépett fel először hosszas távollét után, s remélljük mint szerződött tag — a czímszerepben, és talán Barthánét (Ostanges Mari) kivéve, a többiek kevés szorgalommal játszottak, s azok a minden türodelmet kifárasztó szünetek felvonások közt, mily idegenítők a nézőkre nézve ily különben is hosszú daraboknál, azt aligha képzei a rendezőség, mert különben segítene a bajon. Egressy Gábor értelmes és szerepéhezi hű játéka enyhíté valamennyire az est kínjait, de a dicséretes játéknak sem leheté anynyi varázsa, hogy a nézők nagyobb része az utolsó felvonások előtt el ne távozzék.

B.

LXV. Máj. 23. *Az amerikai.* Vígj. 4 felv. Töpfer után Láng Ádám. — Rég ismert és kedvelt vígjáték, mely elejétől végig mulatságos, és valahányszor még adatott, tetszést nyert. A mai előadást, mint egy idő óta színészeink csaknem minden előadását, kevés kivétellel, valami bágyadtság és kedvetlenség bélyegezte. Azonban voltak jelenések, melyek tűrhetőleg adattak. Lendvayné a pajzán Zsófi szerepét kedvvel és szeretettel játszotta, s annyi élénkséggel s bájjal, mennyivel e nemű szerepeket nálunk senki sem szokott, senki sem tud. Dicséretes említést érdemel még Megyeri (Herb), kit, némi hanyagságokat elnézve, hajdani komikai erejében láttunk ismét; továbbá Fántsy a becsületos Lips Vilmos szerepét átgondolt s jellemző játékkal állítá előnkbe, valamint Szentpétery a kissé nyers, de kristály tisztaságú Matyi szerepét sok életvalósággal. 13.

LXVI. Máj. 29. *A fehérek.* — Az előadás a jobbak közé számítható. Lendvay (Sir Patrik), ki hosszabb távolléte után ma lépett fel ismét, Lendvayné (írlandi kormányzóné) és Szentpétery (Dick) játékaik voltak leginkább kitünők. Lendvaynének azonban ma a jelenet, midőn férjének felfedezni kénytelen, hogy ő Sir Patrikkal szerelmi viszonyban állott, kevésbbé sikerült, mint máskor. Hangjában és mozgásain nem lelki kín és amaz iszonyú megszegyenülés gyötrelme volt kifejezve, mit egy párszor oly jelesen ábrázolt, hanem inkább testi fájdalom jelei látszottak, mintha hirtelen megbetegülés következtében rogyott volna össze. Ilyenekre színészeknek fölötte kell vigyázni, mert lelki és testi szenvedés ábrázolatának különböző jelei és nyelve; vagy inkább kifejezése van ugyan, de minthogy mindkettő szenvedés, könnyen összetévesztethetik. Lendvayné egyébiránt a lélek gyötrődéseinek szerencsés kifejezője szokott lenni. Lendvay játékára is van egy kis észrevételünk. Midőn Sir Patrik vallomást tesz a fehéreknek Irland iránti érzelmeiről, midőn nyilatkozik, mint szereti ő hazáját s mi régi óhajta azt szabaddá tenni, Lendvay e nyilatkozásokat sok bensőséggel és va-

lódi érzés kifejezésével mondja el, pedig Sir Patriknek ez csak színlett beszéde, melylyel a fehérek bizodalját igyekszik mindinkább megnyerni, s e beszéden ügyesen kell a színésznek átsugároztatnia Sir Patrik kétszínűsködését. Nem könnyű feladat ugyan, hogy a néző sejtse az álarczás rossz embert, a fehérek ellenben igaz pénznek vegyék a hazug nyilatkozatokat, de véleményem szerint a feloldás nem lehetetlen, s egy nehezebb csomó feloldása mindig érdemel fáradságot. Így Sir Patrik jelleme, gondolatom szerint, hívebben és következetesebben van adva, mit egyébiránt Lendvay nagy ügyességgel s a cselszövő jellemű szerepek élességével és fulánkjaival tud ábrázolni. — A magyar színházi néma személyzetben vagy nincs kellő figyelem, vagy nem tartatnak velök eléggé értesítő próbák. Midőn Sir O'Nell a fehérek gyülekezetébe belép, a fehérek mind felállva üdvözlik őt, csupán Daragi és Török nem vettek magoknak fáradságot felállani, hanem egész kényelemmel ülve maradtak, és, ami még rosszabb, rábámulának a belépő Sir O' Nellre. Midőn 16 statista feláll, hamindjárt felállása hiba volna is, a 17. és 18-diknak követnie kellene példájokat, nehogy nagyobb botrányt csináljanak. Továbbá : midőn a fehérek bizonyos fogadás megerősítésére mellöket öltönyeikből kibontva felmezetlenítik, az egy Petrik öltönyét nyakig gombolva hagyá, mintha ő valami különösebb ficzkó volna a többinél. Mint sértik az ily figyelmetlenségek és hanyagságok a néző szemeit, azt jó volna egy párszor ezen statista uraknak a nézők közé vegyülve megvigyázniok : akkor elhinnék aztán, minő krajczáros komédiává aljasítja az a legjobb előadást is, hacsak a fő szerepvivők játszanak, a környezet ellenben, a néma személyzet, mint fa bábok állanak, és csak testileg vannak jelen. Ma a hiba annál feltűnőbb volt, mert Petrik, Daragi, Török jobb felül a sorban lefelül állottak. Ily figyelmetlen uraknak jobb volna valahol hátul elbújniok, így hanyagságukat legalább nem venné észre senki. A com-parseriát igen ajánljuk a rendezők figyelmébe. — A

hirtelen kézmozgásokra, melyekkel beszédét kíséri — a hány szó, csaknem annyi mozdulat! — a dísztelen és keresett állásokra: majd igen is szétveti lábait, majd ismét térdeit összeszorítva áll meg, és leginkább arra, mit tán még senki sem monda meg neki eddig, hogy mikor megyen, valahányat lép, ugyanannyit biccent fejével előre. Erkelnének kézmozgásai szinte sűrűek és hirtelenek, s keze ujjait igen szétterjeszti. E részben Lendvaynét ajánljuk neki figyelmül, kinek színpadunkon legjelentősb' keze, és legkerekebben alakúlni tudó ujjai vannak.

Szebeklébi.

LXVIII. Jún. 13. *Senneterre marquisé* vagy egy napi kaczerság. Vigj. 3 felv. Írták Melesville és Duveyrier, francziából ford. Egressy Benjamin. — A színházi repertorium — hála a m. akademiának érette! — ismét egy jó vigjátékkal gazdagodott, mely iránt ha színészeink csak oly ügyekezettel lesznek is, mint ma voltak, sok mulatságos estvét szerzend a közönségnek. E mű eszméjében nem új; hányszor használták el már a németek vigjátékaikban azon gondolatot, hogy a neje iránt közönös férjben féltékenység fölébresztése által gerjesztetik fel újra a nő iránti érdek és vonzalom! És mégis e mű mi egészen más, és mennyire új leve — mindazon színművek daczára, melyek megelőzték — motívumok és helyzeteknél fogva, és mennyire életvaló amazokkal hasonlítva, lélektani tekintetben! Valóban az ilyen példa bizonyítja, mi sok okuk van a német kritikuskoknak neheztelni a franczia drámaírókra, mert ezek a furfangos francziák lassanként annyira elfoglalják a drámaírás mezejét, hogy a németeknek nem marad egyéb hátra panasz, jajveszéklés s kérlelhetlen haragnál, mik azután forrásaivá válnak hosszadalmasan korholódó tudós értekezéseknek, melyeket a való élet minden estve megczáfol, sőt kinevet a színházban, a közönség pedig nem olvas, mert únja, únja pedig azon figyelmet érdemlő nagy ok miatt, mivel ezen értekezésekben a sok tudománytól nem látni az életet, a csupa theoriától a praxist, mert csak valljuk meg, tudományt étellel

lelkesedésénél fogva, érdekesen is vannak tartva: de rajtok egyéni sajátság, mely személyt személytől különböztessen, és a fajból oly megismerhetőleg kiemeljen, hogy a sajátságos alak emlékezetünkbe tapadván, ott megmaradna, nincs. Egy megbántott és bosszúszomjas szerető, mint Michele, egy orgyilkosságot tervező vakmerő pártos mint Strozzi, egy igen szerelmes ártatlan leánya mint Luíza, egy szívtelen zsarnok és nőcsábító kéjencz mint Sándor herczeg, igen sok fordul meg a színpadokon. Ki is győzne mindig új alakokat festeni? mondhatná valaki. Igaz, hogy annyi jellemek között, mennyi a görög színműíróktól kezdve napjainkig színművekben előfordúl, újakat teremteni nehéz, nehezebb mint például Euripides idejében volt: de valamint kifogyhatlannak látjuk a természetet új és új emberi arcok teremtésében, úgy kifogyhatlan ó új lélekábrázolatokban. A régi, ismert vonások máskénti összerakása is azonnal új arcot ad. Időnkben nehezebb jellemzeni sok okokból, mint valaha lehetett: de szinte úgy nem lehetetlen, mint akkor. Én részemről nem is vagyok oly igen szigorú az újságkeresésben: megelégszem, ha egy régi lélekábrázolatot egy pár új vonással felfrisít és megelevenít a költő, és jelleméből ilyen vagy amolyan cselekvényt fejt ki, melynél fogva, ha a festett személyt nevezni hallom, később megemlékezem alakjára: de a jelen színmű személyei között ily egyént csak Lorenziónban lelek, mely szerep általában — leróván némi kis lerovandókat — a sikerültebb drámai jellemek közé tartozik. De leginkább a mű bevégezése az, hol a költőt nem értem. Nem lehet nevezetesen semmikép kitalálni, mi cél akar elérteni Luíza meghalásával? Ez tragikai érzést nem gerjeszthet. Rég meg van mondva, hogy egészen jó, egészen ártatlan személy bukása nem tárgya a szánakozásnak, és nem ébreszt a néző lelkében félelmet. S valóban itt fájó, de egyszersmind bosszantó érzéssel hagyjuk el a színházat Luíza bukása miatt, s e Luíza, minél kedvesebben ügyekszik a ~~lelkét~~ festeni, annál nagyobb hibájává válik e szín

bántóbb leszen halála. Dumas ugyan diadalmaskodtatja a jó ügyet, de úgy, miként a közmondás tartja: „törököt fogtam, de visz.“ A darab hőse, Lorenzino, épen nincs megelégedve Sándor herczegnek, a zsarnoknak, a gonosznak, ily ároni bukásával, s még nagyobb hiba a műre nézve, hogy ezt ki is mondatja vele Dumas. Nem lehet megelégedve Strozzi sem, a pártosok feje, ki ellensége elestével, saját kedvelt gyermekét is halni látja. E katastróph annál csudálatosabb, minthogy rajta segíteni, azaz, Luízáat élve hagyni, nem volt volna nehéz. Nagy hibát látok abban is, hogy Sándor herczeg, az utálatos zsarnok és nőcsábító, de bátor és bajnoki lelkű férfiú, ki egy jelenésben merész lelkének nem kis bizonyosságát adja avval, hogy fegyvereit elhányván, mintegy kezébe adja magát legnagyobb ellenségének, Strozzinak, orgyilkolva, azaz: gyalázatosan, öletik meg. Ez nagy foltot ejt Lorenzino erkölcsi jellemén. Sándor herczegnek párbajban kell vala, Lorenzino kezei által, el-esni. Még több apróbb észrevételek is lehetnek e mű ellen, melyeket egyszeri hallásra — kivált nemzeti színházunkban, hol érthetetlenül beszélni divat — felfogni és elősorolni nehéz: de a fentebbi jegyzéseknél fogva bátor vagyok e művet Dumas kevésbé sikerültei közé számítani. Az előadásban néhány színészünk sok szorgalmat tanusíta, különösen említendő Lendvay játéka, a *czímszerepben*. Öröm nézni e színészünk szép előmeneteleit egy idő óta. Az ő beszéde és játéka egyike lett a legértelmesebbeknek; pedig valaha e lapokban sok panasz volt ellene e részben. Bizonyosága ez, hogy erős eltökéléssel és szilárd akarattal igen sokat lehet véghez vinni. Neki nem adott a természet legjobb beszéd-organumot, de ha így ügyekszik, mint egy idő óta, túl fog tenni minden társain, túl Egressy Gáboron, ki a természettől e részben sokat kapott, de akinek tetszik némelykor, ha épen jó kedve nincs, oly halkán beszélni, hogy a vele együtt játszók is talán alig értik. Sikerültebb helyei voltak Lendvay szerepének, azon jelenés, midőn Luíza lakából kilép, és Strozzi útját állván, le-

rántja álorczáját. Itt a színlésen igen észrevehetőleg volt átsugároztatva a valóság, és ha bár mind eddig nem tudhatja a néző Lorenzino valódi gondolkodását: de e játékban már sejtheti, hogy ő más mint aminek mutatkozik. Továbbá a jelenés, hol Michele Lorenzínót meg akarja gyilkolni, és az, midőn Lorenzino Sándor herczegnek intéseket ad a nőcsábításban. E legutóbbi kivált igen nehéz, jelenésen, hol az eszes ember erős harcban van, miként viselje magát, hogy mátkáját is megszabadíthassa a nőcsábító körmeiből, s valódi akaratját se árulja el a herczeg előtt, sok szerencsével gázolt át Lendvay. Lendvayné is (Luíza) úgy gyanítjuk, jól játszott; de egész biztossággal nem merjük mondani, mert ámbár közel állánk hozzá, csak egy *nyolczadrészt* hallhattuk beszédének. E színésznőről ki kell mondanunk, hosszab kímélet után, hogy bár ritkán ront, de ő rég óta nem az már, mi egykor volt. Úgy egész lélekkel és figyelemmel nincs a színpadon, mint valaha; szembetűnő lankadtság és keveset-gondolás látszik játékain. Talán ő is elbizta magát a kritika kedvezéseiben, vagy több évi tapasztalásai után azon gyönyörű eredményre jutott el, melyre egy másik pályatársa, Egressy Gábor, kit 16 éves praxis arra tanított, hogy nem kell a theoretikusnak hinni, hamindjárt maga Aristoteles volna is azt *), és valami olyanfélére, hogy színészet dolgában csak színész competens bíró és senki más. Ha ilyesmi történt, akkor e nevezetes fölfedezés már termeni kezdi szép gyümölcseit, és ha jelesül derék Lendvaynénk az érthetetlen beszédben, szóhadarásban — melyek miatt egykor több ízben megrovatott, és gyakran sikerrel rovatott meg — oly szép előhaladásokat teend, nem sokára egész színpadi dicsőségét eltemetendi, s nem lesz a néző előtt egyéb egy csinos gépnél, mely jól öltözködik, meglehetősen mozog, de nem beszéll: mert *teljesen érthetetlenül beszéllni és nem be-*

---

*) Lásd: Párbeszéd Szebeklebi és Egressy Gábor között színeszeti dolgokról. Budán, 1842.

ni a nézőnek alkalmasint egy. Meg kell rónunk még e helyt — azonban még most egész kímélettel — azon illetlenséget, melyet színésznőink a ruhák rendkívüli hosszasága miatt kénytelenek elkövetni. Ők fogják érteni, mit akarok mondani. Ezek a mi színésznőink csak nem bírnak tisztába jőni az öltözködés iránt. A divatnak sok bolondságai vannak, melyeket okos az életben sem követ: színpadon pedig csak igen megválogatva lehet követni. Ha a divat nőszemélyekkel oly hosszú ruhákat viseltet, hogy általa kissé gyorsabb járáskor elesés veszélyének van az ember kitéve, ez oly divat, mely nem színpadra való, vagy ha igen, csak méltóságos szerepekbe, de nem ártatlan élénk leánykákéba. Látunk más színpadokon is színésznőket, de a ruha hosszasága miatti illetlenséget, mi nálunk csaknem mindennapi, és ma ugyancsak nagyban gyakoroltatott, nem vettünk észre: ami máshol lehető, miért épen nálunk nem az? — Lendvay után legsikerültebben adá szerepét Fánscy (Michele). A bosszúsomjas megbántott lélek haragja, dühöngései jellemzőleg voltak kifejezve: de figyelmessé tesszük e gondolkodó színészünket, hogy hevesb indulatkitöréseknél tagjaira többet ügyeljen, mert ilyenkor mozgásai szögletességet, és állása valami furcsa görbeséget kap, mi a szemnek igen kellemetlen. Szentpétery (Strozzi), egy kis monotoniát leszámítva beszédéből, ügyesen és szorgalommal játszott. Bartha (Sándor hg.) szerep-nem-tudás miatt kénytelen volt ismét stilizálni, és összefüggés nélküli szavakat beszélni.

Szebeklébi.

LXXI. Jul. 5. *Pártütők.* Ered. vígj. 3 felv. Kisfaludy Károlytól. — Kisfaludy e vígjátékát halála előtt újra dolgozta. Kár hogy kézírata elveszett, mert hihetőleg egy igen jó hatású műtől fosztattunk meg benne. Így amint van — 22 év előtti alakjában — már elavult s nem igen korszerű többé, ámbár személyein most is megmaradtak az életvaló és jellemzetes vonások; csak némely mondatok azok, mik 22 év alatt már elkoptak, mert sokszor valának utáncsevegve. E vígjáték igen

közel áll a bohózathoz, sőt amint színészeink túlozva és torzítva adni szeretik, valóságos bohózatá is leszen; csak az kell még, hogy énekekkel czifráztassék fel. Azonban ezen felfogás helytelen, s egy kis mérséklettel öltözetben, mozgásban, beszédben, egészen mássá tétethetnék, mint a mi színpadunkon szokott lenni. A túlzásban Bartha (falu kovácsa) fő fő mester. Ő, ha kissé póriasabban, vagy jobban mondva, közönségesebben kell öltözni, ugyancsak megadja módját, mint mondani szokás, és oly szurtossá teszi magát; hogy az ember örömeét elfordítja szemét róla. Ily szerepből, mint a mai, hol egy kis szeszélyt vagy tréfát lel, Bartha egész torzalakot csinál. Járása, kelése, beszéde, öltözete s mindene arra czéloz, hogy a nézőket nevetésre erőtesse, pedig tapasztalhatta több ízben, hogy kívánt célját nem éri el. Ilyenkor ő sem lát, sem hall; összeviessza és minden szabály nélkül teszen mindent: feltett süveggel jár ott, hol minden jelenlevők leveszik kalapjokat, erőseket kiált vagy kell vagy nem, s ha külekedésre kerül a dolog, ő ugyancsak virtuóslag tesz ki magáért: úgy üt és taszít, hogy a néző aggodalomban van valljon nem törik-e kéz, ficzomodik-e láb? Pedig ha tudná, hol van az effélékben a *netovább*, melyen túl a művészet nem művészet többé, hanem nyers valóság, ő jól adhatná mai szerepét. Török is (Palkó) ugyancsak erőködött kitenni magáért, s mindent elkövetett, hogy szerepéből karrikatúrát csinálhasson, ami sikerült is neki: de szándéka sikerültén hihetőleg érzett nagy örömeét azon észrevétellel kell megzavarnunk, hogy Palkó szerepéből Kisfaludy Károly nem akart karrikatúrát csinálni; pedig Kisfaludy alkalmasint jobban tudhatta mit akar, mint Török. Palkó Kisfaludynál nem bohóc, hanem egyszerű s kissé együgyű szerelmes ficzko, s ennek jellege más vegyítékből áll össze mint Török bohóczáának. Megyeri (Kántor) hebegése nem neveltető volt, hanem irtózatos, különben arcjáték, öltözet, mozgás igen jellemző. Leginkább meg lehetett elégedni Szentpétery és Szilágyi játékával. Amaz Körmödsi táblabírót, ki a falu

bölcsét játszsza, bár nem sokkal értelmesebb az együgyű tanácsbelieknél, emez pedig az öregbíró szerepét jellemzőleg adák. Szilágyi, ha maga helyén használtatik, egyike színházunk jobb tagjainak, s vannak szerepei, melyeket utána nem könnyű másnak játszani. Emlékezünk a többek közt a hideg, fás és feszes Bolzmannra a „Veszedelmes nagynéne“ című vígjátékban. Ma azonban nem jól öltözködött. Ilyen fekete zsinóros, fehéres vagy inkább szürke zrinyidolmányféle öltözetű öreg bírót nehezen látott Szilágyi valahol. S ilyen furcsa zrinyi-dolmányos legény a tanácsbeliek közt is több volt. Telepi sokkal jobban, és jól vala öltözve kék köntöseiben. Az előadás, egészben véve, pontatlan, lassú és untató volt. Kisfaludy Károly igen ritkán rántatik elő, s ekkor is gyengébb művei, s ezek is csak amúgy ímmel ámmal adatnak. Hogyan legyen így részvét eredeti művek iránt? Ha Kisfaludy, kétségkívül a jobbak egyike, vagy talán legjobb színpadi költőnk, is így untat, fogják mondani a nézők, ki nézzen meg örömmel más eredeti műveket? Kisfaludynak vannak sikerült vígjátékai — melyekre egykor minden bizonynyal visszatérnd a nemzeti színháznak igazgatósága — s íme ezek nem adatnak; egypár még elő sem került soha színpadunkon. Minek? hiszen fordításokból is csak eltengődünk valahogyan, nemde? Pedig a színházzal, a nemzetivel, nincsenek magasabb czélok egybekötve úgy-e, mint az, hogy tengődjünk valahogyan napról napra? 99.

LXXII. Aug. 2. *Embergyűlölés és megbánás.* Színj. 5f. Írta Kotzebue, fordította Kóré Zsigmond. — E nyomorú műve Kotzebuenak 52 évvel ez előtt nagy tetszést nyert, és az akkor 28 éves írónak nagy hírt szerzett Németországban, mit az akkori idők körülményeiből lehet megmagyarázni: de ki hinné? az még most is gyakran adatik, és pedig tetszéssel, a német közönség előtt. Jele, hogy drámai ízlés tekintetében a német nagy közönségtől nem igen van mit irigylenünk. Ők még mindig szeretik a természetlent, a betegest, kivált ha az érzeléssel van párosúlva. E színművében Kotzebue

mindennel kénye szerint bánik: étellel, világgal, emberekkel. Itt már nincsenek titkos ajtók, kulcsok, álomital, gyilok stb. efféle, mit e németek a francia művekben neheztelnek: de azért nincs belső szükségtől is valami föltételezve, hacsak a kotzebuei stat pro ratione voluntas belső szükségnek nem vétetik. Itt egy feleség és anya, lehet mondani ok nélkül, szökik el férje házától, elszökését megbánja ugyan, de vissza nem megyen, csak hogy érdekes bűnbánó Magdalénát csinálhasson belőle a drámaíró, és egy különös találkozás és még különösebb párbeszéd által összebékíltethesse férjével. Ezek különben lehető dolgok volnának: de úgy motiválva, mint e műben, egészséges eszű nézőnek nevetségesek. Van e darabban organikus hibáin kívül ok nélküli jövés, menés, beszéd, végetlen és unodalmas, reflexio időn és helyen kívüli, és pityergő ömledezés több az elégnél. Egyetlenegy egészséges, ép lélekkel és gondolkozással termett alakot nehéz volna e mű személyei közül kijelelni, vagy ha van ilyen, annak is jellemzése silány, következtelen. Még legérdekesebb a többek közt Eulália, s íme ez épen a bűnös, s ez iránt, ügyekszik Kotzebue rossz szokása szerint részvétet gerjeszteni. . . . Színészeink meglehetősen ügyekeztek ez iszonyú sivatagságú prózát érdekessé tenni, de az nekik nem sikerült, mert az ilyen természetlen világban nem is lehet magát a színésznek tájékozni.

Sz.

LXXIII. Aug. 16. *Paul Jones*, vagy: *A kalóz*. Dráma 5 felv. Írta Dumas Sándor. Francziából ford. Egressy Benj. — Néhány megható és színpadézerű, jól kiszámolt jelenettel bír ugyan e dráma, de egészen véve alkalmasint leggyöngébb színműve Dumasnak. Az első és második felvonás csupán elbeszéléseiből áll a korábban történteknek, s még a többi felvonásokban is vagyon egy pár ily unalmas jelenet. Úgy látszik, hogy gonosz szelleme a német pityergő iskola tanítványává tevő Dumast, mert ál páthos és úgy szólván természetellenkező, vétkes, vagy legalább nevetséges nagylelkűség vezérli a fő szerepvivőket. E ferde iránynak ér-

demlett hatása nem is maradt el, mert a kifejlés, megindulás helyett, mit az első négy felvonás eszközteni törekszik, s mi nagy részben, főleg a negyedik felvonás végén, sikerül is, csak elégtelenséget, s itt-ott kacaját okozott. Azonban még a fordítás is sokat ártott e színmű hatásának, mert egypár helyen részint érthetlen vala, részint pedig a darab folyamával egészen ellenkezők mondattak, s általában a nyelvhibák egymást érték. „Oh, ön egy angyal!“ s effélék számtalanszor fordultak elő. Oly nehéz azt megtanulni, miután már annyiszor elmondattott, hogy ily s ehhez hasonló kifejezéseknél ezen „egy“ nem csak fölösleges, hanem nevetséges is? Az előadást a jobbak közé számíthatni, csak Udvarhelyi (Achard) siránkozásai maradhattak volna el; ezen színészünk, böcsületes öreg ember személyesítésekor rendszeren azon hibába szokott esni, hogy mindjárt első szavait siránkozva mondja ki, s így a fokozatos emelkedés vagy változás elmaradása miatt beszéde úntatóvá lesz. Lendvaynak (Paul Jones) egy pár művészileg sikerült jelenete vala. Szentpétery (d'Aurais marquis) rövid szerepét megható valósággal játszá. Laborfalvi Róza (marquisnő) nagy bensőséget tüntete ki, s indulatkötörése a negyedik felvonásban igen jeles volt. Szerdahelyi (Lectoure) kissé túlzott; ő francia bárót személyesített, s nem valami üres fejű német bangót vagy úgynevezett Landjunkert, mely két jellem közt igen nagy a különbség, neki tehát Hubenayné (Margaréta) előtt finom udvarisággal kellett volna beszélnie, s okoskodásinak nevetségességét nem túlozva kiemelnie, mert azok már magokban olyanok, hogy nevetséget gerjesztenek, különben azt kénytelen hinni a közönség, hogy maga a beszélő is meg van elveinek fonákságáról győződve. Hubenayné (Margaréta) és Fáncsy (Emanuel gróf) kisebb jelentőségű szerepeiket szokott szorgalmukkal adák. Nézők botrányig kevesen, s e körülmény kissé figyelmeztethetné színészeinket az eredeti színművekre, mert jól tudják bizonyosan, hogy valahányszor eredeti dráma játszatek először, főleg jutalomjáté-

kül, soha nem volt ily csekély a közönség száma. Ugyan mért mellőzik tehát még is oly makacsúl az eredeti színműveket? Mert nem találnak kitünő jelességűt? Jo isten! egy pár hónap alatt mennyi igen silány fordítást tanultak be önök, mért sajnálják tehát erejüket annyira a középszerű eredetiektől? Ennek mélyebb okának kell lenni, mintsem első tekintetre átlátni lehetne. Azonban haladás és javulás útján vagyunk, lehet tehát, hogy valahára ezen botrányos és fonák irány is megszűnik nemzeti színházunknál.

—*oó*—

LXXIV. Oct. 10. *Angelo*, Pádua zsarnoka. Szomorúj. 4 felv. Hugo Victortól. Ford. Csató Pál. — A francia nagy költőnek e jeles műve egészben véve színpadunkon már sokkal jobban is adatott, némely részeken azonban ma is sikerültnek mondhatni az előadást. A hosszas távollét után visszaérkezett Lendvayné némely jelenéseket igen jól emelt ki, s ismét tanúsítja e lapoknak azon állítását, hogy őt az érzések ábrázolatában kevés magyar színésznek sikerült még utól érni, meghaladni pedig egynek sem. Mennyi hev és láng a szerelmi jelenésekben Rodolfóval! mily elragadó öröm a viszontlátásnál, és mi mély bú az elváló jelenésnél, hol Rodolfót először s hiedelme szerint utólszor csókolja meg. Ily sok kifejezésű játékot nem mindig láthatni, még magának Lendvaynének sem mindenkor sikerül ez így mint ma; mert a művészethez íhletés kell, és az íhletés perczei makacsok, nem mindig engedelmeskednek parancsainknak. Laborfalvi Róza (*Thisbe*) szinte jelesen adá a derék színésznő szerepét, kivált a jelenés, midőn éjjel bejő Bragadini Katalin szobájába, és féltékenysége egész bosszujában kutatja kedvesét, igen jellemző játék volt. Dicsérettel említendő még Szentpétery (*Angelo*) és Lendvay (*Rodolfo*) játékaik is. Szigligeti Homodei szerepét nem bírja, s hogy ő ezt el merte vállalni, csak azon körülmény mentheti, hogy Megyeri és Fánácsy, kik e szerepet adni szokták, mindketten betegek.

Keve.

LXXV. Oct. 13. *Savage Richard*. Szomorúj. 5

felvonásban Gutzkowitzól. Ford. Lukács Lajos. — Gutzkownak e művével, midőn először feltűnt, nagy zajt kezdtek ütni a németek, de lassanként magok is észrevették, hogy a zajra nem volt oly nagy ok, s most már csendesen vannak. A mű egyike a legérdektelenebbeknek, és ha még oly jól volna is egybeállítva, mint nincs, ha a motivációk kielégítőbbek volnának is: már tárggyal fogva kevés vonzó van benne. Itt egy fiú azon eszmén ábrándoz, őrjöng, hogy anyját, kit nem ismert, feltalálta, és azon vágyban, hogy őt e feltalált anyja fiává fogadja, olvad fel minden gondolata s érzése. Lehet hogy valamely gazdagabb költői kebel, és az emberi lélek ábrázolatában ügyesebb szellem, a fiú és anya közti viszonyok természetihívőbb, életvalóbb festése által e magában szegény tárgyat igen érdekessé bírta volna tenni; de hogy Gutzkow ezt nem vala képes, ha maga a mű eléggé nem bizonyítaná is, kiáltólag bizonyítja azon körülmény, miszerint e mű oly hirtelen túlélte magát, s a közönségnek épen nem kell még Németországban sem. Itt nincs egyetlenegy jellem, mely a nézőben vagy olvasóban maga iránt némi részvétet vagy vonzódást gerjesztene, sőt azon egypár személy is, mely mint jellem figyelmünket egykét pillanattig lekötheti, csak alárendelt szerepű. Savage Richard maga nem egyéb német érzélgésű ábrándos bohónál, kiből semmi férfiaság, semmi önbecs-érzet, ki minden ok nélkül őrjöng. Ő magát poriglan alázó hűséggel ragaszkodik egy oly anyához, ki érte semmit sem tevé, mint hogy szülte; ki őt csecsemő korában kivetette, és fiává fogadni nagy korában, midőn fürtei már költői koszorúkkal ékesek, midőn őt minden valamire való anya büszkén vallhatná gyermekének, sem akarja, hanem megvetve, lábbal tapodva, megátkozva elutasítja. Savage nek — Gutzkow e német poctájának — azonban ez mind semmi; ő nem hagy fel irántai vonzódásával, és tovább is folyást igen szentelenül tolakodva, erőnek erejével fia akar lenni ez asszonyok. És ha kérjük, mi oka ezen megmagyarázhatlan ragaszkodásnak?

nem tudunk magunknak semmi kielégítő választ adni. Becsületet és nevet akar magának szerezní Savage az által, ha magát ez előkelő hölgy fiává fogadtatja? de neki nagyobb becsülete, híre, neve van, saját érdemeivel szerzett, mint amit bárminemű születés adhat. Vagy a hölgy oly kedves, szeretet s tiszteletre méltó, feddtelen erkölcsű, kinek fia lehetni oly mondhatlan kék? Sőt ellenkezőleg: Lady Maclesfield semmi egyéb nem, mint igen közönséges kaczer, szívtelen és kedélytelen nő, kinek semmi belső míveltsége nincs, ki nem is olvas, ki saját kifejezése szerint „egyáltalában idegenkedik attól mit literatúrának neveznek,“ kinek minden gondja a pipere, az egymást váltó szeretők és hódolók, kinek úgy mint kitűnő erkölcsű nőnek semmi jó híre és neve. S íme ily nőnek akar Gutzkow költője erőszakosan fiává lenni! Vagy tán gazdagsághoz reméll ez által juthatni? Ezt egy ideig elhinnők: de miután őt Tyronell lord kincsekkel halmozza el, mi szükség még tovább is egy oly nő kincseire áhítoznia, ki őt megveti? Vagy semmi önbecs-érzet nincs ezen Savage Richardban, hogy megátkozva, megvetve és utáltatva is nem hagy fel ez asszony pénzére szomjazni? Ki fog az ily jellem iránt vonzódást érzeni? Ki fog az ő idétlen ábrándja és érzélgése miatti szenvedésén, halálán szánakozni? Valóban csak hasonló bohó őhozzá; egészséges gondolkodású ember ezt fogja mondani: jól tevő, hogy más világra költözött, mert e föld nem őrjüngőknek való. Lady Maclesfieldet már felebb jellemzők, s hogy ő sem lehet különös érdekű személy, könnyű megfogni. Ambár e jellem még is több figyelmet érdemel, mert erő és elhatározottság van benne. Savageben ellenben semmi ilyes nincs. A mellék személyek közül Miss Ellen színésznő, részvéte és szerelme által némileg érdekelhet bennünket, Steele pedig elmeszikipráinál fogva. A többi alak csak drámai gép. A mű egyébiránt unalmas már azért is, mert mindamellett, hogy Gutzkow dialogusa elég ügyes szerkezetű, azaz jól foly egymásból és szakadatlan lánczolatú, de nem drámai; örök megállapodá-

sok és mozdulhatlanság a cselekvényben bélyegzik. Bizony bizony nagy szegénységet tanúsít jó drámákban, hogy a németek ily művel csak egy pillanatig is kérkedni tudtak. Játszva a mű meglehetősen volt. *Labor-talvi R. (lady Maclesfield) és Lendvay (Savage Richard)* kiemelték amit lehetett. *Szebeklébi.*

LXXVI. Oct. 27 *Baköz.* Vigj. 3 felv. Kotzebuetől. — Kotzebue egyike volt a legügyesebb német színmű-íróknak, s talán senki sincs a roppant német irodalomban, kinek oly sok műve és annyiszor fordulna meg színpadon mint övé, mert ő színpadra tudott dolgozni, jobban mint akárki más a német drámairók közül, s neki ebben volt legnagyobb ereje. Hogy művei, kivált komoly színművei közt, sok silányság van, s bennök sok pszichologiai valótlanság, gyarló motivációk, s ami leggonoszabb, hamis tanítás és morál, ezt minden kissé gondolkodó meg fogja vallani: de ő általában drámai talentum volt, és nem középszerű, s balkörülményeknek kell csak tulajdonítani, hogy azzá nem válhatott, mire nemtője által hivatva volt. A Baköz is azon művei közé tartozik, melyek valahányszor repertóriumra kerülnek, igen mulattatják a közönséget: de erről különösen meg kell jegyeznünk, hogy e színházi mulatkozás daczára is igen óhajtható volna, ha a Baköz vagy végkép félre tétetnék, vagy csak kihagyások és változtatásokkal adatnék, mert benne annyi trágár kétértelműség van, hogy tisztességes nőszemélyeknek pirúlniok kell hallására. És miért vannak e trágárságok, ha kérdi valaki? egyéb választ nem adhatni, mint: azért, hogy a nézők kaczagjanak, és múlassák magokat. Tehát semmi erkölcsnemesítő, semmi magasabb cél miatt, ami ha ki nem mentené is, legalább könnyítené a költő ebbeli bűnét. — S íme itt egy kissé visszagondolhatunk a francia drámákra, melyek szinte trágársággal vádoltatnak. Nem akarjuk állítani, hogy a francia színművek e részben minden vádon fölül álljanak: de hogy a német és francia írók közt e tekintetben igen nagy a különbség, azt nem nehéz átlátni annak, ki elfogulatlanul akar

ítélni. A francia előnkbe állítja a bűnt egész meztelenségben ugyan, de azt egyszersmind iszonyúvá és utálatossá ügyekszik tenni: a német szinte előnkbe állítja azt, de ő mulatja magát rajta, ő a nézőket gyönyörködtetni akarja vele, sőt néha a leghamisabb morált, a vétket tanítja és kedvessé ügyekszik tenni. A francia drámáknak némelyike, melyekben a bűn leplezetlenül állíttatik pellengérré, nem való fiatal embereknek: de érettkorúaknak tanulságos: a német nem való senkinek, mert fiatal embereket botránkoztat, korosabbaknak pedig ál tanításokat tart, mely ál tanításoknak azon veszélyes következése van, hogy a nagy közönség által meg szokja a vétket kevesebbé undoknak nézni, honnan annak megkedvelésére és elkövetésére csak egy a lépés. — A mai játék meglehetősen volt, különösen Szentpétery (Kapari) és Lendvay (gróf) játéka dicséretes említést érdemel.

Keve.

LXXVII. Nov. 10. *Othello*. Szomorúj. 5 felvonásban Shakespearétól. Eredetiből ford. Vajda Péter. — Kiknek fogalma van művészetről, kik Shakespeare műveit nem csak nagy híreből ismerik, hanem valósággal olvasták vagy előadatni látták, s annak tökélyeit fel fogni, megérteni ügyekeztek, mindazoknál egy a vélemény az iránt, hogy igen kívánatos volna Shakespeare műveit nálunk is megkedveltetni, meghonosítani. Ha minél előbb sikerülendene ez óhajtás, igen sokat fognánk nyerni színészeti dolgokban, s egy nagy lépést tennénk a tökély útján. A közönség szoknék ezen művek által színpadi csecsebecsék, üres spectaculumok és semmiségek helyett való dolgokhoz, olyanokhoz, mik a művészet lényegét teszik. Drámaíróink tanulnák gyakorlatilag a szépnek és igaznak ösvényét keresni, melyen a görög tragikusok, melyen az újabb kor jelesei örök műveket alkotának. Színészeinknek végre alkalom és tárgy adatnék, e művek által öszhangzatba hozni magokon és magokban az eszményt a valóval, azaz jellemzetessé tenni az eszményt a nélkül, hogy a szépnek és művészeinek határaiból kilépve, a mindennapiság kö-

rébe süllyedjenek. De minél kívánatosabb Shakespeare meghonosítása, annál jobban kellene ügyekeznünk, hogy e művek czélszerűen hozassanak a magyar közönség elébe. A német nemzetnél Shakespeare igen ismeretes lőn, és némely színházak közönsége által igen kedveltetik, ott t. i., hol a színmű iránti fogékonyság személyvesztő látványok által el nem tompított. Ez Schröder érdeme; ő volt, ki Shakespeare műveit kor, hely és nép igényeihez alkalmazva, színpadra kezdte hozni. Így kellene nálunk is Shakespearevel bánni. Színészeinknek soha sem kellene shakespearei művet könnyelműleg, tölök telhető készület nélkül, előadni. Fordítóinknak pedig lelkiösmeretesen meg kellene gondolniok, mit bír meg közönségünk mit nem, mi egyez, legalább nem ellenkezik, ízlésével, gondolkodásával, mi nem. Korunk Shakespeare korától igen messze esik, s az angol gondolkodás és ízlés is különbözik a miénktől. Fordítani classica műveket híven kell ugyan, de színpadon előadni nem mindig lehet, és Shakespeare-t nevezetesen hűség rovására kockáztatni, műveitől elidegeníteni a magyar közönséget, nem okosság. Elidegenedik pedig, ha szóhűséggel hozzuk színpadra. Othellónak általam különben igen tisztelt fordítója, véleményem szerint, elhibázta a dolgot, hogy fordításában kitételeket engedett színpadon elmondani, melyek hívek lehetnek ugyan — ámbár a szavak válogatásában is igen sok fekszik — de magyar közönség elébe nem valók, botrányosak. Óhajtuk s igen kérjük a fordítót, hogy a „szajha, ringyó“ stb. efféle jövő előadáskor vagy kihagyassanak, vagy másokkal cseréltessenek fel, mert ezek nálunk nem magasabb íhletű szomorújátékban, de aljasabb nemű bohózatban is idegenítőek volnának. Nem kell elfelejteni, hogy ha Shakespeare, magyar levén, ma írná Othellóját, szavak és kifejezésekre nézve kényesebb volna. Mi az előadást illeti: az épen nem volt kielégítő; színészeink nagyobb része vagy készületlen volt, vagy kedv nélkül játszott. Kiemelni csak Lendvay (Othello) és Fánecs (Jago) játékukat lehet; ők némely

helyeket igen jól adtak, de szerepök mélyébe ők sem hatottak mindenütt, ami azonban megbocsátható, mert Shakespeare sok tanulást kíván. Általában e színházi est oly rossz benyomást hagyott maga után, mit csak sajnálni lehet, s óhajtható, hogy egy más shakespearei művel minél előbb kitöröltessék a keblekből. Nem hallgathatom el többek között a megfojtási jelenést. Istenért! ne hurczolja többé Othello Desdemónát, és ne fojtsa párnákkal agyon szemünk előtt, mert ez hajborzasztó. E jelenés köz iszonyt gerjesztek. A megfojtás az ágykárpitok között mehet végbe, de ne szemünk előtt. *Nec pueros coram populo Medea trucidet!* a philosophus költő már régen adá e szavakban a bölcs intést.

B.

LXXVIII. Nov. 27. *Lázár pásztor*. Dráma 4 felvonásban, egy felvonásos előjátékkal. Bouchardy után francziából Sarlay Ferencz. — A mű többször adatván s többnyire ugyanazon személyek által, mint ma, csak néhány észrevételt akarok tenni. Engem Lendvay játéka, kit ma először láttam a czímszerepben, érdekelt különösen. E szerepet Egressy Gábor nagyobb részint jól adja: de vannak helyei — mint egykor bővebben előadám e lapok 1842. I. 446—8. (l. a 142. l.) — hol az ő játéka nem csak nem gyönyörködtet, hanem botrányt gerjeszt mind azokban, kik meg tudják gondolni, hogy a művészetnek más természete van, mint az életnek. A szerepnek ezen helyeit Lendvay jobban adá. Mozgása és beszéde rendkívüli volt ugyan és szokottnál merészebb, de kellő korlátok közti és öntudattal mérséklett. Ő nem felejté el, hogy színpadon van, hol nem mezíten valóságot, hanem az élet művészileg megnemesített képeit kell visszatükrözni. A színpad szaggató hánykolódás, a torzszerű vonaglások elmaradtak, nem ordított az elrekedésig, nem fetreng földön, mint akit bél-göröcsök gyötrenek, s azért mégis ki vala fejezve az indulat, mely Lázár pásztor kebelében dúlong, szóval meg vala mutatva gyakorlatilag és ténnyel, miképen nem szükség, ut scandala fiant, és még is el valának ra-

gadtatva a nézők. Judael szerepében, melyet Megyeri szokott adni, ma Füredi lépett fel mint vendég. Fiatal színész, de bír némi ügyességgel. Értelmes beszéde, erős hangja van, melylyel idővel sokat lehetend tennie, ha a szavalástanban előhalad. Néző nagy számmal.

Szebeklébi.

1843.

LXXIX. Jan. 15. *Az ördög naplója.* Vaudeville 3 felv. Írták Arago és Vermond ford. Egrossy Benjamin, zenéje Szerdahelyitől és a fordítótól. — E műnek meséje némi családi fondorlatok fölfedezését és semmi-vé tételét tárgyazza. Bizonyos Ronquerolles marquisnőt és leányát, Marit, nem csak a marquisnő férje halála után őket illető vagyontól, hanem még a Ronquerolles névtől is meg akarják fosztani három gonosz rokoni: Lormias marquis, Rapinière lovag és Cerny grófné. Jön azonban Robin de Bois kalandorképen, ki az özvegynek és leányának pártját fogja, s mint védőjök lép föl. A mű fő érdeke e védő személy körül összpontosúl. Neki valami iratok jutának kezébe, melyeket ő, ördög naplójának nevez, melyekből a három fondorkodó személy egyenkénti elpalástolt vétkeiknek tudomására jut, s ezen vétkek fölfedezésének fenyegetésével fékezi, rémíti, üldözi a rossz indulatú rokonokat. Ha némi hihetlenségeken túl teszi magát az ember, miket a szerzők nem motiváltak ugyan, azonban a kissé találékonyabb eszű néző bírhat motiválni magának, a mű sok mulatságot adhat érdekes jelenetei által, aminthogy eddig még mindig nagy tetszéssel is adatott, s egyik legkedveltebb látványává vált közönségünknek, s reményt nyújt hogy sokáig fogja magát fenttarthatni színpadon, ha vagy sűrű előadás által el nem fog kopottatni, vagy, előadása változtatott szereposztással érdektelenné nem tétetik, mert mindamelllett, hogy e vaudeville igen ügyesen van egybeállítva, nagy szerencséje az, hogy benne a szerepek igen jó tapintattal vannak kiosztva, s mindenik színész dicséretesen tölti be

helyét. Lendvay Robin de Bois szerepét, mely különös vegyítéke a férfias és bohóczosnak, nagy ügyességgel adja. E színész egy idő óta kedvenczvévé vált a közönségnek, mit igen érdemel, mert fél év alatt meglepő előhaladásokat tőn. Azelőtti játékaiban gyakran bizonyos monotonia és egyszínűség vonúlt keresztül, de néhány hónap óta nem csak szerepei igen különbözni kezdenek egymástól, hanem az oly több oldalú szerep is, mint a mai, helyzetek szerint jellemzetesen változik kezei között. Robint látjuk teljes energiájú férfinak, midőn a rokonokat megfenyíti, midőn az özvegyet és leányát a báli vendégek ellen pisztolylyal védi; látjuk jó bohónak, midőn legelőször föllép; látjuk csintalankodónak báli álországban, és végtére olvadozó szerelmesnek egypár jelenésben: és mind e helyzeteknek Lendvay igen sajátos és jellemző világítást és árnyéklatot tud adni. Csak bátran előre, nem csüggedő szorgalommal! a munkát, az erős akaratot gyönyörű siker fogja koronázni. És Lendvay egyike szerényebb színészeinknek; türelmes a nem kedvező ítéletek iránt is, ha azok nem rossz indulatból erednek, nem rossz indulatból, mondom, mert kajánság és ártani akarásból származókat ki tűrjön? Igen jól töltik be helyeiket e műben továbbá Udvarhelyi (Lormias), Szerdahelyi (Rapinière), Szentpétery (Gauthier), Erkelné (Cerny grófné). Bartháné (Ronquerolles marquisnő) ellen némi kifogásunk van. Ő egy idő óta igen érthetetlenül beszél és csodálatosan sokszor a szavak végén k kelyett g-ét ejt; csaG, embereG, beszélleG; *csak emberek beszéllek* helyett. Meg kell rónunk továbbá öltözködését is. Ebben mindig fő tekintetűnek látszik előtte a ruhafitogtatás, s csak mellékes a jellem. Ma egy megkeseredett bús özvegynek, egy férjhez menendő leány anyjának szerepét játszsza, s úgy felpiperázta magát virágok s szalagokkal, mintha férjhozadásokra indulna. Éder Luíz (Mari) a marquisnő leánya, ki egészen szerepéhez illőleg öltözött, olyan volt mellette, mintha szobaleánya volna. Ha színészeink korokat és

nemzeteket is vissza akarnak adni az öltözetben, miért van oly kevés gond a helyzetek és személyek jellemzésére öltözeti tekintetben? A ruhafitogtatás kétképen is káros: megrontja a színésznőket vagyonilag, és ezen fölül zavarja a műélményt, s a kissé gondolkodóbb nézőre kellemetlenül hat. Figyelmeztetjük az igazgatóságot, vessen határt ez asszonyosságok ruhafitogtatásának, mert ez ellenkezik az előadási szabatsósággal. 99.

LXXX. Jan. 19. *Coriolán*. — Shakespeare műveinek csak tūrhető nem pedig kielégítő előadást igénylünk színpadunkon: mert azon két-három színész, kibenn a shakespearei mélyebb jellemzés felfogásához lélek, kedv és erős akarat van, jó előadást nem képes eszközteni. *Coriolán* harmadik ízben adatik színpadunkon, s a három közül a mai volt legkevésbébbé tūrhető. Szerep-nemtudás, hūledezés, akadozások, zavar mind az összes előadásban — kivált a comparseria részéről — mind egyes tagok játékában éldelhetlenné tevék e különben nagy jelességű művet. Ez akadozások egy párhelyt majdnem bosszús kitörésre ingerlék a nézőket, mint példáulú azon jelenésben, hol a száműzött *Coriolán* *Tullus Aufidius* házába belép. Itt *Egressy Gábornak* néhány perczig kelle várakoznia a legnagyobb zavarban, szótlan és tétlen, mert kihez szólania kell vala, nem jelent meg a maga idejében. Ilyesekért, akár színész, akár ügyelő hibái, szigorúan kellene fenyíteni. A fő szerepvivők közül *Szentpétery* (*Menenius Agrippa*) és *Laborfalvi R.* (*Volumnia*) leginkább helyt állottak, s csak ők ketten voltak azok, kik nem ronták le ma sem, mit első két ízben szerepeikből csinálni tudtak, a többi mind hanyagabbúl játszott, még *Lendvaynak* (*Tullus Aufidius*), a szorgalmas és ügyes *Lendvaynak* sem sikerült a csodálkozás, örvendetes meglepetés és szíves nagylelkűség indulatait, mikor *Coriolánt* *Tullus* saját házában vendégül látja, oly jellemzőleg ábrázolni, mint már egy ízben. *Egressy Gábor* — ki mint vendég ma lépett fel először a czímszerepben, hosszas távollét után — két ízben szerepének néhány helyét sok ügyességgel

adá, de ma, meg kell vallanom, nem tudtam megérteni felette különczködő játékát. Előbbeni játéakai sem voltak ugyan kerekded, következetes és összefüggő egészek, és sok kifogás lehetett ellenök, de amint ő e szerep némely helyeit adta, azokban voltak bélyegző vonások, melyekből rá lehetne ismerni a római hős patriciusra; ma azonban semmikép sem tudtam megismerni. Ezen Coriolán nem az volt, ki a világ városát egymaga fel tudta háborítani, s kitől, midőn kapui előtt mint bosszúló megjelent, Romulus népe reszketett; ez nem Plutarch Coriolánja volt, de még kevésbé az, kit Shakespeare oly remekül, még magát a historiát is lélektanilag motiváló jellemmel előnkbe állíta. Szavalatában nem láttam a szónokot, viseletében nem a hőst és szellemi fensőséggel teljes patriciust; ez valóságos kisvárosi Coriolán volt, tele hegykeséggel és ízetlen hetvenkedéseivel egy izmos pergő nyelvű suhancznak, ki ingerelve, felharagítva egy egész ellene zúdult csoporttal daczol és megbirkozni készül. Coriolán egyike volt a legnagyobbszerű római jellemeknek, kiket Plutarch előnkbe állíta, sok ragyogó tulajdonokkal, de nem minden gyarlóság nélkül. Ő hős volt és szónok, és mindkettő kitünő; heves, kitörő, indulatit fékezni nem bíró, szóvitáiban éles, kiméletlen, de kevély minden öntudatával szellemi és hősi felsőségének, s rendkívül büszke, kivált patriciusi származására, s e büszkeség s szellemi fensőség kezeskednek előttünk lélektanilag, hogy őhozzá semmi közönséges, mindennapi, kisszerű nem férhetnek, hogy az; mit méltóságnak nevezünk, neki minden tetteit és szavát bélyegzette, s hogy kitöréseiben és haragjában is valami férfiasabbnak és nagyobb szerűnek kelle lennie, mint a mindennapi emberkéknél. Ez a méltóság, ez a férfiaság nem volt meg Egressy Coriolánjában; mozgásaiban nem az a nagyobb szerű, úribb és nemesebb valami, miből a kitünő férfira azonnal ráismerhetni. Amint Egressy hányta vetette magát, szökdelt előre és hátra, palástját vállaira kapkodá és rángatta, amint kiáltozott hangja terjedelmén

túl egész a kicsuklásig : mind ez közönségesnek, mindennapinak, és némi kisszerű nyerseségnek bélyegét nyomta e szerepre, és elveszett megettök Shakespeare e jellemének méltósága. Hibásaknak hiszem továbbá azon hirtelen és így természetlen szökéseket egy indulatból a másik ellenkezőbe, a beszédbeni okatlan megállapodásokat gyakran, és ismét néhol hasonlólag okatlan kitöréseket, melyek oly töredékes, oly szaggatottá tevék játékát. Általában pedig azt vettem észre, hogy Egressy most inkább tagjaival mint szavával játszik, inkább mozgásokban ügyekszik jellemzeni mint szavalással, s innen van, hogy tagmozdulatai sűrűbbek, gyakoriabbak mint ennekelőtte, és túlzottak. Ennyit Egressy G. mai szerepéről. Éber figyelemmel kísérendem őt vendégszerepeiben, s annak idejében elmondandom a közönségnek, minőnek találom őt jelenleg, s mit vélek felőle, haladott-e művészi tekintetben, megállapodott-e vagy visszafelé ment? Egressy Gábor megérdemli e figyelmet, s tőlem, kivel magát némi surlódásba tévé a miatt mert egy pár ízben szigorúbb voltam iránta, Egressy barátinak némi joguk van követelni nagyobb figyelmet játéka iránt, én pedig tartozom az igazságnak és magamnak avval, hogy összeütközésem után még inkább ovakodjam indulatot vagy pártszenvedélyt vegyülni engedni beszédembe. A pártos és szenvedélyteli bírálatok mezejét úgy is eléggé elfoglalták a Regélő kritikusai; ők megdicsérik akit szeretnek, korhólják, ki velök nem áll barátságos viszonyban, játszszerék bár jól vagy rosszul. Nekik Egressy G., nem azért, mert ilyen vagy amolyan színész, hanem mert jó barátjok, *egy fővel áll felebb művészeti előadás tekintetében minden magyar színészen; ő a magyar drámai színészetnek első embere, ünneplett hőse, ki nélkül a nemzeti színpadnak nincs valódi belbecsü érdeke,* játszszerék Egressy bármi hanyagan, bármi rosszul, nekik az mind a művészet legfényesebb glóriája lesz. És ki Egressy gloriáiban egy kissé kételkedni mer, mint az én csekélységem, azt ők a legszebb bókokkal, leghizelkedőbben : *tudatlan, igazságtalan, kontár, nem-*

telen, epemirígyes, hitvány, szegény, nyomorúlt címekkel tisztelik meg, s nyájas beszédeikből semmi sem hibázik más, csak még az igen tisztességes *gaz* név, a nélkül azonban, hogy e szépségeket csak egy árva szócskával is bírnák e bölcs urak motiválni. A kritikának ezen tanulságos, épületes, szerény és igen finom nemét a dicsőség minden babérjaival egyetemben, melyeket számokra bizonyosan természetd, átengedem Vahot Imre és doctor Henszlmann uraknak, kiket én soha egy szócskával sem bánték, de akik még is oly szépen, nemesen szoktak rólam megemlékezni, azon ész, belátásteli esztetikai értekezéseikben, melyeket a magyar nemzet értelmi fejlesztésére s izlési javítására nem tünékeny hatással — mint mondják — egyszer másszor irogatnak.

Szebeklébi.

LXXXI. Jan. 21. *Kean.* — A címsszerepben Egressy Gábor lépett fel mint vendég. Egy időben e szerep Egressy Gábornak legjobbjai közé tartozott; de aki őt régebben látta, s ma nézi meg, csak helyenkénti töredékekben ismerend játékára. Valóban a figyelmes, a gondolkodó néző bámulattal fog eltelni Egressy Gábornak mostani színpadi egész lényén. Ő nagy változáson ment keresztül, s félni lehet, hogy ez átmeneteli időszaka nem lesz hasznos művészi pályájára nézve. Épen az által hogy nagyon is természetes akar lenni, lesz természetlen, lesz keresett és mesterkél't mind szavala-tában, mind testmozgásaiban. Én sem valamire való színészt színpadon, sem természetes, affectátiótól ment, mozgású és beszédű embereket így mozogni és beszélni nem láttam. Ezek a szeszélynek és okatlanságnak hangjai és mozdulatai. Hányja veti kezeit Egressy, szemöldéit felhúzza, arcizmait elfintorítja, óriási nagyokat lép majd előre majd hátra, most kiált torka erején túl, majd ismét oly halkán szól, hogy aligha játszótársai is tisztán hallhatják, most sebesen pereg nyelve, s ismét oly lassan mondja a szavakat, mintha minden kimondott szótagért aranyak járnának neki díjúl, s azokat pontosan számlálnia kellene, és mind ezeket minden ok nél-

kül teszi, azaz : a nélkül, hogy akár szerepe helyzetéből, akár szavai értelméből motiválni bírhatnók. Nem bánók végtére, mondja bár Egressy — mint már egyszer mondotta — hogy szépről ideálról nem akar tudni, hogy azok nem-lények, csak aztán jellemzetesen és motiváltan játszanék, de ez az ő játéka most csupa pusztá önkény, véletlenség és szeszély. Kean szerepe el volt rontva annyira, ahogyan még soha nem a pesti magyar színpadon, mert az, hogy egy-két nyugalmasabb jelenés vagy párbeszéd tűrhetőleg adatott, nem szabádhatta meg az egészet, miután a szerep legfényesebb helyei nem sikerültek. Mi jeles vala egykor Egressy Gábortól ama kocsmai jelenés lord Melvillevel, s mivé tétetett ma! Mennyi önérzet és művészi büszkeség volt Kean férfias haragjában kifejezve, midőn a lordot leszidja, és mennyi nyersség, mennyi pórias kérkedés a maiban! Úgy látszik, Egressy most már semmit ki nem számít, átengedi magát szilaj heveskedéseknek, amint szempillantatilag elkapják, s nem igen ügyel rá, valljon ezek a szerepben alapúlhatnak-e, nem is említve azt, valljon ezek a szépnek és művészinek hátárain belül vannak-e, mert hiszen ő, egy idő óta azon nevezetes aesthetikai iskolához kíván tartozni, kik a szép fogalma nélkül is ismernek művészetet, mely tannak professora Dr. Henszlmann úr, az egyetlenegy auctoritás Egressy Gábor előtt *). Némely helyt Egressy nem is látszott érteni szerepét. Erre egy példát a többek közől. Ő Miss Damby Annához e szavakat : „Vagy tán szerelmét fogja a miss eladni?“. olyédelgő hangon és egészen a misshez simúlva mondta, mintha ki akarná hízelegni a missből ebbeli szándékát, és bizonyos levén benne, ő akarna lenni ezen szerelem megvásárlója. Ez teljesen félre van értve. Valaha ezt Egressy igen komolyan és

---

*) Egressy Gábor 16 éves praktikus levén, nem könnyen hisz többé theoretikusnak, úgymond, ha mindjárt maga Aristoteles volna is az, azonban Henszlmannra mégis mint tekintélyre hivatkozik, midőn „a szépségzavar“ felett okoskodik. Lásd Párbeszéd Szebeklébi és Egressy Gábor között. Budán 1842. a 24. és 30. lapokon.

tisztelettel tartózkodással, földre süttött szemekkel intézte a misshez, melyből lehetne látni azon fínom társalgású és becsületes Keant, ki gyengéden ugyan, de jóakarátának egész komolyságával akarja a missnek tudtára adni, mi veszélyek fenyegetik a színészi pályán, s ez értesítés nem olvadozó, hanem intő hangot kíván, minek a szűzi szemérem iránti tisztelet némi ünnepieséget igényel. Általában a nagyobb indulatok kifejezését kívánó jelenések el valának rontva, csupán a mérséklettekben volt Egressy tűrhető, de ezekben sem a régi, mert ezekben is csodálatos különködések mutatkoztak szóban, mozgásban. A nyelvtanilag hibátlan beszédre is kevesebb az ügyelet nála, mint volt ezelőtt. Pyeseket : leszel, arra méltóztat, méltat helyet, ezelőtt ritkán hallánk Egressytől. Különben az egész előadás sem vala kielégítő, ámbár a többi játszó meglegelősen ügyekeztek. E műben, ha a czímszerep elhanyagoltatik, a többi részek is el vannak rontva, mert a fő érdek Kean személye körül forog. *Szebeklébi.*

LXXXII. Jan. 24. *Egy pohár víz.* Egressy Gábor Bolingbrocke szerepében mint vendég. A királyné előtti beszéd, hol Bolingbrocke az angol ministeriumot vádolja, igen jelesen volt szavalva. Hangban, mozgásokban a helyünnepiesége kellő figyelemmel vala tartva, s egyszersmind jellemezve a státusférfi és udvari ember, és az ügyes politikai szónok : de egyébiránt a játékkal teljességgel nem lehetett megelégedni. Mielőtt Egressy Bolingbrockejában igen szabad és udvariatlannak mondathatott mind mozgás mind beszéd tekintetében, az mai játékában már nyersség vala, és közel a durvasághoz. Nem csak a herczegné (Marlboroughné), hanem a királynéval is szemközt igen kevés tartalék, kevés illedelem volt. Az az igen nagy közelség, azok a csak nem fülbe sugdósások, igen biztos viszonyt jellemeznek, pedig Scribe szerint ilyes viszonyban Bolingbrocke sem a herczegné, sem a királynéval nem állott. S midőn ezen szerepben illedelemes tartalék s udvariasság követeltetik, az nem salóni attitudok utáni

kapkodás, hanem annak igénylése, hogy a színész jellemzetes legyen, s az udvari embert udvariasan adja vissza, különben a művészet komédiássággá aljasul. A többi szerepek túrhetőleg, talán mondhatni jól is adatnak. Kivált L. Róza (Marlborough hgné), ki e szerepet, tudunkra, mindig egyképen és sok sikerrel szokta adni, és Hubenayné (Abigail) érdemlenek méltányos említést.

Szebeklébi.

LXXXIII. Jan. 25. *Saluzzói Corona*. Dráma 5 f. Raupachtól. Fordította F. S. — Lendvayné a czímszerepet általában jól adá, némely helyeit pedig kitűnő jelességgel. Például, azon jelenés, midőn Guido elmondván Corona iránti szerelmét, Coronában is felgyűjtja a szerelmi érzelmeket, annyi kifejezésével volt ábrázolva, s annyi valódiságával az érzelmeknek, hogy a nézőket zajos tapsra ragadá el. Sok szerencsével adá Lendvay is Guido szerepét, de beszédével ma kevésbbé lehetett megelégedni. Hol érzelmei mélységét és nagyságát festi Guido, a szavak ejtésében hamis intonáció, hamis páthos volt észrevehető. Lendvaynak vannak bizonyos fölemelt hangjai, hogy ne mondjam kiáltásai, melyek a mellett hogy monotoniat hoznak szavalatába, nem látشانak érzetmélységből fakadni, és nem hitetheti el magával a hallgató az indulatnak azon nagyságát, melyet vele Lendvay kifejezni akar. 99.

LXXXIV. Jan. 26. *Egy színész élete*. Színj. 4 felv. Desnoyer és Labot Eugen után Egressy Benj. — *Egressy Gábor* Molière szerepében mint vendég. — Ed-digi vendégszerepei közt Egressy Gábornak ez vala legtúrhetőbb. Mostani szeszélyes modorát ma kissé mérséklette, de más részről némi hajdani gyarlóságai, melyeket e lapok is megróttak nem egyszer, szembeöt-lőleg kezdenek játékában kiütni. Ő azelőtt a fájdalmat, bút, beteges hangon és testi kínokból eredő nyögésekhez hasonlólag fejezte ki, később ez szelidült benne, és gyakran a lélek és szív gyötrelmeinek húrjait is meg tudá pendíteni: most újra ama régi beteges nyögéseket kezdi hallatni. Minek bút, fájdalmat, levertséget kelle

jelentenie Molière szerepében, mind így volt szavalva. Ezen fölül mai játékát érthetlenség bélyegzi, nem az, mi halk beszédből, hanem az, mi a szavak helytelen intonációjából ered. A király előtti gyónás alatt pedig ismét azon nem gondolás, hogy ne mondjam tiszteletlen viselet jellemzette játékát, mit Bolingbrockejában megrottunk. Ily játék elront minden áltatást; nem Molièret és XIV. Lajost látjuk magunk előtt, hanem Egressy Gábort és Barthát, kiknek látásáért nem megyünk színházba, hanem szállásaikon látogatjuk meg őket. Amint Bartha (XIV. Lajos) az előadás végén e szavakat: „Molière halhatatlan!“ elmondja, épen olyan mintha ezt mondaná: „Üljünk ebédhez!“ *Szebeklébi.*

LXXXV. Jan. 28. *Hamlet.* Szomorújáték 5 felvonásban Shakespearétől ford. Vajda Péter. Egressy Gábor mint vendég a cím szerepben. — Jól tevő a rendezőség, hogy e művet rövidítve adatta, mert bármi fájdalommal nélkülözzék is Shakespeare tisztelői a csonkításokat, és néhol nem is egészen ügyes csonkításokat, de a rövidítés még most czélszerű eszközül nézethetik Shakespeare megkedveltetésére, mert közönségünknek a hosszú előadások, ha még oly jók volnának is, nincsenek kedvére és idegenítők. A mai előadás általában a közepszerűek sorába teendő. Lassú és igen vontatott volt az, s nagyobb részint lankadt. Egressy Gábor szerepének azon része, mely csendes, eszmélkedő vagy gúnyos, jól és jellemzőleg volt ugyan adva, csak azt kelle sajnálnunk, hogy e helyeket Egressy igen halkán, alig érthetőleg, beszélte és élvezetétől nagy részint megfosztattak a hallgatók. Nem sikerültek neki azonban a heves, indulatosabb jelenések; ezekben kitörései igen nyersek, túlzásig feszítvők és mindennapiasan aljasak valának. A mértékentűli kiáltozásoktól pedig most még inkább kellene óvakodnia mint valaha, mert úgy vettük észre, hogy melle gyengült, s nem bír oly erős hangokat mint egykor. Kiáltozásai alatt néhánszor elhagyá hangja s kellemetlen rekedtség és kicsuklások lepték meg. A híres magánybeszéd bizonyos pa-

naszhangon, fájdalmas sóhajtozások között szavaltatott, mit nem látok a beszéd szellemében motiválva. Én legalkalmasabbnak tartom e monolog egyszerű értelmes elmondását merengő elmélkedés hangján, melybe semmi pathetikusnak, semmi fájdalmasnak nem szabad vegyülni. Általában azonban e szerepe Egressynek jobban sikerült még is mint eddigi vendégszerepei, s az a szerkesztelenség, mely mostani játékait bélyegzi, ma kevésbbé volt szembe ötlő. Szentpétery (Polonius) jól fogá fel szerepe jellemét. Füredi (Laertes) nem rontott, mi kezdő színészben elég érdem. *Szebeklébi.*

LXXXVI. Jan. 30. *Legjobb az egyenes út.* Vígj. 1 felv. Írta Kotzebue, ford. Fekete Soma. — Ezt követte először: *Egy úr és egy asszonyság.* Vígj. 1 felv. Írták Xavier, Duvert, és Laussanne, ford. Egressy Benj. — Ez estet örömmel jegyezzük fel e krónikába, mert az sok élvezettel ajándékoza meg bennünket, és nem csak általában az előadás sok szorgalmat és gondot tanúsíta, hanem különösen Egressy Gáborral ma igen meg lehetett elégedni. Krumm Illés (a czédulán németesen: Elias) szerepét ismét oly jellemzetesen adá, mint ezelőtt. A theologiae candidatus előttünk állott a pedantság minden vonásaival, és haszonvágyaival a hivatalszomjnak. Szinte azok a pukkadásig nevetséges szögletes mozgások, szinte az a különös intonációjú beszéd, miket pár ízben e lapokban dicséretesen említünk. Egy különbséget vettem csak észre e szerepben a hajdani és mostani Egressy közt: az elváltoztatott hangot egy kis erőtetéssel bírta meg melle, és e miatt sok helyt nem is lehetett őt megérteni. Nem tudjuk, ez nem betegség következménye-e? — Az új vígjátékocska két idegennek (úrnak és hölgynek), kik véletlen jönnek össze egy vendégfogadóban, kalandját tárgyazza igen érdekesen, igen mulattatólag és minden éleivel a francia elménczségnek, ámbár meg kell vallani, nem minden sikamlósság nélkül, mit jövőendőben lehet és kell is szelídíteni. Az úr szerepét Egressy, a hölgyét Lendvayné adá, s mindkettő jól. Az a pongyola, prózai játék, mi

Egressynek modorává kezd válni, itt igen feltalálta helyét; a fesztelenség, a keveset-gondolás és szeszélyes viselet szóban, mozdulatokban, a szerepből látszott kikapva lenni. Sajnálunk kelle azonban, hogy Egressy beszédében nagy pauzákat hagyta, és azt véteté velünk észre, hogy ő most rosszul is kezd interpungálni, még a mellékneveket is elválasztja a főnévtől, például: „gyönyörű, unokaöcsém.“ Szerep-nem-tudás-e ez, és várakozás a sűgóra, vagy ez is újabb játékanak szellemében van, mint sok egyéb természetlen és okatlan különködések, kigondolva? Lendvayné sok keccsel és kedves coquetteriával adá a szép de csintalan menyecskét. — Következtek a magyar zenészek és tánczosok. A zenéből legérdekesebb volt ma ismét Svastics magyarja, és az úgy nevezett „népnóták.“ Óh, ezek a népnóták nekünk valóban igen becsesek lehetnek, mennyire magyar lélekhez, magyar érzésekhez szólók! Nem hiába fogadtatnak oly részvétellel, oly elragadtatással, mert ezek szíveink húrjait pendítik meg annyira, mennyire a legjobb opera zenéje is alig. A tánczosok közt Veszter és Sárý Franciska kiemelendők. Fitosnak csodálatos ügyességű lábai vannak, hajlékonyak, mintha csontnélküliek volnának, de tánczában nincs báj. Vannak nekünk egyes tánczosaink, de olyanok, kik izléssel tudnák az ügyességet párosítani, bizony bizony kevesen. Kivált nőink színpadi tánca fertelmes korcs, kiforgatva minden nemzeti sajátságából, minden kelleméből; vakmerő és szerénytelen bakszökések! A derék Sárý Franciskát sajnálni lehet, midőn a divatos bakszökésekben mutogatja ügyességét. Tánczosainkhoz lehetne méltán és mindig kiáltozni: *áldozatok a Grátiáknak!* *Szebeklébi.*

LXXXVII. Febr. 20. *Clementina*, vagy az ügyvéd leánya. Vigj. 2 felv. Írta Ancelot, ford. Sz. Zs. — Ezt követte: *Találkozás Tyrolban*. Némajáték 1 felv. Színre alkalmazá Hasenhut Lénárd. — *Clementina* remek mű, a maga nemében olyan, minőt a francia regényes iskola ellenségei szeretnek; nincsenek benne vé-

letlenségek, nincs semmi meglepés, a cselekvény benne a személyek belsejéből, gyomraik és beleikből, fejlődik, a *katastroph is*, t. i. *Clementina* férjhez menetele *Chateauf* báró belsejéből ered, ok nélkül ugyan és hihetetlenül, de mind egy, a személy belsejéből! A szörnyű gőgös báró t. i. ki előbb irtózott mindentől, mi nem volt bárói, egyszerre (talán jól evett, ivott) belsejében elhatározza, hogy fia, az úrfi! egy ügyvédi porontyot vegyen el nőül. Már ezt csak nem lehet aztán mondani hogy külbefolyásból eredt cselekvény legyen. S ami fő becsú dolog e színműben az, hogy hatása nincsen, s épen oly szépen mulatja magát ásitásokkal a néző közönség, mint egy ismeretes eredeti vígjátékban, mely egyetlen egyszer adatván színpadunkon, a hasból fejlődött sok cselekvény miatt úgy hasra esett, hogy még a konczot is kiejtette kezéből. Örömmel jegyezzük fel e napot e krónikába, melyben oly franczia műről szólhatunk, mi minden kellékekkel bír, miket a francziarágó kritikusok jó drámában megkívánnak. Ha még egyszer adatni fog, kérünk minden francziadráma-pártolót, el ne mulasztja bemenni a színházba, mert meg fogja tanulni gyakorlatilag, minők azon színművek, melyekben az ember magát czélszerűen, jellemzetesen, és, ami legtöbbét ér, elevenen elúnja. *Lendvayné (Clementina)* és *Szentpétery (Rambert)* jól játszottak. *Udvarhelyi (Chateauf)* ily frakkos szerepekben kissé nehézkesen mozog, de dicséretére válik, hogy mindig értelmesen beszél. — Ha e mű egy felvonásra összevonatnék, s ha a motiváció benne nem a személyek gyomrában, hanem józan észben alapodnék, akkor lehetne hatása, de akkor nem volna becses többé a francziagyűlölők előtt.

Keve.

LXXXVIII. Mart. 19. *Vadon fia*. Dráma 5 felv. *Halm Fridriktől*. Ford. *Remellay Gusztáv*. — E dráma, különössége miatt, mint testvére *Griseldis*, egy ideig fenfogja magát tartani színpadunkon. Tárnya egy nomád csapat vezérének, *Ingomárnak*, szerelem általi megődítettása. A tectoságok — így neveztetik a nomád

csapat — elfognak egy massiliai fegyverkovácsot és sanyarú rabságba akarnak hurczolni, leánya azonban, Parthenia, elszánja magát apja kiváltására saját személyét felajánlani, miben a vadak vezére is, Ingomár, megegyez. A rableány magaviselete magára vonja a vezér figyelmét, utóbb megkedveli őt, s e viszony oly heves szerelemmé válik, hogy a vadak főnöke elhagyja csapatát, a leány szüleihez Massiliába megyen, és beáll maga is fegyverkovácsnak. E nagy változások, melyek lehet mondani, az oroszlánt báránynyá változtatták, nem mennek ugyan véghez a drámában oly nagy hirtelenséggel mint itt röviden elmondók, mert közben vannak lyrai ömledések, van sok szép német declamáció, de még is eléggé valószínűtlenül, hogy egész biztossággal elmondhassuk, miként e drámának fő betegsége a pszichologiai motiváció hiánya. Ezen ideális alakokról (értem leginkább a két fő szerepet), melyeknek lába alig érinti a valóság földét, s csak Halm Fridrik úr poetai országában élnek és mozognak, ezen alakokról lehet elmondani méltán, hogy drót bábok, a költő rángatásaira mozgó. Ez az Ingomár első föllépésekor csaknem olyan mint egy vad bial, s Partheniával megismerkedvén, nem sokára kosárhordozó uszkárrá szelídül. Talán soha sem látott ezen vad ember leányt, vagy soha szép leányt, talán a tectoságok fájában nem voltak asszonyok, hogy benne ily rendkívüli változást tud eszközteni a görög Parthenia? Érttem a költőt, tökéletesen értem, mit akar. Ő a míveltséget akarja diadalmaskodtatni a vadságon. A görög Parthenia, ámbár kovácsleány volt, számos fokozattal állott fölül míveltségi tekintetben Ingomáron, s így nem pusztá leányi bájjal, hanem míveltsége kecseivel ragadta el a nomád vezért. Szép dolog volna, ha a költőnek sikerül vala elhítenni velünk, hogy egy, félvad állapotban született, élt ember, bír ennyi értelemmel, érzékkel, fogékonysággal a míveltség becse iránt. Hogy egy mívelt szép leány pár év alatt meg tudna szelídíteni a míveltséghez egy ily puszták fiát, s hogy bizonyos dolgokhoz tudná szoktatni, ennyit még

hajlandó volnék Halm úrnak elhinni, de hogy a vad Ingomárt, ki fegyvereiben, férfiúi erejében találja legnagyobb dicsőségét, kis idő alatt guzsalyhósszá s amolyan anyám-asszony katonájává lehessen változtatni, ezt nem hihetem el. Vagy nem kell vala olyannak festeni őt, minőnek festve van meghódíttatása előtt, vagy meghódíttatását nem kell túlságig vinni, ez a dolog veleje. Halmban szép lyrai erő van, de kevés drámai, sok alanyosság, de kevés tárgyilagosság. Ő csaknem mindig maga beszéll, ritkán tudja személyeit a magok egyéniségökben megszólaltatni. E dráma pszichologiai tekintetben semmivel sem jobb Griseldisnél, pedig Griseldis maga is meglehetősen szegény e tekintetben. Az előadás túrhető volt. A fő szerepek Lendvay (Ingomár), Laborfalvy (Parthenia) dicséretes szorgalommal advák.

Sz.

LXXXIX. Apr. 22. III. *Richard király*. Dráma 5 felv. Shakespearétól. Fordít. Vajda Péter. — Hogy Shakspeare a magyar közönség megkedvelje, hogy művei színpadainkon meghonosodjanak, szívből óhajtja minden, ki a nagy költő lángesze teremtményeivel ismeretes. Ennek töménytelen haszna volna színműiróink és színészeinkre nézve egyképen. De meg kell vallanom, mi nem elég óvatosan, nem eléggé meggondoltan haladunk szándékunk ez üdvös ösvényén. Előszedjük Shakspeare műveit minden rend és válogatás nélkül, nem tekintve körülményeinkre, nem közönségünk ízlésére. Én nem tartom azt szerencsés ötletnek, hogy péld. Othello és III. Richard még most színpadunkra hozattak, mert ezek nem kedveltetőleg, hanem idegenítőleg hatnak színházi közönségünkre. Adatnak egyszer jutalomjátékul, becsődítnek kissé nagyobb közönséget, s aztán vége mindennek; többszöri adatás alkalmakor üres a ház, mint ma Richard másodszeri előadatásán. Nekünk válogatva s a legnagyobb vigyázattal kellene Shakspeare műveit színpadunkra hoznunk; előbb a kedveseket, a vonzóbbakat, s aztán ezen hajborzasztólag sötét és irtózatossábrázolatokat, milyenek Othello, Richard, talán Macbeth is, mert

akármit beszélünk, de annyi igaz, hogy ezekben a mi nagy közönségünknek, mely más világban él, mint az angol, sok a bántó és botrányos, és kevés a vonzó, a kedveltető. Nekünk ügyekezniük kellene a közönséget gyöngeségeinél fogva megragadni, és magasabb művészi érdekekhez szoktatni: erőszakolás, rádísputálás által semmire sem fogunk menni, s bármennyit korholjuk érette hogy Shakspeare-t nem szereti, s ha művei adatnak, üresen hagyja a színházat, nem térítjük meg, hanem talán még inkább elmakacsítjuk, kivált ha korholásainkat oly nyerseséggel fejezzük ki mint a Regélő egy ízben, midőn nőolvasóit azon bókkal tisztelé meg, hogy az Othello-ban előforduló szemérmetlen kifejezésekbeni megbotránykozás bennök nem vala egyéb mint *ál szemérem*. Szidalmakkal és pirongatásokkal nem fogunk embereket az ügyhöz édesgetni. — Shakespeare Richardja a leggeniálisabb vakmerőség, mit valaha költő megkísértett. Benne olyanok vannak merve, melyeket csak vagy őrrült merhet, vagy józan észszel az, ki, mint Shakspeare, érzi szertelen erejét. Csodálatunkat nem tagadhatjuk meg e színműtől. Rendkívüli dolgok rendkívüli eszközökkel végrehajtva; a valószínűség a legszélsőbb határokig, a hihetlenség mezejéig tolva, oda, hol nagy vitatkozásoknak nyílik tér: valljon még a shakespearei szellem is bírta-e mind azokat motiválni, amiket itt megkísérteni eléggé bátor volt. Vegyük csak a koporsó melletti jelenést, vagy azt, midőn Richard Erzsébet királynétől leányát kéri nejül, és az neki leányát odaadja, s általában a Richard egész jelleme, oly valami, mihez nincs semmi hasonló a világ irodalmában. E mű sötét és iszonyú; hajborzasztó irtózatosságok, szörnyűség szörnyűsége torlasztva, csupa gyilkolási tervek, és a színlés minden mesterségei leábrázolva; minden háttérben, s egyedül Richard által mozgatva a személyek mint bábok. Igazságtétel kevés, legalább nem megnyugtató a hallgatóra nézve. Az álomjelenés mesteri kép ugyan, és lélekkínokat mutat: de a harczbani halál, mely dicsőségesnek szokott tartatni, még némi dics-su-

gárt is von ez emberi szörnyeteg feje körül. A címszerep Lendvaytól általában nem rosszúl volt játszva, sőt némely helyek meglepésig jól. Szavalva változatosan, érthetőleg, kifejezőleg, és sok meggondolt jellemzéssel. A koporsó melletti jelenésben a színlett olvadozás és szerelmi esengés színei igen szerencsésen találva, s az álom utáni borzasztó képek mennyi erővel és igazsággal, és még is mennyi öntudatos mérséklettel!!! Ez Lendvaynak egyik nevezetes szerepe, s ha közönségtől pártoltatás és részvét e mű iránt megengednék, hogy bővebb tanulmány tárgyává tegye, valami igen jeleset bírna belőle csinálni, ámbár így is, azt hisszük, hogy alig van magyar színész, ki e szerepben el fogja ragadhatni tőle az elsőséget. Lendvayné (Margit) kissé bágyadt és monoton volt; hasonlólag monoton, mitől neki különösen ajánljuk az óvakodást, Hubenayné (lady Anna), ámbár szerepének egyik jellemző részét, az ünnepegyességét, eléggé sikerülten tudta megadni. Laborfalvy R. (Erzsébet) meglehetősen, de neki kevés dolga. Fánecs (Buckingham), Szentpétery (Hastings) kisebb körű szerepeiket jól kiemelék. A többit részint készületlenség, részint szerep kicsinysége miatt nem tüntethetjük ki. De általában az előadás, minthogy a címszerep, mely körül forog minden, nagy készütséggel adatott, a jobbak közé számítható. Sz.

XC. Máj. 23. Teréz. Dráma 5 felv. Írta Dumas, ford. Nagy Elek. — Színpadunkon felette ritkán, csak kivételkép, látni előadásokat egészen sikerülteket. Ennek okai részint a kellő próbák hiánya lehet, részint az, hogy kevés színészünk van, kinek pályája lelkén feküdnék, ki folytonos, nem csüggedő szorgalommal viseltetnék hivatása iránt. A legnagyobb rész csak mellékes dolognak, csak szakmányi kötelességnek tekinti játékát. Ezek aztán félkészülten vagy készületlenül lépnek fel; habozások és hűledezések közt játszanak; mozdulat és tett nem a kimondandó szó előtt van kigondolva jó eleve, hanem a súgótól hallott után rögtönözve, és így szó és nimika nem járnak egymásnak megfelelő gyorsasággal

és szabatosan együtt. Ily színészek aztán elrontják és nehezítik, — sőt vannak esetek, melyekben lehetetlennek teszik — még azoknak is, kik készültek s velök együtt játszának, a helyes játékot. Szaggatottak előadásaink; csak némely helyeken jók, egészben véve pontatlanok, egybe nem vágók. Hányszor nem látni jobb színészeinken zavart és aggodalmat készületlen társaik miatt, sőt történt már nem egyszer, hogy az ily hanyagot játszó társának súgása segíté ki a zavarból. Igaz, hogy ezen bajoknak gyökeresebb okai is vannak, mint pusztán a színészi hanyagság. Színházunk csak anyagilag van annyira-mennyire megalapítva, de nem szellemileg is, mint intézeteink nagyobb része. Mert mi magyarok így szoktunk; pénzt csak adunk néha országosan; néha részvények útján, de az adminisztrációra aztán keveset ügyelünk; keveset arra, hogy a dolgok kivitelét készült és értő egyénekre bizzuk, kik ismerik a célra vezető eszközöket. Színházunk jövődjére semmi, de semmi ügyelet nincsen szellemi tekintetben, semmi készület-fiatalkodik kiképzésére; jelene pedig ez intézetnek, a szüntelen változó igazgatások között haboz; minden csak ideiglenesnek tekintetik, és maradandóságra semmi nincs számítva. Lehetetlen, hogy ily állapot kártékony hatással ne legyen magokra a játszó tagok többségére is, és esüggesztőleg ne nyomja az egész intézetet. A színház mostani igazgatója minden tőle telhető javításokra kész, de azt kívánni sem lehet, hogy ő, kinek magának is csak ideiglenes állása van, a színház jövődjét vegye vállaira; ez nagyobb dolog, mint amit egyes vállalkozó ereje megbírhatna. Ilyesmi azok intézkedését igényli; kik e színházat nemzetivé tették: a honatyákét, de ezeket mellőzhetlenül, mert ha anyagilag segíték ez intézetet megalapítani, lehetetlen azt szellemi tekintetben is figyelem nélkül hagyniok, különben az egész anyagi alapítvány kivetett öszveg, mely soha nem termend a hazának várt és reméllt gyümölcsöket . . . De vissza a mai naphoz. A mai előadás is egészben nem volt jó, de egyes helyekre nézve kitünőleg sikerült. Laborfalvy R.

és Szentpétery, Lendvay és Hubenayné sok jelenésekben szigorúbb követeléseket is kielégíthettek. Laborfalvy R. a vétkes, de nem egészen rossz Terézt pszichologiai valósággal ábrázolá. Különösen sikerült azon jelenés, midőn Arthurt szökésre ügyekszik bírni. Itt a szerelem és kétségbeesés marczongló érzelmei annyi bensőséggel, s oly jellemzetesen valának kifejezve, hogy e jelenést méltán lehet a legjobb ábrázolatok mellé tenni, mit színpadunkon eddig látni lehet. Szentpétery (De-launay báró) a titkos szerelmi levelek olvasása alatti jelenetben a megcsalásáni mély elkeseredést, és utána azon perczet, hol Arthurt lemocskolja, annyi erővel és érzetmélységgel fejezte ki, hogy a közönség játékközben zajos tapsokra tört ki. A kedélyes Hubenayné (Amália) igen meghatóvá tudta tenni azon helyet, midőn Arthurt kéri, titkolná apja előtt irántai hidegségét, és tetesse magát, mintha őt szeretné. Lendvay (Arthur) ma sokkal többet hatott néma játéka, mint beszéde által. Egész alakja, lénye, viselete jellemző volt, félig nyílt félig világos, mint e szerep maga, melyben igen sok a színlés, és kevés a való arcz. Lendvaynak sokat adott a természet, de némelyekben még is mostohán bánt vele. Hangja nem eléggé változatos, könnyen esik monotoniába, arczában és szemében van ugyan kifejezés, de nincs annyi jelentő, mennyi színészben megkívántatnék: de ő ezen hiányokat szorgalommal és mesterséggel annyira legyőzte már is, hogy egész alakján meglepő hatalommal tud uralkodni, és mérközhetik hang és arczkifejezési tekintetben valamennyi magyar színésszel, ki e tekintetben nálánál gazdagabban van megajándékozva, sőt kevés van kit felül ne haladna. Kiemelendő még Fánscy lakonikai rövidbeszédű szerepével (Paolo), melyben alig van mit mondani, de sok kiemelni, jelenteni való, mimika és játék által. A többiek készületlenek voltak, vagy beszédeiket át nem gondolva, vagy a sűgő irgalmára szorúlva.

Sz.

XCI. Jún. 27. XII. Károly Rügen szigetén. Vígj. 4 felv. Angolból. — Kár, hogy e helyzetek és jellemeik

által érdekes mű ma oly hirtelen és csak szükségből rántatott elő a nélkül, hogy színészeink eléggé készülhettek volna rá. A cím szerepet, melyet Egressy Gábor néhányszor sok részben sikerülten, ma Lendvay adá, és ahhoz képest, hogy hirtelen kelle betanulnia, meg lehetőszen, de nem kielégítőleg. Óhajtanók máskor láthatni őt e szerepben, midőn elég idő engedtetnék neki azt átgondolva betanulni. Most némi jellemző apróságok is ki voltak játékból felejtve, például: a féllábbali asztalra-ülés, czombjainak tenyereivel csapkodása, miket azért nem lehet elhagyni, mert aztán azon jelenésben, hol Éva Ulrika előtt XII. Károlyt utánozza, nehéz a játszó színésznőnek jellemző vonásokat találni XII. Károly mozdulata és beszédei módjából: valaminthogy ma is e részben Hubenayné (Éva) különben ügyes játékosa és Lendvayé (XII. Károly) közt nem volt öszhangzás. Ajánljuk azt is, óvakodjék Lendvay e szerepben mosolygó arcot mutatni, vagy épen nevetni, mert aztán nem érthetni, miért helyez Brock Ádám oly nagy fontosságot XII. Károly nevetésébe, hogy ezzel kívánja magát megjutalmaztatni a király által. *Keve.*

XCII. Júl. 5. *Az örült gyermeke.* Dráma 5 felv. Soulié után ford. Nagy Elek. — Lendvayné, ki hosszas betegsége után ma lépett fel másodszer, a cím szerepben, ismét régi erejében volt látható. Azon jelenet, midőn az örült nő e szavakat mondja: „A vér a hóhérpadról fejemre és gyermekemnek fejére loccsant”: annyi visszatükrözésével a kebel dúlongó érzelmeinek, annyi lélekábrázolattal adatott, hogy ilyesmit nem csak színpadunkon, de nagyobb híré és tökélyű művészekről is ritkán láthatni. E jelenés mellé tehetni még azon lélekkrázó kacaját a Lendvayné által ábrázolt örültnek, midőn e szavakat mintegy kárörvendve felkiáltja: „Hah, szép! a fiú fenyegeti apját!” Vajha e derék színésznő játéka élvezetétől ne foszthatnánk meg oly gyakran, vajha betegsége ne gátolná őt egész gonddal pályájának élni. . . . Többi színészeink részint jól, részint tőrhetőleg játszottak, csupán De Cau Mari ellen lehet

kifogás. Czelesztina szerepe kitűnő szerep, s hogy belőle sokat lehet csinálni, Bartháné is meg bírta mutatni. De Cau Mari kezeiben ez a komoly és szilárd női jellem elveszett, és egészen más leve. Ő nem is látszott érteni mit beszél; csak szavakat monda, de dolgokat kiemelni nem bírt, beszédének semmi jelentése nem volt. De Cau Mari csinos színpadi alak, jó, értelmes beszédorganummal, de még gyenge színésznő, és ami fő haj, nagy gondot nem látszik fordítani szerepeire. Mai játékában, e nagyobb részint komoly szerepben, szünet nélkül mosolygott, nézőire tekintgetett, és még *akkor* sem látszott játszó társára ügyelni, midőn az egyenesen hozzá intézte szavait. Ez aztán nem játék, hanem pusztán csak leczke-felmondás. Ajánlunk neki nagyobb figyelmet szerepére. Ha játszik, felejtse el, hogy nézői vannak, s tegye magát egészen szerepe helyzetébe; különben, ha hallgatóin és nézőin járand figyelve, lehetetlen lesz előmenetelt tennie, pedig kár volna elhanyagolni magát, és tehetségeit eltemetni. 99.

XCIII. Júl. 22. Először: *Charlotte kapitány*. Vigj. 2 felv. Írták Bayard és Dumanoir. Fordították Egressy Benj. és Csepreghi Lajos. — Ha valami házaló külföldi német kritikustól, ki egyik lapszerkesztőtől másikhoz kullogva, árulja színbirálatait, hosszú értekezést fogtok olvasni, nyájas magyar olvasók, a jelen vígjáték felett, melyben ennek silánysága mutogatgatik, ne higyetek szavának, ne higyetek a magyar Divatlap kritikásának se, ki, midőn a franczia művek ellen tudós szövegbe burkolódva okoskodik, nagyobbára csak németek majma, ne higyetek egyiknek se vakon, hanem jöjtek a magyar színházba és nézzétek meg Charlotte kapitányt, s bizonyossá teszlek benneteket, annyi élyet nyertek annak egyszeri megnézéséből, mennyit tíz német könyekben áradozó dráma, vagy ugyanannyi sörszagú vígjáték nem képes nyújtani, és a tapasztalandókból azon becses tanulságot fogjátok megszerezni, hogy a német kritikának csak kötve lehet hinni, a magyaron pedig, melyet majmolás vagy különködési szeszély izgat, csak

szánakozni lehet. E vígjáték új fényes bizonyossága a francia színműírók, különösen pedig a vígjátékírók nagy ügyességének. Mi egyszerű eszközök által van itt elérve a cél, melyet színpadra írt drámával elérni kell! A portugall udvarnál egy francia divatárusleány jelenik meg, ki tudtán kívül a legnagyobb zavarok okává válik. E divatárusnő egykor szeretője volt Leo nevű Picard - ezredbeli hadnagyocskának, ki most Maria Franciska portugall királyné kegyence. A leány történetesen jó Lissabonba, véletlenül találkozik hadnagyocskájával, és erővel ráköti magát. Leo iszonyodik jelenlététől, nehogy királynéja, ki féltékeny a legnagyobb mértékben és engesztelhetlen természetű, megsejtse e szerelmi viszonyt. E körülményekből a legérdekesebb jelenések folynak egymás után, és elejétől végig a legfeszültebben kötik le a néző figyelmét. Oly élénkség, oly ügyes szerkezet, bonyolodás és kifejlés van e műben, s oly eredeti alakok, mint Babinelli, Bellaflor gróf, Clapier Róza, és maga Maria Franciska, hogy egy ily művet csak egyszer is látva, valóban könnyű megfogni, miért izgattatik fel a közönség némely francia művek, mint villanyerő, által, oly zajos tetszésre, mint a minőnek ma is tanúi valánk. Bátran, uraim és hölgyeim, kik a jobb színművek el nem fogúlt baráti vagytok, bátran engedjétek magatokat át azon csábnak és varázsnak, melylyel a francia lelkeség vonz és ragad, ebből semmi veszély nem háramlik rátok, és jobban is egyez magyar természetetekkel, mint a német komoly művekbeli érzélgés és vígjátékbeli trágár szennyesség, mely *mulatságú* állíttatik előtökbe egész meztelenségben, nem pedig azért, mint a francziák jobbjaínál, hogy a gyermekket saját nevén nevezve megismervén, iszonyodjatok tőle. Amaz a valódi erkölcsi mótely, nem pedig ez. Amaz gyönyörködtetőnek, mulatságosnak festi a bűnt előttetek, míg ez iszonyatossá teszi azt. Játszva e vígjáték igen dicséretesen volt. Lendvayné a féltékeny és szerelmes királynét, L. Róza a pajkos és vállalkozó szellemű divatárusnőt, Szentpétery a szűn nélkül gyanakodó

Bellaflor grófot, Telepy a bohó monacoi nemest sok sikerrel adák; valamint László is a kevésbé kitünő, de fontos és ügyetlen kezek közt könnyen elrontható Leo szerepét. A nem nagy számú közönség nagy meglepéssel hagyta el a színházat.

Cs.

XCIV. Aug. 13. *Köcsmei sárkány.* — E színmű tagadhatlanul bizonyítja, hogy azok, kik az eredeti művek előadhatása felett ítélnek, nem veszik a dolgot szerfelett szigorúan, mint némely színműíróink panaszolják; sőt talán igen is engedékenyek. E bohózatban lehetetlen volt nem látniok a cselekvényhiányt, minél nagyobb fogyatkozás színműben alig lehet, s mi mindig kétséssé teszi a színi hatást, és e mű még is elfogadtatott előadásra, hihetőleg annak reményében, hogy az magyar póri életből vett képek, jellemző beszédek, elmés ötletek által mulattató leend a nézőknek, mert vannak csakugyan művek, melyek igen kevés cselekvénynyel, egyes egyedül élénk és elmés, vagy — komoly művekben — költőileg, lélektanilag stb tartalmaz dialóggal színszerűek. Jelen bohózat két első felvonása, sőt a harmadiknak is szinte fele, nem egyéb mint készület arra, hogy Köcsme helység lakosi, kiket azon balga képzelet rémít, hogy nádasukban sárkány ütött tanyát, e szörnyetegtől megszabadíttassanak, vagy a bohózat stílusában szólva, Csuba Ferkó obsitos harmadfél felvonáson át ámtja a köcsmeieket, hogy ő a sárkánytól megmentendi a falut, ha illendően megjutalmaztatik. És e harmadfél felvonásban nem történik egyéb mint hogy Csuba Ferkó hazug kalandjait beszéli, a sárkányról regél, s a köcsmeiek ámúlva hallgatják, kételkednek, csodálkoznak, tanácskoznak, végre eltökéllik magokat, hogy Csuba Ferkónak megígervén a kivánt jutalmat, rábízzák a sárkánynak kötélen kihúzását a nádasból, ami aztán a harmadik felvonás végén meg is történik. A tárgy nem volt rossz, sőt oly magyar bohózatra, mely a pórias életet tükrözze vissza, igen alkalmas, de gyakorlottabb kezet kivánt, hogy érdekesé tétessék. Az igen egyszerű mesébe több bonyolodást és változatosságot kell vala hozni; így

amint van, nem három, hanem legfeljebb egy felvonást lehetne vele jól betölteni, és még akkor is némi monotonia volna benne, ha, mint most, elejétől végig csak aljas osztálybeli embereket, és ezeket is oly kevés változatosságával a jellemeknek látnánk és hallanánk. Mert mi fő hibának hatás tekintetében azt tartjuk e bohózatban, hogy csak az egy Csuba Ferkó az, ki alakjában különbözik a többi személytől, a többiek, ki nem véve még az iskolamestert és jegyzőt sem, mind igen hasonlítanak egymáshoz, s mindeniket az igen együgyű gondolkodás és beszéd bélyegzi, ami igen nagy monotonitást szül elejétől végig. Ha például a falu földesura és családja bele szövetett volna e történetbe, s így egy pár miveltebb osztálybeli személy is játszik vala szerepet benne, azonnal változatosabb fogott volna lenni az egész, és ez által sokkal érdekeseb. Azonban, mind ezen két nagy fogyatkozás mellett is, nincs e bohózat minden becs nélkül. Jó ötletek, jellemző beszédek, és a magyar pór gondolkodása híven ábrázoltatnak benne, s ámbár aljas köri, de igen jól talált életkép az. Mi mind annak daczára, hogy két előadása alkalmával nem igen tetszett, óhajtanánk, ha színészeink egy párszor még megkisértenék előadását, de akkor nem kellene semmit stilizálni, hanem mindent híven úgy elmondani mint írva van, és kivált Csuba Ferkó szerepére fő gondot fordítani. Kötelességünk még a közepszerűt is, ha eredeti és magyar élet másolata, pártolni, mert csak így mehetünk eredeti műveinkkel valamire.

12.

XCV. Sept. 20. *Lucretia*. Dráma 5 felv. Írta Ponsard, ford. Egressy Benj. — Mi e nagyhírű művet nem olvastuk, csak hallók a mai előadáson, s így nem tudjuk mi és mennyi vészett el az eredetiből a fordítás által: hogy a vissza nem adható helyeken kívül, amik minden eredeti műben szoktak lenni, sok talán fordítható szépségek is elvesztek, gyanítjuk néhány nem igen szerencsés kifejezésekből, melyeket ma hallánk színészeink ajkairól, miket azonban nem akarunk mind a fordítónak felróni, mert igen is jól tudjuk, és tudja velünk a közön-

ség, hogy színészeink stilizálni szoktak, és nincs költői dictio elég tökéletes, melyet ők ne igazítanak, változtatnának, ők, kiknek nagyobb része azt hiszi, hogy a színpadnak saját nyelve van, melyet senki sem tud csupán a színész urak. Így tehát, hallásból itélve, a fordított és színészek által megstilizált ponsardi compositiót, melynek úgy látszik egyik fő sajátága a dictio, mint volt a francia classicai iskolának, teljességgel nem tudtuk megtalálni a kulcsot magában a műben annak magyarázatához, miért ütöttek e művel oly nagy zajt Franciaországban, s így kénytelenek vagyunk azt külső körülményeknek: a helynek hol, és az időnek, melyben feltűnt, tulajdonítani. Mi azt középszerűnél többnek nem mondhatjuk, mert többnek mondva nem bírnók ítéletünket igazolni. Sem jellemzés, sem psychologia, sem cselekvény tekintetében nem emelkedik az középszerűsége felül. Ami pedig hatását illeti, az még a középszerűsége is alul van. A párbeszédék nem drámaiak, hanem valóságos colloquiák, melyek egész apró értekezésekből állanak, mik alatt a cselekvény többnyire állong. Különben vannak e drámában jeles pillanatok, milyen például Lucretia öngyilkosságának pereze, és motivumai is jelesek többnyire, mik Lucretia szájába adatnak és ahogyan általában Ponsard ez asszonyt beszélteti. Színpadunkon a színműnek nem ígérünk életet; sok régi francia classicai elem van benne, minek elmúlt kora, és soha visszatérni nem fog, még magoknál a francziáknál sem. Sokat ártott nálunk e dráma hitelének az is, hogy játszva középszerűleg, hogy ne mondjam, rosszul volt. Lendvay (Sextus) nem tudjuk miért, igen érthetetlenül beszélt. Fácсынak (Brutus) csak a tettetés pillanatai sikerültek, a többi rómainlan és férfiatlan német érzélgés volt. Bartha (Collatin) mint valami kezdő színész sokat hadarászott kezeivel, és szokása szerint akadozott. De Cau Mari (Tullia) még csak szerepe szavainak értéséhez sem emelkedett fel, s ő volt, ki e mai előadásnak legtöbbet ártott. Az egy Laborfalvy R. (Lucretia) tölté be helyét kelleleg.

Ő valódi nagyszerű római asszony volt. Beszédében, arczvonásain, mozdulatán sok kifejező, sok jellemző, szavadata érthető, lélek- és erőteljes. K.

XCVI. Oct. 16. *Ármány és szerelem.* Szomorúj. 5 felv. Schillertől. Fordította Szenvey. — Schillernek e fiataalkori műve, mely tele van genialitással és egyszersmind botlásokkal, német közönség előtt mindig nagy tetszéssel szokott adatni. Nálunk nem nyert általános tetszést, mert mi nem vagyunk németek, s túl csigázott érzés és indulat, mely ezen schilleri Ferdinándban dühöng és Luizában lobog, nem gyönyörködtet, de ezen fölül a mai előadás is a nem sikerült előadások közé tartozik. A főbb szerepvivők közül csak Laborfalvy Rózával (lady Milford) és Szentpéteryvel (Müller) lehetett megelégedni. Lendvay (Ferdinánd) úgy látszott nem hatott be ezen jellem mélyébe. Játéka szagगतot volt, nem következetes, és nem összehangzó.

XCVII. *Végszó.* — Magyar Játékszíni Krónikánk-nak nincs egy sora is, melyet oly benső örömmel írtunk volna meg, mint e befejező szavakat, mikben szerencsénk lehet jelenteni olvasóinknak, miképen lapunk még megérte azon időpontot, mikor a magyarszínházban a magyar szellem kezd túlnyomó lenni, megérte azt, miért sokat küzdött, miért sok rövidlátó rágalmainak, kisebbitéseinek kitéve, egyfelől vak euthusiasták, másfelől fonák bölcselkedők ostromait kelle kiállania. Mert sokan fognak megemlékezni olvasóink közül amaz éles vitákra, házi körökiglen beható gyűlölködésekre, az Athenaeum szerkesztőjének pörbe idéztetésére, stb ily kellemetlen körülményekre, melyekbe keveredve valánk csupán a miatt — mert minden innen eredt volt — hogy kimondottuk, miképen magyar színházban a nemzetiség a fő cél, következőleg német és olasz operák felett általánosan színművek, ezek között ismét különösen és főkép a honi tárgyú eredetiek pártolandók. Ez állításban sokan láttak akkor önhaszonlesést, pártoskodást, s ég tudja mit nem. Az ingerültség egy párszor illetlen kicsapongásban fejezte ki magát, melyeket senki

józan, tartozott legyen bármelyik véleményhez, nem javalhatott; míg utóljára egy füttyölési katastróphával végeztetett be. A vitázó felek lassanként elnémúltanak, egypár kisebb szóváltás után a harcz megszűnt, s egykét év múlva kevesen fogják tudni csak azt is, kik voltak a vitázó felek: de ne higye valaki, hogy ama surlódások sikeretlenül tűntek legyen el. A jó mag, ha viharok közt szóródott is ki, nem vész el; felsarjad az, és meghozza gyümölcseit. Az igaz szó, mely tiszta forrásból vette származását, nem hangzik eredmény nélkül. Beszéd a közvélemény előkészítője, s mint szélvész a levegőt, úgy a tartalmas szóharcz sietteti a fogalmak tisztulását. Mi hiszszük erősen, hogy ama czáfolhatatlan igazság, miszerint színházat nekünk, körülményeink közt, csak nemzetiségünk érdekéből szabad és illő országos akarattal pártolni és — ami ebből foly — hogy nem olasz opera, hanem eredeti színmű az, mire figyelmünket főképp fordítani kell, hiszszük, hogy ez igazság előbb-utóbb kivíta volna diadalát, de nem hiszszük, hogy oly hamar víta volna ki, hogy oly sebesen terjedtek volna el az e részbeni helyesb eszmék a nagy tömegben, ha lapunk e miatt meg nem támadtatik, és ez ügyben figyelmet gerjesztő vita nem ébred. Egy időben valósággal már elnyomással fenyegette a magyar színházban az opera a drámát; minden pártolta amazt: közönség, sajtó, igazgatás, s nem tartatott volna cél elleninek — mint egyik igazgató ki is mondotta ezt — a drámát az opera miatt kiküszöbölni, s íme, néhány év alatt mi nagyot fordult a koczka. Oly nagy közönséget becsődíteni, oly feltűnő tetszést folyvást, sűrű előadatok után is, gerjeszteni, mint a *Tisztujítás*, *Szökött katonára*, *Országgyűlési szállás*, jelenleg sem opera, sem a valaha nagy kedvességben állott német bohózat nem képesek többé. Nem célunk semmit mondani ez eredeti szépművek belső értékéről — volna talán sok, mit nem helyeslenénk; el kellene talán mondanunk figyelmeztetésül, hogy e művekbe sok, nézőket csábító elem van keverve, mi nem a színmű belsejéből forrott ki, s hogy

ilyesmitől meg kell idővel tisztúlnia drámánknak — csak azt akarjuk e helyt örvendő kiemelni, ami tagadhatlan tény, s amit eddig nem tapasztalánk, hogy színházunkban a nemzeti elem kezd mindenek közt túlnyomó lenni. Ez igen jó jel, s e jelben intve vagyunk, hogy diadalmaskodni fogunk, ha e kedvező fordulatot használni tudván, czélszerűen munkálkodunk, hogy a nagy közönségben fölébredt hazafiúi szép láng ki ne aludjék többé. Igen is világosan kifejeztemagát a gondviselés, mely e nemzet felett hosszú időközön át örködik, hogy nekünk mindenben saját magunkból kell kifejlennünk, hogy minden külföldieskedés nálunk csak ideiglen díszlő növény, s hogy csak az tenyész nem hervadandólag, mely saját vérünkben sarjadott fel. Írók, színészek, igazgatók! Íme nyílni kezd előttetek a pálya, melyen a koszorúk legszebbikét nyerhetni el, értsétek meg a kor intését. Mi annak reményében zárjuk be M. J. Krónikánkat, hogy a Tisztújítás pesti színházunk életében egy új korszak kezdője volt, mely nem sokára eszközöket idézend elő, miknél fogva színészetünk az leszen, minek rendeltetésénél fogva lennie kell: egyik hatalmas támoszlopa lételünk legfőbb eszközének, a nemzetiségnek.

V.

SZÓZAT A PESTI MAGYAR SZÍNHÁZ
ÜGYÉBEN.

Nyolcz hét hián egy évet tölték a pesti magyar színház kormányzásában, mostoha körülmények miatt kevés sikerrel ugyan az intézetre, de annál többel magamra nézve; mert tanultam embereket ismerni s magamat, s tapasztalást gyűjték azon mezőn, hol előbb elméletileg voltak eszméim. Emberismeretemnek magam, tapasztalásimnak, melyekből itt közlök némelyeket, talán mások is hasznát vehetendik, kiket a sors a színházi igazgatás virágtalan pályájára helyezend.

Czélom a hazafiak figyelmét a pesti magyar színházra fordítani.

Nem tetszeni, hanem használni akarok, s így, ha nem lesznek kedvesek miket mondok, nem ütközöm meg benne. Ki a dolgokat saját nevökön nevezni, s miket lelkének belsejében igazaknak talált, kimondani is szereti, annak nem könnyű tetszésre szert' tenni, annak gondolatain, bár a legmézebb szavakba burkolva is, csípősség fog érzeni, mi nem minden ínynek kedves.

Pesten, septemberben 1839.

I. Általános eszmék.

Vitatkozások tárgya volt az valaha: kelljen-e a színházakat a társaságban megszenvedni, nem üdvösebb volna-e, erkölcsi szempontokból, ha azok nem léteznek, és soha divatba nem jőnek. Mint minden életbe hatóbb tárgy, úgy ez sem szűkölködött ellenzők s pártolóokban. Rousseau s mások kárhoztaták a játékszínt, Schiller s

d'Alembert szenvedélyesen pártolák. Egyik fél erkölcsvesztegető találmánynak hirdeté; a más, név szerint maga d'Alembert, épen ellenkezőleg, a színművet jelenésekben ábrázolt erkölcsi oktatásnak állítá; Napoleon szerint pedig a nagyszerű szomorújátékok mind megannyi nagy embereket képző iskolák, mennyiben azok lelket tüzelnek, a szívet tágítják és emelik, s véleménye szerint Franciaország, fiainak jeles tetteit sok részben Corneillenek köszönheti, kit ő, ha élne, herczeggé fogna tenni. Igen kedvező nyilatkozás a játékszínre nézve a világ legnagyobb szellemei egyikének szájából!

Napjainkban e tárgy feletti viták megszüntének, mert a mívelt nemzetek többsége a színházak pártjára állott; kormányok, testületek segéllik azokat tömérdek áldozatokkal, s most kiirtásuk felől értekezni, miután a közvéleményben annyira meggyökerültek, volna bár kártékonyosságuk eldöntött igazság, a sikertelen törekedések sorába tartoznék. Cél- és korszerűbb, véleményem szerint, arról gondolkodni, miként lehetne a színházakat, melyek tetteleg fennállanak, és tagadhatatlanul nagy befolyást gyakorolnak a népre, úgy rendezni, hogy velök a társaság pusztá időtöltésen túl és fölött, nagyobb, nemesebb célokat is érhessen el. Mert a színházak ártalmait bővebben fontolónak lehetetlen azon vég eredményre nem jutnia, hogy azok nem lényegesen és szükségképen, hanem csak föltételesen lehetnek kártékonyak, rossz ügyelet alatt tudniillik; de mi van, mi bizonyos körülmények között és föltételek mellett ne lehetne ártalmas? Mi eléggé szent, mivel visszaélni nem lehet? Nem történt-e már oltárnál, vallási szertartásaink legszentebb helyén, mergezés? — A játékszín, mint pusztán mulatsági intézet is, tagadhatatlanul szellemibb és így nemesebb időtöltés helye, s mint ilyen mindig lel és érdemlend még áldozatokkal is pártoltatást, meddig a világ merő beduinokból nem áll, mert mívelt embernek szellemi mulatságra úgy van szüksége, mint a míveletlennek anyagira.

Nekünk magyaroknak, kik a színházzal nemzeti

célokat reméllünk és fogunk is egybe köthetni, sokkal fontosabb az, mint a német, francia vagy angol nemzetnek; nekünk az, ha akarjuk, lételünk egyik alapkövévé válhatik, s ez okból ártalmi oldalai ellen legkevésebbé lehetne józanon panaszkodnunk, és ha vizsgálatra vesszük napi renden levő és gyakran szóba hozott országos intézeteink hasznait és szükségét, látnunk kell, hogy közöttük kevés van fontosabb és előlegesebb mint e játékszíni ügy. Mégis — mi csodálatos, — valamennyi között ez az, minek létesülése legnehezebben megyen, minek legtöbb akadályai, legtöbbféle ellenségei vannak. — Nem szükölködénk ugyan kezdet óta apostolokban, kik az ügyért buzgóan hirdették az ígét, de ezek buzgalma nem vala elégséges mind eddig a köz részvétlenség fagyát fölengesztelni. Csak a kisebb szám pártolja tetteg mai napig a színi ügyet; a nagyobb; szóval, ígérettel szolgál bőkezűleg, tanácsol és sopánkodik a sopánkodókkal: de midőn cselekvésre jó a dolog, bujósdi ajtót kohol, melyen tisztességesen, nem akarás gyanúja nélkül, menekedhessék.

Vannak a magyar színügynek oly ellenzői, kik magokat elvek embereinek vallják. Ők elvből minden néven nevezhető játékszínnek ellenségei, következetesen a magyarnak is. Ők nagytekintetű tudós férfiak munkáiból tanulták, mi kártékony, szellemileg ártó befolyású intézetek legyenek a státusban a színházak. Az elvnek e sanyarú férfiai azonban nem mind egy fajúak; nagyobb része képmutató, csak némelyike valódi. Az első rendbeliek hosszas tanításokat szoktak és tudnak tartani minden játékszín ellen, de minthogy Pesten egy nem-magyar színház van, s oda jární divat és jó tónhoz tartozik, szorgalmasan járnak. Ezek legkorcsabb fiai a hazának, mert erkölcsi elvek palástjába burkolva munkálnak a magyarodás s nemzetiség ellen; leghálátlanabb madarai azon levegőnek, mely őket táglálja, s nem érdemlik, hogy az isten szent napja rájuk világít. Mert aki honának ellensége, az senkinek, még önmagának sem barátja, az bujdokolhatik vándor fecskéként innen

vagy túl az Oceánon, sehol sem fogja feltalálni magát, mindenütt idegen lesz az élet vég szélei között. Ilyet megvetni kellene, és kerülni mint ragályt, ha nem volna oly igen sajnálatra méltó. — A másik, a valódiak felekezete, őszintén hiszi a színház ártalmas voltát, s hogy elveit terjeszse, divatosakká tegye, legelőször is a magyar színház ellen kel ki, melynek alapításáról még csak egy pár év óta kezdünk komolyan gondolkodni, a helyett hogy szónoki tehetségeit a nem-magyar ellen fordítaná, mely évtizedektől állandóvá lön közöttünk, s a színház általok képzelt és hirdetett kártékonyságain túl, még nemzetiségünknek sem használ. „Ront a játékszín? Így szól Kölcsey, miért mégis a némettől vissza nem irtózni? Miért a gravámenek közé nem tétetni hogy a pesti, budai, pozsonyi stb. német színházak bezárassanak?“ *) Mi balgaság s egyszersmind gyanús dolog a színházak kártékonyságáról csak akkor vitatkozni, midőn a magyar megalapítása van kérdésben, a nem-magyart pedig, mely évek óta virágozik közöttünk, hallgatva mellőzni?

Nem kicsiny közöttünk azoknak száma is, kik hazafiútlanságukat művészet szeretetével palástolják; német színházakba járnak magyar létökre, mert, úgy mondanak, ott a művészet a tökély magasabb fokán áll. Nem volna ugyan nehéz megmutogatni, hogy jelenleg budapesti német színházaink művészi tekintetben alig, vagy ha igen, kevéssel állanak felebb a magyarnál, de okoskodásnak a fajúltni induló saját sofistikai okoskodását leszen kénytelen ellenébe tenni, hogy valahogyan igazolja állítását: mert az önigazolást ott, hol a vád hazafiútlanság, még a fajúlt is becsületbeli dolognak tartandja. Csak arra vagyok bátor az ilyeneket figyelmeztetni hogy, ha örökké német színházba fogunk járni a művészet szeretete miatt, s örökké azt pártolni: mikép fognak a magyar színészet tökéletesedésének forrásai megnyltni? Tán a magyar

*) Lásd: Muzáron. Új folyam I. füz. 354. lap.

színészet, ellenkezőleg minden tapasztalással, pártolatás nélkül is kifejlendik? Adná az ég, hogy e növény istennek csoda terméke volna, mely ne szorúljon ápoló kezekre : akkor nem volna szükség elfajult honfiak megtérítésében fáradni, akkor felvirúlna az maga erejéből, megszégyenítésére a tévelygőknek. S meg kell vallani, hogy a művészetnek ez ürügye alatt egy igen furcsa indulat is rejtezik : hazafiság tudniillik, de csak önhaszonért, azaz : ubi bene, ibi patria. Mit törődünk sokat mely hazának fiai vagyunk, csak dolgaink jól folyjanak! mi gondunk nekünk a magyar színházra, csak máshol jól múlassuk magunkat! Megvallom, ez oly szép hazafiság, mely a leghaszontalanabb embertől is kitelnék. Nem lehetne-e valljon néha egy kis áldozatot is tenni azon nemzetért, melynek tagjai vagyunk, melyhez nem csak vér, hanem nagy érdekek is kötnek, melynek felvirúltából unokáinkra is egy jobb lét fog felvirúlni? Egy kis áldozatot mondom, mert a pesti magyar és német színház között nincs oly művészi különbség, hogy a magyarba jární nagy áldozat legyen.

Némely nagyobb tekintetű férfiak azon állításban tetszenek magoknak, hogy a magyar színészet azért nem alapodhatik meg, mert a magyar általában „nem született komédiásnak, és karakterével nem fér össze a komédia.“ Az első, ha jól értem, azt teszi, hogy a magyar nem alkalmas színészségre, a második, hogy a magyar, karakterénél fogva, nem kedvelője a színművészetnek. Ezen állításban némely magyarjaink hízelkedést találnak magoknak, mintha a magyar karakter férfiasabb s valami nemesebb volna, mint azon nemzetoké, kik a színészetnek kedvelői; de ezen állítás amily sértő, oly alaptalan is. Mert valljon a művészet, oly megvetendő valami-e, mit nem kedvelni dicséretes, kedvelni pedig pirulásra méltó? Én azt vélem inkább, hogy nemzetnek oly karakterrel bírni, mely a művészettel nem rokonúl, századunkban nem férfiaságot, hanem durvaságot jelent; durvasággal pedig nem dicselkednünk kell, hanem inkább igyekeznünk azt kiir-

tani magunkból. Ne igen örüljünk tehát a dicsőségnek, mely ránk abból háramlik, ha a színészet nem fér össze karakterünkkel. — De ezen állítás továbbá nem is való, mert valljon a pesti német színház számos látogatói között naponként nem igen sok magyar van-e? s ezen sokról lehet-e józanúl a felebbit mondani? vagy, azon nagy sereg Debreczenben és Kolosvárt, mely egyszer s másszor Pestről oda utazott magyar színészeink vendégszerepeire összecsoportosúl, valljon nem magyar-e? Alaptalan továbbá a mondat azon része, hogy a magyar, színészetre nem alkalmas, és kissé fonák is, midőn a magyar színpadon tagokat látunk föllépni, iskola nélkül és csupán gyakorlatilag, önerejükből színészekké képzeteket, kik ha talán udvari színházak tagjaival nem is, számos német színésszel sok tekintetben mérkőzhetnek. Ezt éi merem állítani, kinek ítéletében soha sem gáncsolgatott még túlbecslés, de a szigorúság többször.

Számlálhatnék még elő egyebeket, beszélhetnék bujósdi ajtókról, melyeken a nem-akarás menekedni szokott, mind annyi akadályairól színészetünknek : de nem akarván hosszas lenni, mellőzöm őket, csupán egyet említendő, mely fő és közvetlen oka annak, hogy még most is, 1839-ben, miután egy színházunk Pesten már két év óta felépülve és megnyitva áll, vitatkozunk kell a felett : miként lehetne a magyar színészetet Pesten biztosítani és virágzatba hozni.

Ki a történeteket nem tudja, csudálkozni fog, ha mondom, hogy éppen ezen színház, mely 1837-ben fölépült s megnyitott, egyik fő oka annak, hogy színészetünk még mindig ingatag lábon áll. Ezen úgynevezett ideigleni színházat a sors haragjában gondolta ki és bűneink büntetésére építé föl, hogy hátra vessen czéljainkkal ismét több évekre. Ha ez ideigleni színház építése oly tűzzel vassal, oly erőszakosan nem üzetik akkor, midőn az országosan alapítandó dunaparti színházról Pozsonyban a törvényhozás szava megzendült sokat mernék tenni rá, ma országosan biztosított színészetünk volna Pesten. De akkor az ideigleni színházhoz

letett egy pár alapkö elbódíta bennünket, azt mondók: „Jobb ma egy veréb, mint holnap egy túzok;“ nem akaránk egyet érteni felhevüléseink közt a dunaparti színház hidegebben, de biztosabban számoló barátival; s mindamellett, hogy egyetértésről oly sokat szeretünk beszélni, az ezektől egyesülésre barátilag nyújtott kezét el nem fogadók, hanem dolgoztunk excentrice, azaz kiki magának: így az akaratok ereje megoszlott, zűrzavar támada az ügy felett, és a zűrzavarban egy harmadik halászott, láthatatlanul ugyan, de a maga részére legtöbb sikerrel. Higyétek el nekem, bár mint szépítsük is most már a dolgot, az ország gyűlésén igen hatalmas ökül szolgált ez ideigleni színház az országos ellen, még azoknál is, kik azt világosan ki nem mondták. S bármint örültek is sokan ez ideigleni színház fölépülésének 1837-ben, most 1839-ben nem lehet ezen épületre fájdalom nélkül tekinteni; mert ez oka, nem egyedüli, de mégis fő, hogy színészetünkkel oly visszasan és természetlenül vagyunk, hogy magyar létünkre kinn a juhszálon tanyázunk, s ha magyar művészetet akarunk látni, télben sárözönben, nyáron porfellegek közt juthatunk be a nemzeti Thalia sanctuáriumába. Ezen ideigleni színház, uraim, az országosat elbukatta, magát pedig meg nem alapítá, még csak fel sem építette kellőleg, mert udvara maig kerítetlen és pusztá, falai meszeletlenek, s bár belül elég víg és derült, kivált ha Norma előadásakor németekkel megtelik: de kívül szomorú, és bánkódni látszik, hogy országos testvéreinek halált okozott.

Mielőtt Pesten házunk volt; sokan azt hitték, hogy csak ezt kell építeni, a többi magától megyen, s a sült galamb önkényt röpülend szánkba. Imé itt az épület, s mit nyertünk vele? Hol állunk még mindig? Megszűntek színház iránti aggodalmaink? Koránsem, sőt mindennap rettegnünk kell, hogy amily nyakra főre megnyitók azt fordított színdarabbal, oly pompásan bezárjuk eredeti operával. S ez a Nemesis keze lesz rajtunk, makacs egyet-nem-értésünk bűne miatt.

Ne vélje azonban valaki, mintha állítanám, hogy mi ez ideigleni színházzal semmit sem nyertünk. Nyertünk igen is! Művészi tekintetben sokat; szép előhaldást az operában, és tapasztalást, mely keserű ugyan, de kincsekkel ér fel. Nincs pedig áldozat, melyet a tapasztalás birtokáért oda ne adhatnánk, ha az áron szerezhető volna; de a tapasztalás az élet díja, melyet a sors rendszerint hosszas izzadásokért utolsó pályabérül nyújt a kortól leroskadottnak. Mi a színészet dolgában még ifjak, vagy tán épen gyermekek, köszönjük meg a végzetnek, ha bukdosásinkból tapasztalást enged gyűjteni. Megtanultuk, hogy Pesten pusztá építéssel nem lehet színészetet még most alapítani; megtanultuk, mit már előbb is tudhatánk, de hinni nem akartuk, hogy ház mellett még a pénz sem elég biztosítéka a színészeti állandóságnak, hogy ezekhez még művészi tudomány, rendszeres igazgatás, és, mi ennek következménye, gazdálkodási takarékoság is kívántatik. A jelenleg igazgató részvényes társaságnak háza is van, pénze is volt; de nincs és kezdet óta nem volt rendszerezett igazgatása, s ez volt a nagy bökkenő: inde prima mali labes.

Nem nyúlt ezen igazgatás bizonyos renddel s meghatározott elvekkel a dologhoz. Mind a színház megnyitása, mind a gép mozgásba tétele igen sietve s elhamarkodva történt; később pedig nem fordítottatott rá azon gond, melyet a tárgy szövevényes volta megkíván. Eleinte az igazgatás minden számolását csupán színdarabok jövedelmeire és kiadásaira szorítá, s operákba pár évig nem szándékozott kapni. Maga a négy pesti vásár mintegy kezességül látszott szolgálni, hogy az igazgatás vagyoniilag fenn bírja magát tartani. Maradt volna meg ez első feltételénél, most más rendben állának dolgai. De csakhamar operákba vágunk, és pedig nem amúgy piano, mint kezdetben kellett volna, hanem mindjárt fortissimo. Drága énekesnőt fogadtunk fel, kinek minden hangját garasok helyett pengő forintokkal fizetők, s midőn egyikünk másikunk fejét csó-

válá és kételkedék a megállhatás felett, avvál biztatók egymást, hogy az énekesnő 16—17,000 forintját aláírás útján fogjuk beszerzeni. Iparkodtunk is, mennyireannyira, aláírókat szerezni, s nagy uraink biztattak is bennünket az énekesnő megmarasztására; az aláírásban azonban nem igen erőlteték meg magokat. De mi, mind ennek ellenére is, szerződésre léptünk az énekesnővel, s ismét biztattuk egymást, hogy jól fognak menni dolgaink, mert a színházat az énekesnő s az opera fogják megmenteni a bukástól. Első valék, ki ez állítás valóságán kételkedni kezdettem; mert annyit tudtam, hogy az operákat német szomszédaink nem jövedelmező, hanem csak fényüzési cikkelyül tekintik a színházaknál, s azok legfelebb a zenekóros olasznál és francziánál fizethetik ki magokat, hol a bemeneti díj nagy, és egy új mű egymás után 15—20-szor adathatik, s mindig tele házakban. Kételkedésem azon gondolatra vitt, hogy egy kis számot vetnék, s íme a számvetésből kisült, hogy az opera nálunk is, valamint a németeknél, nem csak egy fillér hasznot vagyonilag nem tett, hanem ezerekre menő kárt. Erre én figyelmesekké tevém annak idejében azokat, kiket a dolog legközelebről illetett; de szavaim nem nyertenek hitelt, ámbár számokon alapúltak, és heves czáfolatokat szültenek, pusztá okoskodáson és az operai közönség nagy számán épülteket. De ki nem tudja, ha itélni elfogulás és mellék tekintetek nélkül akar, hogy oly számolásból, melyben csak a jövedelemnek van némi ingatag alapja, a kiadás pedig nem vétetik figyelembe, megtudni lehetetlen: activ vagy passiv állapotban van-e a pénztár. Legtisztább szándékból eredt figyelmeztetésem neheztelést szült, s a neheztelők operaellenségnek kiáltottak ki. Kit nem tudunk megczáfolni, kisebbíteni szoktuk, hogy szavai hitelét rontsuk. Nekem ugyan igen mind egy, operaellenségnek tartatom-e vagy operabarátnak, mert emez úgy mint amaz sem szégyen, sem szerencsétlenség, s ha volna is, én még mindig vigasztalhatnám magam, hogy nagyobb zivatarokat láttam már, melyek mégis elso-

dorni nem tudtak, s hiszek istenben, hogy ezen kis opera-csetepaté sem fog elmorzsolni. Az idő mindent rendbe hoz, s ez meg fogja mutatni, melyikünk tette áldozatát az istennek oltárára őszinte szívvel. Engem azonban sem illetén apró hírkoholmányok, sem semmi, maga a Damokles kardja sem fog soha is tartóztatni, hogy kimondjam, mit kimondani szükségesnek vagy legalább hasznosnak vélek; azért itt ismétlem: Hogy az opera a pesti magyar színháznál, miként most rendezve van, nem tesz hasznót, hanem ezerekre menő kárt, mit számokkal fognék bebizonyítani, ha a színház számadásai ma is kezembben volnának, mint igazgatásom alatt voltak.

Panaszkodunk, hogy a pesti magyar színháznak közönsége igen kicsiny, s nem képes fenntartani az intézetet. Ezen állítás nem egészen való: a közönség igen kicsiny ugyan, és úgy, miként most a színházi dolgok állanak, nem elégséges a költségek fedezésére; azonban vegyük ki az operára és balletre fordított költségeket, meg fogjuk látni, hogy a színdarabok a mostani néző közönséggel fen bírják magokat tartani. A pesti magyar színház 1837. aug. 22-től, midőn megnyitattott, 1838. aug. 22-ig operai jövedelmeken kívül behozott körülbelül 90,000-et váltóban: oly mennyiség, melyből a színészetet fenn lehetne tartani. De nem csak arra van szükség, hogy fenntartsa magát, hanem arra is, hogy az koronként gyarapodjék, s művészi előmeneteket tegyen, mert csak így érünk vele célra. E végre legközvetlenebb eszköznek gondolnám színdarabokon kívül operát és balletet is szerkeztetni. Ítéletem szerint semmi nem oly káros színészetünkre, mint ha a színészek nem marad elég ideje készülésre; ha örök játszás által zaklattatik, ha sem tanulmányira, sem egy kis pihenésre nem jut ideje. Sok játszás által lejátszsa magáról a lélek a kedvet, kedv nélkül a játók csak gépi foglalatosság. Ama recessus és otium, melyet Róma egyik költője emleget, nem csak költészi, hanem általában minden művészi munkálkodásokra illik és szüksé-

ges; azokat nem lehet, mint kézműveket, napszámra úzni. E czélra vagy operákkal és balletekkel lesz a színész koronként felváltandó, vagy, ha vasárnaptól szombatig színdarabokat adatumk, igen nagy színészi személyzetet kell tartani, oly nagyot, hogy minden kitünőbb szereposztályra több tag legyen — mint van például a bécsi udvari színháznál — kik egymást felváltogassák. Az első eset csak országos segedelemmel létesíthető, a második néhány évig még országos segedelemmel sem, mert a most Pesten levő színészek számát hozzájuk hasonlókkal sehonnan sem pótolhatjuk.

Vidéken alig van egy-kettő, ki itt becsülettel megállhatna. Azért operát és balletet kell a színészet segedelméül szerkeztetni. De a színdarabokat, operát és balletet egyszersmind, miként tapasztalásunk bizonyítja, a pesti magyar közönség még most nem elégséges fenntartani, azért más eszközökről kell gondoskodni, mint a mik eddig használtattak.

Meg vala kísértve a színház haszonbérbe adatása, de bérlő nem akadt; s most, úgy hiszem, még kevésbé fogna. Meg van kísértve a részvények útja, s láttuk, hol állunk vele. Ítéletem szerint jelenleg nincs egyéb hátra, mint országos pártolás.

Szándékom e kis röpiratban arról értekezni főkép, hogyan gondolnám én a pesti magyar színházat elrendezendőnek, azon esetre, ha az országosan segítettik, s kifejteni, mennyire parányi erőm engedi, az e tárgyra tartozandókat.

II. Kell-e a magyar színházat országosan pártolni?

Midőn a magyar színház országos pártoltatásáról szó vagyon, első kérdés, melyet mind tenni mind bővebben megfontolni szükség, imez: valljon, mi célokat vél a nemzet egy magyar színház alapításával elérhetni? és ha csakugyan nyomos okok vannak, melyek a színház országos pártolását szükségessé teszik, mi szempontok azok, mikből tekintve a dolgot, ezen inté-

zetnek épen Pest városában kell alapíttatnia? nem volna-e célirányosab az inkább Miskolczon, vagy Debreczenben, vagy épen Szegeden állandóvá tenni, hol több a magyar ajkú lakos?

Mondják a magyar színház pártolói hogy, miután szerte a haza legfőbb, legvirágzóbb városaiban német színházak vannak s Pesten magában egy pompás szinte német, igen illő, hogy egy nemzeti magyar is legyen, hogy szégyen, ha a magyar nép csak idegen nyelv segédelmével juthat azon szellemibb s nemesb élményhez, mit színi előadások nyújtanak; hogy sokan, kik németül nem értenek, száműzvék saját hazájokban a színházból azalatt, hogy a német ajkú lakosok daskálkodnak ezen életgyönyörben; hogy pirálnunk kell idegenek előtt, kik Pesten megfordulván kérdik tőlünk: „hol van színházatok?” s mi nem tudunk azt mutatni stb.

Mind igen szép, hazafiúi buzgalomból fakadó, és így dicséretes gondolatok! de kénytelen vagyok kimondani, engem mégis nem indítanak arra, hogy most még magyar színházat országos segédelemmel alapítsak; mert a felhozott okoknak mindenike csak illedelmi és dicsvágyi, vagy végtére mulatsági szempontból javallják az ügyet, de annak szükségét nem bizonyítják. Megengedem, hogy nemzetnek illedelmi, mulatsági tekintetből és csupán nemzeti dicsőségért is, lehet és illik intézeteket országosan alapítani, de hogy nemzetnek mint a magyar, mely szükséges és hasznos intézetekben szűkölködik, intézetei sorát mulatságiakkal kelljen megkezdenie, ezt oly tévedésnek tartom, mi egy nemzet méltóságával össze nem egyeztethető. Magányos személy is, józanúl gondolkodva, rendelkezései sorát nem a pusztán illedelmi vagy fényüzési tárgyakon, hanem a kerülhetlenül szükségeseken kezdi, s csak midőn ezekkel ellátá magát, fordítja figyelmét amazokra: mennyivel inkább kell a józan ész e szabályát egy nemzetnek követnie! Tekintsünk szét e hazában s kérdjük: hány igen szükséges intézettel dicsekedhetünk? S alig

fogunk valamit felmutatni. S ha most végtére nyolcz százados e részbeni bűnös gondatlanságunk után nemzeti életre ébredvén, az országos figyelmet intézetek alapítására szándékozunk fordítani, valljon egy szegényeket gyámoló intézet, egy észbetegek háza, politechnikum, magyar akadémia, budapesti álló híd, javító dologház stb., miket alig győznénk előszámlálni, nem mind előlegesb tárgyak-e, mint e színház, melyet csupán a nemzet dicsőségére és multságára akarunk alapítani?

Vegyük csak kissé figyelmünkre e tárgyat, mert igen méltó rá! Én úgy látom a dolgot hogy, ha a magyar színházzal egyéb czélt nem lehet, vagy mi magyarok nem tudunk, elérni, mint hogy a magyar saját színházában találjon szellemi időtöltést, és azt, hogy midőn idegen angol vagy francia Pesten megjelenik, büszkén mutathassunk egy pompás magyar színházra, akkor — istenért! — ne vessünk ki száz ezereket ilyen intézetre még most, mert az nem csak nemzeti gyalázat, hanem véték is leszen; véték, hogy nép, mely mind szánatra, mind ápolásra legméltóbb betegeit, kik az emberlét legfőbb kincsét, az észet, elveszték, gyámolás nélkül hagyja; hogy azon nép, melynek városaiban szegényintézetek nemlétében rongyosan, félmezítelen koldúlja az elnyomorodott naponkénti falatját, és ha azt meg nem kapja, talán éhen gebed, ily nemzet mondom pusztá időtöltésűl s multságára száz ezereket költsön.

De a dolog másként áll; s én legalább azt hiszem, hogy a színház oly intézetté tétethetik, melylyel a legszentebb hazafiúi czélokot érhetni el, oly intézetté, melynél alig van valami nekünk magyaroknak szükségesebb és előlegesb. Lássuk ezt.

Véleményem szerint e javítási időszakban, hol reform eszméivel kelünk s azokkal fekszünk, hol az előhaladásnak minden még oly parányi kerekcséjét is mozgásba ügyekezünk tenni, nekünk magyaroknak sem fontosabb és czélszerűbb, sem alaposabb és életbe habóbb reformunk nincs, mint nyelvünk, nemzetiségünk

terjesztése, egyetemivé tétele. Ez oly sokszor vitatott, megmagyarázott, bebizonyított dolog, mely a jobbaknál vérbe és életbe ment által, s ki napjainkban ezen kételkedik, az csak szívét vagy agyvelejének egészségét hozza gyanúba. Ezt elismerte a törvényhozói tekintet is, s utóbbi országgyűlésink dicsőségesen munkáltak benne; a kormány semmi akadályokat nem tesz, sőt legújabb időkben szép példáit adá e részbeni egyetértésének; aminthogy nyelvünk egy évtized óta oly szembeötlő haladásokat teszen, hogy a hazafi kebelnek lobognia kell örömeiben e nemzeti felvirágozásnak. Tisztelet és hála azon nemes lelkeknek, kik férfiasan nyúltak a-dologhoz, kik sem fáradságukat sem vagyónukat nem kímélték e nagy, e gyökeres és századokra kiható fontosságú eszme valósításában! Az ő nevök legragyogóbb lapjain fog fényleni nemzetiségünk történetkönyvének: de minden ezen szívemelő törekedések mellett is, azt hiszem én, még sokat nem tettünk, mit tennünk kell, s mit tennünk hatalmunkban van.

A magyar nyelv közönségesse tételeiben, mi a legújabb törvények és országgyűlések akaratánál és szelleménél fogva kötelesség lón, legfontosabb, ítéletem szerint, Budapest magyarosítása. Ezt, úgy hiszem, elég csak kimondani, hogy kiki bizonyítgatás nélkül is átlassa. E két városban körülbelül 120,000 lélek él: oly néptömeg, milyen sehol sincs az országban együtt. Mindennek úgy szólván kellő közepe. Itt van legtöbb műveltség, itt legnagyobb értelmi súly; ezen két városra függesztvék egész ország szemei. Ez ad más vidékeknek tónt, irányt; innen szívárogi ki, mint valamely fénytornyból, minden sugár, s amint e két város tót, német vagy magyar szellemű, úgy leszen minden kisu-gárzásainak a nemzetiségre jótékony vagy káros követke-zése. Meddig ezen roppant néptömeg, így együtt az ország kellő közepén, nem magyar, addig nem messze jutottunk magyarodásunkkal, addig elhihetjük, hogy Pannoniánk vállain fityegnek ugyan magyar köntösda-rabok, de szíve idegen. E két város magyarodása na-

gyobb következményű és életbe hatóbb fogna lenni, mint ha más vidékeken egy millió lelket tettünk volna magyarrá. Azért, ha céljt valódilag éa komolyan akarunk, Pestbudának magyarosítása legyen jelszavunk.

Mellözve az erőszakos eszközöket, melyek sem hazánkban, sem külföldön nem példa nélküliek, de általam csak rendkívüli esetekben javalhatandók, azt tartom, hogy iskola, templom és színház azon leghatalmasabb rúgók, melyek általában, különösen pedig a budapesti magyarodás eröművét legsikeresben mozgathatnák előre. Képzeliük csak, ha egy magyar Álbach a budapesti egyházi szónokszékek valamelyikéről hazai nyelven hirdetné isten igéit : mennyi emberben ébredne vágy azt megérthetni, s mennyi ember fogna fáradságot venni rá, s mi nyomasztó súlyt érzene az, ki a hitnek ezen szónoki tehetséggel és művészi erővel kétképen is megszentelt szózatát nem élvezné. Képzeliük, ha budapesti iskoláinkban a nevendékek mindjárt a jövő évben magyar nyelven tanulnák a tudományt, és egy díszesen épült, országosan pártolt, következőleg jól rendezett magyar színház állana a város közepén! Mi haladást fogna tenni a nyelv és nemzetiség csak egy évtized alatt is, minmagunk el fognánk rajta bámúlni!

Nem tagadhatni, hogy Budapest magyarodására nézve eddig is tétettek már lépések, s ez eszmétől sem a két város kormányai, sem a német ajkú polgárság nem idegen többé. Kivált ez utóbbiak dicséretére legyen említve, hogy ók régóta buzognak gyermekeik magyarosításában, régóta küldözik azokat magyar vidékekre nyelvtanulás végett, s néha oly sikerrel, hogy pár év múlva visszatért gyermekeik alig tudnak németül beszélni; és általában mondhatni, hogy a pesti német polgárban e részben ma már sokkal több jó szándék van, mint képzelnők. De az baj, hogy csaknem egészen magokra vannak hagyva. Gyermekeik megtanulnak magyar vidékeken magyarul, de mi haszonnal? midőn, haza térvén, itt az egészen német levegőben újra átváltoznak, kivált a leánygyermek azzá mik előbb voltak :

németekké. Sem beszélhetnek, sem hallhatnak többé magyar nyelvet, mert templom, iskola, színház, honnan a magyarodásnak terjednie kellene, s leginkább terjedhetne, németek, vagy legalább mai napig nincsenek azon állapotban, hogy magok iránt'köz figyelmet gerjesztettek volna a nagy tömegben, és divattá válhattak volna: pedig a városi lakosnak az kedves, az népszerű, ami divat. Iskola tehát, templom és színház, s olyan, melynek befolyása lehessen, melyet országos pártolás emel!

Ha már a hármat sorozni kellene, én hatására nézve a színházat mindjárt második helyre merném tenni; mert ernél sikeresebben csak iskola képes a magyar nyelvet terjeszteni.

Csodálni lehet egyébiránt annak, ki körülményeinkbe nincs avatva, s ki oly boldog, hogy nemzetet cselekvés nélküli tespedésben, százados álomban nem látott, miként lehete ily fontos tárgyakat, mint ez említett három, mai napig hathatós országos pártolás nélkül hagyni; mert mind ezekre nemzeti gyűléseinken beszédnél egyéb még nem igen történt.

Ha azt akarnám e helytt magyarázgatni, mutogatni, hogy egy magyar színháznak igen nagy befolyása van nyelv és nemzetiség terjesztésére: szükségtelen munkát fognék tenni, azaz bizonyítgatni oly valamit, mit minden magyar átlát s hisz, s csak a nemmagyar vagy rosszakaratú tagad, de ez sem meggyőződés, hanem pusztá makacsság vagy rossz célokból. Nekem pedig a magyar színházról értekezőnek, nem az célom, hogy német ajkú társainkat, kik az ügynek talán született ellenségei, részemre vonjam, hanem az, hogy magyarjainkat, az ügy iránt netalán ingadozókat, vagy hidegeket, buzdítsam, és a jóban erősítsem.

Imént mondottaimból ki fog világítani, hogy én a magyar színház ügyét sokkal magasabb szempontból nézem; hogy vele nem pusztá mulatságot és időtöltést akarok, hanem nyelvet és nemzetiséget, nemzeti érzelmeket, sympathiákat stb, szóval oly intézetet, mely

egészen magyar szellemtől legyen lelkesítve, mely kebeléből magyar levegőt lehelljen e két városra.

III. Operák és színdarabok.

A túlzás emberei, kiket rendszerint csak szenvedély vezet, s a dolgok becsét hidegebben fontolni nem tudják, s kik a színházi ügyben is saját érdeköket a honiaktól elválasztani gyengék, egy kérdést hoztak napi rendre, melynek megfontolása lényegesebb és nagyobb következményű, hogysen a magyar színházról gondolkodónak hallgatással mellőznie lehessen. A kérdés ez: Miként lehet és kell az operát a magyar színháznál tekinteni?

Mióta a pesti színház megnyitattott, s benne Carl és Wurda, Schodelné és Dobrowszky hangjaikat megzendülni hallók, azóta a magyar operáról igen sok a beszéd; annak számos kedvelői, látogatói támadtak, s azon idő óta leginkább, hogy Schodelné magát pesti magyar színház tagjává szerződéssel kötelezte, minden figyelem az operára van függesztve, s a színdarabok ügye másodrendű, hogy ne mondjam mellék, tárgygyá vált. Valljon helyén van-e ez?

Schodelné tehetségei tagadhatlanok; ő — habár nem oly csoda is, mint a kritikának némely gyarló fiai velünk elhitetni akarnák — kétségkívül jeles énekesnő, s érdekes jelenet a magyar színpadon. Neki a magyar színházi opera sokat köszönhet, nélküle az oly rövid idő alatt alig bírt volna annyira kifejlődni, alig magának oly sok kedvelőket szerezni. Annak ő lelke, ő elevenítő forrása. De amint egy részről neki érdemei vannak, úgy más részről azokért bőven, talán pazarlólag is jutalmaztatik, s nem igen van oka hálátlanságról panaszkodni. Neki magának nagyobb hónap díja van, miut Lendvayné, Laborfalvi Róza, Megyeri, Szentpéteri, Fánccsy, Lendvay, Egressi Gábornak együtt, kik jelenleg a magyar színészetnek legméltóbb képviselői. Ezen fölül a magyar színháznál Schodelné aze-szélyeinek minden meghódolt; ott ő nem ismer urat,

ott senkinek, még előljáróinak sincs sem oly sok, sem oly erős akarata mint neki. Ő fölülr áll minden renden és minden színházi törvényen, ami, ha hódolóinak nem is, neki minden esetre diadal. Mint XIV. Lajos francia király mondá egykor : „A státus én vagyok!“ úgy ő méltán mondhatja : „A magyar játékszín én vagyok!“ — Ő akkor lép fel, mikor neki tetszik, azon szerepben, melyben akar, akkor hagyja el Pestet és annyi időre amikor és mennyire kedve van, szóval, ő saját akaratánál egyéb korlátot nem ismer. Ez ügyességre mutat, s a derék énekesnő eszének nem válik szégyenére; a hódolók pedig érdemlik, hogy rajtok gázoljon, mert ki nem kénytelen, még is el hagyja magát tapodni, az méltó rá. A színügy barátjának ugyan szomorú látvány, de annak, ki hazai dolgokon nem sokat aggódik, mulatságos távolról nézni, mint leve itt egy intézet egy aszszonyka szeszélyei játékvá, s mint vesz az napról napra czélellenibb irányt. De ezeket csak melleleg.

Ha Schodelné Német-, Francia- vagy Olaszországban tette volna azt az opera megalapításában, mit nálunk teve, mindenki örömömledés közt említhette volna nevét. De a mi helyzetünk egészen más, s csak ezen példa is mutatja, hogy a külföld nem mindig szolgálhat előképül. Nekünk színházunkkal nevezetesb czéljainknak kell lenni, mint maga a művészet is. Itéletem szerint elsőbb a haza és nemzet, mint a művészet, s amazokat e miatt elhanyagolnunk nem csak bűn, de józan észszel sem egyeztethető. — A mélyebben látó és jövődőre kinéző hazafinak nem lehet a magyar színpadi opera gyarapodásán és az említett énekesnő törekedésein tiszta öröme; mert épen ezek azok, mik bennünket színházunkkal oly visszás állásba hoztanak, hogy most már magunk sem látszunk érteni, mit akarunk; épen ez énekesnő és opera azok, mik a mostani igazgatás pártolását oly mértéken túl megnyerék, s a közönség kedvezéseit, tapsait egészen magokhoz ragadták, hogy jelenleg a színészet a szó legsajátabb értelmében háttérbe van tolva.

Az igazgatóságnak vagy talán magának a részvényes társaságnak e részbeni nézeteit mi illeti, ők magok tudhatják legjobban, mit akarnak. Nekik, magányosak egyesülete levén, talán szabad saját érzényökre oly mulattató intézetet alkotni, melyet tetszik; szabad teljességgel tekintetbe nem venni, szolgál-e az általok pártolt intézet hazai czélok előmozdítására vagy sem; de valamint nekik ezt szabad, úgy nekem viszont és minden hazafinak szabad volna itt és mindenütt nyíltan, távol minden sérteni akarástól, kimondani, hogy ily gazdálkodás a pesti magyar színházzal nemzetiség tekintetében furcsa gazdálkodás. Azonban mire vezetne ez? Megváltoztatná a dolgok mostani állását? Teljességgel nem. Ismerek urakat, kik sokkal makacsabbak, s így talán bölcsőbbek, hogysem írótól, kivált ha az még tudós társaság tagja is, javaslatot, a magokéval ellenkezőt, figyelembe vegyenek. De nekem is nem czélom e csekély iratkában a mostani igazgatás tetteit feszegetnem; az ő urodalma, mint tudjuk, a pesti magyar színházban csak ideigleni, pár évig tartó, nekem pedig a színház jövődjé függ szemeim előtt. Az czélomra igen kicsiny tekintetű dolog, hogy 1839-ben oly kormány alatt van a pesti magyar színház, mely operát pártol színművek kárával: ez mulandó! de hogy ezen bal iránya és fonák nézete a dolognak át kezd szívárogni, a nagy közönségbe, ez a színház jövődjére súlyos s eldöntő következményű, s ez az, mi engem szólásra kényszerít.

Tessenek bár szavaim, vagy ne, kénytelen vagyok itt nekünk a magyar színházban csakugyan opera a fő dolog, nem pedig színmű: akkor ezen színház nem érdemli, hogy felsegállítására, még most a nemzet csak egy fillért is adjon. Mert valljon, mi országos czélt érünk mi el ezen, bár a magok nemében jeles, Normákkal, Beatricékkal, Bájitalokkal stb? Nyelvet terjesztünk-e vagy nemzetiséget? Én azt hiszem, egyiket sem. Nemzetiséget nem, mert ezen operák mind idegen termék, idegen tárgy és világ, idegen szín és karakter, idegen

hang és érzés, olasz, vagy francia, vagy német, de semmi esetre nem magyar; oly szín, karakter és érzés, melyek vagy meg nem honosodnak közöttünk, vagy ha igen, amennyit általok művészileg nyerünk, ugyanannyit veszítünk nemzetileg, mert muzsikai érzéseinket, ízetünket németté, olaszszá, francziává változtatják, és lassanként egyszerű, de magyar sajátságokkal teljes, szívünkhöz szóló, nemzeti sympathiákat ébresztő, s így nekünk felette becses énekeink iránti szeretetünket is elfonákítják lelkeinkben. Senki nálamnál nagyobb tisztelője nem lehet a művészetnek, tünjék az fel bárhol, szobrászi vagy képirói, zene vagy költői nemben; senki nálamnál jobban nem gyönyörködhetik egy jeles és jól adott operában; de hol a művészet nemzetiséggel jó ütközésbe, ott mindig e másodiknak fogom adni az elsőséget, s nekem, megvallom, nemzetiség árán művészet nem kell. Mi legyünk előbb nemzet, aztán gondolkodjunk művészetről s művészi ízlésünk nemesítéséről. Nemzetiségünket ügyekezünk idegen befolyás nélkül saját magából kifejteni, úgy lesz az majd valódi, hasonló a francziához, angolhoz és spanyolhoz, hol az idegen is elváltoztatja karakterét, és a nemzetihez simúl, és különböző a némettől, mely világ utánzója. Nekünk mindent alá kell rendelnünk ezen fő eszmének: nemzetiség, s mindent, s így a művészetet is, ennek gyarapítására használnunk. Legyen bár a művészet magában és magáért is becses, ha az még most nemzetiiségünket gátolná, nem segílni, hanem inkább káros befolyását akadályoznunk kellene.

Ismerem s végig gondolám az ellenvetéseket, melyekkel állításaim ostromoltatni fognak, s nem rettegem őket. Ki fogja elhinni, szólnak majd, hogy az opera ne volna nyelv terjesztésének eszköze: mennyi idegen ajkú embert csal az be a magyar színházba, kik lassanként oda szoknak? S valljon az opera-textus nem magyar nyelvű-e csak úgy miként a színművek? És a zeneművészetben nem lehet-e nemzetiség? Nem fejezhet-e az ki magyar érzelmeket, nem buzdíthat-e bennünket nemzetiségre?

Épen az, hogy az opera sok idegen ajkúakat csal a magyar színházba, bizonyítja, mit én állítok, hogy t. i. az opera nem eszköze azon czéloknek, miket színházzal elérni törekedünk. A sok idegen ajkú hallgató mind annyi tanú, hogy az opera egyetemi nyelv, melyet magyar és német, tót és oláh egyképen értenek. Már hogy egyetemi nyelv magyar nyelvet terjeszteni nem fog, ezt csak el fogja nekem mindenki hinni. Ha az az opera idegen ajkúakat is csal be a magyar színházba, abban én kevés örvendetést látok; az legfelebb a pénztárnak hasznos — jóllehet még ez is kérdés — mi egy országos segedelemmel alapított háznál csak másodtekintetű dolog leend. Azon idegen ajkú, ki csak operába jár, nem igen fog valaha magyar színdarabokat megnézni. Ama beszoktatás, beédesgetés, becsalás, mit az operának tulajdonítunk, nem jelent többet, csak azt, hogy meddig jó operáink lesznek, addig az idegen ajkúak be hagyják magokat csalni és hozzá engedik magokat a színi épülethez szokni, de nem a színművekhez is. Hogy valaki ezekhez szokják, ezek előadására járjon, arra nem ok az operába-járás. Íme két éve múlt, hogy megnyitottuk a pesti magyar színházat, hogy operáink németeket csalogatnak belé, s mit tapasztaltunk? Azt-e, hogy a németek színdarabjainkhoz kezdenek szokni? Szaporodott-e valljon a színdarabok néző közönsége? Épen nem! Csak azt látjuk, hogy a németek a magyar színházi operához meglehetősen hozzá kezdenek szokni, mert opera-közönségünknek egy harmada alkalmasint németekből áll, kik a magyar operából a magyarodásnak még csak első elemeit sem nyerik, azt nevezetesen, hogy füleik magyar kiejtéshez szoknának.

Operáinknak magyar textusa van, igaz, de mi haszon ebből is? Szokásban van a színházaknál, midőn új opera adatik, a darab meséjét röviden a játékszíni czédlákon közleni; s mire mutat ez? Valljon nem arra-e, hogy az operákat előadás alatt megérteni igen nehéz; mert minden hatodik-hetedik énekes csak az, ki nekünk nem csupán hangot, hanem szavakat is énekel. Mi felette

kevés az, mit ének alatt a textusból érthetni! Maga Schodelné, legügyesebb énekesnőnk, annyira érthetetlenül énekli a magyar szavakat, hogy senki sem merne megesküdni, néha egész operán keresztül, valljon nem spanyol textust énekel-e? S ily körülményben én valószínűleg nem is tudom, minek vesződik derék énekesnőnk magyar textus tanulásával, holott német vagy olaszszal is épen úgy célt érhet mint most, haszon is csak annyi van benne nyelvünkre nézve mint jelenleg, azaz: semmi.

Hírlapjaink egyikében valaki javasla: alapítsunk olasz operát a magyar színházban. Ezen javaslatot sokan mint túlságosat nevelték akkor; pedig nincs benne nevetni való, mert olasz operával mi csak azon célokat érjük el, melyeket a mostani magyarral. Ha pusztán mulatságot óhajtunk, fogunk nyerni nagyobbbat mint most, mert jobb énekeseket léptethetünk föl. Ha nagy közönségnek örülünk, meglesz minden bizonynyal; mert a német is mind színházunkba fog járni, jobb énekeseket hallhatván nálunk mint saját színpadán. Szóval, tökéletesebb énekeket fogunk hallani, mulatságunk több lesz, közönségünk nagyobb; és, ha talán rettegünk hogy a magyar színházban egy kis nemzetiség s magyar nyelv ragad ránk, e részben sem kell aggódnunk: az olasz opera oly kevéssé fog bennünket magyarokká tenni, mint e mostani, és — ami nem megvetendő észrevétel — nem kell többé vesződnünk fiatal magyar énekesek tanításával — mely célra most conservatóriumot is készülünk alapítani! — Olaszországból kész énekeseket kaphatunk, kettőt is azon áron, mit most egynek fizetünk, kik bizonyosan kevesebb követelésűek lesznek mint e mostani egy. A valódi hazafi aztán majd örvendeni fog ezen olasz-magyar intézetnek úgy, mint kinek háza ég, s titkon talán köny csordúl ki szemeiből, midőn meggondolja, mivé lett azon ház, melyre ő adakozott, s melytől nyelv s nemzetiség tekintetében oly sokat várt.

Nem állítom, hogy zeneművészet általában, s külö-

nösen az operai ne fejezhessen ki nemzeti érzelmeket; sőt ellenkezőleg, azt hiszem, hogy operák által fog idővel nemzeti zenénk kifejlődni, s nemzeti zenével érzések, sympathiák nemzetiek. Ha nyelv ügyét nem is, vagy csak kis mértékben, de nemzeti érzelmeket bizonyosan terjeszthetnek, életben tarthatnak az operák; de ezen operáknak aztán magyar szelleműeknek kell lenni, s magyar eredetieknek, nem pedig olyaknak mint a mostaniak, melyekben nemzetiségünknek még csak szikrája sincs. De mikor fog ezen időszak bekövetkezni? mikor zeneművészeink támadozni, kik még talán nem is születtek, kik a felsőbb magyar zenét teremtendik? Miként az opera ma áll, s talán még ötven évig fog, nyelv és nemzetiség tekintetéből csak annyiban érdemel pártoltatást a magyar színházban — mint felebb az I. szakasz végén érintém — mennyiben a színművek jobb előadását eszközölheti.

Meg kell itt gyónnom, hogy valahányszor én egy olasz Bájitalt vagy Normát hallgatókkal tömött házban előadatni látok, s utána más napon egy eredeti magyar színművet üres falak közt, mind annyiszor elszomorodik lelkem, s néha elkeseredésemben azt kérdem magamtól: minek e népnek színház? Ez még itt is hazájától fut; nem azt pártolja, mi lételének alapjait vetné meg, mi halottaiból támasztaná fel lassanként, hanem épen azt, amivel semmi hazafiúi czélok egybe nem kötvék; itt is külföldieskedik, s mivel az opera a németnél, a francziánál inkább divat mint a színdarabok, ő is meg akarja mutatni hogy divatszerű, nem gondolván meg helyzetünk különbségét a német s francziától, kiknek nyelve kiirthatatlanul van meggyökerezve; nem azt, hogy nekünk nem csak vagyoni, hanem szellemi áldozatokat is kell tennünk, ha nem akarunk a nemzetek sorából kitöröltetni, s hogy, ha operákban jobban gyönyörködnénk is, nem ezeket, hanem a színészetet kellene pártolnunk. És ha csak operáért járjuk a házat, minden józan azt fogja kiáltani: Egy fillért se színházra, mert az nem mozdít elő nemzeti czélokot, hanem csak vétkes

külföldieskedés fészkévé vált; örültek házát inkább mint operaházat! arra bennünket erkölcsi kötelességek is kényszerítnek, erre csak mulatkozási vágy vonz: annak haszna leszen, ennek inkább káros következéseit várhatni.

Ha színházunk mostani állapotját fontolatra vesszük, lehetetlen nem látnunk, hogy az opera már eddig is tett kárt, és lassanként, ha a dolgokat így folytatjuk, még többet teend. Emlékezzünk csak vissza budapesti színészetünk azon időszakára, midőn rendes operáink még nem voltak, midőn azok még színházunknál nem foglalták el az uralkodó széket. Színészeink iparkodóbbak voltak mint ma, és színdarabjaink közönsége mind buzgóbb, mind részvét-telibb, s talán nagyobb számú is. Mióta az opera lett minden, minden megváltozott. Az igazgatás pártolásának lehetetlen, hogy a közönségre befolyása ne legyen. Ha ő akarja, a most pártolt operákat szinte úgy megunathatja a közönséggel, mint megunatnak a színdarabok. Ne legyen csak az operákra annyi ügyelet, ne oly tömérdek költség mint most, legyenek az előadások hanyagok: meg fogjuk látni, hányan látogatandják az operai előadásokat. Most az általános pártolás alatt az opera szépen virágzik; az énekesek szembeötlő haladást tesznek a művészetben; előadásaik szorgalomra, készütségre mutatnak; az opera-repertorium érdekes és változatos; sem előadásoknál, sem újdonságok szerzésében költség nem kíméltetik, s ami első előadásokban nem tőn kitűnő szerencsét, mint Vesta szüze, Csel, Mari stb, attól a közönség igen óvatosan kíméltetik. A színdarabok ellenben alig tengenek a köz részvétlenségben. A közönség el van szoktatva tőlök, mert operát és csak operát vár, és ha a magyar színházban nincs operakészebb a németbe menni, csakhogy operája legyen. S e túlságos operázás még a német színháznak előmozdító eszközévé kezd válni. A színdarabok repertóriumára semmi gond, megúnt és rég elfeledte. Csörgő sapkák, Mexikói vőlegények stb. szedtetnek el

egyszerre két-három jobb színész vendégszerepekre bocsátatik, és nagy szerepek gyakorlatlan fiatal színészek kezeibe adatnak; az előadásokat készületlenség, szerepnem-tudás, figyelmetlenség, álmoosság és únalom bélyegzik. Színészeink úgy nézik magokat, mint kik csak kegyelemből vannak túrve: s ezért kialudt bennök a játékkedv, az ügyekezet, mindamellett, hogy fizetésök oly nagy, amilyen még soha sem volt. E köz marasmusban minden ember idégenedni kezd a háztól, s a színdarabok előadása alatt látni a páholyokban ásításokat, a karzaton pedig csak amolyan erőtetett tapsokat hallani. Íme, ezt köszönhetjük az operának! Színházunk, minek nemzetiség és nyelv templomául kellett volna lennie, pusztá mulatkozás helyévé vált. Magával az operával is annyira megfeszítettük a húrokat, hogy most már alább bocsátani bajos, s magok az opera pártolói is nem sokára legnagyobb zavarban lesznek, mert vagy imádott énekesnőjük szeszélyeit lesznek kénytelenek minden áron túrni, vagy egy hozzá hasonlót jó drágán szerezni, mivel Dériné a pesti közönségnek többé nem kedvence, Felbér pedig csak most lejlődik. Nem okosabb volt volna-e a dolgot lassan kezdeni, s úgy fokonyként magasabbra emelkedni, mint egyszerre oly nagyot előre szökni, honnan többé nincs visszalépés.

„Ám legyen tehát!“ fogja ezekre mondani az operák túlzó barátja: „tegyünk próbát ezután a színdarabokkal, de meglátjuk, hogy üres leend a ház.“ Ha a színészetet, mely hitelét kezdi veszíteni, oly rendbe hozzuk mint kell és tölünk telhetik, kétlem, hogy e jóslat valósúljon; ha pedig csakugyan így áll a dolog, ha csakugyan nem kellene a pesti közönségnek többé a színdarabok: akkor félre minden gondolatlan egy nemzeti színház alapításáról, akkor az nekünk többé nem eszköz céljainkra, s nincs ok, miért vesztegettecsék reá országos erő, országos gond. Hagyjuk ekkor az egész színügyet magányos vállalkozók szerencséjére és nyekkedési ösztönére, a nemzet pedig fordítsa figyelmét znosabb és szükségesebb vállalatokra.

IV. A pesti magyar színház országos pártoltatásáról.

Előadám okaimat, melyekből a magyar színészetet országosan pártolandónak vélem; elmondám, miért gondolom minden egyéb intézetek előtt, s miért Pesten: hátra van, hogy arról szóljak, valljon szüksége van-e a pesti magyar színháznak országos segedelemre, nem volna-e megalapításában más mód? Hiszen a magyar tudós társaság is, mondják sokan, magányosok adományból állott fel és virágozik; nem jobb út volna-e a színházra nézve is ez? Külföldön nem példa nélküli, hogy színházak részvényekkel alapítottak és tartatnak fenn. Angliának pedig tömérdek intézetei vannak, melyekre országosan egy fillér sem szavaztatott.

Ezen észrevételekre, melyeket nem-akarás talált ki, s ha a színház országosan elővétetik, ismét nem-akarás fog előgördíteni, bátorkodom nézetimet röviden előadni.

Midőn 1837-ben a pesti magyar színház építése vége felé közelgene, hirdettetett hogy, ha valaki, magányos, eléggé vagyonos személy, vagy egyesület találkozik, ki a színházat kiveendi, Pest megye hajlandó könnyű feltételek mellett azt neki átadni. Azt hiszem, hogy a színháztól fizetendő haszonbéri pénzmennyiség nem igen terhes fogott vala lenni, sőt talán a megye azon kötelezés mellett, hogy a haszonbérő tartozék jó színészi személyzetet tartani, megelégedett volna csupán a tulajdoni jog elismerése végett egy pár arannyal is; mert lelkes rendeit, kik e ház építését határozzák, tisztán hazafiúi célok, nem pedig nyerekedési vágy vezérelték. De mindemellett is haszonbérő nem találkozott, mert a vállalat nyereséget nem ígért. Más módhoz kelle tehát nyúlni, s ezen más mód egy részvényes társaság volt, mely jelenleg a színházat bírja. E társaság csak nevezi magát részvényesnek valódilag nem az; tagjainak részvényeik után semmiféle pénzosztalék nem jár, semmi jótéteményben, a hazafiúi

öntudaton kívül, nem részesülnek. Kiki befizeti részvénytét 40 pengő forintjával és még csak kamatot sem híz, csupán a részvény tőkété fizettetik vissza három év múlva. Ez tehát tisztán hazafiúi áldozat, mely magában igen szép, de bizonyítványa annak, mi mesterséges útakon lehetett néhány hazafit a színház pártolására bírni.

Ez így levén, kérdem én most már, miután 1837-ben, midőn bennünket szép remények kecsegtettek; midőn azt hittük, hogy magok a pesti vásárok fényesen fognak jövedelmezni, nem akadtak vállalkozók, kik e húzat kivenni merték volna, miután csak oly mesterségesen alkotott testület segítségével lehetett azt megnyitni : 1839-ben, midőn hétről hétre aggodalomban vagyunk, hogy jövedelem szúke miatt a ház bezáratik, most remélljük-e, hogy magányos vállalkozók akadnak a színház fentartására, kik pénzőket minden haszon reménye nélkül kivetik? Ez valósággal igen túlságos képzelet volna!

Ami példák vonatnak egyéb intézetekről a színházra, azok azért nem alkalmasak, mert Angliában és máshol is, a magányosok által állított intézetek nagyobb része olyan, mely hasznot ígér; azok ellenben, melyeknél a részvénynek pusztán erkölcsi osztaléka lehetne, hol áldozni kell, fejedelem vagy ország által pártoltatnak. Színházak, a nem, vagy legalább ritkán jövedelmező intézetek közé tartoznak, s a valósággal jó állapotban levők többnyire kormány vagy város vagy ország kezeiben vannak.

Mi a Tudós Társaságot illeti, igaz, hogy szép példája a hazafiúi lelkesületnek, midőn egyesek egyszerre 50—60,000 pengő forintonként tesznek áldozatokat, minden anyagi nyereség reményenélkül; de ezen példák amily dicsőségesek, oly ritkák is egyszersmind. Csak kevesen vannak, kik ily tettekre képesek, s ezen kevesek vagyónára áhitozzunk-e örökké, midőn köz intézetek gyámoltásáról vagyón szó? Nem volna-e tőkés esztelenség magokat kimeríteni, s nem a legbotrán-

koztatóbb igazságtalanság-e tőlünk, kívánni hogy ők, és mindig csak ők, áldozzanak? a többség pedig távolról nézze, semmit nem téve, mint hogy magasztalgassa őket, némely kaján pedig titkon még nevesse is, mint fanatikusokat a honszeretetben; mert — pirúlva kell kimondanom — vannak ily titkon nevetők is. A Tudós Társaság magányosok adakozásaiból alapított, de valljon a nagy lelkű alapítók céljt érték-e már vele? Az-e már ezen intézet, minek lennie kellene, s minek alapítói akarták? Azt hiszem, hogy attól még meg lehet tősen távol van. Mennyit kellene tenni, mennyit tudna és bírna tenni, mit most jövedelem szűke miatt nem tehet! Egy dolgot említek csak. Én, ha tőlem függne, a Tudós Társaság fizetett rendes tagjainak nem engedném meg, hogy más hivatalokkal foglalkodjanak, mint ami iiteratúra körébe tartozik, s ekkor másként fognának munkálkodni mind a társaságban, mind azon kívül a literatúra javára. De most ezt kívánni nem lehet, mert egy része a tagoknak épen nincs fizetve, egy része 300 és 500 pengő forinttal : oly summa, melyből Pesten, hol csak szállásért elfizeti nagy részét, alig élhet valaki tisztességesen. Azért kénytelen csaknem mindenik más foglalkodásokat, hivatalokat vállalni, mi irói pályájának ritkán kedvező. Igaz, hogy a Magyar Tudós Társaság, gazdasági igen okos rendszerénél fogva, miszerint az évi jövedelmek egy része a tőkéhez tétetik, száz év múlva igen gazdag és virágzó intézetté leend; de ha az ország azt óhajtja, hogy ne csak tengjen, hanem virágozzék, és pedig most mindjárt, midőn talán legnagyobb szükség van rá, gyümölcsözőn, szükség ezt is országosan segéllnie, s íme csak ott vagyunk végtére is, hol e szakaszt kezdettem : az országos segédelemnél.

Ha tehát akarjuk, hogy a magyar színház is Pesten ne csak tespedjen, hanem biztos lábón álljon, és valahára virágozzék, haladás eszköze legyen nyelv, nemzetiség s művészetben : országos gonddal kell azt gyámolnunk.

V. A színház pártolása érdekében áll minden magyar hazafinak.

Midőn egyszer-másszor a pesti színház építésére teendő önkényes adakozásokra szólítottak fel a hazafiak, azok, kik Pesttől távol laknak, vagy kik a renddel, melynek tagjai, nem egyeztetetik meg a színházba járást, azt mondák és mondják ma is : „Minek adakozzam én a pesti színházra, én, ki annak soha hasznát nem veendem, ki talán életemben nem fogok belépni küszöbén?”

Megvallom, ezek pusztán csak önzés sugalmi. Egyedül azt kell-e előmozdítanunk, ami személyes érdekeinkben áll, s a közért semmit nem tenni? S midőn a közért áldozunk, nem áldozunk-e magunkért is egyszermind, mert hiszen a közben magunk is benn vagyunk. Felebb érintém, hogy a színházat nem időtöltésül pusztán, hanem nemzeti czélokért kell akarnunk, és így tagadnom kell, hogy legyenek hazafiak, kiknek a pesti magyar színház ne legyen érdekökben, lakjanak azok bár Pesten, bár Pesttől távol, és tartsák a színházba járást saját személyökre nézve bár illetlennek. Ki magyar nyelvet és nemzetiséget akar, ki azt hiszi, hogy e kettő ránk nézve nagy következésű, annak azt nem csak egy, hanem minden célra vezető eszközökkel kell akarnia, legyen az színház, vagy iskola, vagy bármi egyéb.

De ha pusztán személyes érdekeinket tekintjük is, gondolkodjunk csak keveset, látni fogjuk, sokkal hihehetőbb, hogy a Marmaros megyei ember megyéjében idővel jó magyar színészt látand, ha Pesten egy színház lesz alapítva, mint ha Marmarosban alapíttatik egy. S ez csupán azon egyszerű okból, mert a pesti közönség naponként kifejezett tetszése vagy nem tetszése sokkal jobb iskola színésznek, mint például a viski közönségé. Ha Visken építünk egy magyar színházat, az év múlva is alig fogunk benne jó magyar színészt látni; de ha Pesten építünk, sokat merek föltenni, csak

húsz év múlva is, magyarodásunk haladván, lesz oly vándortársaság, mely igen kielégítőleg játszhatik Visken. Ily nagy a különbség hely és hely között művészi előhaladás tekintetében. Gróf Széchenyinek teljes igaza van, midőn azt mondja „Játékszínről“ írt munkájában: „Ha színházainkra nézve is nem ex-, hanem concentrice dolgozánk vala, azóta volna egy jó színházunk Pesten, a helyett, hogy most egy sincs, s ezen egy, iskolája s ültetvénye lehetett vala régóta több jó magyar színésznek. De saját érdekeinket szeretjük első helyre tenni, s e miatt elhanyagoltatik a köz, pedig a közzel a saját is csökken, s így a legszebb úton járunk, hogy semmi célhoz ne juthassunk.“

VI. Koldulás.

Országos segedelmezéseknek, ajánlásoknak, melyek, ha egyszer határozatba mentek, adózás természetét veszik magokra, nálunk még maiglan sok ellensége van. A megyéknél szinte köz divat országgyűlési utasításba adni, hogy a követ semminemű rendkívüli adót küldőire haza ne vigyen.

Én sem hazafisággal, sem idő szellemével nem látom ezt egyezőnek. Hogy egy ország köz intézeteket nélkülözhessen, ezt sem okoskodás útján, sem példával nem bizonyíthatni be, s mihelyt az kétségen kívüli, hogy ez vagy amaz intézetre szükség van, ügyekezni kell minélelőbbi alapításán. Kinek kötelessége már köz intézeteket alapítani? Egyeseknek? Ez valamint czélszerűtlen úgy igazságtalan is, s azon fölül szerfelett terhes. Állíthatnak egyes személyek köz intézeteket, ha nekik tetszik, ha részvényeik után hasznot várhatnak, vagy ha szellemi osztalékkal megelégesznek; de egykettőnek közért terhet viselni nem lehet kötelesség.

Divatos nálunk köz intézetek alapításakor a koldulás, s ez néhány ízben már sikerült is; de valljuk meg, hogy a koldusokat útczán úgy mint szobában megúntuk, s minél messzebb haladunk elő értelmileg, annál inkább ellene fordul a közvélemény a koldulás-

nak, mint minden józan cél elleni szokásnak. Ez egyik embert a másik felett terheli, s ugyanazért igazságtalan is. A jobb anyagból gyúrt ember eddig, míg az alimizsnálkodás szent dolognak tartatott, többet és többször adakozott, mint az, kinek hazafiság, erény, vallás csak pusztá nevek. Itt nem vagyon, hanem az ember nemesebb része, jó szíve, vettetik adóteher alá.

A valódi koldulás ellen általában igen sokat lehetne mondani; nekem itt csak az intézetekre tenni szokott koldulásról céloom szólani. Ezeket én céltalankok- és alkalmatlanoknak tartom. Hányszor történtek már kéregetések törvényhatóságoknál színházak építésére, színésztársaságok segéllésére, és hol vagyunk színészetünkkel? Melyik magyar színésztársaságnak birtunk mind eddig állandóságot szerezni, önkényes adakozásinkkal? Ha egybe számítnók azon pénzmennyiséget és fáradságot, melyet egyszer-másszor szerte a hazában a színészetért áldoztunk: oly nagynak találnók, hogy belőle egy pompás színház telnék ki és biztosíttathatnék örökre.

A színészet hasznára történt koldulások oly régiek, oly naponkéntiak, s épen ezért meguntak, hogy én azt hiszem, minden oly színházbarát, ki nem többel, csak 2000 váltó ft. jövedelemmel bír, ha ekképen szólíttatnék meg: „Barátom, adj a pesti magyar színházra most egyszer száz váltó forintot, és örökre meg lesz az alapítva, te pedig örökre megszabadúlandasz ezentúlra a koldulási alkalmatlanságtól,“ nem vonakodnék a száz váltó forintot lefizetni, részint hazafiságból, részint hogy az alkalmatlan koldulástól menekedjék. Pedig száz forint 2000 jövedelemtől felette sok! és bizonyossá merek tenni akárkit, hogy oly summára, mennyi száz váltó forintonként minden 2000 jövedelemtől begyűlne országos kivetés szerint, színház-alapításra szükség nincsen.

Nincs semmi ok reá, hogy az országos ajánlásokból idegenkedjünk, sőt intézetek alapítására ez az vetlenegy igazságos, célszerű és könnyű mód. Cél-

szerű, mert minden egyes erőket egy pontba von össze; igazságos, mert vagyonához képest mindenki aránylag terheltetik, mi a koldulásnál és önkényes ajánlatoknál nem történik; könnyű végtére, mert mindenki köteles levén viselni a terhet, az sok között oszlik meg, s végtére alig leszen érezhető.

Ne kolduljunk tehát, s ne váraozzunk nagylelkű adakozásokra, melyek csak egyeseket terhelnek, a nélkül hogy célra vezetnének : hanem vessük ki egymásra önkényes adóként, és vigye a terhet kiki.

Szép bizonyossága például Nógrád megye rendei hazafiságának, hogy legújabbán a pesti magyar színház felsegállítására 5000 pengő forintot ajándékoznak; de mire vezet? Czelntalan és idő előtti vesztegetés, s Danaidák edényébe vetett pénz, melylyel a lelkes megye sem többet sem kevesebbet nem eszközle, mint azt, hogy a színház mostani birtokosainak igazgatási életét egy hónappal tovább húzta, mert körülbelül 5000 pengőre mennek hónapos költségei. Ez tehát csak oly gyógyszer, mely egy pár napot told a beteg életéhez, de a haldoklót többé lábba nem állítja.

Én koldusnak nem örömet adok krajczárt, részint mert így nem eszközölhetem, hogy ne maradjon örökké koldus, részint mert nem is vagyok benne bizonyos, valljon jó célra adakoztam-e, valljon nem henyét, vagy gazembert segíték-e? de egy szegényeket gyámoló intézetre legnagyobb örömmel fognám adni a rám esendő forintokat.

VII. Alaptőke.

Egy országos színház alapítására hatszázezer pengő forintot vélnek szükségesnek. Ez nem nagy mennyiség Magyarországnak, czélunkra pedig, azt hiszem, elegendő.

Ezen summát én tőkének hagynám, és vele a gazdálkodást ekként intézném el : A tőkének évenkénti kamataiból egy részt mindig félre tennék a tőkéhez. Például : 600,000-nek 5 száztóli kamata teszen évenként 30,000 pengő forintot. Ezen harmincz ezerből 24 ezeret évenként a színház segedelmére, 6,000-et pedig a tőkéhez adnék.

A magyar színháznál színész, énekes és tánczos személy-

zetre, valamint cselédségre és tisztviselőkre szükség van hónaponként 18,000-re váltóban; egyéb költségekre elég volna 2,000, s így összesen 15,000. Ez 12 hónap alatt teszen 180,000 vftot. A színház napi jövedelmeit lehet tenni évenként 100,000 frtra váltóban, a bérleteket igen könnyen tehetni 80,000-re váltóban, s így aszínházi jövedelmet összesen 180,000-re; ha ehhez adjuk a 600,000 pengő kamatjából ide szánt 24,000 pengőt vagy 60,000 váltót, fog tenni az egész summa 190,000 vftób. tehát 10,000-rel többet mint amit szükségesnek állíték.

Lehet, hogy volna év, melyben nem jöne be 180,000 váltó, s akkor a 10,000 maradék is fölemésztetnék, de ez alkalmasint csak rendkívüli idő fogna lenni. Rendszerint számítani lehetne 8—10-re, mely évenként fel. sleg volna a költségekre. Ezen felesleg summából ismét egy kis tőkét kellene csinálni előregedett és betegült színészek gyámolítására, tanításokra stb.

A felebb említett 6000 pengő, mely a kamatokból elszakaszthatnék, arra való volna, hogy belőle 20 év múlva egy nemzethez meltóbb épület állíttatnék a dunaparti telken. Húsz éven túl pedig a színház javára fordíttatnék ismét.

De hogy ezen országosan ajánlandó summa megint el ne olvadjon, vagy bal czélokra ne fordíttassék: szükség volna az országnak 1) a pénzt biztosítani, annak kezelését tökéletes és országos ellenőrség alá tenni; 2) hogy megint bal irány ne adassék az intézetnek, elhatározottan kifejezni, mi célból alapít a nemzet színházat; 3) rendszerezett igazgatást alkotnia.

VIII. Igazgatás.

Minden színházi igazgatást három részre oszthatni: gazdasági, fenyítéki és művészire.

A gazdaságihoz tartozik: hogy jövedelem s kiadás rendszerben, pontossággal, takarékosan s a legszigorúbb ellenőrség alatt kezeltessenek; a színház tulajdonai, szerzeményei, melyenek például a ruha- és könyvtár, dísztermények, bútorok és szükséges szerek (Requisiten) felügyelés és vigyázat alatt álljanak, és — mit legelőbb kell vala említenem — jövedelem és költség között szükséges arány tartassék.

A fenyítékihez, hogy a színházi személyzetnek alkalmas, hely- és korszerű törvényei legyenek, azok szigorúan megtartassanak; mindenkinek, személyválogatás nélkül, igazság szolgáltatassék; senki törvény alól ki ne legyen véve, hanem minden egyformának nézessék, kiváltságokkal és szabadalmakkal — melyek a jogtudósok szerint is csak sebei a törvényeknek — ne bírjon; száműzve legyen minden személyes tüdőzés és pártfogás.

A művészi igazgatáshoz tartozik az egész művészet nagy fezeje. Például: játékrend (repertorium) készítése, szereposztás,

próbák elrendezése, játék és öltözetek helyességére ügyelet, díszítmények stb, mit sokasága miatt alig lehetne itt felszámolni.

A gazdasági igazgatás egy speculáns, adásvevésben gyakorlott férfit; a fenytéki, jogértőt és igazságszeretőt; a művészi, művészethez nem csak gyakorlatilag, hanem tudományosan is értő, művelt férfiút, ki a színházi intézetnek magasabb irányt legyen képes adni, kíván. Mind a három külön és egyenként véve is egy nagy mező. Az volna szerencsés színház, melynek igazgatója mind a háromhoz értene: de ez alig létesülhető óhajlás.

Kevés hivatal van, mely a színházi igazgatásnál szövevényesb és nehezebb volna, de színházra nézve nincs egyszerűsmbd fontosabb. Bölcs igazgatással gazdaggá és virágzóvá lehet tenni a legzegényebb és tengőbb színházat is, mint viszont ügyetlenül a milliónyi értékűt is bukáshoz vinni. Több színház bukott meg már igazgatási értetlenség és botlások által, mint pénz szűke miatt. Azért, ha a magyar, országos akarattal fog segéltetni, az igazgatásra országos figyelmet kellend szánni; különben milliókkal sem fog virágzatba hozathatni.

Tökéletes szinigazgatási rendszer, véleményem szerint, még nincs feltalálva, s ennek dicsősége későbbi időknek maradand. Az igazgatási nehézségeket, annak minden szövevényeit csak az képes látni, kinek alkalma volt e részben tapasztalásokat tehetni; a tapasztalatlan könnyűnek hiszi, s minden tétovázás nélkül vállalja el gyakran e terhes tisztet, nem is sejtván, mi tömkelegbe bocsátkozik, minek aztán rendszerint számos zürzavar, nevetséges — és nagy szerencse, ha nem káros — visszalépés, vagy helyreállíthatlan bukás szokott következése lenni.

Színészeket több energiával mint lágyassággal igen, de teremttével és káplárpálczával nem lehet kormányozni. Ezt az egyet higyük el valahára, és sok bal lépésektől fogunk a szinigazgatásban menekedni. Színész magát a műveltebbek osztályához számítja, és valóban oda is kell neki tartoznia, ha rendelkezésének meg akar felelni. Szellemét ismeretekkel, tudományyal kell kiképeznie, s jaj annak, ki iskolakerülőből leszen színészésé oly kézzel, hogy tanulástól szabadúljon, s alakját s öltözködési ügyességét fitogtassa a színpadon; az ilyen a méltán megvetett komédiás névnel tisztességesebbet soha sem vívand ki magának e pályán, hol csak a tudománykedvelőnek, a szorgalmasnak virúl koszorú. Azért a jobb agyagból gyúrt tanul, mivel magát mind belső- mind külsőleg, s az ilyen megvárja azt, s méltán, hogy vele az igazgatás műveltségéhez illőleg bánjék.

Vannak, kik azt hiszik, hogy nagy különbség van a magyar és az idegen, például a német, színészek közt, s hogy a magyar romlottabb, féktelenebb nép mint amazok, következőleg hogy velök nehezebb bánni. Én csaknem egy évig tartó igazgatásom után ellenkezőt bizonyíthatok, s azt merem állítani, hogy a magyar színészen általában — kivéve a kiveendőket, mert

kivétel itt is mint mindenütt van — igen sok becsületességet és ügyszeretetet tapasztaltam, s alig hiszem, hogy e részben a németnél hátrább álljon. A magyar színész eléggé rendszerető; eddigi legnagyobb hibája az volt, hogy magát született lángésznek képzelte, mely tanulás nélkül is nagyra mehet s a tanulásban nem is igen erőltetné meg magát. Ezen hiedelem következménye kétség kívül az a sok különböző előadás, melyet színpadunkon tapasztalunk, s az, hogy az egyszer s tán többször már jól adott művek, később ismét rosszul adatnak, mert színészeink játéka többnyire nem elv és studium, hanem vak eset eredménye. Ezen káros hiedelem azonban már is enyészni kezd, egy rendszeres igazgatás mellett pedig, mely a szorgalomnak méltatója, a hanyagságnak üldözője lesz, egészen kiirtathatik.

Színész általában ingerlékenyebb, indulatosabb mint más osztálybeli ember, ami nem csoda; mert mestersége örök indulatok táplálása s azokkal foglalkodás. Ő haragra, irigységre, bosszúra, nevetésre, szerelemre könnyebben gerjed; neki kevesebb lelki nyugalma van, s vele általában nehezebb bánni, mint más osztályú emberekkel. Azért, ki színészeket kormányoz, legelső és legfőbb szüksége van arra, hogy saját indulatait zabolázzni bírja, és türelme legyen bevárni mindennek legalkalmasabb idejét. Önmegtágadásra van szükség sokkal inkább, mint bármely hivatalban.

Színész és színész örök vetélkedésben élnek egymással, ami magában nem hiba, sőt legerősebb ösztöne az előhaladásnak. Vetélkedés még dicséretes dolog is, meddig vetélkedés marad, de az színészek között könnyen irigykedéssé, egymás elleni áskálódássá — kivált a gyarlóbb nőszemélyeknél — fajul, s ebből vég és szám nélküli perpatvar, egybeütközés veszi eredetét, melyeket elintézni az igazgató bölcsességéhez tartozik. Ha elhanyagolja ezen apró csetepatékat, vagy nem elég okossággal, pszichológiával intézi el: megörökíti társaságban a civakodást, és végtére fejtelenség áll be. Principiis obsta . . . . Ezeket semmi színigazgatás ki nem kerülheti; előttem naponként folytak ily apró pörök elintézendők.

Színházigazgatóknak ezen fölül nem csak színészekkel van bajok; ők a közönségnek is feleletteherral tartoznak, s vajha általa igazságosan és valódiilag méltattatnának: de az tetteik megítélésében igen egyoldalú; ritkán tud körülményeket fontolóra venni, s mondhatni általában, oly bíró, ki általában minden legkisebb, még történetes hibát is az igazgatónak ró fel, a dicsérendőt ellenben ritkán tulajdonítja neki érdemül.

Ezek s effélék a színigazgatásnak kikerülhetlen s a dolog természetéből folyó kellemetlenségei; vannak azonban olyanok, melyeket az igazgatási rossz rendszer okoz, midőn például az igazgatás több egyforma hatalmú igazgatókból áll, vagy ha egy különös igazgatóból is, de nem elégséges hatalommal felruházva,

hanem apróságokig menő függésben és feleletteherrel. Ilyenek szoktak többnyire lenni a választmányi igazgatások.

Az ily választmányi, vagy jobban mondva, testületi igazgatásnál nincs valami czélszerűtlenebb alkotmány, kivált úgy mint nálunk eddig többnyire gyakoroltatott, midőn senkinek sincs szorosán kiszabott hatásköre, hanem egyik a másik rendeleteit akadályozza, zavarja, és egyik a másiktól szükségtelenül nyugózva van. A külföld a színházigazgatás ezen betegségéből már meglehetősen kigyógyult: mi még sínlünk benne, ámbár előttünk a példák, mint rontják meg az ily igazgatások színházainkat.

Bizonyos megalapított rendszerrel testületnek igazgatni szinte lehetetlen. Mennyi fej, annyi vélemény; s a munkálatokban semmi következetesség. Az ily testületek határozataiban nem megalapított elvek, hanem pusztá tetszés és szenvedélyek szolgálnak vezérfonalul. Fenyítéket a színészeti személyzetben nem lehet tartani, mert minden igazgató tagnak más és más pártfogottja vagy üldözöttje van, vagy, ami sokkal gonoszabb, pártfogottnéja és üldözöttnéje; mert ha valahol, a színházigazgatásoknál nagy szerepet szokott játszani a nemi viszony, ez a színházi fenyítéknek emésztő férgé és minden rend felforgatója. Legigazságosabb ügyében sem várhatván senki igazságos ítéletet a pártfogási rendszer miatt, lassanként az egész társaság demoralizálódik, és vagy nem akar többé semminemű kormánytól függeni, vagy, ha valamely kormány még bír vele, csak erőszakos úton bír. Pedig kétszeres jaj azon társaságnak, legyen az színészi, vagy bármi néven nevezhető, melyet nem törvények félelme, vagy rendszeret, hanem csak pusztá physikai erő fékez; az közel van szétbomlásához.

Testületi igazgatások jobbra ott szoktak alakíttatni, hol a színház dolgaiba több egyforma joggal bíró személynek van szava, például részvényes társulatoknál, vagy országosan alapított színházaknál. Négy-öt száz részvényes, mint tudjuk, vagy egész ország, nem kormányozhat, tehát választmányt nevez, hét-nyolcz tagból állót, kikre a kormányt bízza. Ezen 7—8 tag ismét egyet nevez, vagy választ, igazgató czímmel, határozatai végrehajtására.

Most lássuk, mint szokott ezen igazgatás gyakorlatilag menni. Az igazgató semmit végre nem hajthat, meddig a választmány fel nem hatalmazza. A választmány, hogy felhatalmazásokat szavazhasson, gyűléseket tart koronként. Ezen gyűléseknek nincs rendszeren meghatározott napjok, vagy ha van, azok nem tartatnak meg; néha egy hétben kétszer is van gyűlés, máskor egy hónapban alig egyszer. E rend nélküli gyűlések végzései által hányatik az igazgató ide s oda, minden korlát, minden következetesség nélkül. Szokásban van ugyan a választmányoknál néhány pontban az igazgató hatáskörét kiszabni, de ez rend-

szerint nem tartatik meg; ami jogokat ma a választmány az igazgatónak általadott, holnap; ha tetszik, vagy érdeke úgy kívánja, maga bitorolja azokat. Az igazgatónak naponként vannak — mert színháznál minden pillanatban fejlenek ki újabb kérdések — dolgai, melyeket azonnal kellene elvőgzetni, de ő azokat nem végezheti választmányi gyűlés nélkül. Ha már a választmány gyűlései pontosan tartatnának, csak minden tíz napban is egyszer, még hagyján! de néha, mint mondám, egész hónapig sem tartatnak, s addig az igazgatói munkálatoknak heverniök kell. Gyűlések gyakorta háromszor is hirdettetnek, míg egyszer megtartatnak. A kiszabott órán többnyire senki sem jelenik meg, talán az igazgatót kivéve — kinek leginkább becsületében áll az intézet ügye; — másfél órával később hullonganak a tagok egyenlőnt. Sokszor bizonyos tárgy felett hirtelen kellene határozni, s nem lehet, mert nincsenek elegendő tagok együtt, s így a tárgy elmarad, néha örökre, mert ideje múlt. A tagoknak t. i. nem fő foglalkodásuk a színház, ők hivatalukat csupa becsületből és szívosságból viszik, vagy saját gazdaságukkal vagy más hivatallal elfoglalvák, s igazán szívökön csak azt viselik, hogy a színház dolgai valahogyan menjenek, de hogy jól is menjenek, s az intézet virágozzék, azon nem igen aggódnak.

Ily kormányból aztán számtalan zűrzavar, fennakadás, következetlenség szokott folyni, mit utóbb a színházi közönség is észrevesz, s nem tudván az igazgatás belső szerkezetét, az igazgatónak tulajdonít, s ellene a gáncs és gúny egymást éri elánnnyira hogy, ha nincs elég lelki ereje méltatlan kisebbsítésekem fölüllemelkedni, megátkozza a perczet, melyben e csodálatos hivatalt elvállalta. A választmány tagjai pedig — kiké a hatalom és dicsőség — az alatt, míg a talán buzgó igazgató izzad, fárad, éjt nappallá teszi, igen kényelmesen érzik magokat. Fitymálnak minden dolgaiban; ők magok a legszigorúbb bírák; semmivel megelégedve nincsenek, s gyakran történik, hogy az igazgatónak tulajdonítják vétkül, mit magok határoznak. Munkában nem igen erőltetik meg magokat; gyűlésbe akkor mennek, midőn kedvök jó, midőn jobb mulatságot nem tudnak találni, mert mulatságot ezen foglalatosság is nyújt nekik; ha eljöttek tudniillik összeülnek, s mindenről beszólnek sokat, csak arról nem, amiért a gyűlés tartatik: az intézet ügyeiről. Sokszor, ha a legkomolyabb kérdés van vitatkozás alatt, elhagyják azt, s arról értekeznek: e vagy ama színész nőnek milyen deli alakja, szerelemteli dévaj szerepei vannak, milyen kerekded tagjai, sugar termete st. efféle, a hely és tárgy komolyságához épen nem illő, hitványságokról. Egy tárgy van, melynél igen érdekeltnek látszanak; midőn két színész nőnek egymással, vagy színész nőnek színésszel van pöre. Ilyenkor az igazgató urak nagy szenvedélylyel szólnak, néha szel vannak az összekapáshoz, s a dolog vége az, hogy a színész színész nő közti pörben mindig a színész nő, a két színész nő

közöttiben pedig mindig a szebbik nyertes. S ez aztán színházi fenysíték és igazságtétel!

Ezek ugyan nem szükségképeni rossz oldalai egy választmányi igazgatásnak, mert képzelni tudok oly választmányt is, mely másként fogna kormányozni, de tapasztalás tanusítja, hogy az gyakorlatilag csaknem mindenhol így vagyon és így lesz, meddig a választmányi tagok becsületből és szivességéből fogják hivatalukat viselni, s meddig az igazgatás végrehajtó részébe szinte úgy, mint a határozóba, befolyandanak.

Nem kevés figyelmet érdemel az is, hogy a színházi igazgatás igen nehéz tudomány lévén, hozzá kevesen készültek, következőleg kevesen is értnek, s így, ha sok igazgató van, nagyobb részint oly férfiak, kik jó falusi gazdák, vagy ügyes speculánsok, derék tábla- vagy szolgabírák, főjegyzők vagy alispánok, de a színház-igazgatáshoz annyit értenek, mint én a boncztudományhoz, ki külsőleg, látásból ismerem az emberi test tagjait, de azok belső egybeköttéseit nem tudom, nem értem, s ha valahol csont törik, vagy láb fúzamodik, nem tudom, hogyan lehet és kell rajta az egész veszedelme nélkül segíteni. Milyen határozatok lehetnek már azok, melyeket ily dologhoz nem értő tagok hoznak, kiki képzelheti!

Íme ilyenek kisebb-nagyobb módosítással a testületi igazgatások, s ezeket megértvén, nem igen fog valaki csodálkozni, hogy az általok követett rendszer mellett egy intézet sem szokott jó véget érni.

Sokat lehetne a színi igazgatás mind bal, mind jó oldalairól tanácslólag és tervezőleg mondani, s mégis alig kimerítőleg. Legbizonyosabb azonban e részben az, hogy végtére a jó igazgatás egy alkalmas egyéniség személyes értelmétől és ügyességétől függ, s ki színházat szerencsésen akar kormányoztatni, fő gondja legyen egy ügyes igazgató választása.

Legkevésbé rossz igazgatásnak képzelem azt, midőn minden igazgatási rendeletek egyetlenegy személytől jönnek, oly személytől, kinek a színházi ügy magának is érdekében áll. Ily igazgatásban van legtöbb rendszer és következetesség, erő és tekintet; itt folynak a dolgok megakadás nélkül, itt lehet az igazgatásban bizonyos felsőbb művészeti elveket kifejtteni, s az intézetet lassanként virágzati tökély felé emelni. Az udvari színházak csaknem mindenütt egyes személyek kormányára vannak bízva.

Tökéletesen független, teljes hatalmú igazgató csak oly színháznál képzelhető, hol az igazgató egyszersmind haszonbérelője vagy tulajdonosa a háznak. Országos intézetnél, mely egy egész nemzet tulajdona, s annak ellenőrsége alatt kell hogy álljon, nem alakítható. Itt az igazgatónak függőnek, felelősnek kell lennie: azért, véleményem szerint, azon feladás lesz megfejtendő, hogy az igazgató ellenőrség alatt álljon ugyan, de olyan

alatt, mely ne legyen neki nyűg és akadály munkálkodásaiban, mely kezeit ne kösse meg, mert akkor ismét mozdíthatatlanságban fog tespedni a rá bízott intézet. Szabadnak, de mégis függőnek kell őt tenni, ami ugyan némelyek előtt képtelennek fog tetszeni, de valósággal nem az, s valamint a törvény szépen megférhet a szabadsággal, úgy a korlátolt igazgatás is a függetlenséggel. Igazgató, ki tetteiért senkinek felelettel nem tartozik, országos intézetre nézve kártékony lehet. Legyen szabad az igazgató, de ne törvénykivüli, azaz ne minden feleletteher nélkül; mert így tágas mezőt nyitnánk ugyan a cselekvésre, de egyszersmind a visszaélésre is. Úgy kellene tehát az igazgatást szerkeszteni, hogy az igazgató ne tétessék szorosabb és több korlátok közé, mint amennyi visszaélései gátlására szükséges, mit én úgy gondolnék elérhetőnek, ha nagyban tétetnék felelőssé, kisebbekben pedig szabad kezek engedtetnének neki; vagy, hogy példában világozsam fel, szoros felügyelés alá tenném azt, hogy az intézet virágozzék, nemzeti céljainak megfelelően, művészileg előhaladjon, de az eszközök választását ezen legfelsőbb célokra egészen az igazgató belátására bízám; nem feszegetném soha az igazgató munkálkodásait, csak azoknak eredményét venném szigorú bírálat alá, s ha ez nem felelne meg az országosan kitűzött céloknak, vonnám feleletre az igazgatót.

Ezen elvből indulva az országosan alapítandó színház igazgatását következőleg gondolnám szerkesztendőnek.

Választassék országgyűlésileg egy kilencz tagból álló biztosság vagy választmány, belé értve ezen számba az elnököt s jegyzőt is. E választmánynak ne adassék semmi avatkozási jog az igazgatásba, hanem csak fő felügyelés és foglalkodásai szoríttassanak következőkre:

1. Tartozzék bizonyos meghatározott időben multhatlanul összeülni, és egy meghatározandó évszaknak (hónap, évnegyed vagy félévnek) számadásait megvizsgálni.

2. Az igazgatónak a színház művészi gyarapodásáról tett előterjesztését átolvasni és reá okokkal támogatott gáncsoló, vagy helybenhagyó észrevételeit megtenni, hogy az igazgató koronként megtudja, micsoda felsőbb vélemény vagyon igazgatásáról, és szükség-e igazgatási elveit megváltoztatni, vagy köz megelégedés esetére azokat tovább folytatni.

3. Az igazgatót ezen bizottmány választaná meghatározott időre, és ha az intézet java úgy kívánná, ő tenné le.

Egyéb befolyást nem kellene engedni e választmánynak az igazgatásba,

Egy kérdés támadhat itt igen könnyen. Tudva van, hogy a színházaknál naponként többféle fizetéseknek kell történni, melyek rendszerint az igazgatói utalványokra szoktak megessen. Valljon ezen utalványok kiadására nem kellene-e e választmányt azért felhatalmazni, mert ezen jog a színházi pénztárra nézve

igen nagy következésű, s mert színházi igazgatót, ki szükséges jártassága, tudománya és személyes jó tulajdonságai mellett, még vagyonos is legyen, következőleg utalványaiért kezeskedhessék, azaz: azokat helyben nem hagyás esetére ön erszényéből fizethesse, fölötte nehéz leszen találni.

Erre nézve tekintetbe kell venni, hogy az utalványok leg-hathatósabb eszközök az igazgató munkálatinak gyorsítására. Bár azok kiadási joga választmánynál igen jó lehetne gazdasági tekintetben, de az igazgatásra nézve könnyen hátráltató és akadályozóvá válhatnék, sőt nem csak, hanem magára a színház jövedelmeire is kártékony. Tudják, kiknek ebben gyakorlatok van, hogy bizonyos színművek bizonyos időben adatva sok nézőket vonnak be, például ha még egészen újak, ha a budapesti német színpadokon nem adattak. Ily művek adatását az okos igazgató siettetni fogja, hogy meg ne előztessék; siettetnie pedig csak úgy lehet, ha pénz elegendő van szabad rendelkezése alatt; mert ritka új színmű az, melynek adatása költséget ne kívánna. Ha már utalványt nem az igazgató ad, hanem a választmányi ülések, melyek csak ritkán tartathatnak, az igazgató nem munkálhat szükséges gyorsasággal: meg fog előztetni, a pénztár nem egyszer szép summától fosztatik meg, a közönség pedig egy tán érdekes mű újsági ingerétől, ami, ha sokszor történendik, — s a választmányi rendszer mellett valóban fog is történni — pangást hozand az intézetre, és annak hitelét csökkenteni fogja. Tanácsosabbnak tartanám tehát az utalványokat az igazgató hatalmába adni, bizonyos korlátok között és ellenőrség alatt, melyek a pénztárt vagyontalan igazgató kezeiben is biztosítván, az igazgatói munkálatok gyorsaságát is nem akadályozná. Hogyan volna ezen ellenőrség alakítandó, a körülmények fognák kifejteni.

Az igazgatás gazdasági részét egy az igazgatótól különböző személyre kellene bízni, egy színházi gazdára, hogy az igazgatónak annál több ideje maradjon a művészi és fenytéki osztályokra figyelni.

Az igazgatónak fenytéki s művészi dolgokban kiterjedett hatalmat kellene adni; különben sem elég tekintete, sem elég szabadsága nem leend munkálkodni, s csak gép lesz, és tehetség s tekintet nélküli címviselő. Fenytéki tárgyokban nem kellene őt semmi ellenőrség alá vetni, művésziekben pedig csak általános felügyelése alá a választmánynak, miként már érintett, amennyiben t. i. az intézet szembetűnő művészi csökkenése forogna kérdésben.

Hatalmát körülbelül következő pontokra lehetne szorítani:

I. Az egész színházi személyzetet — a színházi gazdát és pénztárnokot kivéve — ő fogadná és ő is bocsátaná el. A színésztalagok hönapi fizetések kiszabását egészen rá kellene bízni, csupán az általános hönapi vagy évi személyzetfizetés mennyiségét kellene szorosan a választmánynak meghatároznia.

II. Játékrend készítésében, új művek választásában, díszítmény, öltözetek meghatározásában stb. teljes hatalmat.

III. A színészi törvények készítésében szinte és a vétségek megbüntetésében minden idegen befolyás és superrevisorium forum nélkül, kivéve a törvényhatósághoz tartozókat.

IV. Pénztárért nem kellene felelősnek tenni az igazgatót, de kérdés esetében tartoznék utalványai helyességét okokkal igazolni.

Ilyetén jogokkal s a felebb érintett és itt a IV. pontban említett korlátok között, gondolnám, egy értelmes és jó akaratú igazgató oly szabadon mozoghatna, hogy üdves munkálatiban nem volnának kezei kötvek.

Vannak kik azt vélik, tanácsosabb volna korlátlan hatalmú igazgatót nevezni. Én azt hiszem, ez egy túlságból a másbá szokés. Minden korlátlan hatalom visszaélések szülő anyja. Kik korlátlan hatalmat emlegetnek, mindig egy ideálját képzelik magok előtt az embernek, de az ily idealisták csalatkoznak: ember, ha legjobb is, változékony, s jót magunkért sem állhatunk minden esetekre, annál kevesebbé másért. Mi ritka a valódi, buzgó s egyszersmind értelmes férfiú; ellenben mi nagy a henyék, hiúk, indulatosak, értetlenek és rossz akaratúak száma, s egy ilyen kezébe adni országos intézetet, annyit tenne mint azt egyenesen veszélybe dönteni.

A színházi gazdának következőket gondolnék kötelességű tehetni:

- 1) Számadások pontos vitelét.
- 2) A színház bérleti s naponkénti jövedelmeinek pénztára nála volna, és érte tartoznék kezeskedni.
- 3) Minden szükségesek vásárlása őt illetné.
- 4) Az igazgató utalványait ő is aláírná nagyobb rendtartás miatt, de ellenmondási hatalom nélkül.
- 5) Az épületre s minden hozzá tartozandókra ő ügyelne fel, ő eszközlene, ha valami romlanék, szükséges igazításokat.

Az igazgatói hivatalhoz szükséges volna egy titkár is legalább egy másoló vagy leíró, s egy hivatalszolga. A titkár vinne minden írásbeli foglalatosságokat, milyenek: az igazgatói napló, levelezések stb.

IX. I g a z g a t ó.

Az intézet lelke az igazgató, tőle kell várni a magyar színház gyarapodását nyelv, nemzetiség és művészi tekintetben; azért ennek választásában: legnagyobb vigyázattal kell eljárni. Benne őn körülbelül következő tulajdonokat keresnek:

Legyen tekintetben álló férfiú, tiszta karakterű és szilárd, tudományos műveltségű és jó ízlésű. Művészethez, ha gyakorlatilag nem is – mert hol találunk ilyet? – legalább theoretice

értsen, s benne alapos itélettel bírjon. Legyen igazságszerető, részrehajlatlan; igazságszeretetében szigorú de ne kegyetlen, kemény de ne durva, ne indulatos, gőgös, hanem leereszkedő, nyájas, s leereszkedni tudjon önmegalacsonyítás nélkül. Ne legyen korlátolt elméjü és saját eszméibe szerelmes, mert így csupa fejességből is bal útakat választand; türodelmes az észrevételek iránt, bár kitől jöjenek is azok. — Legyen munkaszerető és bíró, szorgalmas, kitartó erejü, sebes eltökélésü. Született magyar, jó hazafi, s az ügynek, mely kezeire bízatik, buzgó barátja.

Ezeket értelmes olvasó könnyen motiválhatja magának, részint saját belátása, részint a felebb előadottak után.

A színházi gazdában — kit gazdasági igazgatónak, felügyelőnek, is lehetne nevezni — én adásvevéshez értő, takarékos és vagyonos férfit kívánnék, jó erkölcsüt, neveltet. Vagyonost azért, mert kezeire pénzek, és pedig nagyobb mennyiségben, lesznek bízva.

Mind az igazgatónak, mind a gazdának tisztességes fizetést kellene rendelni, hogy terhes hivatalukhoz kedvök lehessen, s ne legyenek kénytelenek más vállalatok által vagyonukat nevelni. Czélt csak így lehetend érnünk.

X. Színházi épület.

Vannak, kik a Pest megye által épített színháznak nem baráti, részint távolsága miatt a mostani hidvég-környektől, mely a város középpontjának tartatik, részint a hely csinatlansága miatt, hol az áll, mely nyáron porfellegbe van borítva, télen pedig sárfészek. Ez okokból s azon nevezetesből, hogy a nemzeti színház külsővárosra van szorítva, midőn az idegen, a német, Pest egyik legdíszesebb helyén pompáz, egy új ház építése óhajtatik a Dunaparton kijelelt telken.

Magam is azok sorába tartozom, kik a csinatlanságnak nem baráti, s ki óhajtánám, hogy színházunk díszesebb helyen állana valahol a belvárosban. Azonban miután az épület már áll, nem óhajtánám, hogy tőle az országos pártolás megvonassék néhány évig legalább, míg oly pénzmennyiségünk növekedhetik, melyből egy, nemzethez illőbb, tágasabb házat építhetünk. Ezen Pest megyei színháznak elejétől fogva mind neve ideigleni volt, mind rendeltetése: maradjon ez még néhány évig így, míg Pest magyarjai szaporodnak. Most egy új házat építeni egyszerre nagy költségvesztegetés volna. Pest megye rendei, azt hiszem, könnyü föltételek mellett át fognák engedni az épületet ideiglen az országnak.

Azon esetre azonban, ha e ház az ország tulajdonává válnék, bátor vagyok figyelmesekké tenni, kiket illetni fog, hogy e ház még némelyeknek háával van, mik egy színházhoz kerülhet-

lenül szükségések. Nincs, például, alkalmas festőtereme, nincs raktára, hová a díszítményeket eltenni lehessen, s megnyitása évében néha kénytelenségbe jött az igazgatás szabad ég alá kitenni gyönyörűen festett vásznait; ruhatára is nem legbiztosabb helyen van. Hely azonban a ház udvarában elegendő volna mind ezeknek építésére.

XI. Eredeti színművek jutalmazása.

Mind a nyelvnek s nemzetiségnek, mind a magyar literatúrának, s végtére magának a színháznak is igen érdekében áll, hogy minél több és becsesebb eredeti színművekkel bírjunk — értem itt a szomorú- és vígjátékot, bohózatot és operát. — Ezen czélt úgy fogjuk elérni, ha a szerzők a színházi intézet által némi jutalommal buzdíthatnak.

A jutalmazásnak azon módja, mely a pesti magyar színháznál egy ideig divatozott, véleményem szerint a legczélirányosb. A színházi pénztárnak nem terhes, buzdításul pedig elegendő.

Minden új színdarab t. i. szigorúan megbíráltatván, ha színpadi hatással — ezt kell itt főkép tekintetbe venni, nem a belső becsét — kecsegtet, előadása meghatároztatik, s ekkor az író egy egész bevételt nyer ily felosztással :

Az első előadásból adatik az írónak egy ötöd rész, a másodikból kettő, a harmadikból ismét kettő. Hasonló díjt kellene adni külföldi remekművek jeles fordítóinak is.

Ha az új mű első előadáskor megbukik, az többé elő nem adathatván, az író természetesen csak az $\frac{1}{3}$ -öt nyeri; de ezt minden esetre ki kellene adni, különben azon ösztön, mely az íráshoz kívántatik, csökkenni fog. Ezen egy ötödrész kiadásával az igazgatóság semmit sem fog veszíteni, mert — ha az új darabok hitelle hibás választás által el nem rontatik — fel lehet tenni, hogy minden új előadás egy ötödrésszel több hasznot hozand be. — Bohózatoknál két ötöd részt a zeneszerzőnek kellene adni, operánál pedig egy ötöd részt a textus-írónak; a többit amott a szerzőnek, itt a zeneművésznek.

Ha időjáráttal valamely író művei különösen megkedveltetnének s látogattatnának, az ilyennel az igazgatóság különös alkura is léphetne: de ennek módját és szükségét az idő mutatná meg.

Az eljátszott darabok tulajdoni joga minden esetre az íróé maradna, azaz: az író nyomathatná vagy eladhatná szabadon, mint neki tetszik, de csak miután a jutalom-előadásoknak ideje eltelt. Ha előbb adná ki, természetesen elvesztené a színházi díjat. Azonban a három előadást egy éven túl tán nem volna szabad halasztani.

A színművek megbírálsát, gondolnám, legczélszerűbb volna a Tudós Társaságra bízni, mert nincs testület, melyről

inkább fel lehetne tenni, hogy e részben dologhoz értő. A bírálatnak azonban szigorúnak kellene lenni; mert annak felette káros hatása van, ha az eredeti darabok gyakorta buknak a színpadon.

XII. Országos ellenőrség.

Nem rekeszthetem be alkalmasban és korszerűbben színházról értekezésemet, mint ha azon óhajtatásomat mondom itt ki, hogy én az országosan alapított színházat egész ország véleményének ellenőrsége alatt kívánám látni, azaz : oly nyilvános intézetté alkotni, melyről ítéleteket szabadon lehessen, akár ellen akár mellett, mondani. Ily ellenőrségnél az intézet virágoztatására üdösebb eszközt alig fogunk találhatni; azért országosan gondolnám kijelentendőnek, hogy a színház jövődőlőjé-
róinak tilalmas leszen a színházról vélemények kifejezését, szóval vagy írásban, gátolni. Szükség, hogy a haza koronként értesüljön, mi állapotban van az országosan alapított középponti színház? valljon megfelel-e ez a várakozásnak, s nem vón-e bal, a haza akaratától eltérő, irányt?

Jó ügynek nincs szüksége meenedékekre, melyek az ítéleti szabadságot gátolják. Én sem észszel, sem korunk haladási szellemével nem tudom azt megegyeztetni, hogy egy nemzeti intézetről véleményeket mondani, akár írva akár beszélve, szabad ne legyen. Oly igazgatás, mely a nyilvános szótól retteg és a sötétséget keresi, hol gonoszság kígyói szoktak fészkelni, vagy gyáva, vagy értetlen, vagy végtére rosszasággal teljes, s én az ilyennek kezéből, mert minden esetre gyanús, azonnal kivenném az intézet kormányát.

Rosszakaratúak és az ügy ál barátai azok, kik a véleménykimondásban az intézetre nézve ártalmas következményeket hirdetnek. Ezt tapasztalás czáfolta meg már. Valljon mit ártott egy másik, szinte országos intézetnek, a Magyar Akademiának, hogy ellene és mellette mindenki szabadon szólhat? S mit ártott a pesti magyar színháznak, hogy az én egész igazgatásom alatt egypár hírlap az ellene-írásból szinte professiót csinált? Teljességgel semmit. Ha alapos dolgok íratnak, azok csak javára szolgálának az intézetnek, s méltók használatra; az alaptalanokat pedig meg lehet czáfolni, sőt meg nem czáfolva is az idő feldönti. *Opinionum commenta delet dies . . .*

Egyesek visszaéléseinek leghatalmasabb fékezője, s ha megtörténtek, ostroma a nyilvánosság; s ez az, mit én színházunkra nézve óhajtok és sürgetek.

U T Ó S Z Ó.

E hatodik kötettel bérekesztem Bajza Összegyűjtött Munkái e kiadását. Bár az két annyit, sőt többet, hoz az 1851-kinél, koránt sem meríti ki ez írónk irodalmi munkásságát. Ide sem tudva a „Hajdankor Világtörténetét“ : vitairataiból csak némelyeket adhattam, melyek, amily kiható és mély befolyást gyakorlottak az irodalmi élet körén, kiválóbb érdekekkel bírnak; dramaturgiai írásaiból pedig csak szemelvényeket (s ezeket is kihagyásokkal), hogy legalább némileg visszatűkröztessék azon mértékadó hatás, melylyel Bajza összes színügyünkre, mint szervező és műbíráló, volt. De még soká foghatnak költő, színész s mívelt nézőre egyformán, fejtőleg hatni ezen, a drámai költészet és színművészet törvényeit, mindig tényekből kiinduló konkrét előadásban tartalmazó, mélyen átgondolt s azért biztos kézzel odavetett aesthetikai vázlatok : míg szervezők és igazgatók a színügy technikájára tartozó, bár alkalmi, intések összegében a legjobb gyakorlati kálaúzt találhatják fel. A kép kikerokítésére nem maradhatott el az író polemiai első fellépte e téren; valamint „Szózata“ sem, mely azon kívül hogy irányt adott a színügynek a maga idejében, legtöbb részeiben érvényes marad minden időre.

A nagy számú mellőzöttekben is mindenütt azon dolog lényegét kimerítő tárgyalás, azon óles ítélet.

szétoldó erős logika s polemiai taktika, melyek a közlöttek többjeiben művészi formában lépve fel, egy nemét a classicitásnak veszik igénybe : de ott az általános igazságok s derék észrevételek annyira vannak pillanatnyi érdekű, mert mindig egyszersemind személyes, kérdések bő fejtegetésével vegyítve — t. i. a rettegett journalistá, épen mert rettegték, éveken át, mindenfelől, megszűnés nélkül ostromoltatván, hallgatással fenn nem tarthatá magát, — hogy e miatt azok most már csak az irodalmi és színi ügy történésze s a biographus figyelmét köthetik le. Ezeknek az Athenaeum köteteit kell majd gondosan olvasniok.

A színbirálatokat eredeti aláírásaikkal adtam. A figyelmes olvasó észre fogja venni, mikép változott a névvel a hang is : nem tartózkodásból, bár oly időben midőn a független színbiráló hatóságilag is háborgatott : azt Bajza nem ismert ; hanem számolásból. De elég, hogy e végszó határait át ne hágjam.

T. F.

TARTALOM.

TARTALOM.

DRAMATURGIAI IRÁSOK

A magyar színeszeti irodalomhoz, különösen X. és XI. könyv előszó 1836	247
előszóhoz 1836. 19. sz.	25
Demotragiai és logikai levezetek, magyar színdarabok, tesztumán 1836	28
I. Szükséges magyarázatok a Rajzolatok színdarab- compániójának	36
Naptár	37
Emlékezés szavak	38
Festés	39
Közhelyek megbeszéd	40
Charakter teltség és kifejezés	41
Családi itéletok hatalomszavak	42
II. Premonitio a kassai Szemlélónek	43
III. Néhány szó a Honművész színi kritikáiról	44
előszó (1836. VII. 16. sz. sk. II.)	45
Irodalomok (1836)	46
IV. Demotragiai színdarabok a Rajzolatok színdarab- compániójának	47
V. Demotragiai színdarabok	48
előszóhoz 1836. 20. sz.	49
VI. Demotragiai színdarabok 1837. 43.	50
előszóhoz 1837.	51
VII. Demotragiai színdarabok 1839.	52

A M. JÁTEKSZÍNI KRÓNIKA EGYES CIKKEI

BETŰRENDSZÁMOK

	143		144
A Fehérek	143. 153	Eszenyióri postalegény	79
A Fősvény	63	Fiszes	139
A Kérők	123	Foster történetek	53
A Regélő	136	Gyármok	126
Angelo	173	Hamlet	122. 150
Anikó	156	Három egyzerre	79. 123
Ariadne	73	Immeretlen nő (a Stra-	
Ármány és szerelem	205	niéra)	67
A szegény költő	137	Játék. Finnland hercege	96
A vigjáték	133	XII. Károly Rügen szir-	
Az Áldozat	161	gató	193
Az arany király, a wa-		Kat.	63. 83. 153. 165
darász és az uzseki-		Kegyetlen	125
nyiró	153	Két gályarab	75
Az idegen nő	85. 94	Királyleány mint kolosus	151
Az ördög naplója	130	Korona és törpad	123
Az örült gyermeke	199	Korvusi sárkány	302
Bájtal	92	Láncz	143
Bakóz	176	Lantok és történetek	7
Bátori Mária	97	Lassú víz parton mon	7
Capriciosa	30	László pártor	142. 173
Charlotte kapitány	200	Leány és nem nő	191
Clementina	131	Leány király	30
Coriolán	132. 132	Leányt ház	1
Egy pohár víz 117. 130. 137		Leányok az egyenes út	114. 130.
Egy szívből élve	138	Ligusterolva Luiza	1
Egy úr és egy asszonyról	130	Lorenzino	1
Elválás	139	Lucretia	1
Embergyűlölés és meny-		Lumpésziragabundus	1
bétele	170	Meg van író	1
Fa voltam	89		